

БИЛТЕН

1
2002

Интернет адреса
на Министерството за финансии на Република Македонија
<http://www.finance.gov.mk/>

Интернет адреса
на Управата за јавни приходи
<http://www.ujp.gov.mk/>

Интернет адреса
на Агенцијата на Република Македонија за приватизација
<http://www.mpa.org.mk/>

Интернет адреса
на Македонската берза за долгорочни хартии од вредност
<http://www.mse.org.mk/>

Интернет адреса
на Комисијата за хартии од вредност
<http://www.sec.gov.mk/>

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Скопје, јануари 2002

СОДРЖИНА

ТАБЕЛИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табела 1: Република Македонија - Основни макроекономски индикатори	4
Табела 2: Одбрани макроекономски индикатори во земјите - кандидати за прием во Европската Унија ..	4
Бруто домашен производ	5
Цени	5
Надворешно-трговска размена	6
Пазар на работна сила	7
Индустриско производство	9
Цени	9
Надворешно-трговска размена	11
Надворешен долг	13
Табела 3: Состојба на надворешниот долг	15
Буџетски приходи	16
Табела 4: Приходи на Централниот буџет на Република Македонија	19
Буџетски расходи	20
Табела 5: Расходи на Централниот буџет на Република Македонија	23
Табела 6: Буџет - Централна државна власт	24
Табела 7: Фонд за пензиско и инвалидско осигурување	25
Табела 8: Фонд за здравствено осигурување	26
Табела 9: Републички завод за вработување	27
Табела 10: Фонд за магистрални и регионални патишта	28
Македонска берза на долгорочни хартии од вредност - декември 2001	29
Табела 11: Македонска берза - извештај за тргување од 01.12 до 31.12.2001	33
Македонска берза на долгорочни хартии од вредност - јануари 2002	34
Табела 12: Македонска берза - извештај за тргување од 01.01 до 31.01.2002	36
Пазар на пари и краткорочни хартии од вредност	38
Депозити на физичките лица кај банките и штедилниците	39
Странски директни вложувања	40

СТАТИИ

Кратки вести	42
Меморандум за економски и финансиски политики за програмата за набљудување (STAFF MONITORED PROGRAM)	49
Габриела Коневска Трајковска - Перење на пари - крвоток на организираниот криминал	57
Милчо Купев - Преземање на акционерски друштва - нова законска регулатива	60
д-р Томислав Гроздановски - Фискалната одржливост во земјите во транзиција	65
Проф. д-р Весна Пендовска - Даночен третман на НПО во Република Македонија-II дел	68
М-р Маја Стевкова Штериева - Еврото и неговите перспективи како меѓународна валута	74
д-р Евгени Зографски - Основни карактеристики на берзанското работење во 2001 година	80
Захари Арсенков - Значењето на централниот депозитар за хартии од вредност во практиката	84
Маја Парнардиева - Осигурување на депозитите и стабилноста на банкарскиот систем	86
Елена Јаковска Петровска - Европските пазари на капитал - II дел	91
Љубинка Митева - Процес на воведување на програмското буџетирање во Република Македонија	96
Владимир Здравев - Системска мерка во начинот на работење на даночните обврзници во прометот на мало на добра и услуги	100
Методи Мицевски - Ослободување од плаќање царина врз основа на влог на странско лице	103
Кристина Павловска - Патот кон стабилноста и напредокот во Југоисточна Европа	109
Наташа Јовановска - Основни принципи на Системот за рано предупредување	112
Радица Коцева - Односите на Република Македонија со Европската Инвестициона Банка	118
Наташа Михајлова - Преглед на буџетските реформи во земјите на OECD - можност за осовременување на буџетскиот процес на Република Македонија	121
Извештај од ЕБРД - Индикатори за транзицијата на законодавството	125
Соопштенија до медиумите	134

Почитувани,

Јануари беше значаен месец по неколку работи.

Се усвои Законот за локалната самоуправа. Иако на теренот работите се' уште бавно се подобруваат, сепак, усвојувањето на овој закон речиси сите политичари го оценија како отстранување на последната поголема барикада пред конечен мир во земјата. Дали е тоа така, ќе се види во наредните месеци.

Македонија ја започна 2002 година со Програмата за набљудување (Staff Monitored program) со ММФ, со решавање на неколку големи претпријатија загубари, кои се' уште ги има многу, и покрај тоа што добар дел од нив ги решивме, и претставуваат голем проблем за економијата на земјата. Покрај решавањето на овој проблем како значаен поткопувач на економијата, решавањето на овие загубари може да овозможи и исполнување на условите од втората транша на аражманот ФЕСАЛ 2 со Светската банка.

Покрај ова Владата во оваа област работи и на подобрувања на Законот за стечај, што треба да резултира со забрзување на процесот на решавање на проблемот со загубарите.

Во годината во која не очекуваат големи политички и економски реформи, веројатно едно од централните места ќе заземе Законот за финансирање на локалната самоуправа, на која веќе се работи во Министерството за финансии. Овој закон ќе биде еден од потешките, не само од економска, туку уште повеќе од политичка гледна точка.

Неодамна во Скопје, Европската банка за обнова и развој (ЕБРД) презентирајќи го својот годишен транзиционен извештај за 2001 година, оцени дека во 2001 година Македонија и покрај жестоката војна извлече просечна оценка за реформите. Тука веројатно не е вклучена најголемата реформа што се направи кон крајот на минатата година, реформата на платниот промет, и уште неколку позначајни промени, со оглед на тоа што пресечен датум на извештајот е септември 2001 година. Дали ќе звучи нескромно ако забележам дека ретко која земја која била во војна, која речиси цела година се борела да најде пари да купи што е можно повеќе воена опрема и муниција, да го спасува девизниот курс и да има окупирани територии и толку убиства и крвопролевање, успеала истовремено „да извлече“ просек во реформите во истата година. Зад нас во истиот извештај се над петнаесет земји од Централна и Источна Европа, клиенти на ЕБРД. Просекот ќе беше уште подобар ако не беше најслабата оценка 2- на полето на развојот на небанкарските



г-дин Никола
ГРУЕВСКИ

Министер за финансии

финансиски институции, каде доцни основањето на вториот пензински фонд, развојот на штедилниците, осигурувањето (новиот закон веќе е во втора и последна фаза на парламентарна процедура), и друго. Делови од овој извештај објавивме во минатиот број на Билтенот, а делови објавуваме и во овој број. Претходната 2000 година Македонија со уште две други земји го делеше првото место на оваа табела, за таа година.

И во оваа прилика, покрај пораката за мир, централно место завзема пораката за забрзување на реформите на реструктурирање на претпријатијата (загубарите).

Во јануари, Парламентот ги изгласа сите закони кои доаѓаа од Министерството за финансии, а за кои пишувавме во минатите броеви. Со тоа продолжи градењето, чекор по чекор, на подобра иднина на земјата.

Не очекуваат нови проекти, нови предизвици, нови проблеми и нови радости. Покрај ова, оваа година е изборна, така што во секој случај, ќе биде интересно.

Со почит,

Никола Груевски

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

годишни податоци за Република Македонија

		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Реален БДП	%	-9.1	-1.8	-1.2	0.8	1.5	3.4	4.3	4.6 *	-4.6 *
Инфлација (просек)	%	349.8	121.8	15.9	3.0	4.4	0.8	-1.1	5.8 **	5.5
Инфлација (крај на период)	%	229.6	55.4	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3	6.1 **	3.7
Имплицитен дефлатор	%	442.1	151.9	17.1	2.9	3.4	1.4	2.7	7.5 *	3.8 *
Буџетско салдо (централен буџет и фондови)	% БДП	-13.4	-2.9	-1.2	-0.5	-0.4	-1.7	0.0	2.5 *	-6.2 *
Девизен курс, просек	ДЕН/1USD	23.6	43.2	38.0	40.0	49.8	54.5	56.9	65.9	68.1
Девизен курс, крај на период	ДЕН/1USD	44.6	40.6	38.0	41.4	55.4	51.8	60.3	65.3	69.2
Извоз (C.I.F.)	USD млд.	1.06	1.08	1.20	1.15	1.20	1.31	1.19	1.32 *	0.87 *
Увоз (F.O.B.)	USD млд.	1.01	1.27	1.42	1.46	1.59	1.91	1.78	2.08 *	1.13 *
Трговски биланс	USD млд.	0.05	-0.19	-0.22	-0.31	-0.39	-0.60	-0.59	-0.76 *	-0.26 *
Биланс на тековна сметка (со грантови)	USD млд.	0.02	-0.16	-0.22	-0.28	-0.27	-0.31	-0.11	-0.11 *	-0.23 *
како % од БДП	%	0.8	-4.7	-4.9	-6.3	-7.2	-8.7	-3.0	-3.1 *	-11.0 *
Девизни резерви	USD млд.	0.12	0.16	0.27	0.27	0.28	0.33	0.48	0.71	0.77 ²⁾
Покривање на увозот (резерви/увоз)	месеци	1.4	1.6	2.3	2.2	1.9	2.1	3.2	4.1	6.1 ²⁾
Надворешен долг ¹⁾	USD млд.	1.14	1.26	1.44	1.17	1.13	1.44	1.49	1.49 *	1.44 *
како % од БДП	%	45.5	37.2	32.3	26.5	30.3	40.1	40.6	41.7 *	41.6 *

1) Почнувајќи од 1998 година, согласно новата методологија препорачана од Светската Банка, вкупниот надворешен долг ги опфаќа краткорочните, среднорочните и долгорочните кредити.

2) Заклучно со ноември 2001 година.

* Проценка или прелиминарни податоци.

** Во 2000 и 2001 година, инфлацијата е прикажана преку трошоците на живот.

Извор: Државен завод за статистика, Министерство за финансии на Република Македонија и Народна банка на Република Македонија.

ОДБРАНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ ВО ЗЕМЈИТЕ-КАНДИДАТИ ЗА ПРИЕМ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

	Реален БДП				Потрошувачки цени ¹⁾				Тековна сметка (салдо) ²⁾			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Кандидати за прием во Европската унија	-	4.8	0.2	3.4	25.3	24.4	21.5	18.1	-4.1	-5.2	-3.0	-3.9
Бугарија	2.4	5.8	4.5	3.8	2.6	10.4	7.2	4.2	-5.3	-5.8	-7.1	-5.7
Чешка Република	-0.4	2.9	3.3	3.1	2.1	4.0	3.9	3.8	-2.9	-4.8	-5.5	-5.2
Естонија	-0.7	6.9	4.5	4.1	3.3	4.0	5.7	3.0	-4.7	-6.4	-6.8	-6.8
Унгарија	4.5	5.2	3.7	3.5	10.0	9.8	9.2	5.5	-4.3	-3.3	-2.2	-2.6
Латвија	1.1	6.6	7.0	4.5	2.4	2.6	2.5	3.0	-9.8	-6.9	-7.1	-7.0
Литванија	-3.9	3.9	3.9	4.3	0.8	1.0	1.4	2.2	-11.2	-6.0	-6.0	-5.8
Полска	4.1	4.1	1.5	2.2	7.3	10.1	5.7	5.1	-7.5	-6.3	-4.0	-4.3
Романија	-2.3	1.6	4.8	4.6	45.8	45.7	34.1	25.9	-4.1	-3.7	-6.0	-5.6
Словачка	1.9	2.2	2.7	3.1	10.7	12.0	7.5	4.1	-5.7	-3.7	-8.6	-7.7
Словенија	5.2	4.6	3.0	3.0	6.2	8.5	6.5	6.0	-3.9	-3.2	-0.1	-2.5
Турција	-4.7	7.2	-6.1	4.1	64.9	54.9	53.9	46.4	-0.7	-4.9	1.6	-1.4

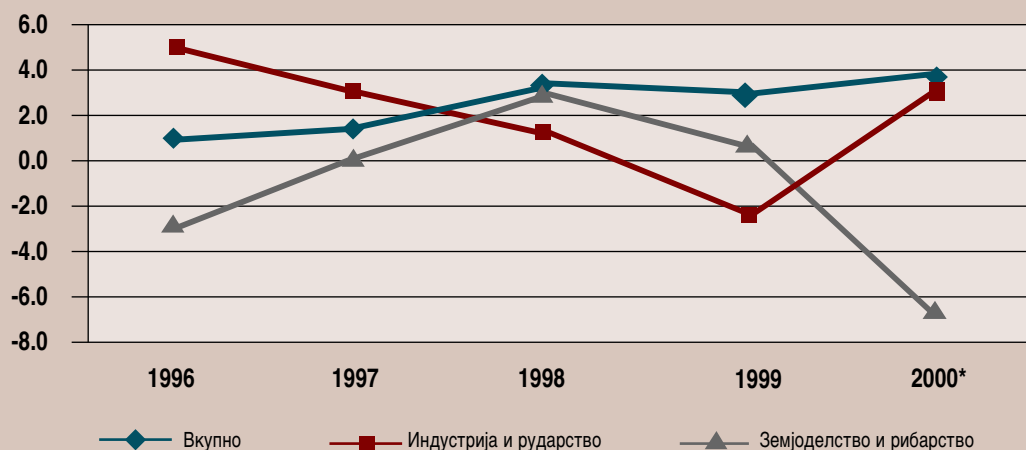
¹⁾ Годишен просек.

²⁾ Процент од БДП.

Извор: World Economic Outlook, International Monetary Fund, Washington D.C., December 2001, стр. 46.

БРУТО
ДОМАШЕН
ПРОИЗВОД

- реални стапки, во проценти



Извор: Државен завод за статистика

- во мил. САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ¹⁾	3,351	3,390	3,458	3,575	3,730	3,901

Извор: Државен завод за статистика

- во САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ по жител¹⁾	1,705	1,709	1,732	1,781	1,848	1,925

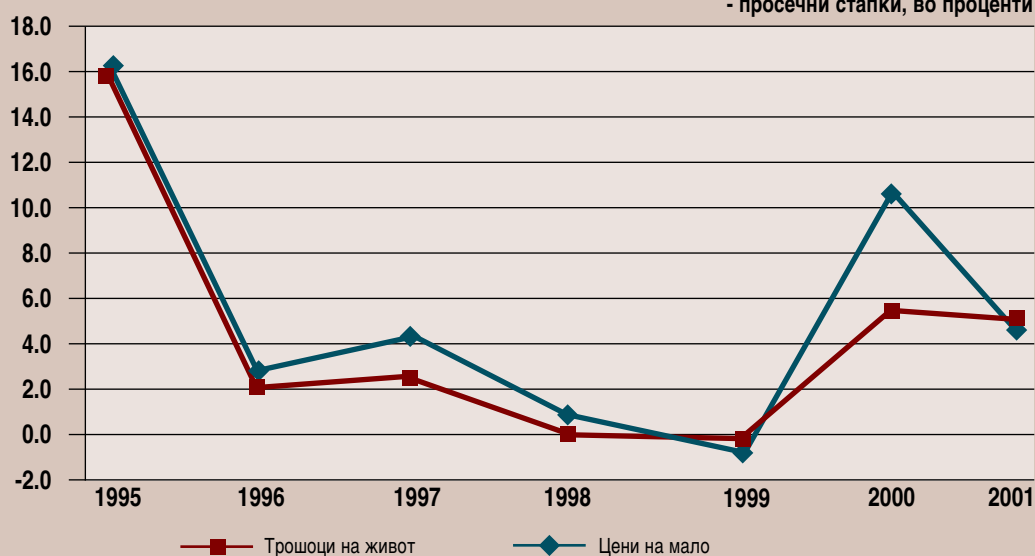
Извор: Државен завод за статистика

1) Пресметани по ПАРЕ методологија на ООН со која се врши конверзија со курс приспособен кон движењата на цените во националната економија. При тоа, како базен е земен курсот на САД\$ во однос на денарот во 1994 година и е извршена индексација со дефлаторот за секоја наредна година.

2) Проценка.

ЦЕНИ

- просечни стапки, во проценти



- просечни стапки, во проценти

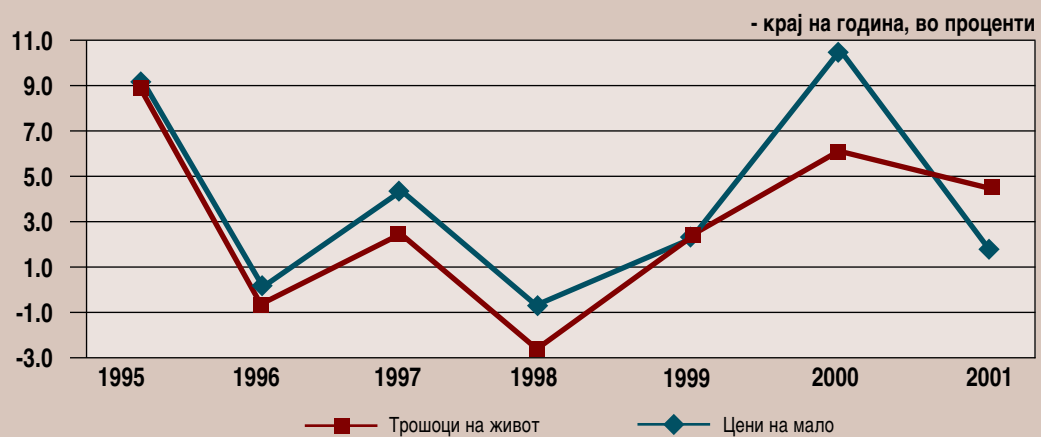
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Трошоци на живот	15.7	2.3	2.6	-0.1	-0.7	5.8	5.5
Цени на мало	15.9	3.0	4.4	0.8	-1.1	10.6	5.2

Извор: Државен завод за статистика

- крај на година, во проценти

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Трошоци на живот	8.8	-0.7	2.7	-2.4	2.4	6.1	3.7
Цени на мало	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3	10.8	1.2

ЦЕНИ

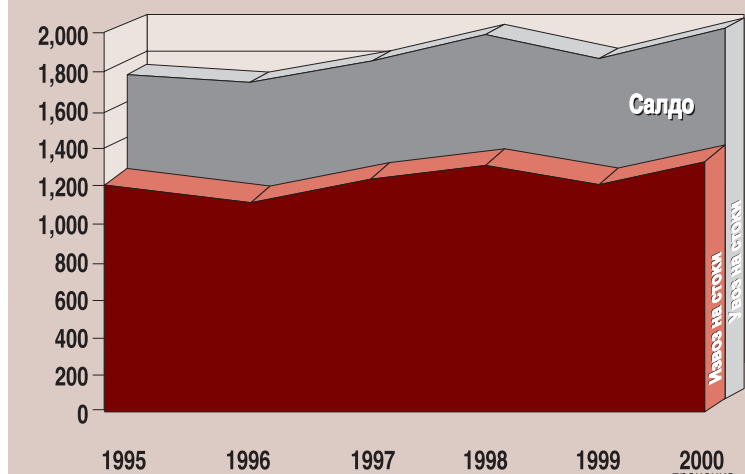


Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

- во мил. САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Извоз на стоки	1,204	1,148	1,237	1,311	1,192	1,319
Увоз на стоки	1,719	1,627	1,779	1,915	1,796	2,085
Салдо	-715	-634	-686	-777	-671	-766



Извор: Државен завод за статистика

ПАЗАР НА РАБОТНА СИЛА

Според претходните податоци добиени од Анкетата за работната сила, спроведена од Државниот завод за статистика во октомври 2001 година, вкупната работна сила изнесува 863 илјади лица, од кои 599 илјади се вработени и 263 илјади се невработени лица.

Од вкупното население на возраст над 15 години, според претходните податоци, 44.5% се неактивни.

Стапката на активност изнесува 55,5%, стапката на вработеност 38,6%, а стапката на невработеност 30,5%.



РАБОТНА СИЛА

(според Анкетата на работната сила)

	- во илјади лица					
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Активно население	789.1	800.5	823.8	806.7	811.6	862.5
Вработени	537.6	512.3	539.8	545.2	549.8	599.3
Невработени	251.5	288.2	284.1	261.4	261.7	263.2

Население на возраст над 15 години според економската активност, по возраст и пол, октомври 2001 година

Возраст	Вкупно Население	Работна сила			Неактивно население
		вкупно	вработени	невработени	
Вкупно	1554420	862504	599308	263196	691916
15-24	330237	131804	57808	73996	198434
25-49	739141	579253	411092	168161	159889
50-64	299949	134831	114305	20526	165118
65 и повеќе	185093	16619	16104	515	168474

Стапки на активност на населението на возраст над 15 години, според возраста и полот, октомври 2001 година

Возраст	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Вкупно	55.5	38.6	30.5
15-24	39.9	17.5	56.1
25-49	78.4	55.6	29.0
50-64	45.0	38.1	15.2
65 и повеќе	9.0	8.7	3.1

МЕТОДОЛОШКИ ОБЈАСНУВАЊА И ДЕФИНИЦИИ

Анкетата за работната сила е едно од најсеопфатните истражувања на пазарот на трудот. Целта на оваа Анкета е да се соберат податоци за големината, структурата и карактеристиките на работната сила во Република Македонија според меѓународните стандарди.

Анкетата се спроведува во согласност со методолошките препораки на Меѓународната организација на трудот (ИЛО) и препораките на Европското ста-

тистичко биро (ЕУРОСТАТ) и претставува најважен извор на меѓународно споредливи податоци во областа на статистиката на трудот.

Анкетата е спроведена во периодот од 01 до 07 октомври, 2001 година.

Извештаен период на кој се однесуваат прашањата за економската активност е 24-30 септември 2001 година. Анкетата е спроведена на примерок од 7200 домаќинства на територијата на целата земја, со исклучок на Дебар.

Економски активното население ги вклучува вработените и невработените на возраст од 15 до 80 години.

Вработени се оние кои:

- за време на извештајната недела работеле за пари (во готов или во натура) или профит, најмалку 1 час;
- за време на извештајната недела не работеле (според горенаведените критериуми);
- активно барале работа, т.е. преземале конкретни активности за наоѓање работа;

- биле подготвени да прифатат работа во извештајната недела или во наредната недела.

Стапката на активност се пресметува како учество на работната сила во вкупното население над 15 години.

Стапката на вработеност се пресметува како учество на бројот на вработените во вкупното население на возраст над 15 години.

Стапката на невработеност се пресметува како учество на бројот на невработените во вкупната работна сила.

Извор: Државен завод за статистика (Одделение за пазар на труд), декември 2001 година

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Според претходните податоци на Државниот завод за статистика, активността на индустријата во 2001 година е намалена за 10,1% во споредба со претходната година, што се должи на намаленото производство на материјали за репродукција (за 13,5%) и на стоката за широка потрошувачка (за 8,8%). Истовремено, производството на средства за работа забележа пораст од 23,2%.

Инаку, во декември оваа година индустриското производство бележи пад од 14,4% во споредба со претходниот месец, пред сè, како резултат на намаленото производство на средствата за работа за 8,8%, стоката за широка потрошувачка за 12,8% и материјалите за репродукција за 16,6%. Од вкупно 32 индустриски гранки, само во 5 гранки производството во декември 2001 година е повисоко во однос на ноември, додека во една индустриска гранка производството е на исто ниво. Позабележителен пораст е остварен кај електростопанството (за 12,3%), производството на кожни обуви и галантерија (8,9%) и графичката дејност (за 8,8%).

Споредено со истиот месец минатата година, индустриското производство во декември оваа година е намалено за 23,3%. Падот главно се должи на намаленото производство на прехранбени производи (за 30,8% помалку) и производството и преработката на тутун (за 43,3% помалку), а чие учество во структурата на физичкиот обем на индустриско производство е 11,9% и 6,8%, респективно.

Доколку се изврши десезонирање на индустриското производство (отстранување на сезонските влијанија), анализите на месечната динамика покажуваат дека по високиот пад на активността на индустријата за време на кулминацијата на безбедносната криза, веќе во октомври 2001 година започна нејзиното нормализирање.

ЦЕНИ

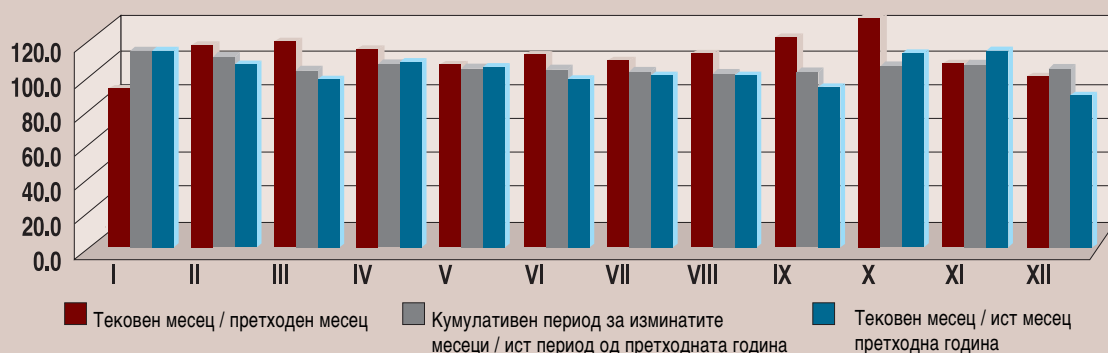
Трошоците на живот и цените на мало во 2001 година забележаа пораст во однос на 2000 година, и тоа за 5,5% и 5,2%, респективно. Со оглед на влошената политичко-безбедносна состојба во земјата во поголемиот дел од 2001 година, може да се констатира дека успешната координација меѓу фискалната и монетарната политика во голема мера придонесе за зачувување на ценовната стабилност.

Движењето на трошоците на живот во 2001 година беше различно по одделни групи на потрошувачка и тоа: пораст е забележан во групите стан (станарина, вода и услуги) за 11,3%, сообраќајни средства и услуги за 9,5%, исхрана за 6,9%, огрев и осветление за 3,9%, тутун и пијалаци за 2,3%, култура и разонода за 1,9%, облека и обуви за 1,3% и минимален пораст од 0,1% во групата покуќнина. Намалување е забележано единствено кај групата хигиена и здравје од 0,7%. Како резултат на движењето на цените на мало, трошоците на живот во декември 2001 година во однос на ноември истата година беа повисоки за 0,2%. Ваквото зголемување, пред сè, беше резултат на зголемувањето на индексот во групите: исхрана за 1,1%, стан (станарина, вода и услуги) и тутун и пијалаци за 0,1%. Инаку, индексот на трошоците на живот на декемвриска основа (XII 2001/XII 2000) забележа пораст од 3,7%, што претставува намалување во однос на истовестната релација во 2000 година, кога беше остварен пораст од 6,1%.

Порастот на цените на мало за 5,2% во 2001 година во однос на претходната година беше резултат на зголемувањето на цените на земјоделските производи за 11,2% (поради повисоките цени на зеленчукот и овошјето), на услугите за 9,0%, индустриско-прехранбените производи за 5,6%, пијалаци за 3,6% и непрехранбените индустриски производи за 1,1%. Во споредба со претходниот месец, цените на мало во декември 2001 година забележаа намалување од 0,2%, кое главно се должи на намалениот индекс во групата на непрехранбените индустриски производи од 0,7%, на пониските цени на нафтените деривати за 1,5% и обувките и мебелот за 0,5%. Во однос на минатогодишниот декември, малопродажните цени се повисоки за 1,2%, што е пониско во однос на истовестната релација во 2000 година, кога порастот изнесуваше 10,8%.

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Индустриско производство	2001 година (по месеци)											
	- индекси											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Тековен месец / претходен месец	75.5	104.7	106.2	101.0	94.4	98.2	96.1	99.4	103.0	126.5	91.7	85.6
Кумулативен период на изминатите месеци / ист период од претходната година	100.4	96.6	91.3	92.5	92.8	91.2	90.7	90.4	89.4	90.4	91.2	89.9
Тековен месец / ист месец претходна година	100.4	93.2	83.1	96.0	93.8	84.2	87.6	87.7	82.6	98.0	99.6	76.7



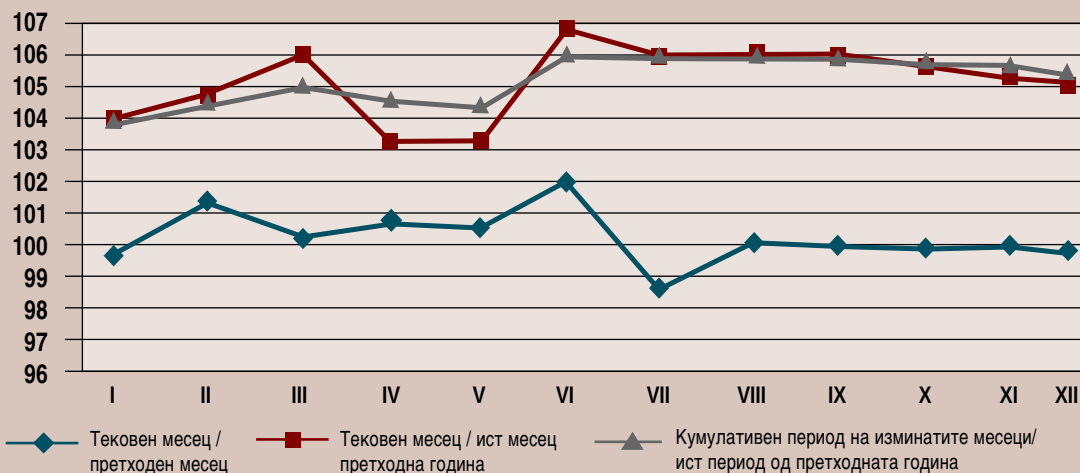
Извор: Државен завод за статистика

ТРОШОЦИ НА ЖИВОТ

2001 година (по месеци)

- индекси

Трошоци на живот	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Тековен месец / претходен месец	99.7	101.3	100.1	100.9	100.5	102.0	98.3	100.2	99.9	99.8	100.7	100.2
Тековен месец / ист месец претходна година	104.1	104.7	106.0	103.2	103.2	106.9	106.0	106.6	105.5	104.7	103.9	103.7
Кумулативен период на изминатите месеци/ист период од претходната година	104.1	104.4	105.0	104.7	104.6	106.0	106.0	106.0	105.9	105.8	105.7	105.5



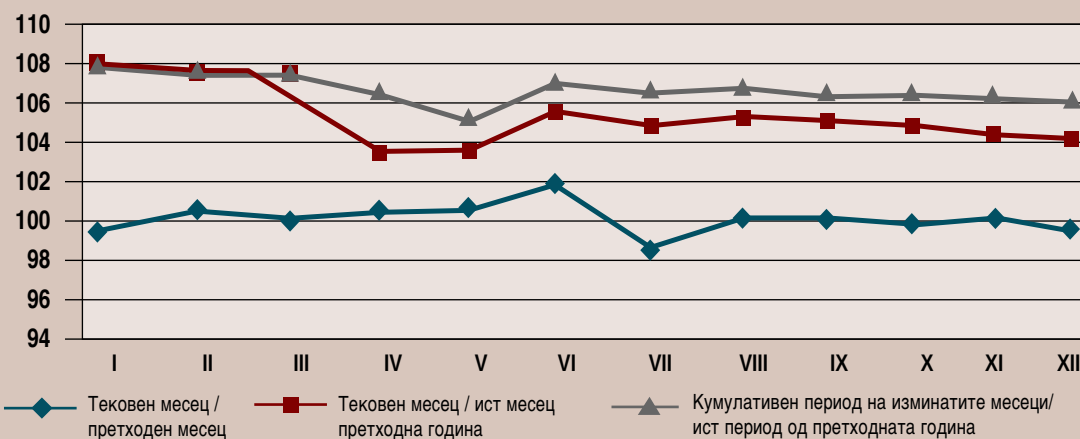
Извор: Државен завод за статистика

ЦЕНИ НА МАЛО

2001 година (по месеци)

- индекси

Цени на мало	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Тековен месец / претходен месец	99.5	100.4	100.0	100.3	100.5	101.9	98.6	100.4	99.9	99.5	100.4	99.8
Тековен месец / ист месец претходна година	108.0	107.4	107.5	103.5	103.2	105.8	104.7	105.4	104.7	103.9	101.7	101.2
Кумулативен период на изминатите месеци / ист период од претходната година	108.0	107.7	107.6	106.7	104.6	106.9	106.5	106.3	106.2	105.9	105.5	105.2



Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА

Обемот на надворешно-трговската размена на Република Македонија во ноември 2001 година бележи намалување во однос на претходниот месец. Така, стоконната размена со странство во ноември изнесуваше 256,3 милиони долари, што споредено со октомври претставува намалување од 7,1 милиони долари, односно за 2,7%. Од друга страна, на годишна основа (ноември 2001/ноември 2000 година), регистрирано е намалување на надворешно-трговската размена за 10,0%.

Извозот на стоки од Република Македонија во ноември 2001 година достигна 97,9 милиони долари, при што се намали за 4,7 милиони долари, односно за 4,5% на месечна основа. Споредено на годишна основа, извозот на македонски стоки е намален за 7,2 милиони долари, односно за 6,9%.

Вредноста на увезените стоки во Република Македонија во ноември 2001 година изнесуваше 158,4 милиони долари, што претставува намалување од 2,4 милиони долари или 1,5% во однос на претходниот месец. Додека пак на годишно ниво (ноември 2001/ ноември 2000 година), увозот бележи пад во износ од 21,2 милиони долари, односно за 11,8%.

Неповолните движења во надворешно-трговската размена во ноември 2001 година, делуваа во правец на значително зголемување на дефицитот во стоконната размена со странство, при што тој достигна износ од 60,5 милиони долари. Притоа, во однос на октомври, дефицитот се зголеми за 3,3 милиони долари, а во однос на ноември 2000 година, истиот забележа пад за 14 милиони долари.

Обемот на стоконната размена на Република Македонија со странство, кумулативно, во периодот јануари-ноември 2001 година изнесува 2.587,7 милиони долари и е за 16,5% помал во однос на истиот период претходната година. Притоа, извозот во вкупната размена учествува со 41,5%, а увозот со 58,5%. Покриеноста на увозот со извоз е 70,8%, а салдото на размената е негативно и изнесува 441,7 милиони долари.

Во периодот јануари-ноември оваа година, најголемо учество во извозот имаа производите класирани според материјалот (32,5%), разните готови производи (32,2%), и пијалоците и тутунот (10,4%), а кај увозот доминираа разните трансакции и непомнатата стока (25,0%), машините и транспортните уреди (16,1%) и минералните горива и мазива (14,2%).

Набљудувано според економската намена на стоките, структурата на стоконната размена со странство во првите единаесет месеци од годината, е подобрена на страната на извозот, додека структурата на увозот останува без значителни промени. Имено, на страната на извозот се зголеми релативното учество на стоките со повисок степен на обработка. Така, извозот на производи за репродукција достигна 535,3 милиони долари, односно 49,9%, а веднаш потоа следи извозот на производи за широка потрошувачка со 509,7 милиони долари (47,5%). На страната на увозот се зголемува учеството на увозот на производи за репродукција (67,6%) за сметка на увозот на стоки за широка потрошувачка (20,0%) и средства за работа (11,8%).

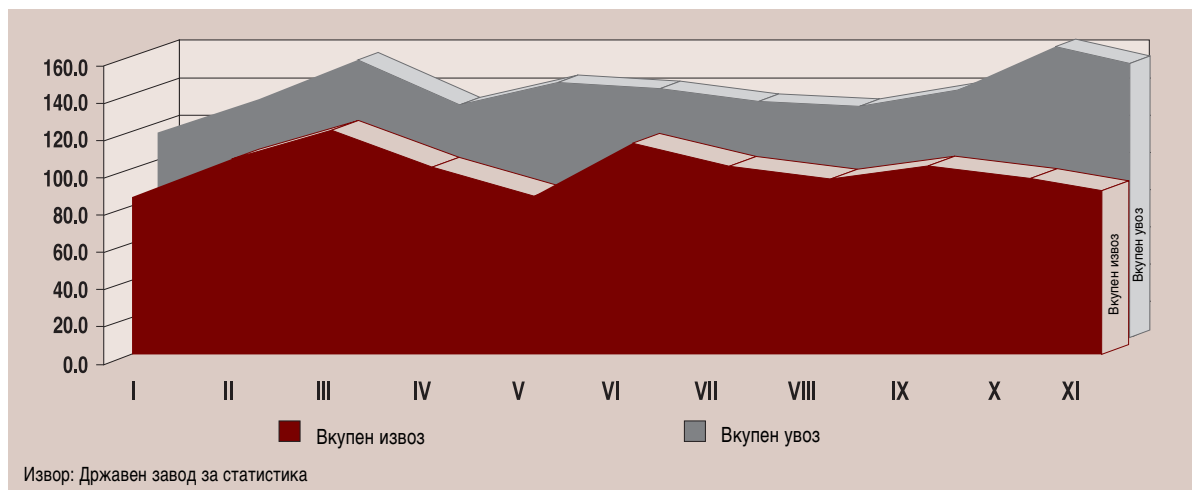
Анализирано според производи, во разгледуваниот период, најголеми приливи се остварени од извозот на топовалани производи од железо (79,9 милиони долари), женски блузи и кошули (53,9 милиони долари) и машки кошули од памук (51,3 милиони долари). На страната на увозот, доминираат нафтата и маслата (370,5 милиони долари), маслата за ложење (110,5 милиони долари) и моторните возила (34,6 милиони долари).

Структурата на извозот и увозот од аспект на географската насоченост во првите единаесет месеци од годината, не бележи позначајни промени. Следствено, групацијата на развиени земји и понајтаму е најголем трговски партнер на Република Македонија, со учество од 62,3% во извозот и 51,5% во увозот. Притоа, најголем дел од извозот на македонски стоки се остварува во земјите член-

2001 година (по месеци)

- во милиони САД долари

Надворешно - трговска размена	I - XII 2000	I - XI 2001	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Вкупен извоз	1319	1073.0	82.0	98.8	110.8	95.6	88.9	100.6	96.7	92.3	106.3	102.6	97.9
Вкупен увоз	2085	1514.7	117.6	129.5	150.0	130.5	141.5	137.9	130.6	115.5	126.3	160.8	158.4
Салдо	-766	-441.7	-35.6	-30.7	-39.2	-34.9	-52.6	-37.3	-33.9	-23.2	-20.0	-57.1	-60.5



ки на ЕУ (48,3%), а на републиките на поранешна СФРЈ отпаѓаат 31,3%. Истовремено, доминира увозот на стоки од земјите членки на ЕУ (41,9%), по што следуваат земјите на Централна и Источна Европа (23,6%) и републиките на поранешна СФРЈ (19,4%).

Набљудувано по одделни земји, Германија и понатаму е најзначајниот трговски партнер на Репуб-

лика Македонија со учество од 15,8% во вкупната размена (20,4% во извозот и 12,6% во увозот). Потоа, следува СР Југославија со 15,0% (23,0% кај извозот и 9,3% кај увозот), додека Грција е третиот трговски партнер на Република Македонија со учество од 10,2%. Потоа следуваат Италија (6,6%), САД (5,5%), Русија (5,5%), Словенија (4,9%) итн.

НАДВОРЕШЕН ДОЛГ

Надворешниот долг на Република Македонија претставува консолидиран долг кон странство на централната државна власт, вонбуџетските фондови, јавните претпријатија, централната банка и приватниот сектор. Со оглед на минорното учество на краткорочниот долг (58 милиони САД долари, состојба 31.12.2001 година) во структурата на вкупниот надворешен долг на Република Македонија, во продолжение ќе биде анализиран единствено надворешниот долг врз основа на среднорочно и долгорочно задолжување.

1. Состојба на долгот

Според прелиминарните податоци добиени од Народната банка на Република Македонија, надворешниот долг на Република Македонија, врз основа на долгорочно и среднорочно задолжување, на крајот на 2001 година изнесуваше 1.377 милиони долари. Во споредба со состојбата на крајот на минатата година, надворешниот долг на земјата е намален за 59,4 милиони долари.

1.1. Структура на долгот според основен должник кон странство

На крајот на 2001 година, според прелиминарните податоци, *надворешниот долг на јавниот сектор*, по



основ на среднорочно и долгорочно задолжување, изнесува 1.233 милиони долари, односно 89,5%. Притоа, обврските кон странство на Владата на Република Македонија изнесуваат 1.045 милиони долари, додека обврските на јавните претпријатија и Народната банка изнесуваат 117 и 71 милиони долари, респективно. Истовремено, надворешниот долг на приватниот сектор изнесува 144 милиони долари, односно 10,5% (долгот на приватниот сектор ги опфаќа обврските кон странство на трговските друштва и овластените банки во Република Македонија).

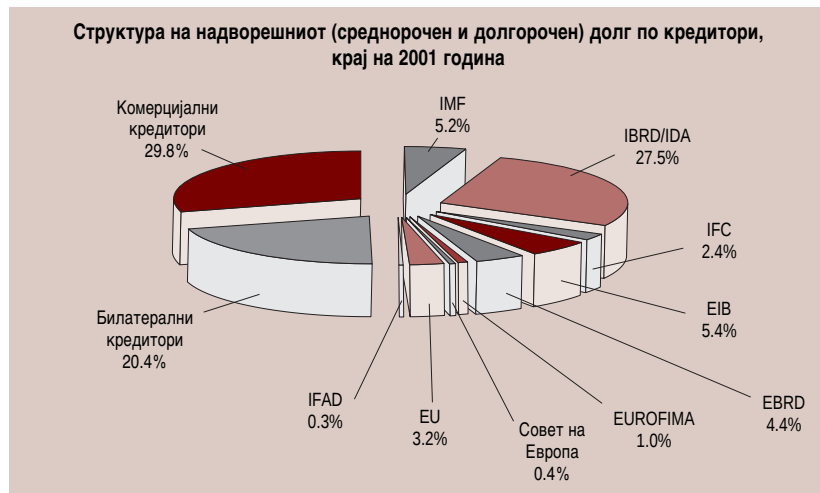
1.2. Структура на надворешниот долг по кредитори

Најголемиот дел од надворешниот долг на Република Македонија е кон мултилатералните кредитори (49,8%) и кон комерцијалните кредитори (29,8%). Во рамките на долгот кон мултилатералните кредитори, Република Македонија највеќе ѝ должи на Светската банка (ИБРД и ИДА), односно 27,5% од вкупниот долг, додека најголемиот износ во рамките на комерцијални-

те кредитори се должи кон комерцијалните банки (19,0% од вкупниот надворешен долг). Притоа, доколку се изземат обврските кон билатералните кредитори (Париски клуб и Лондонски клуб на кредитори) кои, главно, претставуваат наследен долг од поранешна СФРЈ, може да се констатира дека најголемиот дел од надворешниот долг е кон Меѓународното здружение за развој (ИДА), чии кредити се даваат под исклучително концесионални услови: без камата, со провизија од само 0,75% на повлечените средства, рок на отплата од 35 години и грејс период од 10 години.

Ориентацијата во позајмувањето кон мултилатералните кредитори и репрограмирањето на обврските кон Парискиот и Лондонскиот клуб на кредитори придонесоа за релативно поволна рочна структура на надворешниот долг на Република Македонија. Имено, најголемо учество, околу две третини од долгот, имаат кредитите со рок на доспеаност над 10 години, потоа доаѓаат кредитите со рок на отплата од 6 до 10 години, а на крајот кредитните обврски со рок на достасување меѓу 1 и 5 години.

И покрај влошената политичко-безбедносна состојба, Владата на Република Македонија и домашните економски субјекти редовно и навремено ги сервисира-



И покрај влошената политичко-безбедносна состојба, Владата на Република Македонија и домашните економски субјекти редовно и навремено ги сервисираа доспеаните обврски кон странство

аа доспеаните обврски кон странство. Така, заклучно со 30 септември 2001 година, Република Македонија по основ на доспеани обврски за камата и главница исплати вкупно 172,5 милиони САД долари, од кои 53,2 милиони САД долари по основ на камата и 119,3 милиони САД долари по основ на главница.

Споредено со изминатата година, заклучно со 31.12.2000 година, кон странските кредитори по основ на среднорочен и долгорочен долг се извршени плаќа-

ња во вкупен износ од 165,1 милиони долари, и тоа отплата на главнина на долгот во 111,3 милиони САД долари и отплата на камата во износ од 53,77 милиони САД долари.

2. Степен на надворешна задолженост

Степенот на надворешна задолженост на Република Македонија, изразен преку учеството на надворешниот

Ориентацијата во позајмувањето кон мултилатералните кредитори и репрограмирањето на обврските кон Парискиот и Лондонскиот клуб на кредитори придонесоа за релативно поволна рочна структура на надворешниот долг на Република Македонија

Доколку се спореди степенот на надворешна задолженост на Република Македонија со соодветниот индикатор во другите земји во транзиција на крајот на 2001 година, може да се заклучи дека постојното ниво на надворешниот долг во однос на БДП е во сосема задоволителни граници, односно не е високо за една земја во транзиција

е да се напомене дека доколку во текот на 2001 година не беше остварена негативна стапка на раст на БДП, драстично намаленото задолжување и редовното и непречено сервисирање на обврските кон странство во текот на годината ќе резултираа во значително намалување на учеството на надворешниот долг во однос на БДП. Така на пример, под претпоставка дека БДП во 2001 година би останал на нивото од 2000 година (3.568 милиони САД долари, по тековен курс), надворешниот долг на земјата кон странство би изнесувал 38,6% од БДП.

Набљудувано по години, најголемиот пораст на надворешниот долг (како % од БДП) е остварен во периодот од 1996 до 1998 година и тоа во износ од 51,0%. Врз основа на анализата на структурата на долгот, може да се заклучи дека ова делумно се должи на вклучувањето на превземените обврски за сервисирање кон Лондонскиот и Парискиот клуб во евиденцијата на Народната банка на Република Македонија, а делумно на финан-

Степен на надворешна задолженост (% од БДП)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Надворешен долг (во милиони САД долари)	1.123	1.141	1.380	1.438	1.436	1.377
Среднорочен и долгорочен надворешен долг (% од БДП)	25,5	30,6	38,5	39,1	40,2	40,0

долг во однос на БДП, на 31.12.2001 година достигна ниво од 40,0%. Во споредба со состојбата на долгот на крајот на 2000 година, кога надворешниот долг како процент од БДП изнесуваше 40,2%, надворешната задолженост е намалена за 0,2 процентни поени. Вредно

сиската недисциплина и неодговорниот однос кон задолжувањето. Единствената причина за скромниот пораст на степенот на задолженост во периодот 1998-2000 година е намалувањето на доларската вредност на БДП, како резултат на високата апрецијација на доларот во однос на денарот (за 16% во споредба со 1999 година и за 21% во споредба со 1998 година). Имено изразено по тековен курс, БДП на Република Македонија за 2000 година изнесува 3.568 милиони долари, додека по константен курс од 1998 година, БДП за 2000 година достигнува 3.978 милиони САД долари. Според тоа, доколку БДП за 2000 година се изрази по вредноста на денарот во однос на доларот за 1998 година, стапката на задолженост во 2000 година изнесува 37,2%, што е реално, имајќи го предвид номиналниот и реалниот пораст на БДП во 2000 година при речиси непроменето ниво на надворешен долг.

Инаку, според меѓународно прифатените стандарди за оценка на должничката позиција, Република Македонија се вбројува во групата на средно, односно умерено задолжени земји. Доколку се спореди степенот на надворешна задолженост на Република Македонија со соодветниот индикатор во другите земји во транзиција на крајот на 2001 година, може да се заклучи дека постојното ниво на надворешниот долг во однос на БДП е во сосема задоволителни граници, односно не е високо за една земја во транзиција.

Надворешниот долг во земјите во транзиција
(% од БДП, крај на 2001 година)



(Извор: Transition Report 2001, EBRD).

Надворешен долг на Република Македонија по кредитори

(во милиони САД \$ на крајот на периодот)

	1996	1996	1997	1998	1999	2000	31.03.2001	30.06.2001	30.09.2001	31.12.2001 ³⁾
Вкупно: Среднорочен и краткорочен долг¹	1,062	1,123	1,141	1,380	1,438	1,436	1,417	1,382	1,413	1,377
Мултилатерални кредитори	399	468	490	687	714	715	703	670	704	686
IMF	69	80	103	114	113	82	75	73	74	71
IBRD / IDA	178	206	237	296	339	373	360	362	380	378
IFC	5	2	0	56	57	57	56	37	39	33
EIB	82	76	37	54	68	67	70	67	78	75
EBRD	15	69	83	90	72	72	74	65	65	61
EUROFIMA	40	29	25	23	17	17	14	14	14	14
Совет на Европа	10	6	5	5	5	7	6	6	6	6
EU				48	41	37	44	42	46	44
IFAD				1	2	3	3	4	4	4
Билатерални кредитори²	412	402	377	289	317	316	308	305	292	281
Комерцијални кредитори	251	253	274	404	407	405	406	406	416	410
Комерцијални банки	229	229	241	243	250	253	258	258	262	262
Други	22	24	33	161	157	152	148	148	155	148
Вкупно, без ММФ	993	1,043	1,038	1,266	1,325	1,355	1,341	1,309	1,339	1,306
Краткорочен долг				60	55	52	33	47	50	58
Среднорочен и долгорочен долг (како % од вкупно)										
Мултилатерални кредитори	37.6	41.7	42.9	49.8	49.7	49.8	49.6	48.5	49.9	49.8
Билатерални кредитори	38.8	35.8	33.0	20.9	22.0	22.0	21.8	22.1	20.7	20.4
Комерцијални кредитори	23.6	22.5	24.0	29.3	28.3	28.2	28.6	29.4	29.5	29.8
Надворешен долг (како % од БДП)	26.0	28.0	34.0	38.0	42.0	44.0				

¹ Само среднорочен и долгорочен долг.² Вклучувајќи го и долгот гарантиран или осигурен само од Владата или државните агенции.³ Прелиминарни податоци.

Извор: Народна банка на Република Македонија

БУЏЕТСКИ ПРИХОДИ

Вкупните приходи на централниот буџет на Република Македонија во периодот јануари-декември 2001 година достигнаа ниво од 63.110 милиони денари, што е на еднакво ниво со наплатените буџетски приходи во минатата година (63.097 милиони денари). Имајќи ја предвид ерозијата на даночната база, како последица на негативното влијание на терористичките напади врз вкупната економска активност во земјата во поголемиот дел од 2001 година, може да се заклучи дека е извршена успешна фискална консолидација. Имено, со цел да се осигура дека расположливите ресурси ќе бидат доволни за непречено извршување на функциите на државата и одлучно спроведување на реформите, беа одложени мерките за намалување на приходите планирани за јуни, а на 1 јули 2001 година беше воведен и новиот данок на финансиски трансакции. Покрај фискалниот аспект, односно потребата да се создаде простор за дополнителните трошоци поврзани со кризата, целта на воведувањето на данокот на финансиски трансакции беше да се обезбеди силна поддршка на монетарната политика, односно да се избегне поголемо користење на депозитите на Буџетот кај централната банка со што би се зголемила и побарувачката за девизи. Освен тоа, во последните месеци од 2001 година наплатата на буџетските приходи беше значително подобрена, пред сè, како резултат на првите знаци на закрепнување на македонската економија. Истовремено, тоа претставува солидна основа на очекувањата за заживување на економската активност во наредната година и подобрување на наплатата на буџетските приходи.

Структурно набљудувано, даночните приходи имаа доминантно учество во вкупните приходи на централниот буџет при што се наплатени 47.566 милиони денари, односно 75,4%. Во останатата четвртина од вкупните буџетски приходи, 12,5 процентни поени отпаѓаат на приходите од приватизација, 5,4 процентни поени на неданочните приходи, додека учеството на капиталните приходи, трансферите и донации, како и задолжувањето во странство е маргинално.

Даночни приходи

Персонален данок на доход

Од вкупно планираните приходи со Ребалансот на Буџетот на Република Македонија за 2001 година по основ на персонален данок на доход во износ од 7.191 милиони денари, во периодот јануари - декември 2001 година се остварени 7.248 милиони денари или 100,8%, што значи дека реализираните приходи од персоналниот данок на доход во 2001 година се поголеми за 0,8% од планираните. Споредено со минатата година, остварено е извесно намалување на приходите кое беше сосема очекувано, со оглед на измените на Законот за персонален данок од доход направени во февруари оваа година, со кои се изврши редукција на даночните стапки. Имено, дотогашните три даночни стапки по кои се пресмету-

ваше персоналниот данок на доход од 23%, 27% и 35% се заменија со само две стапки од 15% и 18%, што доведе до значајно намалување на трошоците на работење на фирмите, подобрување на конкурентноста и зголемување на економската активност. Во структурата на приходите, вообичаено, најголем дел се остварени од данокот од плати и други лични примања од работен однос и тоа 77,9%, потоа од данок на примања остварени по основ на договор за повремено или привремено вршење на услуги на правни и физички лица (9,1%), од казни за неплаќање на персонален данок од доход (5,1%), како и од данок од авторски права и права од индустриска сопственост (1,7%). Учеството на приходите по другите основи во структурата на персоналниот данок на доход е маргинално.

Данок на добивка

Од данокот на добивка, во фискалната 2001 година се реализирани 3.007 милиони денари, или 101,1% од вкупно планираните приходи по овој основ со ребалансот на Буџетот на Република Македонија за 2001 година, што значи дека и кај овој данок, остварените приходи се поголеми од планираните. Истовремено, приходите од данокот на добивка бележат зголемување и во однос на минатата година за 7,7% или 214 милиони денари. Во структурата на приходите по основ на данокот на добивка преовладуваат приходите од данокот на добивка од правни лица со општествен капитал и од данок на добивка од правни лица со приватен капитал и тоа со 44,8% и 54,9%, респективно, додека данокот на добивка од физички лица кои вршат регистрирана дејност има незначително учество од 0,3% како резултат на плаќањата на старите обврски на обврзниците по овој основ.

Данок на додадена вредност

Даноците на потрошувачката (ДДВ и акцизите), и по натаму заземаат најзначајно место во структурата на вкупните даночни приходи, на кои отпаѓаат дури 58,5%. Притоа, во периодот јануари-декември 2001 година, од данокот на додадена вредност се остварени вкупно 17.132 милиони денари или 93,9% од планираните.

Доколку се погледне месечната динамика на реализираните приходи од ДДВ во 2001 година, евидентно е намалување на приходите во однос на планираните во периодот април-септември. Причината за ова лежи во фактот што данокот на додадена вредност, како потрошувачки данок е во директна корелација со однесувањето на потрошувачите. Оттука, нарушената безбедносна состојба во споменатиот период имаше свое негативно влијание врз домашната потрошувачка и увозот. Со нормализирање на состојбата, наплатата на приходите од ДДВ постепено се зголемуваше, при што веќе во последниот квартал остварениот износ ги надмина очекувањата. Истовремено, наплатениот ДДВ при увоз на добра во земјата во месец декември 2001 година е во износ од 1.619 милиони денари, што претставува зголемување

од 15,6% во однос на претходниот месец, додека споредено со овојгодишниот просек од 1.155 милиони денари, приходите се повисоки за 40,2%, што е само уште една потврда на констатацијата за заживување на економската активност во земјата.

Инаку, во декември е извршен поврат на ДДВ во однос од 535 милиони денари, што претставува зголемување од 30,5% во однос на претходниот месец. Просечниот поврат на ДДВ во периодот јануари-декември 2001 изнесува 505 милиони денари, што е речиси идентично на минатогодишниот просек.

Акцизи

Во текот на 2001 година, од акцизите се наплатени 10.680 милиони денари, или 89,0% од вкупно планираните приходи по овој основ. Споредено со истиот период од минатата година, приходите од акцизи бележат намалување од 13,0%. Ваквото отстапување се должи, пред сè, на неостварување на планираните приходи од акцизи од нафтени деривати, потоа од алкохолни пијалаци и од патничките автомобили. Сепак, со своето дво-третинско учество во структурата на вкупните акцизни приходи, приходите од акцизи од нафтени деривати имаат најголемо влијание врз висината и движењето на вкупните акцизни приходи и се основните причинители за неостварувањето на планираните средства. Во крајна линија, намалувањето на приходите е резултат на намалената потрошувачка на нафтени деривати предизвикана од политичко - безбедносната состојба во Република Македонија во изминатите месеци, како и познатиот недостаток на нафтени деривати во текот на неколкуте месеци од 2001 година, кој беше надминат во средината на август. Од друга страна, зголемената потрошувачката на нафтени деривати евидентирана во последните неколку месеци, која директно резултираше во зголемени вкупни акцизни приходи, го потврдува фактот дека овие состојби се надминати, при што потрошувачката, а во корелација со неа и приходите по овој основ се враќаат во рамките на нормалните. Притоа, уплатената акциза по одделните нафтени деривати покажува дека приходите по овој основ се остваруваат главно од бензините - со структурно учество од 46,6%, потоа дизел горивата со 28,1% и дериватите од увоз со 24%.

Приходите од акцизи, како во однос на планираните, така и во однос на минатогодишните, бележат зголемување единствено кај тутунските преработки. Така, во периодот јануари - декември 2001 година од тутунските преработки се реализирани 2.173 милиони денари или 108,0%, што претставува зголемување на остварените приходите од 8% над планираните. Споредено со минатата година, приходите се зголемени за 298 милиони денари или 15,9%. Притоа, радува фактот што од домашно производство се остварени 2.018 милиони денари или 93%, додека од увоз се остварени 154 милиони денари, односно 7% од приходите од акцизи од тутунски преработки. Ваквиот сооднос минатата година изнесуваше

86,5% од домашно производство и 13,5% од увоз, што упатува на зголемено учество на тутунските преработки од домашно производство во 2001 година.

Најголем пад во реализацијата на планираните приходи од акцизи е забележан кај алкохолните пијалаци. Така, од акцизи од алкохолни пијалаци во текот на 2001 година се наплатени 998 милиони денари, или 77,4% од планираните приходи по овој основ. Намалувањето на приходите во најголем дел се должи на редистрибутивните ефекти во потрошувачката предизвикани од политичко - безбедносната состојба во земјата. Притоа, од вкупно остварените приходи од акцизи од алкохолни пијалаци во периодот јануари - декември 2001 година, на акциза од пиво отпаѓаат 85% или 849 милиони денари, додека 15% или 149 милиони денари се остварени од акциза од други алкохолни пијалаци.

Кај патничките автомобили, во разгледуваниот период се реализирани 451 милион денари или 85,3% од планираните. Причината за вака ниските приходи лежи во двојно помалиот број на продадени автомобили во текот на 2001 година, споредено со просечниот број од 11.000 продадени автомобили годишно во периодот 1995-2000 година. Драстично намалената продажба е резултат на високото даночно оптоварување на патничките автомобили кое настана со воведувањето на данокот на додадена вредност, а кое кумулативно изнесуваше од 68% кај нисколитражните автомобили, до 126% кај патничките автомобили со зафатнина на моторот над 2.000 см³. Меѓутоа, со усвојувањето на Законот за изменување и дополнување на Законот за акцизите, пропишана е акцизна стапка од 7,5% за сите патнички автомобили без оглед на работната зафатнина на моторот, со што се овозможи намалување на вкупното даночно оптоварување од 68% на 40% кај нисколитражните, односно од 126% на 40% кај високолитражните автомобили. На овој начин, вкупното даночно оптоварување на патничките автомобили се доведува на исто ниво како и пред воведувањето на ДДВ. Очекувањата се дека ваквото радикално намалување на акцизните стапки ќе придонесе за зголемување на продажбата на патничките автомобили, што од своја страна ќе има позитивно влијание врз приходите од царини и ДДВ.

Данок од меѓународна трговија и трансакции

Од данокот од меѓународна трговија и трансакции, односно од царините и другите увозни давачки, во разгледуваниот период се наплатени 6.112 милиони денари, или 81,5% од планираните. Причините кои доведоа до ваквата дискрепанца меѓу реализираните и планираните приходи треба да се бараат во: 1/ последиците од безбедносната криза во земјата, кои доведоа до драстично намалување на увозот во земјата; 2/ намалување на пондерираната царинска стапка; и 3/ ефектуирање на некои од спогодбите за слободна трговија. Тука пред сè, се мисли на договорите со: Хрватска, Словенија, Југославија, Бугарија, Украина, Турција, земјите членки на ЕФ-

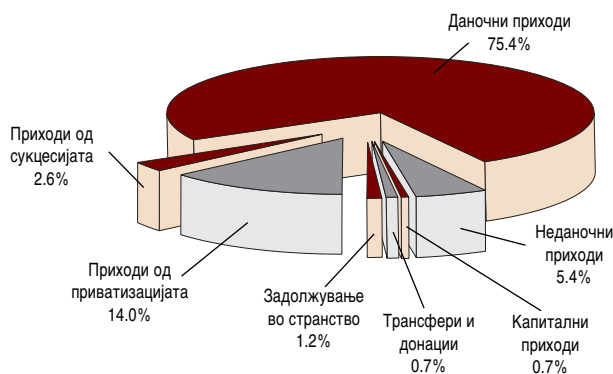
ТА и Спогодбата за стабилизација и асоцијација со ЕУ, а во тие рамки и Спогодбата за трговија.

Инаку, структурата на приходите од данокот на меѓународна трговија и трансакции ја сочинуваат: царинските приходи со учество од 78%, приходите од 1% царинска евиденција со 13,5%, прелевманите со 5,7% и други царински приходи со 2,8%.

Данок на финансиски трансакции

Данокот на финансиски трансакции иницијално беше воведен на 1 јули 2001 година со цел да се создаде простор за дополнителните трошоци поврзани со кризата и да се обезбеди поддршка на монетарната политика. Во изминатиот шестмесечен период по основ на овој данок се наплатени 3.111 милиони денари, или 135,4% во однос на планот. Повисокиот прилив се должи на порелаксираната состојба во економијата во последните месеци од 2001 година, која доведе до зголемување на обемот на финансиските трансакции по сите основи на даночните обврзници, а делумно и на ограничената моќ при проектирањето, бидејќи не се располагаше со серија на историски податоци. Имајќи го предвид просечното месечно остварување во текот на 2001 година од данокот на финансиски трансакции во износ од 518 милиони денари, може да се констатира дека приходите од овој данок во голема мера помогнаа да се намали притисокот врз фискалната позиција.

Структура на приходите на централниот буџет (2001 година)



Неданочни приходи

Во текот на минатата година неданочните приходи се реализирани во износ од 3.401 милиони денари, што претставува 88,5% од планираните, или 5,4% од вкупните приходи на централниот буџет за 2001 година. Структурно набљудувано, најголем прилив на средства е остварен од приходите од јавни финансиски и нефинансиски институции (камати, Агенција за санација на банки и

слично), од такси и надоместоци (парични казни и судски и административни такси), како и приходи од други владини услуги.

Капитални приходи

Капиталните приходи, исклучувајќи ги приходите од приватизацијата, кои според методологијата на ММФ имаат третман на прилив за финансирање на буџетскиот дефицит, во минатата година изнесуваа 462 милиони денари. Најголемиот дел од нив е остварен со продажба на капитални средства (95,1%), а преостанатите средства се од продажба на земјиште и нематеријални вложувања.

Трансфери и донации

И покрај силниот притисок врз фискалната позиција, приливите во централниот буџет по основ на трансфери и донации беа мошне скромни (415 милиони денари), а носителите на фискалната политика беа принудени да се потпрат, главно, на домашните извори на средства. Во рамките на овој износ, најголемиот прилив беше по основ на втората транша од грантот на Европската унија наменет за бегалците.

Приходи од приватизација

Во текот на 2001 година од Агенцијата на Република Македонија за приватизација беа трансферирани средства во централниот буџет во износ од 840 милиони денари. Исто така, со Ребалансот на Буџетот за 2001 година беше опфатен и делот од приходите од приватизација на Телекомот, кој во текот на 2001 година беше искористен за финансирање на приоритетните инвестициони проекти, на дел од дополнителните трошоци поврзани со кризата и за исплата на 8% разлика во пензиите, што според Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија претставува долг на државата. Заедно со приходите од концесијата за втор мобилен оператор, вкупните приходи од приватизација во 2001 година изнесуваа 8.834 милиони денари.

Задолжување во странство

По основ на задолжувањето во странство, односно задолжувањето кај меѓународните развојни агенции, во периодот јануари-декември се евидентирани 763 милиони денари. Во рамките на овој износ, 607 милиони денари се повлечени во февруари 2001 година, како прва транша од Кредитот на Европската унија наменет за макрофинансиска поддршка, додека во декември 2001 година е евидентиран прилив на 156 милиони денари по основ на Кредитот за итна економска обнова од Светската банка (Emergency Economy Recovery Credit - EERC), како поддршка на буџетот.

ПРИХОДИ НА ЦЕНТРАЛНИОТ БУЏЕТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2000 и 2001 година)

(во милиони денари)

Вид на приходи	Остварено во Јануари-Декември 2000	Ребаланс Буџет 2001	Остварени приходи по месеци												Остварено во							
			Јануари 2001	Фебруари 2001	Март 2001	Април 2001	Мај 2001	Јуни 2001	Јули 2001	Август 2001	Септември 2001	Октомври 2001	Ноември 2001	Декември 2001								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16							
БИЛАНС НА ПРИХОДИТЕ	63,097	75,842	63,110	4,508	4,156	5,139	4,021	4,833	6,819	4,718	4,893	4,332	6,434	5,121	8,146							
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	56,760	54,292	50,967	4,446	3,504	4,704	3,738	3,828	3,311	4,310	3,577	3,945	5,363	4,916	5,325							
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	51,120	50,484	47,566	4,261	3,256	4,091	3,463	3,310	3,059	4,016	3,405	3,739	5,173	4,691	5,102							
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	13,586	10,166	10,256	926	890	1,041	768	745	802	756	746	728	954	889	1,009							
Персонален данок од доход	10,793	7,191	7,248	715	575	583	587	558	591	551	559	521	613	631	764							
Данок од добивка	2,793	2,975	3,007	211	315	458	182	188	211	205	187	207	341	257	245							
Домашни даноци на стоки и услуги	29,733	30,251	27,812	2,900	1,859	2,544	2,362	1,906	1,602	2,401	1,821	2,111	2,976	2,614	2,717							
Данок на промет и ДДВ (од 1.04.2000)	17,452	18,251	17,132	2,252	1,042	1,585	1,298	1,056	655	1,383	1,148	1,225	2,080	1,644	1,765							
Акцизи	12,281	12,000	10,681	647	817	960	1,064	850	947	1,019	673	886	896	970	952							
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	7,733	7,500	6,112	424	457	500	289	655	649	364	387	429	641	604	713							
Увозни давачки	6,040	5,900	4,821	338	361	365	215	509	528	291	290	338	526	490	570							
Други увозни давачки и такси	1,693	1,600	1,290	86	96	135	74	146	121	72	97	91	115	114	143							
Други даноци	63	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Други даноци кои не се класифицирани на друго место	63	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Даноци од специфични услуги	5	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Комунални даноци	5	10	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Такси за користење или дозволи за вршење на дејност	0	260	274	11	50	6	44	3	6	17	2	18	58	37	23							
Дозволи за вршење дејност	0	246	257	10	48	4	43	2	5	15	0	17	56	35	22							
Такса за моторни возила	0	14	18	1	2	2	1	1	1	2	2	1	2	2	1							
Данок на финансиски трансакции	-	2,297	3,111	-	-	-	-	-	-	477	449	453	544	548	640							
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	3,023	3,808	3,401	185	248	613	275	518	252	294	172	206	191	225	223							
Претприемачки приход и приход од имот	1,133	2,063	1,822	84	124	395	152	381	126	167	87	100	61	93	53							
Профит од дополнителни активности на Владини институции	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Приходи од јавни финансиски и нефинансиски институции	697	1,976	1,095	52	70	320	67	296	54	96	17	47	18	38	20							
Други приходи од имот	421	87	727	33	54	75	85	85	72	71	69	53	43	55	33							
Такси и надоместоци	1,216	1,200	1,095	70	69	109	92	89	90	91	58	79	91	94	127							
Парични казни	170	150	144	17	5	8	9	8	8	14	4	7	11	11	42							
Судски такси	495	500	448	17	32	48	40	40	38	36	23	39	43	46	46							
Административни такси	551	550	468	35	32	53	43	41	44	42	31	34	37	37	39							
Други Владини услуги	325	500	486	28	47	105	27	47	33	38	26	29	37	32	37							
Други неданочни приходи	349	45	31	3	8	3	3	2	2	-2	1	-2	2	5	6							
КАПИТАЛНИ ПРИХОДИ	2,617	10,042	460	62	33	32	27	29	31	21	25	32	41	49	78							
Продажба на капитални средства	2,617	10,027	439	60	31	31	27	28	30	20	19	30	39	48	76							
Продажба на земјиште и нематеријални вложувања	0	15	24	2	3	1	0	1	1	1	6	2	3	1	2							
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	4,155	6,897	415	0	12	0	0	78	310	9	0	0	0	2	4							
Трансфери од други нивоа на власт	717	5,872	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Донации од странство	3,438	1,025	415	0	12	0	0	78	310	9	0	0	0	2	4							
Општи и тековни донации	3,438	1,025	415	0	12	0	0	78	310	9	0	0	0	2	4							
ПРИХОДИ ОД ПРИВАТИЗАЦИЈА И КОНЦЕСИЈА	-	8,231	8,834	-	-	403	255	897	1,498	378	1,291	345	1,030	154	2,583							
ПРИХОДИ ОД СУКЦЕСИЈА	-	1,669	1,669	-	-	-	-	-	1,669	-	-	-	-	-	-							
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	2,182	4,611	763	0	607	0	0	0	0	0	0	0	0	0	156							
Меѓународни развојни агенции	2,182	4,611	763	0	607	0	0	0	0	0	0	0	0	0	156							

БУЏЕТСКИ РАСХОДИ

Поради влошената политичко-безбедносна состојба, во текот на минатата година на неколку пати беше извршено редизајнирање на основните макроекономски претпоставки и на економската, монетарната и фискалната политика за 2001 година. Притоа, Владата на РМ цврсто опстои на основните определби за одржување на макроекономската стабилност на земјата. Врз основа на ревидираните фискални проекции, Министерството за финансии го изготви Ребалансот на Буџетот на Република Македонија за 2001 година, во кој беа вградени: а) ревидираните макроекономски претпоставки; б) редовното финансирање на функциите и обврските на државата; в) дополнителните трошоци сврзани со кризата; г) мерките за надминување на последиците од пролонгирањето на реформите; д) инвестиционите проекти финансирани со средства од приватизацијата на Телекомот; е) можностите за заштеди; е) финансирање на дефицитот и поддршка на монетарната политика. Во вкупно планираните расходи во оригиналниот Буџетот

Иако вкупно планираните буџетски расходи со Ребалансот за 2001 година изнесуваа 75.842 милиони денари, Владата на РМ направи напори за дополнителна рационализација на буџетската потрошувачка при што, според прелиминарните податоци, се исплатени 68.885 милиони денари, односно 90,8% во однос на планот. Заштедите се направени во позициите кои имаат дискреционен карактер, при тоа строго водејќи сметка да не се наруши редовното функционирање на државата

за 2001 година, 4,71 милијарди денари се однесуваа на т.н. неидентификувани мерки,¹ ставка која всушност не претставуваше планиран трошок, туку простор за понатамошно намалување на даноците и финансирање на мерки за намалување на сиромаштијата во втората половина од годината. Меѓутоа, поради зголемените трошоци од безбедносен карактер и потребата од максимално штедење, рационализација и намалување на трошоците во позициите од дискреционен карактер, планираните трошоци за понатамошно намалување на даноците и за финансирање на мерки за намалување на сиромаштијата беа жртвувани.

Иако вкупно планираните буџетски расходи со Ребалансот за 2001 година изнесуваа 75.842 милиони денари, Владата на РМ направи напори за дополнителна рационализација на буџетската потрошувачка при што, според прелиминарните податоци, се исплатени 68.885 милиони денари, односно 90,8% во однос на планот. Заштедите се направени во позициите кои имаат дискреционен карактер, при тоа строго водејќи сметка да не се наруши редовното функционирање на државата.

ТЕКОВНИ РАСХОДИ

Тековните расходи на централниот буџет во 2001 година изнесуваа 57.944 милиони денари, што е за 34,2% повеќе во однос на истиот период минатата година. Структурно набљудувано, најголемиот дел од нив се трошоци за стоки и услуги (29,0%), по што следуваат тековните трансфери од централниот буџет (25,2%) и платите и надоместоците (23,8%). Композицијата на тековните трошоци не е својствена за буџетската политика во мирновремени услови и е исклучиво израз на колективните потреби да ѝ се даде највисок приоритет на националната безбедност.

Плати, наемнини и надоместоци

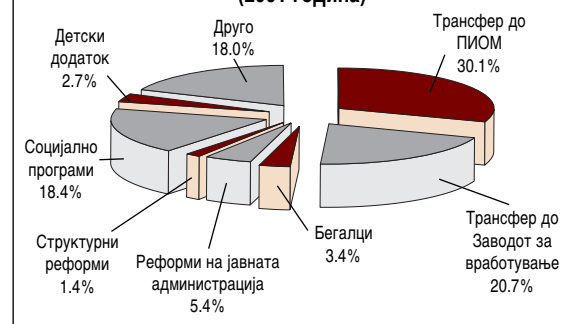
За плати, наемнини и надоместоци во текот на 2001 година се исплатени 16.407 милиони денари, односно 23,8% од вкупните расходи на централниот буџет. Притоа, искористеноста на средствата за оваа категорија трошоци изнесуваше 99,3% во однос на планираните средства за целата година во износ од 16.528 милиони денари. Овие трошоци не отстапуваат во однос на планираните, за разлика од периодот пред донесувањето на Ребалансот за 2001 година, кога како причини за зголеменото трошење по овој основ беа задоцнетото донесување на Законот за изменување и дополнување на Законот за персонален данок, како и актуелната состојба во државата, која наложуваше потреба од дополнителни вработувања во Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи.

Стоки и услуги

Од вкупно планираните 20.294 милиони денари за стоки и услуги со Буџетот на Република Македонија за 2001 година, во текот на изминатата година реализиран е износ од 19.992 милиони денари.

Вкупната реализација на оваа категорија трошоци е сосема во рамките на Ребалансот за 2001 година. Вредно е да се одбележи дека влошената политичко-безбедносна состојба и потребата од интензивни активности и мобилизираност на безбедносните сили наметнаа дополнителен притисок врз расходната страна од буџетот, пред

Тековни трансфери од централниот буџет (2001 година)



¹ Согласно со Законот за извршување на Буџетот на Република Македонија, ставката на неидентификувани мерки може да се користи само врз основа на акт донесен од страна на Собранието на Република Македонија.

сè, преку значително зголемените трошоци за материјали, но и патни и дневни трошоци. Во прилог на оваа констатација говорат и бројките за месечните извршувања на расходите по овој основ, кои укажуваат на драстичното зголемување на трошоците во периодот од март до декември, во споредба со значително пониските вредности во првите два месеци од 2001 година.

Тековни трансфери

Тековните трансфери од централниот буџет во текот на 2001 година, изнесуваа 17.345 милиони денари, односно 25,2% од вкупните расходи на централниот буџет.

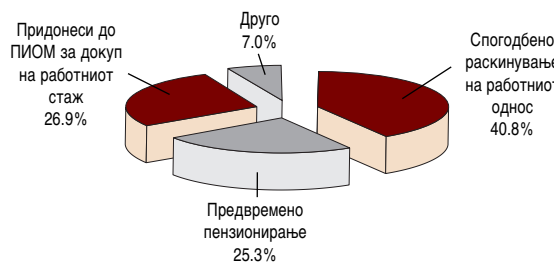
Структурно набљудувано, во рамките на реализиранiot износ на тековни трансфери од централниот буџет 5,2 милијарди денари или 30,1% беа наменети за Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, 3,6 милијарди денари или 20,7% за Заводот за вработување, потоа следат 3,2 милијарди денари или 18,4% за социјални програми итн.

Инаку, претпријатијата кои искажуваат загуби во своето работење претставуваат тежок товар за економијата и особено за Буџетот на Република Македонија во текот на целиот период на транзиција. За таа цел беше усвоен Акционен план за реструктурирање на претпријатијата кои искажуваат загуби според кој овие претпријатија ќе бидат анализирани, со цел да се утврди дали треба да бидат ликвидирани или приватизирани, односно, доколку постои можност, да бидат реструктурирани. Анализите ќе бидат извршени од страна на рекомиирани независни консултански куќи, чија задача ќе биде и изнаоѓање стратешки партнер за претпријатијата кои имаат изгледи за опстанок. Овие претпријатија ќе бидат продавани со меѓународен тендер, во состојба какви што се.

Во таа смисла, Владата на Република Македонија се обврза да ја зајакне социјалната компонента на буџетските расходи, преку исплата на тековни трансфери за поддршка на структурните реформи. Во 2001 година, од централниот буџет се исплатени 239 милиони денари, што претставува остварување од 77,6% во однос на ревидираниот план за целата година. Структурно набљудувано, за придонеси за пензиско и здравствено осигурување, како и паричен надоместок за лицата, кои останаа без работа како резултат на приватизацијата, односно отпуштените работници од 12-те загубари (Фринко и Хемтекс), во 2001 година беа исплатени 62,7 милиони денари. Исто така, од предвидените средства за структурни реформи во 2001 година, во ноември беа исплатени 65,9 милиони денари на име еднократен надоместок во вид на испратници за вработените на „Злетово Батери“, а во месец декември беа исплатени 61,5 милиони денари како еднократна парична помош на претпријатијата загубари.

Реформи на јавната администрација

(трансфери од централниот буџет во 2001 година)

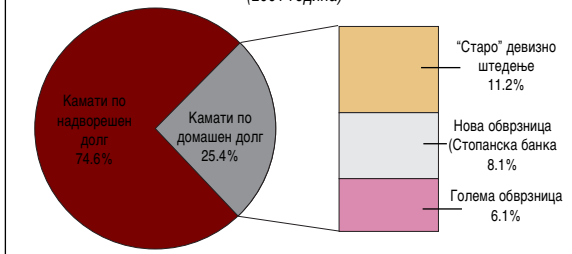


Во насока на реализација на заложбите за реформи на јавниот сектор и создавање на мала, но ефикасна администрација, за само три месеци од оваа година беше извршено бруто намалување на бројот на вработени во јавната администрација за околу 4.500 лица, без притоа да бидат создадени социјални тензии. Планирањето и реализацијата на реформите на јавната администрација се врши во соработка со Светската банка во рамките на активностите за склучување на Заемот за приспособување на управувањето со јавниот сектор (ПСМАЛ аранжманот).

Секако дека ова е само една од мерките во рамките на стратегијата за реформа на јавната администрација, но сигурно е дека полека се создава реална основа за намалување на расходите и менување на неповолната структура на буџетот. При тоа, во текот на 2001 година од

Каматни плаќања од централниот буџет

(2001 година)



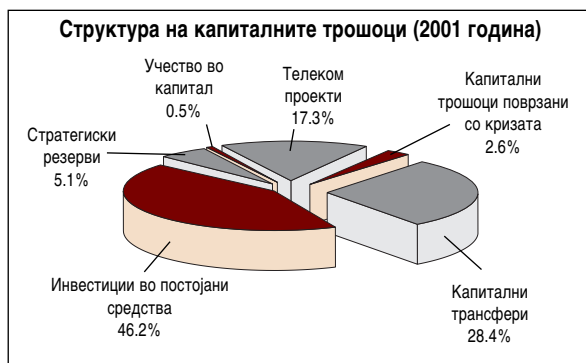
централниот буџет за реформа на јавната администрација беа исплатени 944 милиони денари, од кои најголем дел беа за спогодбено раскинување на работниот однос (40,8%) и уплата на придонеси во Фондот за пензиско и инвалидско осигурување за докуп на работниот стаж (26,9%).

Каматни плаќања

Каматните плаќања во изминатата година изнесуваа 4.201 милиони денари, односно 6,1% од вкупните расходи или 7,3% од тековните расходи на централниот буџет. За камати по надворешен долг беа исплатени 3.134 милиони денари, односно 74,6%, од кои најголемиот дел беа каматни плаќања кон Лондонскиот и Парискиот клуб на кредитори.² Силниот притисок врз фискалната

² Каматите по надворешниот долг го вклучуваат и износот на капитализираната камата кон Лондонскиот клуб на кредитори во износ од 604 милиони денари.

позиција поврзан со дополнителните трошоци за кризата, не го поколеба Министерството за финансии да продолжи со редовното сервисирање на обврските во земјата и кон странство, при што за првпат по осамостојувањето се изврши исплата на каматите по домашниот долг во висина од 1.066 милиони денари, со цел да се регулираат наследените обврски од изминатите години.



Владата на Република Македонија се обврза да ја зајакне социјалната компонента на буџетските расходи, преку исплата на тековни трансфери наменети за поддршка на структурните реформи

Имајќи го предвид компаративно ниското учество на овие расходи во структурата на буџетот во изминатите години, Владата на Република Македонија последните неколку значително го зголеми учеството на инвестициите во буџетската потрошувачка

Најголемиот дел од нив се однесуваат на издадените обврзници за решавање на проблемот на „старото“ девизно штедење (11,2% во однос на вкупните каматни плаќања) и издадените обврзници за преземени лоши пласмани при приватизацијата на Стопанска банка во декември 1999 година, или т.н. нова обврзница (8,1% во однос на вкупните каматни плаќања).

Учество на инвестициите во вкупната буџетска потрошувачка (1995 - 2001)



КАПИТАЛНИ РАСХОДИ

Зголемувањето на капиталните расходи е значајно за долгорочниот економски раст, имајќи предвид дека средствата, главно, се вложуваат за нови јавни инвести-

ции, реконструкција на постојните објекти и модернизација на опремата. Од тие причини, а и заради компаративно ниското учество на овие расходи во структурата на буџетот во изминатите години, Владата на Република Македонија последните неколку години значително го зголеми учеството на инвестициите во буџетската потрошувачка.

Во 2001 година капиталните расходи на централниот буџет (вклучувајќи ги стратегиските резерви на стоки и учеството во капиталот на меѓународните финансиски институции) изнесуваа 7.776 милиони денари, или 10,4% од вкупната буџетска потрошувачка. Доколку се из земе дополнителниот товар на буџетот во изминатата година, односно трошоците поврзани со кризата, учеството на капиталните инвестиции во вкупната буџетска потрошувачка би изнесувало 12,6%.

Со оглед на неодговорниот однос и негрижата во изминатиот период, Владата на Република Македонија стави значаен акцент на реновирањето и модернизацијата на објектите и опремата. Така, најголемиот дел од капиталните расходи на централниот буџет се инвестиции во постојани средства (46,2%) и капитални трансфери (28,4%). Вредно е да се напомене дека како поддршка на Програмата за патишта до Фондот за магистрални и регионални патишта се префрлени 1.655 милиони денари, додека за изградбата на железницата се исплатени 210 милиони денари.

Со Ребалансот за 2001 година беше опфатен и делот од Телеком инвестиционите проекти кој се финансираше во текот на втората половина од годината. Изборот на инвестициони проекти во јавниот сектор е извршен врз основа на нивното значење за економскиот развој, влијанието врз намалување на сиромаштијата и невработеноста, придонесот за регионалниот развој и тн. Главно, проектите се однесуваат на јавната инфраструктура (водоснабдување и одржување на патиштата), како и санација на училишта и набавка на опрема за здравствените центри. За нивната имплементација, во текот на втората половина од 2001 година беа исплатени 1.342 милиони денари, односно 17,3% од вкупните капитални трошоци.

ОТПЛАТА НА ДОЛГ

И покрај влошената безбедносна состојба и дополнителните трошоци поврзани со безбедносните активности, Министерството за финансии продолжи со редовното сервисирање на обврските во земјата и кон странство. Така, во 2001 година за отплата на главница по домашен и надворешен долг беа исплатени 3.549 милиони денари. Најголемиот дел беше наменет за отплата на главница по надворешен долг (3.542 милиони денари), главно, обврски кон Парискиот и Лондонскиот клуб на кредитори, Светската банка, Европската инвестициона банка и сл. За отплата на главница по домашен долг (кредит од НБРМ) се искористени 7 милиони денари.

РАСХОДИ НА ЦЕНТРАЛНИОТ БУЏЕТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2000 и 2001 година)

(во милиони денари)

Вид на расходи	Остварено во Јануари-Декември 2000	Ребаланс 2000	Остварено во Јануари-Декем. 2001	Остварени расходи по месеци во 2001 година												Октомври 2001	Ноември 2001	Декември 2001
				Јануари 2001	Февруари 2001	Март 2001	Април 2001	Мај 2001	Јуни 2001	Јули 2001	Август 2001	Септември 2001	Октомври 2001	Ноември 2001	Декември 2001			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16			
ВКУПНИ РАСХОДИ	57,689	75,842	68,885	5,085	3,444	5,058	5,267	5,277	6,527	7,294	5,633	6,184	5,321	5,259	8,360			
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	46,985	64,194	57,955	5,277	3,153	4,395	4,697	4,697	5,938	5,916	5,165	4,486	4,896	4,304	6,160			
Плати, наемнини и надоместоци	16,285	16,492	16,407	4,395	1,342	1,426	1,330	1,346	1,350	1,368	1,173	1,346	1,436	1,432	1,434			
Основни плати и наемнини	14,383	14,477	14,437	4,697	1,150	1,231	1,153	1,174	1,171	1,199	1,170	1,186	1,259	1,257	1,247			
Надоместоци	1,902	2,015	1,970	183	193	195	176	172	179	169	3	160	177	176	187			
Стоки и услуги	6,294	19,962	19,990	380	347	1,313	1,641	2,921	2,674	1,926	2,563	1,537	1,746	1,282	2,660			
Патни и дневни трошоци	300	3,522	3,192	25	25	181	217	205	270	367	443	360	438	326	335			
Комунални услуги	375	718	753	25	26	75	49	65	70	59	72	47	76	66	123			
Трошоци за затоплување	486	824	742	46	87	136	43	71	44	23	11	20	78	74	109			
Материјали	3,076	12,371	12,632	196	99	750	1,094	1,582	2,047	1,235	1,617	847	946	583	1,636			
Трошоци за транспорт	199	693	700	15	22	54	49	59	61	80	53	90	71	54	92			
Тековно (рутинско) одржување	126	145	128	8	3	10	13	19	8	10	11	9	7	15	15			
Договорни услуги	819	898	855	54	59	64	69	101	81	82	59	81	64	76	65			
Други оперативни трошоци	913	792	991	11	26	43	109	59	93	70	59	82	65	88	286			
Тековни трансфери	22,790	23,643	17,345	1,197	1,317	1,544	1,404	1,363	1,735	1,441	1,348	1,366	1,396	1,486	1,748			
Трансфери на владини институции	2,386	2,001	2,063	95	52	157	162	206	229	171	124	107	139	180	441			
лица и на нестопански организации	13,328	13,597	13,616	1,077	1,094	1,077	1,060	1,047	1,323	1,171	1,052	1,207	1,156	1,165	1,187			
Трансфери по основ на субвенции	7,076	8,045	1,667	25	172	309	181	111	184	98	173	52	101	142	119			
Каматни плаќања	1,616	4,097	4,211	1,196	146	112	313	28	179	1,171	91	237	318	113	317			
Камата на домашни кредити	0	997	1,069	1	40	0	284	18	111	18	0	27	280	28	262			
Камата на странски кредити	1,616	3,100	3,146	1,195	106	112	29	9	69	1,153	91	211	38	78	55			
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	5,186	8,199	7,134	179	208	383	549	668	517	510	326	588	425	725	2,056			
Купување на капитални средства	3,231	6,117	5,111	64	208	254	248	441	265	391	233	416	282	616	1,693			
Купување на земјишта и нематеријални средства	0	20	20	0	0	0	0	0	20	0	0	0	0	0	0			
Купување на градежни објекти	590	624	574	0	4	77	30	178	5	6	16	25	48	43	142			
Мебел и канцелариска опрема	225	1,224	518	9	7	10	27	39	32	12	23	15	31	33	280			
Купување на моторни возила	185	179	157	0	4	11	10	4	1	29	4	6	4	29	55			
Физибилити студии, подготовка на проекти	4	87	19	0	0	0	0	6	0	0	0	0	1	1	11			
Постројки, опрема и машинерија	177	1,001	1,150	0	130	39	75	67	59	210	33	205	25	114	193			
Изградба, реновирање и унапредување	951	1,662	1,638	51	46	66	51	59	87	75	108	117	123	209	646			
Основно и специјално одржување	1,099	1,320	1,037	4	18	52	56	88	60	59	48	48	50	188	366			
Капитални трансфери	1,956	2,082	2,023	115	0	129	301	227	252	119	93	172	143	109	363			
Капитални трансфери до владини институции	1,771	1,825	1,822	115	0	129	301	227	240	110	78	116	123	76	307			
Капитални трансфери до единиците на локална самоуправа	185	258	201	0	0	0	0	0	12	9	15	56	20	33	56			
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5,517	3,449	3,844	809	120	280	30	27	73	878	142	1,111	0	230	144			
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	3,956	360	295	11	0	33	30	27	22	15	20	53	0	63	21			
Заеми на поединци и нестопански организации	3,434	130	85	11	0	21	5	5	6	0	4	0	0	29	4			
Учество во дел од јавните претпријатија	522	230	209	0	0	12	25	22	16	15	16	53	0	34	16			
Амортизација (отплата на главница)	1,561	3,089	3,550	798	120	247	0	0	51	863	122	1,058	0	167	124			
Отплата на домашен долг	8	8	7	3	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0			
Отплата на надворешен долг	1,553	3,082	3,542	794	120	247	0	0	51	863	122	1,054	0	167	124			

БУЏЕТ - ЦЕНТРАЛНА ДРЖАВНА ВЛАСТ

(во денари)

	1999	2000	2001	2002
	Завршна сметка	Завршна сметка	Ребаланс	Буџет
ВКУПНИ ПРИХОДИ	50,478,031,862	63,096,945,248	75,842,074,000	66,310,000,000
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	44,728,175,441	56,760,081,178	64,334,443,000	52,836,000,000
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	41,858,828,319	51,120,246,281	50,484,000,000	50,009,000,000
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	12,793,078,777	13,585,772,246	10,166,000,000	10,415,000,000
Персонален данок од доход	10,233,016,110	10,792,594,721	7,191,000,000	7,384,000,000
Данок од добивка	2,559,325,945	2,793,156,390	2,975,000,000	3,031,000,000
Други даноци од доход, од добивка и од капитални добивки	736,722	21,135	0	/
Домашни даноци на стоки и услуги	20,631,883,947	29,733,381,929	30,251,000,000	28,840,000,000
Данок на промет	9,958,866,206	7,055,788,708	0	/
Данок на додадена вредност (од 1.04.2000)	0	10,396,551,663	18,251,000,000	17,898,000,000
Акцизи	10,673,017,741	12,281,041,470	12,000,000,000	10,942,000,000
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	8,302,773,971	7,733,381,467	7,500,000,000	5,321,000,000
Увозни давачки	6,802,005,702	6,040,495,875	5,900,000,000	4,330,024,000
Други увозни давачки и такси	1,500,768,269	1,692,885,592	1,600,000,000	990,976,000
Други даноци	123,627,594	62,644,972	0	0
Даноци од специфични услуги	7,464,030	5,065,667	10,000,000	10,000,000
Такси за користење или дозволи за вршење на дејност	-	-	260,000,000	199,000,000
Данок на финансиски трансакции	-	-	2,297,000,000	5,224,000,000
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	2,869,347,122	5,639,834,897	13,850,443,000	2,827,000,000
Претприемачки приход и приход од имот	798,125,658	1,133,367,383	2,063,000,000	1,087,000,000
Такси и надоместоци	1,156,606,788	1,215,770,217	1,200,000,000	1,200,000,000
Други Владини услуги	127,316,281	324,812,933	500,000,000	500,000,000
Други неданочни приходи	632,921,803	349,306,600	45,000,000	40,000,000
Продажба на капитални средства	154,376,592	2,616,577,764	10,027,443,000	5,123,000,000
Продажба на земјиште и нематеријални вложувања	-	-	15,000,000	15,000,000
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	2,419,089,626	4,155,269,452	6,896,631,000	4,736,000,000
Трансфери од други нивоа на власт	32,283,095	716,822,828	5,871,631,000	0
Донации од странство	2,386,806,531	3,438,446,624	1,025,000,000	4,736,000,000
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	3,330,766,795	2,181,594,618	4,611,000,000	3,600,000,000
Меѓународни развојни агенции	3,330,766,795	2,181,594,618	4,611,000,000	3,080,000,000
ВКУПНИ РАСХОДИ	49,761,209,034	57,689,326,703	75,842,074,000	66,310,000,000
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	42,088,365,187	46,985,485,342	60,981,237,000	51,096,213,000
Плати, наемнини и надоместоци	15,996,631,927	16,285,267,541	16,491,970,000	17,709,161,000
Стоки и останати услуги	5,646,765,633	6,293,788,729	20,769,555,000	12,145,890,000
Тековни трансфери	18,227,967,627	22,790,409,470	19,405,712,000	17,612,162,000
Каматни плаќања	2,217,000,000	1,616,019,602	4,314,000,000	3,629,000,000
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	2,407,296,601	5,186,477,309	11,210,837,000	8,499,787,000
Купување на капитални средства	1,312,799,356	3,230,738,464	8,894,794,000	5,877,702,000
Капитални трансфери	1,094,497,245	1,955,738,845	2,316,043,000	2,622,085,000
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5,265,547,247	5,517,364,053	3,650,000,000	6,714,000,000
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	2,942,547,247	3,956,462,261	579,500,000	382,000,000
Амортизација (отплата на главнина)	2,323,000,000	1,560,901,792	3,070,500,000	6,332,000,000

Забелешка:

Приходите во 1999 и 2000 година, се рекласифицирани според новиот Правилник за класификација на приходите.

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во 2001 година оствари вкупни приходи во износ од 24.260 милиони денари, што претставува зголемување од 6,0% во споредба со 2000 година. Зголемувањето на приходите на Фондот, главно, се должи на зголемениот трансфер од централниот буџет (за 37,6% повеќе) како резултат на ретроактивната исплата на 8% кон пензионерите, трошоците за реформата на јавната администрација, како и регулирањето на обврските на државата по основ на предвременото пензионирање. Значајно зголемување бележат и приходите од дивиденди и продажба на хартии од вредност во сопственост на Фондот. Освен тоа, скроман пораст од 2,1% бележи и интер-фондовскиот трансфер од Заводот за вработување, како резултат на регулирањето

на обврските во врска со невработените лица од претпријатијата-загубари.

Вкупните расходи на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во 2001 година изнесуваат 24.626 милиони денари, односно зголемување од 7,4% во однос на 2000 година. Зголемувањето на расходите на Фондот се јавува како резултат на зголемената исплата на пензии, односно ретроактивната исплата на разликата од 8%, како и зголемувањето на придонесот за здравствено осигурување од 5,13%.

Според прелиминарните податоци, во 2001 година Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија оствари дефицит од 366 милиони денари.

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Ребаланс	Јануари-Дек. Извршено
ПРИХОДИ	20,717	21,229	22,883	25,601	24,260
Придонес од плати	13,373	14,316	15,722	16,563	15,637
Придонес од доходот	239	311	311	328	330
Приходи од Буџетот на Републиката	3,618	3,266	4,174	5,954	5,744
Приходи од приватен сектор	400	439	404	428	377
Приходи од индивидуални земјоделци	74	65	58	61	40
Приходи од акцизи	691	632	804	825	714
Придонес од Заводот за вработување за невработени лица	961	868	1,101	1,177	1,124
Други приходи	122	45	74	65	85
Приходи од дивиденди и од продажба на хартии од вредност	50	67	53	200	209
Приходи по основ на нови вработувања	419	841	167	0	0
Пренесени приходи од претходна година	201	201	0	0	0
РАСХОДИ	20,521	20,669	22,940	25,601	24,626
Пензии	17,730	17,756	19,774	21,840	21,259
Редовни пензии	16,912	16,977	18,948	19,645	19,018
Воени пензии	464	458	505	525	516
Земјоделски пензии	354	321	321	319	297
Ретроактивна исплата на 8%	0	0	0	1,090	1,167
Предвременно пензионирање според Законот од 2000 година	0	0	0	106	112
Предвременно пензионирање според Законот од 2001 година	0	0	0	155	149
Надоместок за телесно оштетување	63	69	72	70	72
Надоместоци од инвалидско осигурување	98	95	94	105	91
Вработување и интернатско сместување на деца инвалиди	15	13	12	6	7
Придонес за здравствена заштита	2,321	2,450	2,672	2,927	2,809
Надоместок на стручната служба	133	132	141	156	153
Други расходи	161	154	175	196	200
Капитални средства	-	-	-	301	35
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	196	560	-57	0	-366

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

Вкупните приходи на Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-ноември 2001 година забележаа намалување од 2% во однос на истиот период од претходната година, достигнувајќи ниво од 11.075 милиони денари. Ова намалување е резултат на пониското остварување кај сите носечки видови на приходи, на што соодветно влијание имаа: отежнатото работење на обврзниците поради кризната состојба во земјата, укинувањето на Законот за финансиското работење од јули 2001 година, доцнењето во плаќањето на здравственото осигурување за корисниците на пензии од страна на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, како и намалувањето на бројот на невработените лица за кои Заводот за вработување плаќа здравствено осигурување (по основ на бришење од евиденцијата на невработени лица поради нередовно пријавување).

Изворните приходи (придонесите за здравствено осигурување од плата, од приватниот сектор, од индивидуалните земјоделци и др.), кои се основен извор на финансирање на здравственото осигурување, се остварени во износ од 6.796 милиони денари, што е за близу 2% пониско во споредба со истиот период од претходната година. Овие приходи во структурата на вкупните приходи учествуваат со околу 61,4%.

Приходите по основ на придонеси за здравствено осигурување на пензионерите, односно трансферните средства од Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, во структу-

рата на вкупните приходи учествуваат со 21,2%. Нивното намалување од 3,3% е резултат на влошувањето на финансиската состојба на овој Фонд, поради што, дел од обврските кон Фондот за здравствено осигурување се плаќаат со задоцнување (до една недела), од приливот на средства што се остварува во наредниот месец.

Најголемо опаѓање (од 14%) во анализираниот период имаат приходите по основ на придонеси за здравствено осигурување за невработените лица, односно трансферните средства од Заводот за вработување. Овие приходи учествуваат со 13,6% во структурата на вкупните приходи.

Вкупните расходи на Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-ноември 2001 година покажуваат зголемување од 6,8% во однос на истиот период од 2000 година, достигнувајќи ниво од 10.874 милиони денари.

Зголемувањето на вкупните расходи се должи, пред се, на зголемувањето на трошоците за болничко лекување кои во вкупните расходи учествуваат со 48,9%, и кои, во овој период, забележаа пораст од 14,7%. Амбулантните трошоци, како втора по големина ставка (20,6%) остварија зголемување од 4,4%, додека расходите за лекови на кои отпаѓаат 13,4% од вкупните расходи остварија зголемување од 2,8%.

Најголемо зголемување во анализираниот период остварија трошоците за надоместоци на осигурени лица (23,3%) кои учествуваат со 6,9% во структурата на вкупните расходи.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 Извршено	1999 Извршено	2000 Извршено	2001 Ребаланс	2001 Јануари-Ноем. Извршено
ПРИХОДИ	11,087	12,068	12,790	13,048	11,075
Придонеси	6,7736	7,363	7,745	8,171	6,796
Придонеси од Пензискиот Фонд	2,309	2,417	2,649	2,927	2,343
Придонеси од Заводот за вработување	1,037	1,350	1,941	1,609	1,509
Придонеси од Министерството за труд и социјална политика	45	0	0	45	43
Други приходи	851	938	455	37	69
Приходи по договори за сини картони	109	0	0	0	0
Средства од Буџетот на РМ за задолжително здравствено осигурување	-	-	-	259	0
Пренесен вишок од претходната година	-	-	-	0	313
РАСХОДИ	13,689	11,692	12,463	13,048	10,874
Амбулантни трошоци	5,303	2,491	2,486	2,615	2,237
Болничко лекување	4,702	5,482	5,737	6,025	5,314
Трошоци по програми	214	125	105	259	69
Лекови	1,214	1,249	1,681	1,650	1,461
Забна заштита	638	667	687	700	509
Ортопедски трошоци	208	154	143	150	116
Лекување во странство	290	161	70	85	69
Друг вид лекување (надоместоци)	719	801	694	850	753
Администрација	326	288	250	248	221
Опрема и одржување	36	39	90	266	9
Други трошоци	41	234	200	48	46
Кредити и камати	0	0	321	152	68
РАЗЛИКА					
Дефицит / суфицит	-2,602	376	326	0	201

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Вкупните приходи на Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-декември 2001 година достигнаа ниво од 4.827 милиони денари, што претставува 97% од планираните приходи за оваа година. Во споредба со истиот период од 2000 година забележано е намалување од 5,7%, кое главно се должи на намалувањето на дотациите од Буџетот на Република Македонија, кои имаат високо учество во остварените приходи на Заводот (76,2% во разгледуваниот период), наспроти приходите од придонеси и другите приходи чие учество во вкупните приходи изнесува 23,5% односно 0,27% респективно за истиот период.

Доколку се споредат остварените приходи на Републичкиот завод за вработување за периодот јануари-декември 2001 година со планираните приходи за оваа година, може да се констатира дека приходите од придонеси во износ од 1.136 милиони денари бележат остварување од 103,48%, дотациите од Буџетот на Република Македонија во износ од 3.677 милиони денари остварување од 94,9%, а другите приходи во износ од 12,9 милиони денари бележат остварување од 108,2%.

Од друга страна, ако се споредат остварените приходи на Републичкиот завод за вработување за периодот јануари-декември 2001

година, со остварените приходи во истиот период минатата година, ќе може да се констатира дека кај приходите од придонеси е остварен пораст од 1,4%, дотациите од Буџетот на Република Македонија бележат намалување од 7,8%, а кај другите приходи остварен е пораст од 55,3%.

Вкупните расходи на Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-декември 2001 година изнесуваат 4.803 милиони денари или 96,5% во однос на планот за оваа година. Во однос на истиот период минатата година, расходите на Републичкиот завод за вработување бележат намалување од 6,0%, при што расходите за функција се намалиле за 5,8%, а расходите за стручната служба се намалиле за 9,9%.

Во рамките на расходите за функцијата, средствата за обезбедување паричен надоместок на невработените лица, бележат пораст од 3,1%, средствата за придонес за здравствено осигурување бележат намалување од 19,7%, а средствата за придонес за пензиско и инвалидско осигурување бележат пораст од 3,3%, во однос на истиот период минатата година.

Републичкиот завод за вработување во периодот јануари-декември 2001 година има остварено суфицит во износ од 23,1 милиони денари.

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Ребаланс	Јан.-Декември Извршено
ПРИХОДИ	4,260,446	4,128,879	5,118,775	4,979,207	4,826,615
Приходи од придонеси	990,240	1,057,733	1,120,684	1,093,000	1,136,209
Придонес од плати	968,627	1,036,577	1,098,269	1,052,500	1,113,484
Придонес од работни луѓе кои самостојно вршат дејност	21,610	21,156	22,415	40,500	22,725
Придонес што го уплатуваат работниците на привремена работа во странство	3	0	0	0	0
Дотации од Буџетот на Републиката	3,261,419	3,065,639	3,989,732	3,874,207	3,677,428
За покривање на дефицитот на Републичкиот завод за вработување	2,737,137	2,575,427	3,470,462	3,160,229	3,170,373
За исплата на паричен надомест на вработените од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба (загубари)	524,282	490,212	515,891	684,678	480,978
По други основи	0	0	3,379	29,300	26,077
Други приходи	8,787	5,507	8,359	12,000	12,978
РАСХОДИ	4,264,470	4,135,373	5,110,223	4,979,207	4,803,494
Расходи за функцијата	4,084,268	3,970,275	4,912,721	4,783,207	4,625,655
Средства за обезбедување паричен надоместок на невработени лица	2,073,058	1,754,718	1,874,561	1,997,144	1,932,857
Придонеси за здравствено осигурување	1,038,951	1,347,336	1,935,859	1,609,422	1,554,587
Придонеси за пензиско и инвалидско осигурување	972,259	868,221	1,102,301	1,176,641	1,138,211
Расходи за стручната служба	180,202	165,098	197,502	196,000	177,839
Основни плати и наемнини	99,244	105,358	117,970	124,000	116,140
Надоместоци	13,924	17,144	19,230	20,300	18,353
Стоки и останати услуги	43,443	34,161	53,844	49,485	43,346
Тековни трансфери	0	0	0	300	0
Каматни плаќања	0	0	647	0	0
Капитални трошоци	23,591	8,435	5,811	1,915	0
Дел од хартии од вредност и отплата на главницата	0	0	0	0	0
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	-4,024	-6,494	8,552	0	23,121

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

Вкупните приходи на Фондот за магистрални и регионални патишта во првите единаесет од 2001 година изнесуваа 3.631 милиони денари, односно 88,2% од планираните за 2001 година, што е за 22,1% повеќе во однос на истиот период лани. Најголемо учество има буџетскиот трансфер во износ од 1.356,8 милиони денари, иако забележителни приливи се регистрирани и врз основа на странски кредити, во износ од 1.097 милиони денари (103,9% повеќе во однос на истиот период минатата година).

Вкупните расходи во периодот јануари-ноември 2001 година изнесуваа 3.678 милиони денари, односно 89,3% од планираните за 2001 година. Најголем дел од

расходите се поврзани со инвестиционите активности, кои се реализирани во износ од 1.634 милиони денари или 44,4% од вкупните расходи. При тоа, доминантно учество имаат инвестициите финансирани преку странски кредити со износ од 1.022 милиони денари. Значаен дел од расходите на Фондот се наменети за одржување на патиштата, во износ од 938 милиони денари, кои се извршени за 27,2% повеќе во однос на истиот периодот во 2000 година.

Во анализираниот период, Фондот за магистрални и регионални патишта има остварено дефицит во износ од 47 милиони денари.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2001
	Извршено	Извршено	Извршено	Буџет	Јануари-Ноем. Извршено
ПРИХОДИ	2,660	3,793	3,506	5,715	3,632
Приходи од Буџет	668	924	1,590	1,655	1,357
Надоместок за употреба на патишта штоги користат странските моторни возила	49	54	82	50	68
Годишен надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација	524	518	746	550	654
Надоместок за употреба на автопат	468	492	537	600	351
Странски кредит	939	1,793	538	2,850	1,097
Други приходи	12	13	14	10	17
Грантови	-	-	-	0	87
РАСХОДИ	2,660	3,793	3,506	5,715	3,678
Инвестиции	1,203	1,985	1,662	3,675	1,634
Расходи за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци	0	0	179	200	250
Одржување на патиштата	784	790	952	835	938
Зимско одржување	101	220	261	187	253
Редовно одржување	153	148	196	151	164
Инвестиционо одржување	291	194	261	244	207
Одржување на мостови	65	39	43	35	114
Други работи сврзани со одржувањето	173	189	192	218	200
Отплата на кредити	264	148	212	355	199
Средства за локални патишта	321	386	502	500	508
Останати трошоци	89	142	0	0	0
Обврски од претходната година	0	342	0	0	0
Обврски спрема Агенцијата за санација на банки	0	0	0	150	150
РАЗЛИКА					
Дефицит / суфицит	0	0	0	0	-47

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

МАКЕДОНСКА БЕРЗА ЗА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ - ДЕКЕМВРИ 2001



- ▶ Заради префрлување на акционерските книги на трговските друштва во Централниот Депозитар за хартии од вредност на Берзата се тргуваше со акции само на 6 дена на тргување;
- ▶ Прометот намален за 4 пати;
- ▶ Бројот на трансакции зголемен за 12%;
- ▶ Продаден само 1 пакет акции во сопственост на државата, во вредност од 677.000 денари;
- ▶ Реализирани 6 блок трансакции во вредност од 215 милиони денари;
- ▶ Берзанскиот индекс МБИ во декември опадна за 0.5%.

Закон за преземање на акционерските друштва

Поради непостоењето на комплетна законска регулатива, во која на транспарентен начин и со целосна заштита на правата на малцинските акционери ќе се регулира преземањето на акционерските друштва во Република Македонија, во јануари 2002 година се донесе Законот за преземање на акционерските друштва.

Главната цел на донесувањето на овој закон е давање подеднакви можности на сите акционери во една компанија да ги согледаат и проценат состојбите на пазарот на хартии од вредност кога постои понудувач за преземање на компанијата, и обезбедува многу поголема транспарентност во преземањето што се остварува со низа процедури и постапки.

Преземање на акционерско друштво претставува купување на хартии од вредност на акционерско друштво-издавач на хартии од вредност, од страна на правно или физичко лице кое се стекнало или има намера да стекне учество кое обезбедува над 25% од правата на глас кои произлегуваат од хартиите од вредност на тоа акционерско друштво.

Предмет на преземање се хартиите од вредност на акционерските друштва кои котираат на официјалните пазари на берзата и хартиите од вредност на акционерските друштва приватизирани над 51%, кои во моментот на објавувањето на најавата за понуда имаат основен капитал од 500.000 ЕВРА и најмалку 25 акционери.

Преземањето на акционерските друштва се врши по пат на јавна понуда за откуп на хартии од вредност

и тоа на исклучиво транспарентен начин, преку целосна информираност на сопствениците на акциите и на јавноста околу преземањето на друштвото. Комисијата за хартии од вредност врши контрола на спроведување на понудата за откуп.

Во декември 2001 година прометот на Македонската берза за долгорочни хартии од вредност бележи намалување за 4 пати во споредба со ноември, односно за 226 милиони денари, при тоа достигнувајќи вредност од 73.534.775,00 денари. Исто така, намалување бележи и просечниот дневен промет за 13,8 мил-

Берзански показатели - декември 2001

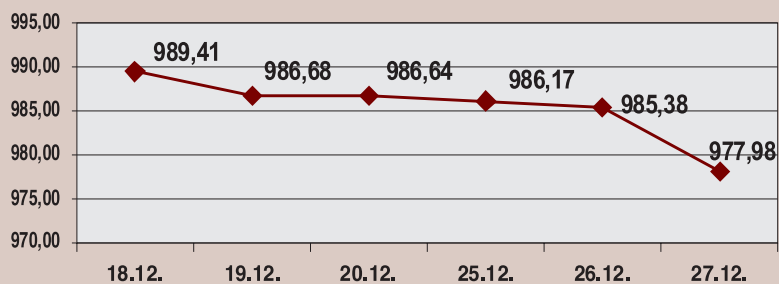
	Ноември 2001	Декември 2001
□ Вкупен промет во денари:	299.642.567	73.534.775
□ Вкупен промет во акции:	2.027.775	1.437.609
□ Вкупен промет во обврзници во ЕВРА:	1.648.591	1.364.889
□ Вкупен број на трансакции:	674	758
□ Вкупен број на денови на тргување:	15	12
□ Блок трансакции (во денари):	548.948.970	215.132.161
> Просечен дневен промет (во денари):	19.976.171,1	6.127.898
> Просечен број на трансакции дневно:	44.93	63
> Просечна вредност на една трансакција (во денари):	444.573,54	97.012
МБИ (01.11.2001)	1000 (01.11.2001)	989,4 (18.12.2201)
МБИ (20.11.2001)	982,3(20.11.2001)	977,9 (27.12.2201)

иони денари, или за 69%, со што достигна износ од 6,1 милиони денари.

Овој пад, пред сè, се должи на намалениот промет со обврзници, кој во декември изнесува 1,3 милиони

евра. Исто така, при анализата на тргувањето со хартии од вредност на Берзата за декември 2001 година треба да се има предвид и фактот дека поради пренесување на акционерските книги на трговските друштва во Централниот депозитар за хартии од вредност,

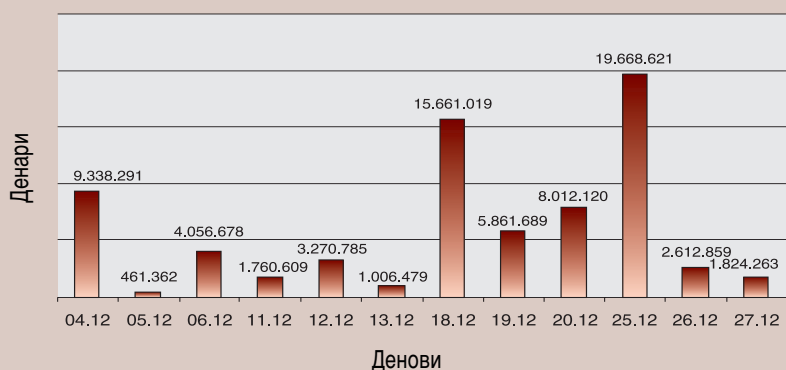
Движење на Македонскиот берзански индекс - МБИ



Берзата во периодот од 22 ноември до 10 декември не тргуваше со акции.

Најактивен во овој период беше официјалниот пазар во декември, каде е реализиран промет од 79,4%

Промет по денови во декември 2001



од вкупниот берзански промет, што претставува пораст од 55,48 процентни поени во однос на претходниот месец. На државниот пазар, Агенцијата на Република Македонија за приватизација во анализираниот период продаде само 1 пакет на акции во

Остварен промет по пазари во декември 2001 година

Пазарен сегмент	Промет во денари	%
Прв пазар	58.425.949	79,45
Втор пазар	400.500	0,54
Трет пазар	14.030.662	19,08
Држава	677.664	0,92
Вкупно сите пазари	73.534.775	100,00

сопственост на државата и тоа на А.Д. Југотутун-Победа Пехчево, во вредност од 677 милиони денари, односно 19,08% од вкупниот промет.

Започнувајќи од 1.11.2001 година воведен е официјалниот берзански индекс (МБИ), како индикатор на движењето на цените на акциите, чија што вредност на последниот ден на тргување (27 декември) достигна износ од 977,9, односно пад за 0,5% во споредба со почетокот на месецот.

Во декември се реализирани 6 блок трансакции во вредност од 215 милиони денари, при што, најзабележителни се тргувањата со акциите на Цементарница УСЈЕ Скопје и со акциите на Реплек Скопје.

Најликвидни хартии од вредност на Берзата и натаму продолжуваат да бидат обврзниците издадени од Република Македонија по основ на „старото“ штедење (чија што цена во декември изнесува 70,3%), како и обичните акции на Топлификација АД Скопје и Макпетрол АД Скопје.

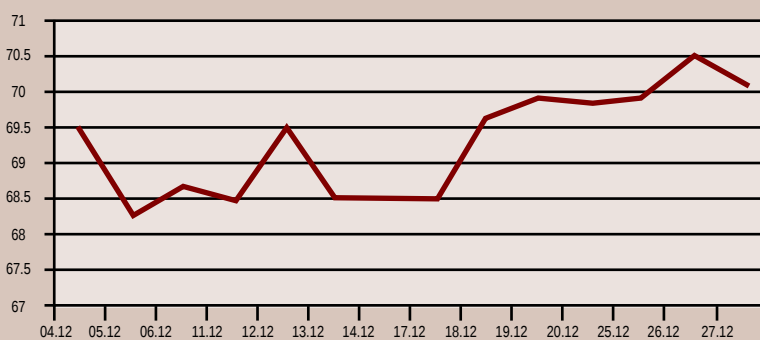
ПРЕГЛЕД НА РЕАЛИЗИРАНИ БЛОК ТРАНСАКЦИИ

Назив на издавачот	Датум на трансакцијата	Номинална вредност	Цена по акција (во денари)	% од основната главнина	Промет (акции)	Промет (денари)
Цементарница УСЈЕ Скопје	18.12.2001	100 ДЕМ	3.105	9,37	52.813	163.984.365
Македонија Неготино	19.12.2001	100 ДЕМ	1.716	15,58	2.143	3.677.388
Комерцијална Банка Скопје	20.12.2001	5.000 ДЕН	2.782	0,892	3.594	9.998.508
Реплек Скопје	24.12.2001	1.100 ДЕМ	17.050	8,21	1.398	23.835.900
Комерцијална Банка Скопје	26.12.2001	5.000 ДЕН	2.000	0,94	3.800	7.600.000
ЗК Пелагонија Битола	27.12.2001	100 ДЕМ	1.509	1,44	4.000	6.036.000
Вкупно:					67.748	215.132.161

Република Македонија - девизни влогови

Број на денови на тргување	12
Највисока цена	71%
Најниска цена	68%
Почетна цена	70%
Последна цена	70,3%
Број на трансакции	651
Промет /ден/	57.947.789
Промет /ЕМУ/	1.364.889

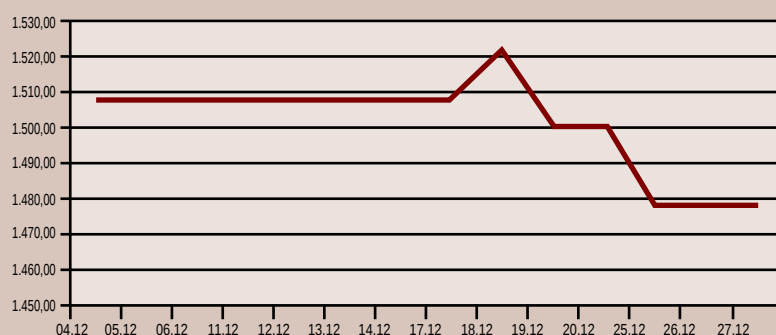
Движење на цените на Р. Македонија - девизни влогови во период од 01 до 31.12.2001



Топлификација АД Скопје

Број на денови на тргување	4
Највисока цена	1.522
Најниска цена	1.470
Почетна цена	1.522
Последна цена	1.490
Број на трансакции	9
Промет /ден/	478.160
Промет /хв/	318

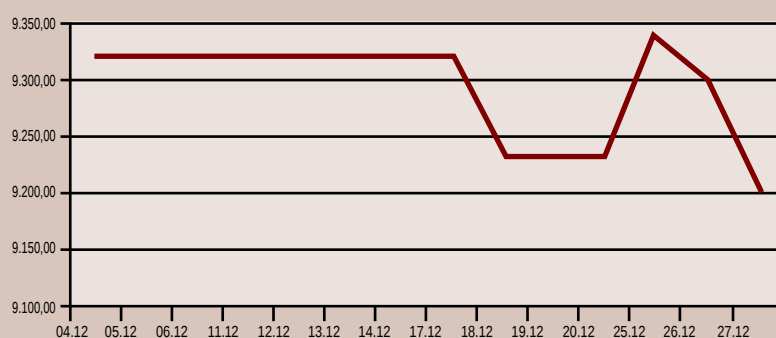
Движење на цените на обични акции на Топлификација АД Скопје во период од 01 - 31.12.2001



Макпетрол АД Скопје

Број на денови на тргување	5
Највисока цена	9.500
Најниска цена	9.200
Почетна цена	9.250
Последна цена	9.200
Број на трансакции	36
Промет /ден/	1.599.886
Промет /хв/	173

Движење на цените на обичните акции на Макпетрол АД Скопје -во период од 01 - 31.12.2001



ПРОМЕТ НА ЧЛЕНКИТЕ НА МАКЕДОНСКАТА БЕРЗА АД СКОПЈЕ

Декември 2001 година

Промет во денари

Членка	Класично тргување	% од класично тргување	Државна сопственост	% од државна сопственост	Блок	% од блокови	Вкупно
КБ	19.130.630	13,13	0	0,00	378.915.134	88,07	398.045.764
ФР	8.516.464	5,84	0	0,00	47.671.800	11,08	56.188.264
ТН	32.258.374	22,14	0	0,00	3.677.388	0,85	35.935.762
МИ	23.095.936	15,85	677.664	50,00	0	0,00	23.773.600
БД	19.699.450	13,52	0	0,00	0	0,00	19.699.450
СБ	18.764.095	12,88	0	0,00	0	0,00	18.764.095
ББ	16.726.025	11,48	0	0,00	0	0,00	16.726.025
СК	52.484	0,04	0	0,00	0	0,00	52.484

Број на трансакции

Членка	Класично тргување	% од класично тргување	Државна сопственост	% од државна сопственост	Блок	% од блокови	Вкупно
КБ	285	18,82	0	0,00	9	75,00	294
МИ	270	17,83	1	50,00	0	0,00	271
ТН	249	16,45	0	0,00	1	8,33	250
СБ	215	14,20	0	0,00	0	0,00	215
ББ	214	14,13	0	0	0	0	214
ФР	97	6,41	0	0,00	2	16,67	99
БД	92	6,08	0	0,00	0	0,00	92
МК	88	5,81	1	50,00	0	0,00	89

ЛЕГЕНДА

БД - БРО - ДИЛ АД Скопје

СБ - Брокер - СБ АД Скопје

МИ - Макос - Инвест Брокер АД Скопје

ТН - Тутунскаброкер АД Скопје

КБ - КБ - Брокер АД Скопје

ФР - ФЕРШПЕД - БРОКЕР АД Скопје

МК - МАК Брокер АД Скопје

ББ - Битола Брокер АД Битола

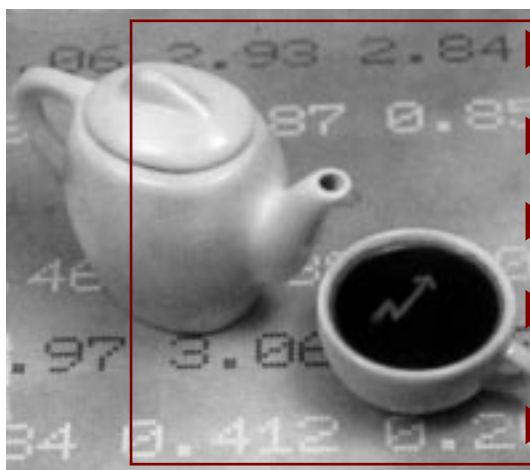
Саксес Брокерс АД Скопје

МАКЕДОНСКА БЕРЗА НА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ А.Д. СКОПЈЕ

Извештај за тргување од 01.12.2001 до 31.12.2001

Опис на хартијата од вредност	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на трансакции	Вредност	Количина	Бр. ден. на тргув.
Официјален пазар									
Прв пазар - Обични акции									
Топлификација Скопје	100 ДЕМ	1.522	1.470	1.522	1.490	9	478.160	318	4
Прв пазар – Обврзници									
Р. Македонија – девизни влогови		71	68	70	70,3	651	57.947.789	1.364.889	12
Втор пазар – Обични акции									
Инвестбанка Скопје	100 ДЕМ	2.670	2.670	2.670	2.670	3	400.500	150	1
Вкупно Официјален пазар						663	58.826.449	1.365.357	
Неофицијален пазар									
Трет пазар – Обични акции									
Алкалоид Скопје	50 ДЕМ	1.400	1.350	1.400	1.350	8	233.365	170	3
Благој Ѓорев Велес	50 ДЕМ	160	160	160	160	4	971.680	6.073	3
Живин. фарма Белимбегово Скопје	10 ДЕМ	47	47	47	47	1	2.417.727	51.441	1
Лотарија на Македонија Скопје	100 ДЕМ	1.540	1.300	1.540	1.300	4	823.280	596	2
Макпетрол Скопје	1000 ДЕМ	9.500	9.200	9.250	9.200	36	1.599.886	173	5
Македонија Турист Скопје	50 ДЕМ	636	630	636	630	3	2.607.000	4.100	2
Машинопромет Скопје	50 ДЕМ	700	590	700	590	30	5.147.870	7.485	3
Цементарница УСЈЕ Скопје	100 ДЕМ	3.271	3.271	3.271	3.271	1	78.504	24	1
Фершпед Скопје	1199 ДЕМ	19.050	19.050	19.050	19.050	4	133.350	7	2
Централен депозитар за хартии од вредност	100 ЕМУ	10.000	10.000	10.000	10.000	1	10.000	1	1
Трет пазар – Приоритетни акции									
Комерцијална банка Скопје	1000 ДЕН	800	800	800	800	2	8.000	10	1
Вкупно Неофицијален пазар						94	14.030.662	70.080	
Државен пазар									
Држава – готовина									
Југотутун–Победа Пехчево	100 ДЕМ	312	312	312	312	1	677.664	2.172	1
Вкупно Државен пазар						1	677.664	2.172	
Вкупно сите пазари							758	73.534.775	

МАКЕДОНСКА БЕРЗА ЗА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ - ЈАНУАРИ 2002

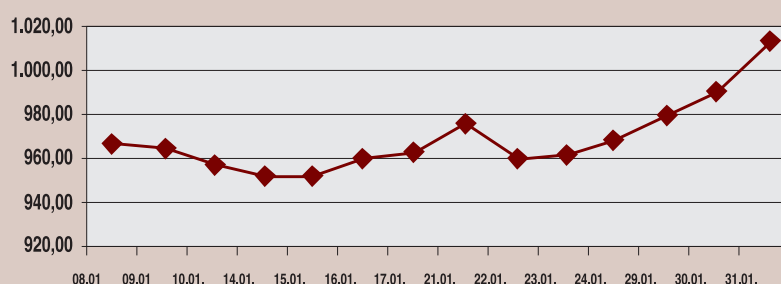


- За 2,3 пати зголемен вкупниот промет;
- Над 2 пати зголемен прометот со обврзниците;
- Пораст на бројот на трансакции за 50%;
- Државата продаде 3 пакети на резидуални акции во вредност од 2 милиони денари;
- Берзанскиот индекс МБИ зголемен за 4,8%.

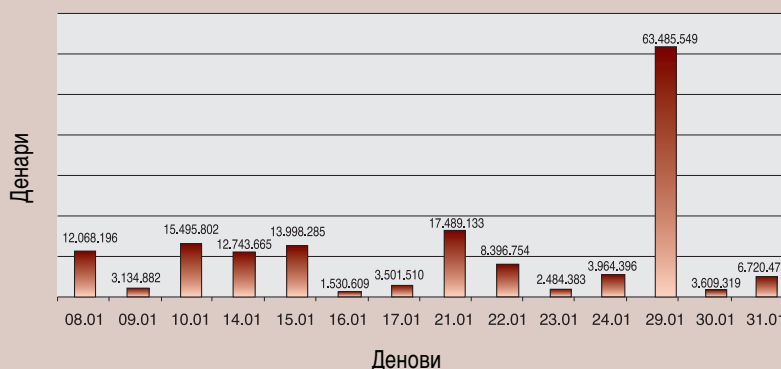
Берзански показатели - јануари 2002

	Декември 2001	Јануари 2002
□ Вкупен промет во денари:	73.534.775	168.622.951
□ Вкупен промет во акции:	1.437.609	2.976.806
□ Вкупен промет во обврзници во ЕВРА:	1.364.889	2.906.982
□ Вкупен број на трансакции:	758	1.142
□ Вкупен број на денови на тргување:	12	14
□ Блок трансакции (во денари):	215.132.161	242.263.419
➤ Просечен дневен промет (во денари):	6.127.898	12.044.497
➤ Просечен број на трансакции дневно:	63	82
➤ Просечна вредност на една трансакција (во денари):	97.012	147.656
МБИ (01.11.2001)	(08.01.2002)	966,22
МБИ (20.11.2001)	(31.01.2002)	1.013,29

Движење на Македонскиот берзански индекс - МБИ



Промет по денови во јануари 2002



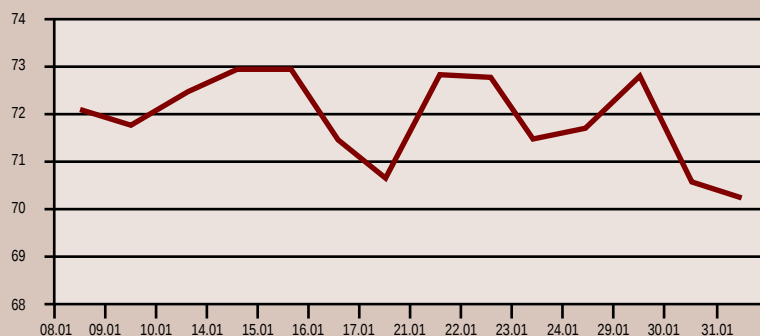
ПРЕГЛЕД НА РЕАЛИЗИРАНИ БЛОК ТРАНСАКЦИИ

Назив на издавачот	Датум на трансакцијата	Номинална вредност	Цена по акција (во денари)	% од основната главнина	Промет (акции)	Промет (денари)
Месна Индустрија Свети Николе	10.01.2002	63 ДЕМ	1.550	6,00	3.241	5.023.550
ЗИК Пчиња Куманово	11.01.2002	100 ДЕМ	3.116	34,67	520	1.620.320
ГТД Бетон Струмица	15.01.2002	500 ДЕМ	7.541	30,42	924	6.967.884
Абразив. Инд. Иднина Кратово	16.01.2002	20 ДЕМ	31	17,33	50.923	1.578.613
Таља Бикова Гевгелија	17.01.2002	47 ДЕМ	1.464,81	44,42	7.112	10.417.728
Комерцијална Банка Скопје	24.01.2002	5.000 ДЕН	3.000	0,50	2.000	6.000.000
Комерцијална Банка Скопје	24.01.2002	5.000 ДЕН	2.900	0,43	1.725	5.002.500
Цементарница УСЈЕ Скопје	24.01.2002	100 ДЕМ	3.105	10,00	56.378	175.053.690
Вардар с. Брвеница	28.01.2002	10 ДЕМ	311,50	10,57	5.533	1.723.529
Тргојуг увоз-извоз Скопје	31.01.2002	50 ДЕМ	935	78,66	30.883	28.875.605
Вкупно:					159.239	242.263.419

Република Македонија - девизни влогови

Број на денови на тргување	14
Највисока цена	74%
Најниска цена	70%
Почетна цена	71%
Последна цена	71%
Број на трансакции	872
Промет /ден/	128.609.941
Промет /ЕМУ/	2.906.982

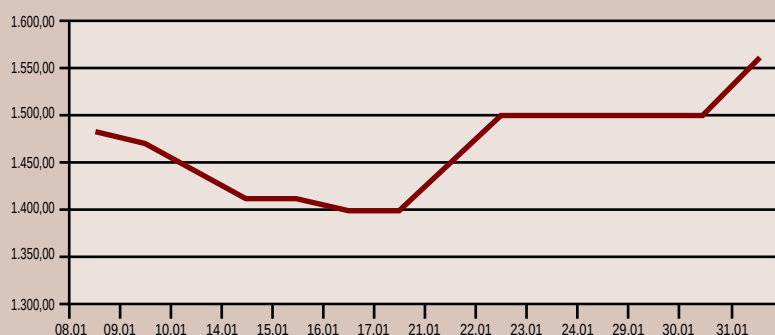
Движење на цените на Р. Македонија - девизни влогови во период од 01 до 31.01.2001



Топлификација АД Скопје

Број на денови на тргување	8
Највисока цена	1.570
Најниска цена	1.400
Почетна цена	1.470
Последна цена	1.570
Број на трансакции	15
Промет /ден/	2.313.140
Промет /хв/	1.566

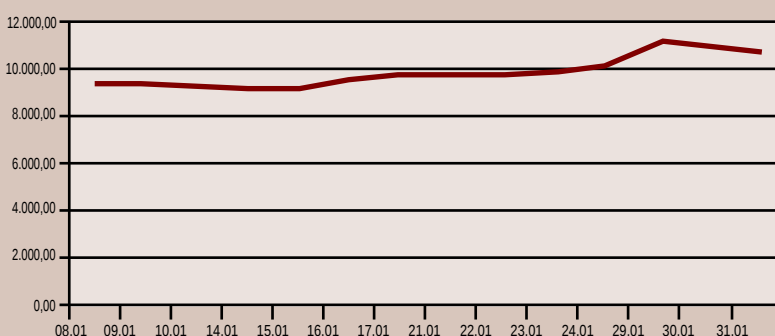
Движење на цените на обични акции на Топлификација АД Скопје во период од 01 - 31.01.2001



Макпетрол АД Скопје

Број на денови на тргување	13
Највисока цена	11.500
Најниска цена	9.000
Почетна цена	9.200
Последна цена	11.200
Број на трансакции	75
Промет /ден/	10.290.488
Промет /хв/	1.006

Движење на цените на обичните акции на Макпетрол АД Скопје - во период од 01 - 31.01.2001



МАКЕДОНСКА БЕРЗА НА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ А.Д. СКОПЈЕ

Извештај за тргување од 01.01.2002 до 31.01.2002

Опис на хартијата од вредност	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на трансакции	Вредност	Количина	Бр. ден. на тргув.
Официјален пазар									
Прв пазар - Обични акции									
Топлификација Скопје	100.00 ДЕМ	1.570,00	1.400,00	1.470,00	1.570,00	15	2.313.140	1.566	8
Прв пазар - Обврзници									
Р. Македонија – девизни влогови		74	70	71	71	872	128.609.941	2.906.982	14
Втор пазар - Обични акции									
Инвестбанка Скопје	100.00 ДЕМ	700	700	700	700	1	61.600	88	1
Вкупно Официјален пазар						888	130.984.681	2.908.636	
Неофицијален пазар									
Трет пазар - Обични акции									
Агромеханика Скопје	100.00 ДЕМ	930	930	930	930	3	442.680	476	2
Адинг Скопје	100.00 ДЕМ	2.750,00	2.750,00	2.750,00	2.750,00	1	178.750	65	1
АДОР Македонија Скопје	100.00 ДЕМ	700	700	700	700	1	70.000	100	1
Алкалоид Скопје	50.00 ДЕМ	1.350,00	1.001,00	1.350,00	1.300,00	29	2.857.830	2.387	7
Ангропромет–Тиквешанка Кавадарци	100.00 ДЕМ	3.150,00	3.150,00	3.150,00	3.150,00	2	236.250	75	1
Благој Ѓорев Велес	50.00 ДЕМ	160	150	160	150	12	1.187.200	7.865	7
Живин. фарма Белимбегово Скопје	10.00 ДЕМ	47	47	47	47	1	1.758.787	37.421	1
Бетон Струмица	100 ДЕМ				7.541,00	0	0	0	1
БИМ Свети Николе	200.00 ДЕМ	3.000,00	1.000,00	3.000,00	1.000,00	2	625.000	555	2
Витаминка Прилеп	29.11 ДЕМ	1.800,00	1.800,00	1.800,00	1.800,00	17	2.683.800	1.491	1
ДЗСПП Гоце Делчев с.Трубарево	100.00 ДЕМ	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	3	268.400	122	2
Европа Скопје	100.00 ДЕМ	1.310,00	1.310,00	1.310,00	1.310,00	5	260.690	199	2
Челичен лив и гранулат Желез. Д. Хисар	100 ДЕМ	1.525,00	1.525,00	1.525,00	1.525,00	20	1.869.650	1.226	1
Жито Вардар Велес	100.00 ДЕМ	800	800	800	800	1	48.000	60	1
Земјод. комб. Пелагонија Битола	100.00 ДЕМ	600	600	600	600	18	467.400	779	1
Иднина Кратово	20.00 ДЕМ				31	0	0	0	1
Киро Дандаро Битола	10.00 ДЕМ	160	160	160	160	3	397.440	2.484	1
Комерцијална банка Скопје	5000.00 ДЕН	2.101,00	2.000,00	2.000,00	2.100,00	8	1.126.539	548	5
Лотарија на Македонија Скопје	100.00 ДЕМ	1.300,00	1.280,00	1.300,00	1.300,00	15	2.479.660	1.916	7
Месна индустрија Св.Николе	63.00 ДЕМ				1.550,00	0	0	0	1
Макпетрол Скопје	1000.00 ДЕМ	11.500,00	9.000,00	9.200,00	11.200,00	75	10.290.488	1.006	13
Македонија Турист Скопје	50.00 ДЕМ	636	600	636	600	4	480.000	782	3
Нико Доага Крушево	100.00 ДЕМ	677	677	677	677	1	25.726	38	1
ЗИК Пчиња Куманово	100 ДЕМ				3.116,00	0	0	0	1
Реплек Македонија Скопје	1100.00 ДЕМ	17.500,00	17.050,00	17.500,00	17.050,00	3	2.359.200	138	2
РЖ Институт Скопје	10.00 ДЕМ	50	50	50	50	2	196.050	3.921	2
Силекс Кратово	85,00 ДЕМ	65	50	50	62	5	59.975	1.018	3
Скопски Пазар Скопје	100.00 ДЕМ	2.007,00	2.000,00	2.007,00	2.000,00	2	138.343	69	2
Струмица Табак Струмица	100.00 ДЕМ	3.116,00	3.116,00	3.116,00	3.116,00	1	2.763.892	887	1
Таља Бикова Гевгелија	47.00 ДЕМ				1.464,81	0	0	0	1
Текстил Скопје	190.00 ДЕМ	1.600,00	1.600,00	1.600,00	1.600,00	1	70.400	44	1
Трготекстил Ангро 6 Скопје	50 ДЕМ	10	10	10	10	1	2.080	208	1
Тргојуг Скопје	50.30 ДЕМ				935	0	0	0	1
Цементарница УСЈЕ Скопје	100.00 ДЕМ				3.105,00	0	0	0	1

Опис на хартијата од вредност	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на трансакции	Вредност	Количина	Бр. ден. на тргув.
Фершпед Скопје	1199.00 ДЕМ	19.050,00	19.050,00	19.050,00	19.050,00	3	1.181.100	62	3
Хунап Радовиш	100.00 ДЕМ	935	935	935	935	1	492.745	527	1
Трет пазар - Приоритетни акции									
Комерцијална банка Скопје	1000.00 ДЕН	820	800	820	820	11	614.940	756	4
Стопанска банка Скопје	400 ДЕН	250	250	250	250	1	5.000	20	1
Вкупно Неофициален пазар						252	35.638.015	67.245	
Државен пазар									
Држава - готовина									
БИМ Свети Николе	200.00 ДЕМ	3.117,00	3.117,00	3.117,00	3.117,00	1	1.306.023	419	1
Вардар с. Брвеница Тетово	10 ДЕМ				311,5	0	0	0	1
Очна оптика Скопје	44 ДЕМ	1.372,00	1.372,00	1.372,00	1.372,00	1	694.232	506	1
Вкупно Државен пазар						2	2.000.255	925	
Вкупно сите пазари						1.142	168.622.951		

ПАЗАР НА ПАРИ И КРАТКОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

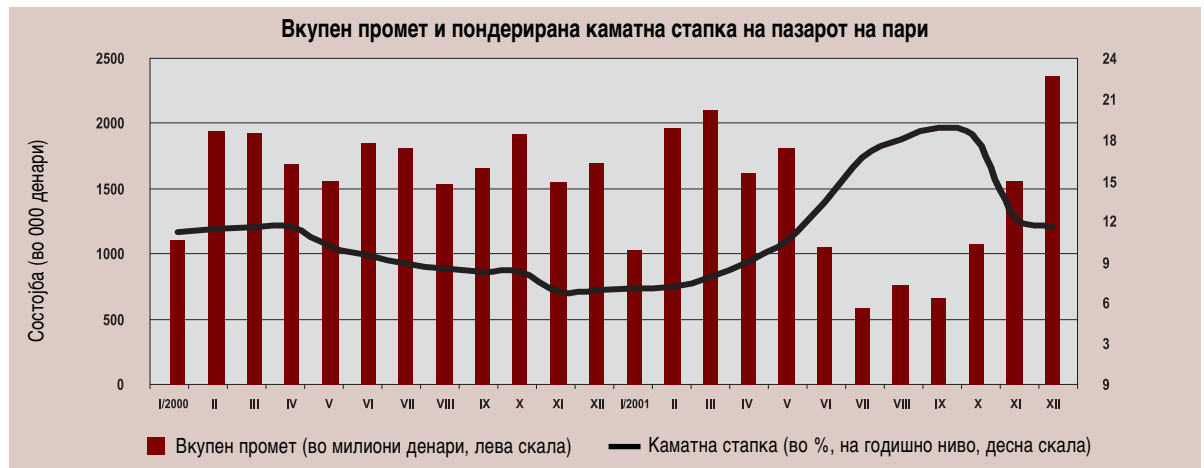
Во декември 2001 година прометот на пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност регистрира зголемена активност во однос на ноември, манифестирана преку поголемиот вкупен и просечен дневен промет на овој пазар. Имено, вкупниот промет на пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност во декември е поголем за 780 милиони денари во споредба со претходниот месец, односно за 50,1%, достигнувајќи износ од 2.323 милиони денари.

Исто така, просечниот дневен промет во декември во однос на ноември бележи пораст од 49 милиони денари, односно за 70%, достигнувајќи вредност од 119 милиони денари.

Зголемениот промет на пазарот на пари во ноември 2001 година се должи на поголемиот износ на месечно ниво на понудата и на побарувачката на ликвидни средства. Така, вкупната понуда за ликвидни

средства на пазарот на пари во анализираниот период изнесува 2.477,4 милиони денари, што е за 641,8 милиони денари, односно за 34,9%, поголема во однос на ноември. Истовремено, вкупната побарувачка на ликвидни средства бележи пораст од 965,5 милиони денари, или за 57,5%, при што таа во декември изнесува 2.644,4 милиони денари.

Ваквите движења на пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност резултираат со пад за 0,66 процентни поени на просечната пондерирана годишна каматна стапка на пазарот на пари, достигнувајќи износ од 11,92%. Ова е резултат на подобрената ликвидност на банките, што се согледува преку намалената разлика меѓу побарувачката и понудата на ликвидни средства, како и на намалувањето на каматните стапки на благајничките записи на НБРМ.



Пазар на пари	2001 година (по месеци)											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Вкупен промет (во милиони денари)	1011.8	1942.8	2072.7	1596.8	1788.9	1033.4	580.9	746.8	654.2	1067.4	1542.9	2323.4
Каматна стапка (% , на годишно ниво)	7.21	7.39	8.08	9.29	10.87	13.75	17.15	18.44	19.34	18.55	12.58	11.92

ДЕПОЗИТИ НА ФИЗИЧКИТЕ ЛИЦА КАЈ БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ

Депозитите на физичките лица кај банките и штедилниците во декември 2001 година го достигнаа нивото од 41,829 милијарда денари, односно 1,342 милијарда ДЕМ што претставува пораст од 83% во однос на ноември.

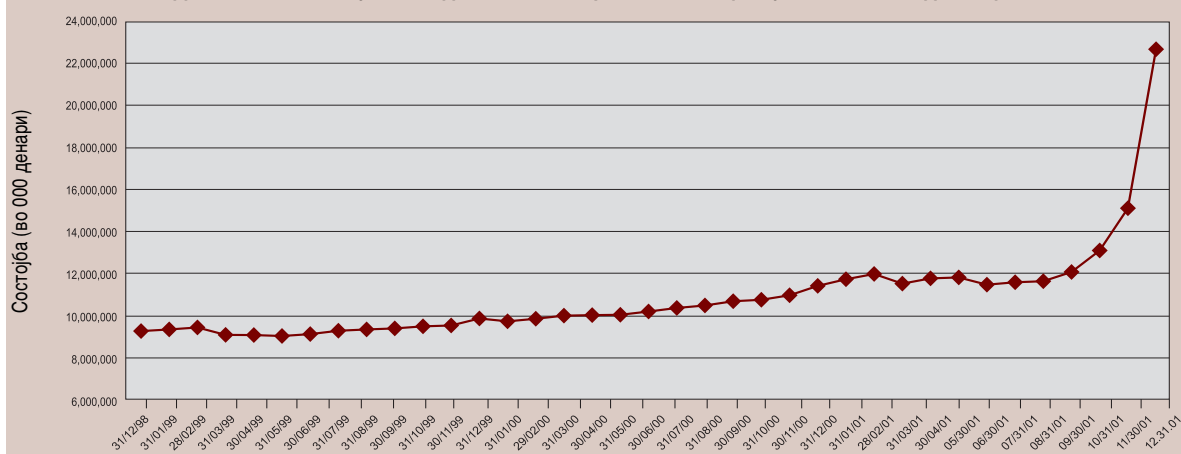
Споредено со истиот месец од претходната година, депозитите на граѓаните во декември 2001 година се поголеми за 28,2 милијарди денари, односно за 3 пати. Ваквото движење, пред сè, е резултат на тоа што повеќето граѓани избраа автоматски и без провизија да ги конвертираат своите девизни заштеди во евра преку нивно депонирање во банките, како и на враќањето на довербата на граѓаните во банкарскиот систем на Република Македонија. Следните месеци ќе покажат дали овој евидентен пораст на депозитите е

одржлив на подолг рок или не, како и тоа во колкав износ ќе бидат подигнати заштедите од финансиските институции.

Анализирано според валутната структура на депозитите, 17% од вкупните депозити се денарски, додека 83% се девизни депозити. Во однос на ноември денарските депозити се поголеми за 237 милиони денари, а девизните депозити за 18 милијарди денари.

Според рочноста на депозитите, во декември оваа година 25 милијарди денари, односно 61,79%, претставуваат депозити по видување, што значи пораст од 13 милијарди денари. Орочените депозити, пак, изнесуваат 15 милијарди денари, или процентуално 38,21, односно пораст од 5 милијарди денари во однос на претходниот месец.

Динамика на состојбата на депозитите на физичките лица кај банките и штедилниците



СТРАНСКИ ДИРЕКТНИ ВЛОЖУВАЊА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Странските директни вложувања во 2000 година изнесуваат 152 милиони САД долари. Најголеми странски директни вложувања во вредност од 142 милиони денари бележат развиените земји, од кои 133 милиони САД долари припаѓаат на земјите од Европската унија. Со 6 милиони САД долари се застапени

земјите-членки на ЕФТА, а земјите од поранешна СФРЈ имаат остварено 5,7 милиони САД долари.

Земји кои имаат остварено најголеми странски директни вложувања во нашата земја во текот на 2000 година се: Грција 95,6 милиони САД долари, Велика Британија 20 милиони САД долари, Германија 13,4 милиони САД долари, Швајцарија 6 милиони САД долари, Словенија 4,8 милиони САД долари, Австрија и Кипар со по 2,9 милиони САД долари и Русија и САД со по 1,4 милиони САД долари.

Најголемо учество во вкупните странски директни вложувања имаат „Финансиски, технички и деловни услуги“ со 74,3%, „Индустрија и рударство“ учествува со 18,0% и „Трговијата“ со 4,8%.

Странски директни вложувања во Република Македонија во 2000 година според дејноста на вложување

	Износ во илјади САД долари
ВКУПНО	152270
Индустрија и рударство	27444
Сообраќај и врски	1892
Трговија	7353
Угостителство и туризам	406
Финансиски, технички и деловни услуги	113185
Останати	1990

Странски директни вложувања во Република Македонија во 2000 година

Земја	Број на зделки	Учество во вкупниот број на зделки (во %)	Износ во илјади САД долари	Вредносна структура
ВКУПНО	240	100.0	152270	100.0
Развиени земји	169	70.4	141742	93.1
Земји од ЕУ	127	52.9	133350	87.6
Земји од ЕФТА	14	5.8	6001	3.9
Други развиени земји	28	11.7	2391	1.6
Земји од поранешна СФРЈ	39	16.3	5706	3.7
Земји од Централна и источна Европа и поранешен СССР	23	9.6	1937	1.3
Земји во развој	9	3.8	2885	1.9
ПО ЗЕМЈИ				
Германија	38	15.8	13408	8.8
Италија	11	4.6	676	0.4
Холандија	4	1.7	499	0.3
Франција	3	1.3	109	0.1
Австрија	12	5.0	2893	1.9
Грција	48	20.0	95581	62.8
Велика Британија	6	2.5	20086	13.2
Данска	2	0.8	60	0.0
Белгија	1	0.4	19	0.0

Странски директни вложувања во Република Македонија во 2000 година (продолжение)

Земја	Број на зделки	Учество во вкупниот број на зделки (во %)	Износ во илјади САД долари	Вредносна структура
Шведска	2	0.8	19	0.0
Швајцарија	13	5.4	5979	3.9
Австралија	3	1.3	12	0.0
САД	6	2.5	1414	0.9
Јапонија	1	0.4	8	0.0
Канада	1	0.4	8	0.0
Кипар	6	2.5	2876	1.9
Тајван	1	0.4	3	0.0
Турција	12	5.0	545	0.4
Индија	1	0.4	1	0.0
Бугарија	17	7.1	406	0.3
Лихтенштајн	1	0.4	22	0.0
Чешка	1	0.4	3	0.0
Русија	1	0.4	1439	0.9
Романија	1	0.4	3	0.0
Украина	1	0.4	2	0.0
Албанија	2	0.8	84	0.1
Словенија	12	5.0	4842	3.2
СР Југославија	14	5.8	566	0.4
Хрватска	11	4.6	264	0.2
Босна и Херцеговина	2	0.8	34	0.0
Британски Девствени острови	4	1.7	401	0.3
Обединети Арапски Емирати	1	0.4	2	0.0
Јордан	1	0.4	6	0.0

Извор: Сектор за национални сметки – Државен завод за статистика, 12 декември 2001 година.

Вкупниот број на вработени во претпријатијата со странски директни вложувања во 2000 година изнесува 15.446 вработени. Најголемо учество во вкупниот број на вработени е забележано во „Индустија и рударство“, „Финансиски, технички и деловни услуги“ и „Трговија“.

Највисока просечна бруто-плата по вработен во 2000 година е исплатена во „Финансиски, технички и деловни услуги“. Потоа следува „Трговија“ и „Сообраќај и врски“. Истиот тренд е забележан и во 1999 година.

Број на вработени и просечна бруто-плата по вработен по дејности во претпријатијата со странски директни вложувања.

Во денари Дејност	Број на вработени 1999 година	Број на вработени 2000 година	Просечна бруто-плата по вработен 1999 година	Просечна бруто-плата по вработен 2000 година
Индустија и рударство	9683	10545	14585	12787
Сообраќај и врски	396	447	16472	17605
Трговија	903	1081	18696	20616
Угостителство и туризам	138	222	12419	15289
Финансиски, технички и деловни услуги	2764	2906	33718	37777
Останати	171	245	12313	12894
Вкупно	14055	15446		

Извор: Сектор за национални сметки – Државен завод за статистика, 12 декември 2001 година.

КРАТКИ ВЕСТИ

УСПЕШЕН ПОЧЕТОК НА НОВИОТ ПЛАТЕН ПРОМЕТ

„Најголемата економска реформа во изминатите десет години во Македонија - трансформацијата на платниот промет, заврши успешно“ изјави министерот за финансии Никола Груевски, на 3 јануари по повод профункционирањето на реформиранiot платен систем.



Платниот промет во нашата држава од почетокот на 2002 година се одвива само преку деловните банки. Порамнувањата се одвиваат преку централниот систем во Народната банка на Македонија, а порамнувањата на малите плаќања преку Клириншката кука. Блокираните сметки на фирмите се префрлени во Агенцијата за блокирани сметки. Субјектите чии сметки се блокирани ќе мораат во наредните две години да создадат услови нивните сметки да мигрираат во деловните банки. При стартоот на новиот платен систем, според министерот за финансии, не се забележани некакви проблеми, а турканиците пред шалтерите во комерцијалните банки се намалени во споредба со периодот од пред новогодишните празници.

Во поголемите банки има малку поголеми турканици, но, работите се стабилизираат. Убеден сум дека во наредните два до три месеци работите целосно ќе се нормализираат, рече министерот за финансии, додавајќи дека сепак е потребно овие процеси да се спроведат постепено затоа што станува збор за голема трансформација.

ВО 2001 ГОДИНА ПРОСЕЧНАТА ПЛАТА ЗГОЛЕМЕНА ЗА 3,7% ВО ОДНОС НА 2000 ГОДИНА

Според податоците од Државниот завод за статистика просечно исплатената нето-плата по работник во Република Македонија изминатата 2001 година

изнесува 10.574 денари што во однос на просечната нето - плата во 2000 година претставува зголемување за 3,7%.

Според проценките за номиналните нето - плати, имајќи ги предвид трошоците на животот во 2001 година, регистрирано е намалување на реалните нето - плати за 2% во однос на 2000 година.

Во декември 2001 година во однос на истиот месец во 2000 година реалните нето - плати во Републиката се намалени за 0,6%.

Според проценетите податоци во 2001 година просечно исплатената бруто - плата по работник во Македонија изнесува 17.830 денари и во однос на просечната бруто - плата во 2000 година е намалена за 0,7%.

ВО ПРОМЕТ НОВИТЕ ГРАЃАНСКИ ЧЕКОВИ

Од 1 јануари годинава банките пуштија во промет нов образец на чек по тековна сметка на граѓаните, ПП 22, со определен лимитиран износ од страна на банката, на кој таа назначува дали неговата исплата е гарантирана или не.

Овој образец на чек го замени стариот образец на чек 19 Ц, чиј краен рок на издавање беше 31 декември 2001 година, а крајниот рок за прием на наплата кај носителите на платен промет е 30 јуни годинава. Чекот кој е гарантиран од банката издавач, примен како средство за безготовинско плаќање се наплаќа во банката издавач или во некоја друга банка овластена од банката издавач. Банката што го примила чекот, го исплаќа на денот на прием, односно најдоцна следниот работен ден и ја задолжува банката-издавач. Чекот, чија исплата не е гарантирана се поднесува за наплата само кај банката-издавач. Вториот образец за чек им овозможува на банките самостојно да утврдуваат и да издаваат свои чекови во рамките на својата деловна политика, а врз основа на Законот за чек. Банките што издале чек од ваков вид должни се да го гарантираат чекот до износот назначен на чекот од банката-издавач. Овој износ самостојно го утврдува банката-издавач и тој се поднесува за наплата само кај оваа банка. Овој чек се исплаќа истиот, односно следниот работен ден.

ПОГОЛЕМ ПЛАСМАН НА АМБАЛАЖИРАНОТО МАКЕДОНСКО ВИНО

Еволутивната клаузула на неодамна потпишаниот Протокол за извоз на вино во Европската унија отво-



ра можност за зголемување на процентот на пласманот на амбалажирано вино, за сметка на растот на извозот на наливно вино. Според Зоранчо Митровски, директор на Фондот за грозје и вино, македонското вино ги исполнува европските и светските стандарди за квалитет уште од 1991 година.

Во 2000 година, извозот на амбалажирано вино на пазарите во ЕУ е зголемен за 80%, а во 2001 година за над 140%. Растот на процентот ќе продолжи и оваа година, бидејќи во изминатите три години, со трансформирањето на винарските визби се остварени предусловите за целосна финализација на македонското вино. Од 1991 македонските винари на европскиот пазар пласираат над 500 илјади хектолитри висококвалитетно вино, најголемиот дел во Германија. Таму сме етаблирани како извозници на наливно вино, но, како што изјави министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, Марјан Ѓорчев, развојната проекција за извоз и на други странски пазари се движи во насока на зголемување на пласманот на амбалажирано вино, што ни го дозволува Евроунијата со потпишаниот Протокол. Во моментот, Македонија има виза за извоз на 285 илјади хектолитри наливно и 15 илјади хектолитри амбалажирано вино, вели ресорниот министер, Марјан Ѓорчев.

ЕКОНОМСКИ НАЈЛОШАТА ГОДИНА ГО НАМАЛИ ПРИРОДНИОТ ПРИРАСТ

Негативните економски движења кои беа остварени во 2001 година се одразија и врз природниот прираст на населението, каде е забележан пад од 15,4%,

а бројот на склучени бракови е помал за 10% во споредба со лани.

Македонија 2001 година ја заврши со пад на домашниот бруто производ од 4,6%, покажуваат статистичките податоци на Државниот завод за статистика. Најголем пад од 15,7% е остварен во хотелиерството и во туризмот. Во земјоделството во 2001 година е забележано намалување на производството од 14,2% и во трговијата на големо и мало од 9,6%. Индустриското производство е намалено за 8% во споредба со 2000. Цените на мало, пак, годинава биле поголеми за



5,3%, при што најголем пораст од 10,3% е забележан кај земјоделските производи, потоа кај услугите од 9,5%, индустриско-прехранбените производи за 5,6% и пијалациите за 4,1%. Како резултат на тоа трошоците за живот во 2001 година биле поголеми за 5,6% во однос на 2000 година.

МАКЕДОНИЈА И АЛБАНИЈА ПОТПИШАА ДОГОВОР ЗА СЛОБОДНА ТРГОВИЈА

Република Македонија и Република Албанија на 11 јануари во Скопје потпишаа асиметричен Договор за слободна трговија, поради различниот степен на развиеност на економиите на двете земји и висината на домашниот бруто производ. Тоа значи дека Македонија веднаш ги укинува царините за увоз на најголем

број индустриски производи од Албанија, додека царините за увоз на македонските производи во Албанија ќе се укинуваат постепено во следните 6 години. Земјоделските и прехранбените производи ќе се разменуваат по пат на квоти. Според договорот на крајот на шестата година без царина ќе се разменуваат околу 90% од сите производи. „Договорот е многу значаен за двете земји, а за нас е поволно што во Албанија просечните царински стапки изнесуваат 8%, затоа што е таа членка на Светската трговска организација“, изјави министерот за економија, Бесник Фетаи, по потпишувањето на Договорот. Вкупната трговска размена меѓу Македонија и Албанија изнесува 9.188.136 долари, при што ние извезуваме стоки вредни 7.916.991 долари, а увезуваме производи во вредност од 1.271.143 долари. Според Фетаи, Договорот за слободна трговија треба да придонесе за зголемување на вкупниот обем на трговска размена, а нему му претходеа 8 билатерални договори за трговија. Тој е во согласност со правилата на СТО, законската регулатива на ЕУ и на Меморандумот за либерализација на трговијата меѓу земјите на Југоисточна Европа, во рамките на Пактот за стабилност.

ШЕФОТ НА МИСИЈАТА НА ММФ ЗА МАКЕДОНИЈА, БИШВАЦИТ БАНЕРЦИ, ЗА ГЛАС НА АМЕРИКА



Вашингтон - „При последниот престој во Скопје проценивме дека за 2001 и 2002 година на Македонија ќе ѝ биде потребна финансиска помош од 173 милиони долари и наша препорака до донаторите е на донаторската конференција да се обезбеди најмалку оваа сума“, изјави шефот на Мисијата на ММФ за Македонија, Бишвацит Банерци, за програмата на македонски јазик на радиото Глас на Америка. Банерци, без да шпекулира кога би можела да се одржи донаторската конференција, рече дека таа е свикана од Светската банка и од Европската унија, а ММФ на конференцијата ќе направи презентација за поддршка на програмата и политиката на земјата. Според Банерци, доколку донаторската конференција не се одржи, а економската ситуација се влоши, тогаш Македонија ќе мора „да излезе со посилни економски мерки“, ако сака да одговори на таквата ситуација и да ја добие поддршката на ММФ. Бишвацит Банерци вели: ММФ прифати да го набљудува економскиот план што Владата го презентира за 2002 година, посебно за првите шест месеци. Она што, според Банерци, ММФ го очекува во следните месеци е спроведување на наведеното во програмата.

ОФИЦИЈАЛЕН СТАРТ НА ЕВРОТО

Со почетокот на јануари годинава македонските граѓани почнаа и официјално да ги заменуваат деви-



зите во новите евробанкноти, кои стасаа во домашните банки кон крајот на минатиот месец. Според податоците од банките, до крајот на декември 2001 година вкупните депонирани девизни влогови на граѓаните достигнаа неочекувани 1,030 милијарди германски марки или над 542 милиони евра. Неизвесно е колку од депонираните средства, граѓаните ќе ги стават повторно „под перница“. На 3 јануари, министерот за финансии Никола Груевски изјави: „Проблеми со воведувањето на еврото нема. Апелирам до граѓаните конечно да се навикнат своите пари да ги чуваат во банките, каде што им е загарантирана целосна сигурност на вложените средства. Нема теоретски шанси на граѓаните да не им бидат вратени во целост сите депонирани пари доколку тие инсистираат на тоа без оглед на сумата, иако јас, сепак, би им советувал да не ги чуваат заштедите дома, бидејќи банката има најсигурен систем за чување на парите, заклучи министерот за финансии. Според извештаите и на Народната банка на Македонија и според деловните банки се говори дека има доволно евра и може да се задоволат сите барања на граѓаните.

СЕКОЈ НОВ АКЦИОНЕР ПОД ЛУПА НА НБМ

Централната банка поднесе амандмани во Законот за банки со кои се враќа старото законско решение



според кое на Народната банка на Македонија ѝ е дозволено да го бара потеклото на парите за каква било промена во акционерската структура во банките. Доколку се утврди дека се тие од извори кои не може да се докажат, тогаш ќе го оспори правото на сопственост. Според гувернерот на Народната банка на Македонија, Љубе Трпески, банката уште кога се подготвувал новиот закон, укажувала дека ќе има последици доколку не се предвидува контрола на потеклото на парите и ако се изедначува акционерството во банките со акционерството во претпријатијата. Но, како што вели Трпески, сугестиите не биле прифатени од експертот на Светската банка, чиј став бил дека Законот против перење пари е доволна гаранција за утврдување на потеклото на капиталот. „Секаде во светот Централната банка мора да ја знае акционерската структура на банките и нејзината промена“, заклучи гувернерот на НБРМ.

МАКЕДОНСКА БАНКА ЗА ПОДДРШКА НА РАЗВОЈОТ НАЈАВУВА НОВИ 6,5 МИЛИОНИ ЕВРА ЗА МАЛИТЕ И СРЕДНИ ФИРМИ



Македонска банка за поддршка на развојот (МБПР) во 2001 година одобри 35 кредити

во вредност од 10,7 милиони евра. Во текот на минатите три години оваа банка одобри вкупно 77 кредити во висина од 23,4 милиони евра. МБПР и во иднина ќе продолжи со поддршка на развојот на македонското стопанство. Средствата кои банката ги пласира во форма на кредити се 15 милиони евра од сопствени извори, исто толку се кредитна линија од КФВ банката од Германија. Кредитната италијанска линија изнесува 12,5 милиони евра, а од билатералниот германско-македонски фонд се 10 милиони евра. За во март годинава МБПР најавува реализација на кредитна линија од германската банка во висина од 6,5 милиони евра, која не се реализираше минатата година поради политичко-безбедносната состојба во земјата. Средствата од овој кредит се наменети за микро и мали претпријатија и ќе изнесуваат од 2,5 илјади евра до 50 илјади евра. Новиот производ на Банката -осигурувањето на извозот од комерцијален ризик - заклучно со 2001 го прифатиле само пет извозни компании од земјата. Со ова е осигуран извоз во вредност од 8,6 милиони евра реализиран во Австрија, Италија, Хрватска и Швајцарија.

ПОЧНА ОТКУПОТ НА ТУТУНОТ

Откупот на ориенталните типови тутун од минатогодишниот род со мали исклучоци почна на 15 јануари. Дваесет и петте тутунски претпријатија очекуваат во наредните два ипол месеци да откупат 21. 000 тони суров тутун. За исплата на овие количества ќе бидат потребни милијарда и петстотини милиони денари, не сметајќи ги средствата од претпријатијата со вложен странски капитал. Дел од средствата за исплати се веќе обезбедени, а другиот дел се кредити од домашни и странски банки. И годинава останува истата заштитна цена, односно 110 денари за килограм тутун но, според првичните проценки просечната откупна цена може да достигне 125 денари. Поголема откупна цена во 2002 треба да се постигне и поради примената на Правилникот за откуп со кој тутунот од третата класа преминува во погорната втора класа, како и поради повисокиот квалитет на тутунот. По завршувањето на откупната кампања и по стартот на аграрниот фонд, министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, г. Марјан Ѓорчев, смета дека има реални шанси да се обезбедат за тутунопроизводителите уште 15 денари за секој килограм откупен тутун.



ДЕСЕТ МИЛИОНИ ЕВРА ЗА ПОДДРШКА НА ПЛАТНИОТ БИЛАНС

На посебната сметка на Министерството за финансии, отворена во Народната банка на Република Македонија, се уплатени 10 милиони евра, средства од втората транша од грант-компонентата на макрофинансиската помош што Европската комисија и' ја одобри на Владата на Република Македонија во декември 2000 година. Вкупната макрофинансиска помош во износ од 80 милиони евра се состои од компонента во износ од 50 милиони евра, како заем одобрен под поволни услови и неповратни средства во износ од 30 милиони евра. Во почетокот на минатата година Македонија ја повлече првата транша вредна 30 милиони евра, од кои 20 милиони беа грант, а десет милиони евра заем.

ВЛАДАТА ДОЗВОЛИ УВОЗ НА АВТОМОБИЛИ СТАРИ ДО 10 ГОДИНИ

Собранието на Македонија ги усвои измените и дополнувањата на Законот за надворешно-трговско



работење, според кои се зголеми старосната граница за увоз на патнички автомобили од шест на 10 години. Според законските измени македонските граѓани кои поседуваат автомобили постари од десет години, а кои се увезени во земјата до први јануари можат да ги легализираат во рок од 30 дена по излегувањето на измените на Законот во Службен весник. Со тоа Владата конечно го реши статусот на околу 20.000 автомобили, кои во Македонија се возат со странски таблички.

ЗАШТЕДИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ СО ПОГОЛЕМИ ГАРАНЦИИ

Со цел натамошно јакнење на довербата кон финансиските институции и зголемување на домашното штедење, како предуслов за вкупниот економски развој, Владата реши депозитите на секое физичко лице во банка до износ од денарска противвредност меѓу три и десет илјади евра да бидат гарантирани во висина од 90 проценти, а депонираните средства до три илјади евра во висина од 100 проценти. Причини за измените и дополнувањата на Законот за Фондот за осигурување на депозити се институционалните претпоставки воспоставени со донесувањето на новиот Закон за банките, имплементацијата на меѓународните стандарди за супервизија на банките и јакнењето на капиталната база на банките што се случува во последните две години, а што доведе до зајакнување на стабилноста и сигурноста на банкарскиот систем во Република Македонија. Истовремено, зголемувањето на гаранцијата за депозитите претставува приближување кон стандардите и законодавствата на земјите од Европската унија.

БЕРЗАТА ЈА ЗАВРШИ ГОДИНАТА СО ПОМАЛ ПРОМЕТ

Вкупниот промет минатата година изнесуваше 3.2 милијарди денари или 53 милиони евра. Тоа е 40% помалку од 2000 година. Просечниот дневен промет

изнесуваше околу 24 милиони денари или 394 илјади евра, што е за половина помалку од 2000 година. Но, бројот на трансакции е осетно зголемен од 2000. Минатата година имавме 10.123 трансакции што е двапати повеќе од 2000 година, изјави Евгени Зографски, извршен директор на Македонската берза на хартии од вредност. Сметаме дека тоа е резултат на електронското тргување кое обезбеди поголема длабочина на пазарот што, пак, покажува дека пазарот почнува сам по себе да креира ликвидност. Придобивка од минатата година според Зографски, е и тоа што се зголеми учеството на прометот на официјалниот пазар кој достигна 32% од вкупниот промет при што доминираат обврзниците за старото девизно штедење. Во вкупниот промет најголем удел има државата со 41%, односно промет од 22 милиони евра. Таа продаваше со просечен дисконт од 59%, а во 2000 година беше 53%.



Во 2001 година продолжи процесот на окрупнување на капиталот. Беа пријавени 115 блок-трансакции во 82 трговски друштва. Како главни проблеми и ограничувања во работата на Берзата во изминатата година Зографски ги посочува нецелосно завршената приватизација, бавното реструктурирање на економијата, недоволно развиено секундарно тргување, воените дејствија и слично.

РЕГИОНАЛЕН СИМПОЗИУМ ЗА ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ И ИНФОРМАТИКА

„Независноста на регулаторните тела - пречки и бариери“ беше темата на Регионалниот симпозиум за телекомуникации што се одржа во Скопје во организација на Управата за телекомуникации, а под покровителство на Институтот за телекомуникациски и информатички истражувања за Југоисточна Европа од Грција. Учествуваа претставници на регулаторните тела, на ресорните министерства, на операторите и универзитетски професори од Македонија, Грција, СРЈ, Албанија, БиХ и од Турција. Според Зоран Трај-



чевски, директор на Управата, во земјите од Европската унија постои целосна независност на оние тела кои ја регулираат областа на телекомуникациите и информатиката, па затоа и сите други земји од Европа кои тежнеат да станат дел од Унијата имаат обврска да ја усогласат својата регулатива со онаа на ЕУ и во овој дел. Претседателот на ИНА, Васили Така, истакна дека новите технологии во областа на телекомуникациите и информатиката ќе овозможат побрз влез во една нова економија и доколку во регионот се работи заеднички и се разменуваат искуствата ќе има поголеми резултати, со што ќе се создаде и можност земјите од овој регион да бидат поинтересни за инвеститорите. Симпозиумот е прв од ваков вид што го организира ИНА, следниот се планира да се организира во Истанбул, а потоа во Солун.

ПОТПИШАН ДОГОВОР ЗА КУПОПРОДАЖБА НА "ПОРЦЕЛАНКА"

Министерството за економија на Република Македонија и австриската фирма „Ексклузива“ од Виена на 16 јануари во Скопје потпишаа договор за купо-

продажба на велешката фабрика „Порцеланка“ за 300 илјади германски марки. Своите потписи на договорот ги ставија министерот за економија Бесник Фетаи и претставникот на „Ексклузива“ Јово Вангеловски. Во оваа пригода Фетаи изјави: „вкупниот долг на ова претпријатие кон државата изнесува три милиони и 700 илјади германски марки, кои по седум месеци треба да бидат вратени. Новиот сопственик ќе плаќа секој месец по 400.000 германски марки на име даноци и придонеси кон државата“. Фетаи истакна дека сите 670 вработени во фабриката ќе ги задржат работните места, ќе се обезбедат инвестиции за нормално работење на компанијата, а се планираат и нови вработувања.

МОДЕРНИЗАЦИЈА НА ГРАНИЧНИОТ ПРЕМИН БЛАЦЕ

По тригодишно најавување конечно почна проширувањето и модернизацијата на граничниот премин Блаце. Договорот за надградба на преминот на 16 јануари го потпишаа министерот за транспорт и врски



Љупчо Балковски, европретставникот во Македонија Хозе Пинто Тешеира и директорот на „Гранит“ Страшо Милковски кој е победник на тендерот. Исплатата чини 4 милиони евра обезбедени од ЕУ. Работите ќе траат 8 месеци. Блаце е клучен премин меѓу Република Македонија и Косово, а досега се покажа како тесно грло во комуникацијата. При потпишу-



вањето на договорот, министерот Балковски рече дека оваа донација е еден од приоритетните проекти опфатени во Пактот за стабилност. Европретставникот Тешеира пак, изјави: „овој проект е од голема важност за сите, бидејќи зголемениот проток на и транспорт со Косово создадоа сообраќаен метеж на граничениот премин Блаце“.

ВЛАДАТА СЕ ОБИДУВА ДА РЕШИ ДЕЛ ОД ЗАГУБАРИТЕ

Годинава, Владата со похрабри чекори се обидува да го надомести изгубеното во 2001 при решавањето на проблемот со загубарите, кои се рак рана во Македонија. Месец јануари, во знакот на загубарите.



За најголемиот загубар ХЕК „Југохром“ Владата е децидна: ликвидација, чистење од долговите, па про-

дажба. 1950 вработени во комбинатот, кои неколку месеци немаат примено плата, во повеќе наврати организираат протести и прифаќаат без работа да останат евентуално само 200 луѓе. Вработените бараат исплата на заостанатите плати, да се врати старото системско решение од 25 години работен стаж и вклучување на струја. Ресорните министерства работат на изнаоѓање погодна социјална програма, сè со цел да се ублажат последиците кај вработените, а истовремено бараат странски инвеститори.

Ликвидацијата е решение и за Фас „11 Октомври“. Оттаму, 1200 работници одат под Заводот за вработување со исплатнина. Истовремено, се бара излез за ликвидираниот „Годел“ со 1917 вработени, кој треба да се продава на делови.

Со овие одлуки Владата настојува да се врати на програмата со Светската банка за ФЕСАЛ 2 аранжманот и да ја повлече втората транша.

ДИРЕКТОРОТ ВО ЕБОР НА ТИМОТ ЗА РМ ВО СКОПЈЕ

Жан Марк Петершмит, директорот во Европската банка за обнова и развој на тимот за Македонија за време на работната посета на нашата земја оствари средби со претседателот на Владата на РМ, Љубчо Георгиевски и со министерот за финансии, Никола Груевски. Од страна на премиерот Георгиевски беше изразено задоволство од досегашната соработка со ЕБРД, а беше нагласена и определбата на Владата и во иднина да продолжи со создавање поволни услови за привлекување странски капитал. Високиот гостин, Петершмит даде позитивна оценка за реформите што ги спроведува Владата и вети дека Банката и во иднина ќе продолжи да ги реализира сите предвидени проекти за 2002 и 2003 година. Со цел поуспешна реализација на проектите од оваа меѓународна институција, беше укажано и на можноста да се формира посебно здружение на инвеститори, кое директно ќе биде вклучено во следењето на реализацијата на проектите. Пред голем број банкири, бизнисмени и невладини асоцијации ЕБРД изврши презентација на Транзициониот извештај за 2001 година. Во оваа пригода, експертите на Европската банка упатија четири клучни препораки за Македонија: долгорочен мир, завршување на процесот на приватизација, подобро спроведување на законот за стечај и натамошно зајакнување на банкарскиот сектор, особено намалување на проблемот со лошите пласмани.

МЕМОРАНДУМ ЗА ЕКОНОМСКИ И ФИНАНСИСКИ ПОЛИТИКИ ЗА ПРОГРАМАТА ЗА НАБЉУДУВАЊЕ

(STAFF MONITORED PROGRAM)

I. ВОВЕД

1. Безбедносната криза која настана како последица на терористичките напади на крајот на февруари 2001 година предизвика голема политичка тензија и огромни економски трошоци за земјата. Како резултат на ова, способноста на Владата да ги постигне целите на програмата PRGF/EFF, одобрена од страна на Извршниот одбор на ММФ во ноември 2000, беше намалена. Заради тоа, Владата побара откажување на аранжманите PRGF/EFF и има намера да побара нова повисока форма на кредитен аранжман со ММФ. Како мост кон новиот аранжман, Владата бара од Мисијата на ММФ да ја следи нејзината програма за економски и финансиски политики во периодот од 1 јануари 2002 до 30 јуни 2002. Оваа шестмесечна програма за набљудување ќе обезбеди рамка која ќе им помогне на донаторите да дадат финансиска помош.

2. Владата е уверена дека имплементацијата на Рамковниот договор, кој главните македонски политички партии и политичките партии на етничките Албанци го потпишаа во средината на август и Парламентот го ратификува во средината на ноември, значително ќе придонесе кон решавање на кризата. Негативните економски ефекти од кризата веројатно ќе се провлекуваат одредено време. Владата е целосно свесна за потребата за следење прудентни фискални и монетарни политики со цел да се зачува макроекономската стабилност и да се поттикне економското здравување. Овој меморандум ги истакнува економските политики кои Владата има намера да ги следи во 2002 година.

3. После, главно, поволните економски резултати во 2000 година, економската активност беше значително забавена во текот на првите три квартали од 2001 година, бидејќи безбедносната криза доведе до нарушување на производството и остро нарушување на довербата на потрошувачите и деловната доверба. Во текот на овој период, реалниот БДП опадна за речиси 6 проценти споредено со истиот период минатата година. Намалувањето на производството беше на широка основа и ги погоди повеќето сектори во стопанството, со исклучок на владиниот сектор каде активностите беа стимулирани од активностите поврзани со безбедносната ситуација.

И покрај стимулот од трошоците во четвртиот квартал за проектите финансирани од средствата од приватизацијата на Телеком, се проценува дека реалниот БДП во 2001 година ќе опадне за 4,5 проценти. Падот на реалниот БДП е придружен со пораст на инфлацијата, главно, одразувајќи ги повисоките цени на прехранбените производи. Трошоците на живот (како просек) се проценува дека во текот на 2001 година ќе се зголемат за околу 5,3 проценти.

4. Постоеше притисок врз фискалната позиција поради забавувањето на економската активност и новите расходи поврзани со безбедносните активности. Делумно за да се создаде простор за дополнителните трошоци, Владата ги одложи мерките за намалување на приходите кои беа првично предвидени за јуни, а на 1 јули, за период од шест месеци, воведо нов данок на финансиски трансакции со проценета наплата од околу 1 процент од БДП. Понатаму, плановите за расходите беа значително намалени во неколку об-



ласти. Поради новите расходи поврзани со безбедносната ситуација кои достигнаа околу 5,4 проценти од годишниот БДП, дефицитот на општата државна власт во текот на првите единаесет месеци од 2001 година изнесуваше 5,1 проценти од годишниот БДП. Главно поради забрзаната имплементација на јавните инвестиции во декември и понатамошните трошоци поврзани со безбедносната ситуација, дефицитот на општата државна власт за 2001 година може да достигне 6,7 проценти од БДП, имплицирајќи експанзивен фискален пресврт од 9,2 процентни поени од БДП во однос на 2000 година. Повисокиот дефицит е финансиран главно со повлекување на депозитите на државата во централната банка.

5. Од почетокот на кризата до крајот на ноември 2001, бруто девизните резерви се намалија за 178 милиони американски долари (исклучувајќи го приспособувањето заради промената на девизните курсеви). Сепак, благодарейќи на приходите во износ од 323 милиони американски долари (или 9,5 проценти од БДП) од приватизацијата на Телекомот во јануари, бруто резервите останаа на релативно безбедно ниво од околу 760 милиони американски долари на крајот

Зголемената ликвидност од фискалната експанзија и поткопувањето на пазарната доверба во денарот предизвикана од кризата го усложнија водењето на монетарната политика во средината на 2001 година, но НБРМ ефикасно се справи со ситуацијата

на ноември. Земајќи ја предвид предвидената експанзивна фискална позиција во декември, бруто девизните резерви на крајот на 2001 се предвидени во износ од 744 милиони американски долари, пред поддршката од донаторите. Загубата на резерви во 2001 во голема мера ја одрази комбинацијата од директното влијание на увозот поврзан со безбедносната ситуација и поткопувањето на пазарната доверба во денарот како последица на безбедносната криза.

6. За да се спречи загубата на резерви, централната банка презеде чекори за затегнување на монетарната политика. Во периодот мај-јуни, задолжителната резерва беше зголемена во два чекори: за 2 процентни поени за депозитите по видување до ниво од 10% и за 1,5 процентни поени за орочените депозити до нивото од 5%. Понатаму, каматната стапка на 28 дневните благајнички записи на Народна банка беше зголемена за повеќе од два пати достигнувајќи ниво од околу 20 проценти, трансакционите трошоци беа намалени, беа воведени записи со пократок рок на доспевање, и

процедурите беа изменети со цел да им се овозможи на приватните претпријатија да купуваат записи директно од Народната банка на Република Македонија (НБРМ). Исто така, во август, периодот за продажба на девизните приливи од извоз беше намален од 180 на 30 дена, со цел да се зголеми понудата на девизи. Како резултат на овие мерки, нето издавањето на благајнички записи на Народна банка се зголеми за околу 2,5 милијарди денари (1,1 процент од БДП) од јули до ноември. По затегнувањето на монетарната политика и потпишувањето на Рамковниот договор во средината на август, девизниот пазар се стабилизира. Поттикнувањето од последователните мирни услови на пазарот и зголемената побарувачка за благајнички записи на Народна банка од страна на комерцијалните банки, од средината на октомври, НБРМ ја намали каматната стапка на 28 дневните записи во два чекора до ниво од 15%.

7. Во областа на структурните реформи, се постигна значителен напредок во реформите на јавната администрација, зајакнување на супервизијата на банките, и реформата на платниот систем. Владата го намали бројот на вработените во јавната администрација за 6,5 % (или 4.500 лица) до крајот на мај, главно преку доброволно заминување од работното место и предвремено пензионирање. Сепак, како резултат на тоа, заштедите во врска со масата на плати беа делумно неутрализирани со новите вработувања и покачувањето на надоместоците за безбедносните сили. Во банкарскиот сектор, состојбата на банките се подобри и беше зајакната регулаторната рамка за супервизија на банките. CAMEL рејтингот на три од осумте „проблематични“ банки беше покачен на минимално потребното ниво од 3. За петте банки чиј рејтинг не беше подобрен, НБРМ презеде различни мерки, како што се назначување администратор за период од шест месеци и отстранување на член од Управниот одбор. Две од проблематичните банки беа споени со други банки со цел да се подобри нивното работење. Владата започна со имплементација на реструктурирањето на платниот систем на 1 јули и очекува да ја заврши имплементацијата, како што е планирано, до крајот на 2001. Продолжија подготвителните чекори за одвојување на несудбинските активности на владата и решавање на загубите, иако со позабавено темпо од почетно планираното. Според тоа, структурниот критериум за успешност во рамките на PRGF/EFF програмата да се продаде или затвори Југохром и четирите други претпријатија-загубари до крајот на март не беше испочитуван. Сепак, во последните месеци едно од овие претпријатија беше лик-

видирано, и наскоро ќе започне стечајна постапка за Југохром со очекување компанијата да се ликвидира до март 2002 година.

II. ЦЕЛИ И ПОЛИТИКИ ЗА 2002 ГОДИНА

A. СТРАТЕГИЈА И МАКРОЕКОНОМСКА РАМКА

8. Имплементацијата на Рамковниот договор треба да обезбеди траен прекин на воените судири и да постави основа за економска и пазарна доверба со цел враќање во нормален тек. Со политичкото решавање на кризата, трошоците поврзани со безбедносната ситуација треба значително да се намалат во 2002 година, а воедно ќе претставува предизвик решавањето на дополнителните потреби поврзани со одржување на мирот со зачувување на макроекономската стабилност.

9. Перспективите за економскиот раст треба да станат посветли со подобрување на безбедносната ситуација. Во 2002 година се предвидува 4% пораст на реалниот БДП под услов да се зголеми побарувачката на приватниот сектор, трошоците за реконструкција да бидат финансирани од страна на донаторската заедница и да се вратат поволни временски услови. Земајќи го предвид проектираното заживување на земјоделството и пониските цени на нафтата, се очекува просечната инфлација да опадне на ниво од 2,5% во 2002 година.

10. Клучна стабилизациона цел е да се осигура дека нивото на бруто официјалните резерви (односно исклучувајќи ја нето заштедата од средствата од приватизацијата на Телеком) се стабилизира на еквивалент на околу 4 месеци од увозот на стоки и услуги во наредната година. Во смисла на преовладувачките неизвесности и ризици за платниот биланс, ова ниво на покриеност на увозот со девизните резерви, кое е во голема мера слично со нивото кое преовладуваше пред кризата и е споредливо со она кое преовладува во другите земји во регионот, се смета за основно за одржување на довербата во de facto девизниот курс како номинално сидро. Постигнувањето на ваквата покриеност на увозот со резерви имплицира дополнителна потреба за финансирање од околу 42 милиони американски долари за 2001 година и 131 милион американски долари за 2002 година, исклучувајќи ги финансиските потреби за имплементација на Рамковниот договор кои допрва треба да се идентификуваат.

Меѓународната заедница покажа подготвеност да помогне во затворањето на финансискиот јаз. Во оваа смисла, во средината на декември беа доделени Кредит за економско здравување од Светската банка (15 милиони американски долари) и соодветно кофинансирање од холандската влада (25 милиони американски долари). На краток рок, особено кон самиот крај на 2001 година, покриеноста со резерви може привремено да падне под 4-месечниот таргет, бидејќи повлекувањето на средствата може да задоцни од технички причини. Сепак, ако дојде до потраен недостиг од надворешно финансирање за да се покрие јазот во платниот биланс во 2001-02, Владата се обврзува брзо да ги затегне фискалната и монетарната политика.

B. ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА

11. Агендата на фискалната политика за 2002 година прикажана во овој Меморандум ги исклучува новите расходи за имплементација на Рамковниот договор (освен за вработување на 500 етнички Албанци во полицијата до средината на 2002 година и трошоците за третиот ТВ канал). Владата побара техничка помош од Холандија и Европската унија за

Седиштето на ММФ
во Вашингтон, САД



проценка на фискалните трошоци за имплементација на мировниот договор. Без донаторската поддршка за покривање на поголемиот дел од овие трошоци, имплементацијата на мировниот договор не ќе може да се реализира докрај. Фискалните проекции, исто така, тргнуваат од претпоставката дека донаторската

помош поврзана со хуманитарните потреби и реконструкцијата на инфраструктурата и домовите уништени од војната ќе биде насочена преку невладините организации до агенциите за имплементација, односно надвор од буџетската рамка.

12. Согласно со целите на надворешниот сектор и макроекономската рамка за 2002 година, Владата има намера да го одржи дефицитот на општата државна власт на 3,4 проценти од БДП. Земајќи ги предвид очекуваните надворешно-финансирани расходи на Фондот за патишта, ова ќе значи буџетски дефицит на централната државна власт од 2,7% од БДП. Дефицитот за првата половина на 2002 година е планиран на 2,2% од годишниот БДП за општата државна власт (централниот буџет, вонбуџетските фондови и единиците на локалната самоуправа) и 2,1% од годишниот БДП за централната државна власт. Владата ќе биде подготвена, ако е потребно, да преземе мерки за зголемување на приходите за да осигура усогласеност со фискалните таргети, кои од своја страна ќе бидат ревидирани за евентуално помалата употреба на средствата од приватизацијата или доцнењата во имплементацијата на реформата во секторот на претпријатијата.

Во областа на структурните реформи, се постигна значителен напредок во реформите на јавната администрација, зајакнување на супервизијата на банките, и реформата на платниот систем

13. Вкупните приходи на општата државна власт се очекува да се намалат од 34,3% од БДП во 2001 година на ниво од 33,4% од БДП во 2002 година. Неодамнешните иницијативи за договори за слободна трговија со земјите во регионот и ЕУ бараа елиминација на 1% такса за царинска евиденција, што се планира од јануари 2002 година, а кое ќе доведе до извесно намалување на царинските приходи. Владата реши да ја продолжи важноста на данокот на финансиски трансакции за период од една година (планираното истекување беше на крајот на 2001 година). На годишна основа, приходите од овој данок може да изнесуваат околу 2% од БДП. Владата е свесна за недостатоците на продолжената имплементација на овој данок. Заради тоа, Владата има намера набргу повторно да ја разгледа даночната структура на земјата врз основа на анализа на среднорочните фискални перспективи, како и на наодите на неодамнешната Мисија на Одделот за фискални работи на ММФ за техничка помош во даночната политика и администрација.

14. Владата очекува вкупните расходи на општата државна власт да достигнат 36,8% од БДП во 2002 година. Расходите поврзани со безбедносната ситуација нема да се вратат на нивото пред започнувањето на кризата. Се очекува овие расходи во 2002 година да бидат повисоки од нивото пред започнувањето на кризата за 2,5% од БДП. Демобилизацијата на резервистите во полицијата се очекува да се заврши до средината на 2002 година. Понатаму, Владата ќе ја прошири нејзината програма за проширување и модернизација на вооружените сили според стандардите на НАТО. Сепак, Владата има намера да ги намали расходите во другите области, особено капиталните расходи и трансферите до Бирото за стоковни резерви.

15. Владата започна програма за јавни инвестиции финансирана со средствата од приватизацијата на Телеком. Проектите се фокусираат врз јавната инфраструктура (главно, водоснабдување и одржување на патиштата), санација на училишта, и опрема за здравствените центри. Проектите, чиј вкупен износ е 125 милиони американски долари (3,25% од БДП) се поделени во три фази. Проектите за првите две фази, во износ од 96 милиони американски долари, беа избрани со помош на Светската банка и консултант финансиран од USAID. Во 2001 година, трошоците за проекти нема да надминат 36 милиони американски долари. Во првата половина на 2002 година, трошењето за проекти, вклучувајќи какво било задоцнето трошење пренесено од 2001 година, нема да надмине 26 милиони американски долари. Владата е обврзана да ги следи препораките презентирани во финалниот извештај на консултантот финансиран од УСАИД, вклучувајќи и воспоставување на системи за соодветна проценка, преглед и следење на имплементацијата на проектите. До март 2002 година, Владата ќе воспостави механизми за преглед на имплементацијата на проектите од првата и втората фаза. Проектите од третата фаза, за која се наменети 29 милиони американски долари, ќе бидат дефинирани само после завршувањето на овој преглед и проценката за тоа дали постојат доволно средства од приходите од продажбата на Телеком за завршувањето на проектите од првите две фази и останатата трета фаза. Владата исто така ќе размисли за пренамена на средствата за третата фаза за други приоритетни области, ако тоа го наложи ситуацијата. Владата искористи околу 57 милиони американски долари од средствата од приватизацијата на Телеком за расходи поврзани со безбедносната ситуација до крајот на ноември 2001 година, и понатамошната употреба на средствата од приватизацијата за овие цели нема да надмине 8,4 милиони аме-

рикански долари. Покрај трошењето за гореопишаните проекти, дел од приходите од приватизацијата на Телеком ќе се користат до 2003 година за подмирување на преостанатите плаќања за пензионерите за што постои судска обврска, за кое се наменети околу 60 милиони американски долари, и дел за намалување на оптоварувањето од надворешниот долг. Приходите од продажбата на лиценцата за вториот мобилен оператор, во износ од 25 милиони американски долари се наменети за сервисирање на надворешниот долг на земјата.

16. Масата на плати на централната државна власт за 2001 го надмина првично таргетираното ниво во PRGF/EFF програмата. Ова се објаснува со одложувањата во намалувањето на јавната администрација, зголемувањата на платите на припадниците на специјалните единици на полицијата и армијата, и за нови редовни вработувања во областа на безбедноста. Владата ќе осигура дека нема да има понатамошни промени во трошоците за персонал во 2002 година, со исклучок на новите вработувања поврзани со имплементацијата на Рамковниот договор. Нема да има општи или селективни зголемувања на платите во јавниот сектор во 2002 година. Исто така, Владата реши да ја одложи имплементацијата на декомпресијата на платите за државните службеници што беше предвидено со постојниот закон; потребните измени на легислативата ќе бидат поднесени за одобрување до Парламентот до крајот на декември 2001 година. Понатаму, ќе се зајакнат специјалните мерки за контрола на новите вработувања во јавната администрација, опишани во став 20 од Меморандумот за економски и финансиски политики од ноември 2000. Беа поставени плафони на масата на плати на централната државна власт на крајот на март 2002 и крајот на јуни 2002, кои ќе претставуваат критериуми за успешност во рамките на Програмата за набљудување.

17. Ќе се продолжи да му се дава приоритет на зајакнувањето на управувањето со расходите. Се очекува трезорскиот систем во Министерството за финансии целосно да профункционира до крајот на 2001 година. За да се избегнат притисоците од вонбуџетските фондови врз централниот буџет, ќе се утврдат лимити на трансферите и нето позајмувањето до нив, што ќе претставува критериум за успешност во рамките на Програмата за набљудување. Понатаму, ќе се зајакнат процедурите за да се осигура дека сите нови законски прописи кои имаат фискални импликации ќе бидат разгледани и одобрени од страна

на Министерството за финансии пред нивно поднесување на Парламент.

18. Согласно со планираната фискална позиција, утврдени се плафони за март и јуни 2002 за нето кредитот од банкарскиот систем до општата државна власт, кои ќе претставуваат критериуми за успешност во рамките на Програмата за набљудување. Буџетското салдо на општата државна власт и нето кредитот од банкарскиот систем до општата државна власт ќе бидат коригирани за евентуално пониските трошоци за проекти финансирани од средствата од приватизацијата и трошоци за структурни реформи. Понатаму, нето кредитот од банкарскиот систем до општата државна власт ќе бидат коригиран за непрограмираните приходи од приватизацијата. Деталите за коректорите (приспособувачите) се дадени во ревидиранiot Технички меморандум за разбирање. Употребата на непрограмираните приходи од приватизацијата ќе се утврди во консултација со персоналот на ММФ. Владата нема да направи нови заостанати обврски во домашните и надворешните плаќања во текот на периодот што го покрива Програмата. Понатаму, Владата ќе продолжи да ги следи и да известува за домашните заостанати неисплатени обврски на месечна основа, и на почетокот од програмскиот период ќе ги подобри процедурите за понатамошно зголемување на квалитетот и опфатот на прибраните податоци.

В. МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА И ПОЛИТИКА НА ДЕВИЗНИОТ КУРС

19. Народната банка на Македонија (НБРМ) ќе продолжи да ја ориентира монетарната политика кон одржување на де факто девизниот курс како номинално сидро. Трендовите на индексот на реалниот девизен курс не наведуваат на постоење на проблем со конкурентноста. Зголемената ликвидност од фискалната експанзија и поткопувањето на пазарната доверба во денарот предизвикана од кризата го усложнија водењето на монетарната политика во средината на 2001 година, но НБРМ ефикасно се справи со ситуацијата. НБРМ ќе преземе дополнителни мерки, доколку биде потребно, да ја затегне политиката преку продажба на благајнички записи на централната банка и приспособување на каматните стапки. НБРМ ќе се воздржи од воведување директни контроли и без ограничување ќе ги обезбеди девизните средства за кои постои побарувачка од приватниот сектор по де факто фиксен девизен курс.

20. НБРМ состави монетарна програма за 2002 година, која е во согласност со макроекономските цели на програмата. Брзината на оптекот на денарскиот дел од паричната маса е предмет на значителна неизвесност поради ефектите на доверба. Тргувајќи од претпоставката дека брзината на оптекот на парите ќе биде релативно стабилна, побарувачката за пари (не вклучувајќи ги девизите и депозитите на државата во банките) е проектирана да се зголеми за околу 7,5% во 2002 година, приближно во чекор со очекуваното зголемување на номиналниот пораст на БДП. Однесувањето на девизните депозити ќе зависи од факторите поврзани со конверзијата на девизните заштеди во евра (види став 21). Според проекцијата, ќе дојде до умерен пораст на нето кредитот од банкарскиот систем до општата државна власт, што ќе обезбеди простор за пораст на кредитот од комерцијалните банки до приватниот сектор за околу 7%. Во првата половина на 2002 година, побарувачката за денарската компонента на паричната маса се очекува да опадне за околу 1 процент, согласно со вообичаеното сезонско движење, додека кредитот за приватниот сектор се очекува да порасне за 3,2 проценти како поддршка за почетната фаза на очекуваното заживување на економската активност. Утврдени се критериуми за успешност во реализацијата за нето девизната актива на НБРМ (минимум) и нето домашната актива на банкарскиот систем (плафон) за крајот на март 2002 и крајот на јуни 2002.

21. Заштедите во готовина (деноминирани во валутите на земјите од евро-зоната) кои се чуваат надвор од банкарскиот систем се очекува да бидат депонирани поради конверзијата во евра, и следствено, да ги зголемат девизните депозити за околу 200 милиони американски долари, или околу 6% од БДП, кон крајот на 2001 година. Очекувањата се дека нема да се повлече значителен износ на средства, веднаш по конверзијата. НБРМ одблизу ќе ја следи ситуацијата и е подготвена да ја затегне денарската ликвидност, во случај банките да решат да го искористат она што ќе остане од овие средства за значително зголемување на кредитот за приватниот сектор. Исто така, НБРМ ќе осигура дека влијанието на ликвидноста од планираниот трансфер на депозитите на државата и невладините депозити од НБРМ во комерцијалните банки ќе биде неутрализирано. Посебно треба да се нагласи дека НБРМ ќе воведо редовна задолжителна резерва на депозитите на државата во комерцијалните банки и ќе продава благајнички записи на централната банка за повлекување на, евентуално, прекумерната ликвидност.

22. Напорите да се подобрат перформансите на банкарскиот систем ќе се одржат преку стриктно спроведување на супервизорските и прудентните регулативи. Особено, НБРМ ќе го следи квалитетот на портфолиото на заемите на комерцијалните банки во периодот по завршувањето на кризата и ќе осигура дека банките обезбедуваат соодветна резервација за лошите заеми. Исто така, НБРМ одблизу ќе ги следи сите проблематични банки. Ниту една банка нема да биде отстранета од групата на проблематични банки на краток рок, без разлика дали нејзиниот CAMEL рејтинг е подобрен, за да осигура дека подобрувањето на банкарското работење и практика е на трајна основа. Со цел да се дефинира излезна стратегија за петте проблематични банки кои во моментот имаат CAMEL рејтинг 4, НБРМ ќе наметне временски лимитирана програма за корективни мерки врз основа на резултатите од посебното испитување на на секоја банка. Во овој контекст, НБРМ е во процес на завршување на извештајот за испитувањето на една банка, а ќе врши испитувања и во други две банки во текот на првиот квартал на 2002 година. Неимплементирањето на корективните дејствија ќе резултира во санкции, како суспензија на сите, или пак, на одредени банкарски работи за извесен временски период или повлекување на дозволата за работење на банката. Ревизијата на годишните извештаи на НБРМ за 2000 година од страна на независен надворешен ревизор врз основа на меѓународни ревизорски стандарди се очекува да се заврши до јануари 2002 година, и резултатите ќе бидат објавени и разгледани според препораките на Првата фаза од проценката на заштитните мерки на НБРМ од страна на ММФ. Владата е обврзана да побара одобрение од Парламентот за ревидираниот Закон за Народната банка на Република Македонија до крајот на декември 2001 година. Исто така, Владата има намера да побара одобрение од Парламентот пред крајот на март 2002 година за неколку измени на Законот за банки, вклучувајќи додавање на одредби кои од НБРМ бараат одобрување на промените во акционерската структура на комерцијалните банки само по обезбедувањето на адекватни информации во врска со легитимноста на изворите на средства кои се користат за купување на акции. Измените на Законот за банки ќе бидат разгледани од страна на техничките експерти на ММФ пред нивното поднесување на Парламент. Новиот закон против перење пари ќе стапи на сила на 1 март 2002 година, а датумот за стапување на сила на новиот Закон за девизно работење ќе се одложи од 1 јануари 2002 година на 31 јули 2002 година.

23. Владата очекува да ги заврши реформите на Заводот за платен промет (ЗПП) до крајот на 2001 година. ЗПП е во процес на трансформација во неколку нови институции: Клириншка куќа, која е во сопственост и е раководена од страна на банките, Агенција за блокирани сметки, Централен депозитар на хартии од вредност, Централен регистар на движен и недвижен имот, и Национална платежна картичка. Одговорноста за наплата на даноци на доход и добивка ќе биде пренесена од ЗПП во Управата за јавни приходи. Преземени се чекори, вклучувајќи и соодветно овластување на УЈП, да се осигура дека даночната администрација нема да биде преоптоварена во текот на, или по преминот кон, новиот систем.

III. ПОТРЕБИ ЗА НАДВОРЕШНО ФИНАНСИРАЊЕ

24. Позицијата на платниот биланс се влоши во 2001 година поради безбедносната криза, но се очекува мало подобрување во 2002 година. Се проектира дека извозот ќе биде кревок и во 2002 година, главно поради зголемените тешкотии во обновувањето на договорите за извоз, особено во текстилната индустрија, како резултат на перцепцијата за зголемен ризик во земјата и забавувањето на светската економија. Се предвидува дека ќе дојде до умерен пораст на вкупниот увоз, бидејќи растечката побарувачка за потрошувачки и интермедијарни добра ќе биде неутрализирана поради намалувањето на увозот поврзан со безбедносната ситуација. Со завршувањето на воените дејствија, се очекува да се зголемат приватните трансфери. Врз основа на ова, дефицитот во надворешната тековна сметка, исклучувајќи ги грантовите, е проектиран да опадне од 11,4% од БДП во 2001 година на околу 10,6% (385 милиони американски долари) во 2002 година. Земајќи го предвид таргетот на девизните резерви утврден во став 10 од овој Меморандум и земајќи ги предвид идентификуваните и предвидените повлекувања на заеми од билатерални и мултилатерални извори, вклучувајќи ги Светската банка и ЕУ, Владата проценува финансиски јаз од 42 милиони американски долари во 2001 година и 131 милион американски долари во 2002 година, не вклучувајќи ги повеќето трошоци за имплементација на рамковниот мировен договор. Владата ќе бара од донаторите да го пополнат овој финансиски јаз во вкупен износ од 173 милиони американски долари преку комбинација од грантови и заеми под концесионални услови.

25. Оптоварувањето на надворешниот долг е умерено. На крајот на 2001 година, вкупниот надворешен долг (на владиниот и невладиниот сектор) се проценува да изнесува на еквивалент од 39% од БДП и вкупните плаќања за сервисирање на долгот на околу 18,5% од извозот на стоки и услуги. Владата ќе продолжи да го ограничува износот на новиот долг за кој склучува договори или дава гаранции под не-концесионални услови во согласност со Програмата за набљудување. Според состојбата на 18 декември 2001 година, немаше заостанати обврски во надворешните плаќања, како што е дефинирано во Техничкиот меморандум за разбирање, и Владата ќе избегне нови заостанати неисплатени обврски во иднина.

IV. СЛЕДЕЊЕ НА ПРОГРАМАТА

26. Напредокот според програмата за набљудување ќе биде следен врз основа на квантитавните критериуми за успешност за крајот на март 2002 и крајот на јуни 2002 (Табела 2). Кварталните квантитавни таргети вклучуваат: (1) горен лимит на нето домашната актива на банкарскиот систем; (2) горен лимит на нето кредитот од банкарскиот систем до општата државна власт; (3) долен лимит (минимум) на нето девизната актива на НБРМ; (4) горен лимит на трансферите и нето позајмувањето од централниот буџет до вонбуџетските фондови; (5) горен лимит за договорите или гаранциите на нов не-концесионален среден и долгорочен надворешен долг од Владата или НБРМ; (6) горен лимит на нивото на краткорочниот долг или гаранции од државата, освен за вообичаени кредити поврзани со увозот; (7) неакумулација на нови надворешни заостанати обврски на перманентна основа; (8) горен лимит на заостанатите обврски при домашните плаќања на централната државна власт; (9) горен лимит (плафон) на масата на плати на централната државна власт; (10) горен лимит (плафон) на трошоците за персоналот финансирани од сметките на сопствени приходи; (11) минимум за буџетските салда на централната и општата државна власт. Деталите за следење на квантитавните таргети, вклучувајќи ја и дефиницијата на коректорите (приспособувачи) се обезбедени во ревидираниот Технички меморандум за разбирање. Во текот на периодот опфатен во Програмата, Владата нема да наметне или интензивира девизни ограничувања на тековните трансакции, нема да наметне или интензивира увозни ограничувања заради платно-билансни проблеми, нема да воведи или да ги измени повеќевалутните практики, или да склучува билатерални трговски договори кои не се во согласност со Член VIII од Правила за договарање на

ММФ. Владата ќе преземе дополнителни мерки и ќе побара ново разбирање од ММФ, доколку е потребно, за одржување на програмите во рамките на планираното. Реализацијата според Програмата за набљудување ќе биде разгледана од страна на ММФ најдоцна до 30 април 2002 година.

27. Владата верува дека политиките утврдени во овој Меморандум се соодветни за постигнување на целите на Програмата. Сепак, Владата е подготвена да преземе понатамошни чекори за корекција на пропустите во исполнувањето на таргетите на програма-

та. Какви било отстапувања од таргетите на програмата ќе бидат коригирани пред да се договори следниот аранжман со ММФ. Владата ќе одржува блиски контакти со ММФ при следењето на програмата.

Никола Груевски
Министер за финансии
Република Македонија

Љубе Трпески
Гувернер на
Народна банка на
Република
Македонија

24 декември 2001 год.



Габриела
КОНЕВСКА
ТРАЈКОВСКА

ПЕРЕЊЕ НА ПАРИ - КРВОТОК НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ

Најголемата болка на кривичните истраги во сферата на финансиите во последните десетици години се фокусира на таканаречениот феномен на перење на пари, кој не претставува ништо друго, туку вулгарен начин на интегрирање на прикриен начин на финансиските средства стекнати преку инкриминирани дејствија во стопанството

Авторот е Директор на Меѓународниот Центар за сузбивање на Прекуграничниот криминал за земјите од Југо-Источна Европа, Проект на Евро-Атланската соработка помеѓу органите на правосудството, Министерства за финансии и Внатрешни работи. Родена во 1971, дипломира во 1994 на Правниот Факултет во Скопје каде подоцна продолжува на постдипломски студии по Деловно право. Во САД завршува специјализација по меѓународно јавно и приватно право со студиска посета на ООН, а во 1997 во Совет на Европа по однос на имплементација на договорните стандарди во меѓународното право. Член е на Комитетите за истраги и меѓународна соработка при Светската Царинска Организација; Меѓународната асоцијација на правници; Меѓународниот институт за развој на правото; Здружението на правниците на РМ. Има издадено повеќе стручни трудови, кои се однесуваат на стандардите на меѓународното право, Конвенција за заштита на податоци, Конвенциите за државен суверенитет, тероризам, финансиски криминал и сл. Учесник е на бројни Регионални и Светски Конвенции во рамките на меѓународното право. Говори четири светски јазици.

1. Етимологија на феноменот

Добро позната вистина е дека парите се еден од најмоќните двигатели на светот уште од дамнешни времиња. Еден старогрчки филозоф уште пред стотици години ја дал максимата дека парите ја имаат силата над природните, божјите и земските закони со што многу лесно ги чинат почитувани оние луѓе, кои не заслужуваат почит, ги слават оние, кои не заслужуваат слава и ги чинат барани оние, кои не заслужуваат да бидат барани.

Современиот свет не е далеку од оваа древна искра, која речиси го доживува своето потврдување, изразено и преку инфилтрирањето на илегалните пари во легалните текови на економијата. Колку повеќе системите за трансфер и оплодување се усовршуваат и модернизираат, толку поголем е и предизвикот за играње на истите.

Оттука, најголемата болка на кривичните истраги во сферата на финансиите во последните десетици години се фокусира на таканаречениот феномен на перење на пари, кој не претставува ништо друго, туку вулгарен и прикриен начин на интегрирање на финансиските средства стекнати преку инкриминирани дејствија во стопанството. Широкиот размер на овој вид на кривично дело, кој му дава и димензија на орга-

низиран криминал, лежи во позицијата што организирани криминални групи, кои го добиваат профитот од илегалната трговија со оружје, трговија со дрога, луѓе и шверцот преку каналите на поткупување, инсајдерство и компјутерски криминал функционираат како систем на крвоток, на поврзани садови. На овој начин се инволвираат лица од системот, кои имаат управувачка функција во фондовите, инвестициите, осигурувањето, банкарството како директни извршители или поддржувачи со што се нанесуваат длабоки рани на недоверба и слика на корумпираност на финансискиот систем.

2. Патот на валканите пари

Независно дали етимолошки процесот на перење на пари ќе се појави преку тековите на готовинското или безготовинското плаќање, тој се состои од три фази.

Во првата фаза се остварува пласманот на парите кои треба да се интегрираат и оваа фаза е првиот момент на појавувањето на валканите пари во легалните текови, што значи и фаза со највисок степен на ризик. Постојат различни тактики за пласман, од кои

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

наједноставна е онаа со купување на добра и услуги, но овој начин, пак, има ограничени можности и капацитети за инволвирање на поголема парична сума. Поорганизираниот начин на пласман, кој бара и логистичка поддршка е елаборираниот пласман што значи користење на банкарскиот и финансискиот систем, кој има карактеристики на маскирање на вистинскиот депонент и вршење на секундарни трансакции, чија цел е средствата што е можно повеќе да се одвојат од својот нелегален извор. Во интерес на прикривање на играчите на пласманот или намалувањето на иницијалниот ризик за разоткривање, во оваа фаза многу често се користи методот на разводнување на паричната маса која треба да се интегрира. Ова значи дека се вклучуваат повеќе поединци или фирми, кои треба меѓусебно да го поделат износот на вложување како депозит во банките или како внос за купување на парични испратници или патнички чекови. По ова

Во повеќе земји од Европската унија кои овој проблем го сфаќаат како сериозна закана за нивната економија се донесени ригорозни и рестриктивни казни мерки, кои првенствено се однесуваат на конфискација на сомнителните средства, замрзнување на фондовите кои немаат потврдено потекло и финансиска основа и сл.

следува пренесување на износот на трети лица, кои парите ќе му ги остават на располагање на сторителот на кривичното дело на некое друго место. Во оваа фаза најатрактивни за користење се и местата каде секојдневно се врши пласирање и мешање на готовинските текови, како што се клубовите, коцкарниците, обложувалниците и слично.

За да биде успешна фазата на пласманот, таа мора да биде проследена со следната фаза на целосно маскирање на документарната трага на нелегалните пари, при што најчесто се користат методите на нелогично поврзано дејствување на фирми, лица или држави, кои според логиката на трговијата, регионалната поврзаност или размената би било нелогично да се во некој поврзан систем.

Поврзаниот јазол на крајот го познава само нарачателот, а истрагата е крајно тешко да се изведе бидејќи е надвор од закономерностите на работењето. Трагата која во овие случаи се следи се однесува на следењето на трансакциите на фиктивни компании, трансакциите во бесцаринските зони, повеќеслојниот пренос и враќање на средствата преку лажни или „полулажни“ трансакции. Истражните органи овде делуваат и преку даночните и преку царинските органи, бидејќи се врши контрола на пријавените фактурни вредности при извоз и увоз преку контрола на реал-

ната вредност од онаа која се претставува во намален или зголемен износ.

Доколку претходните две фази се успешни, тогаш следува последната фаза на интеграција на валканите пари и нивно вложување во банки, акционерски друштва, фондови или за брзо враќање кај сторителот на кривично дело преку вложување во банки, во бесцарински зони, во зделка во која се емитираат акции, кои се продаваат.

Круцијални играчи во оваа игра, покрај сторителите на кривични дела кои сакаат да ги легализираат валканите пари, се поддржувачите без кои е незамисливо реализирањето на опишаната инкриминирана траекторија. Најчесто се користат лицата кои природно имаат контрола над средствата, лица кои управуваат со финансиските трансакции како банкарите, адвокатите и сл.

3. Индиции за забележување на валканите пари

Оперативните постапки за следење и идентификација на валканите пари најчесто се детерминираат преку процесот на соработка на органите на истрагата и прогонот со финансиските институции, имајќи ја предвид и природата и сложеноста на кривичното дело. Соработката со банките е неопходна од аспект на тоа дека за успешна истрага банката треба да спроведе постапка за идентификација на комитентите, постапка за чување на податоците, интерна постапка за пријавување на сомнителните трансакции, програма за обучување на вработените заради употреба на методот на селективност на ризикот и препознавање на валканите пари.

Првичните индиции за забележување на валканите пари се следните:

- големи готовински трансакции за дејности кои во нормални услови не генерираат готовина;
- невообичаени готовински депозити;
- купување или депонирање на парични инструменти кои не се вообичаени за дадениот комитент;
- невообичаени трансфери на средства во странство;
- отворање на невообичаен број на сметки на еден клиент на кои се вложува готовина;
- отворање на сметки од страна на еден клиент на различни имиња;
- замена на мали банкноти за поголеми апоени;
- депонирање средства со налог за промптен трансфер;
- прием на електронски трансфери со промптно

купување на парични инструменти за плаќање на друго лице;

- трансфери на лице во странство, кое дотогаш не примало такви трансфери;
- барање од клиенти на ненаменски заем со положување на готовински залог;
- отплатување на голем заем без објаснување во поглед на средствата;
- користење на бесцарински зони;
- ненаменско користење на кредитите;
- заеми дадени на компании во бесцарински зони;
- ненадејна дејност која не се совпаѓа со дотогашното однесување на сметката без очигледни причини и сл.

4. Правна рамка

Речиси сите земји во последно време ажурно работат на полето на донесувањето на ефикасна легислатива која е поддржана и со соодветна финансиска истражна постапка за спречување на кривичното дело - перење на пари. Првенствено ова се реализираше на начин што кривичните закони се дополнија со одредби коишто се однесуваат на дефинирање, поимно определување и опис на битието на перењето на пари како кривично дело, потоа определување на казнените цензус за сторителите на делото, за поттикнувачите и за поддржувачите. Последователно се донесуваат и парцијални закони, кои посебно ја третираат кривичната материјална и процесна поставеност на перењето на пари, што би значело утврдување на техники за прибирање на докази, принципи на нивна селективност и нивно поврзување со електронските записи.

Од аспект на казните, во повеќе земји од Европската унија кои овој проблем го сфаќаат како сериозна закана за нивната економија се донесени ригорозни и рестриктивни казни мерки, кои првенствено се однесуваат на конфискација на сомнителните средства, замрзнување на фондовите кои немаат потврдено потекло и финансиска основа, при што целосни успеси се постигнуваат преку соработка со приватниот сектор на национален и меѓународен план.

Споменувајќи ја меѓународната соработка, би било целесобразно да се наведе и релевантната референца која е составена од неколку конвенции, препораки и директиви првенствено донесени од страна на Обединетите нации во почетокот на 80-тите години, која подоцна се надополни со Конвенциите на Советот на Европа, законската правна рамка на САД, како и со повеќето работни групи кои беа формирани за спречува-

ње на овој криминал во ЕУ, САД, а во последните пет години и во Азија, Јужна Африка и Јужна Америка.

Република Македонија во август минатата година го донесе Законот за спречување на перењето на пари, кој беше изготвуван врз основа на меѓународните искуства, а врз основа на кој, во рамките на Министерството за Финансии, се формира и Дирекција за спречување на перењето на пари. На овој начин од страна на Владата на РМ се покажа сериозната заложба за спречување на оваа кривична појава, која се дополнува со фактот што во рамките на Иницијативата за соработка на земјите од Југоисточна Европа (СЕКИ) нашата земја е координатор на работната група која се формираше за спречување на финансискиот и компјутерскиот криминал. Еден од аспектите кои се во сферата на третирањето на оваа работна група покрај фалсификатите на банкноти, кредитни картички, злоупотребата на царинските и даночните

Согласно со Акциониот план за 2002 година предвидена е обука за перењето на пари и формирање на работна група на Регионално ниво за хармонизирање на кривично-процесната постапка за перењето на пари, вештачењето на трансферите по електронски пат и проверка на сомнителните фондови

документи во правец на финансискиот криминал со посебен респект се третира и проблематиката на перење на пари. Согласно со Акциониот план за 2002 година предвидена е обука за перењето на пари и формирање на работна група на регионално ниво за хармонизирање на кривично-процесната постапка за перењето на пари, вештачењето на трансферите по електронски пат и проверка на сомнителните фондови. Во овој правец, активно ќе биде вклучено и Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство и Националната платежна картичка на РМ.

Имајќи предвид дека патот на парите е без граници, а со оглед и на распространетоста на перењето на пари како инкриминација, би било корисно поврзување на податоците од истражните служби во регионот да се собираат, анализираат и дисеминираат заеднички. На овој начин ќе се овозможи оформување на слика која ќе ги покаже сомнителните фирми, сомнителните фондови и банки, како и организираниот пристап кон собирањето на докази и размена на информации. Ефектите на оваа заедничка акција ќе бидат повеќекратни, првенствено преку застанување на патот на организираниот криминал и заштита на економијата и кредибилитетот на банкарскиот систем.

ПРЕЗЕМАЊЕ НА АКЦИОНЕРСКИ ДРУШТВА

-НОВА ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА-

Милчо
КУПЕВ

И покрај тоа што можеше да се направат напори за вклучување на регулативата во Законот за трговски друштва и Законот за хартии од вредност, како и со дополнителна регулатива во правилата на Македонската берза АД Скопје, законодавецот се определи да ја уреди процедурата за преземање на трговските друштва со посебен Закон

Милчо Купев е директор на секторот за правни, административно-финансиски работи и промоција на Македонската берза АД Скопје. Роден е во 1954 година во Велес. Дипломиран на Правниот факултет во Скопје во 1978 година. Од крајот на 1980 година се вработува во Сојуз на синдикатите на Македонија. Во Македонската берза е од нејзиното формирање, во декември 1995 година. Има завршено курс за инструктори за оспособување на брокери и курс за регулатива, поседува лиценца од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија. Има завршено повеќе курсеви во странство во врска со регулативата, заштитата на пазарот на капитал и берзанското работење. Учествовал во изработка на неколку законски проекти кои го регулираат пазарот на капитал.

Вовед

Во рамките на динамичната законодавна активност во изминатите години во Република Македонија, во релативно краток временски период, донесени се мноштво прописи кои ја уредуваат општата правна рамка на пазарот на капитал. Создадена е правна основа со која, гледано во целост, за создавањето, работењето и престанокот на стопанските субјекти се пропишани правила кои ги следат достигнувањата на развиениот свет. На тој начин, Република Македонија ја обезбедува потребната инфраструктура за развојот на пазарот капитал, од една страна и посветува особено внимание на структурата на безбедноста на пазарот на капитал, од друга страна.

Создаден е динамичен правен систем кој за македонската правна и стопанска практика претставува новина, која во некои делови создава одредена неусогласеност меѓу одделните решенија и постојните матични закони, и поттикнува на натамошна законска разработка, што по природата на проблемот, бара посебно законско регулирање.

Согледувајќи ги потребите, законодавецот го поставува на дневен ред и прашањето на преземањето на акционерските друштва, иницирано од правно-политичката проценка дека ово прашање, во чија основа се наоѓа заштитата на правата на малцинските акционери во акционерските друштва, не е соодветно регулирано со матичните закони за трговски друштва, ниту со законите кои го уредуваат паза-

рот на капитал. Од тие причини, Владата на Република Македонија поднесе Предлог за донесување Закон за преземање на акционерски друштва.

Во продолжение на текстот, е даден краток споредбен приказ на развојот на регулативата во врска со превземањето во некои развиени земји, а потоа, подетално се обработени решенијата во Предлог на Законот за преземање на акционерските друштва.

1. Преземање во англосаксонските правни системи

Преземањето на друштвата преку јавни понуди доживува вистински подем во 70-те и 80-те години на 20 век во САД, кој се случува во услови на развиен пазар на капитал кој традиционално го поттикнува прибирањето на капитал со јавен повик, каде корпорациите имаат голем број на членови-акционери и дисперзирани сопственички интереси. Во такви услови, непосредната контрола од страна на акционерите врз управата на друштвата станува отежната, но затоа пак, таа се остварува преку пазарот на капитал. Кога станува збор за преземањето на друштвата, дисперзијата на интересот на голем број вложувачи на капитал доведува до осамостојување на управата на друштвата во однос на акционерите и до исклучително нагласена улога при обидите за преземање на друштвата. Тргувајќи од тој факт, преземањето на друштвата во соработка со управата, во практиката било редовно проследено со одредени проблеми и значителни трошоци. Од тие причини, купувачите во 60-те години многу ретко се потпираат на согласноста, односно соработката со управата на таргетирано друштво. Наместо тоа, преку јавна понуда, купувачите се обраќале на широ-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии



киот круг на акционери на посакуваното друштво, ну-дејќи притоа посебни премии за стекнување на контролниот пакет.

Ваквата практика го поттикнала законодавецот да пропише одредени правила, со цел заштита на интересите на учесниците на пазарот на капитал. Така, во 1967 година, Конгресот усвојува Закон, познат под името Вилијамсов акт, со кој се дополнува Securities Exchange Act од 1934 година. Целта на овој Закон е обезбедување на целосно и правично информирање во корист на акционерите, во случај на понуда за преземање. Истовремено, Законот обезбедува на понудувачот и на управата еднакви можности за презентирање на своите ставови. Понатаму, целта на Законот е да им обезбеди на акционерите доволно време за разгледување на објавената понуда и донесување одлука за нејзино прифаќање или одбивање.

Во Европа, преземањето на друштвата во англосаксонски амбиент се случува во **В. Британија**, каде за разлика од другите држави во Европа, има најголем број на друштва кои котираат на берзата и со чии акции се тргува. Структурата на сопственоста во тие друштва е дисперзирана и во нив не постојат акционери со изразито големи пакети на акции и претприемнички амбиции. Поради тоа, кога станува збор за превземањата во В. Британија, се јавува тенденцијата за заштита на пазарот на капитал преку обезбедување на еднаков пристап на сите учесници. Во 1968 година е создаден City Code on Takeovers and Mergers, како кодекс на добри обичаи, кои се применуваат при преземањето на друштвата. City Code изработува Takeover Panel, кој се состои од претставници на професионални тела и здруженија на финансиски установи. City Code нема снага на правен пропис, но како саморегулативен кодекс на добри обичаи има широка примена, па оттука ретки се случаите на негова повреда во практика.

2. Преземањето во континентална Европа

Во континентална Европа, одделни земји имаат законски прописи за превземање, а дел од нив дозволуваат превземањето да се регулира од страна на недржавни тела, преку донесување на соодветни кодекси. Германија е пример на европска земја во која структурата на акционерските друштва и улогата на берзата е сосема поинаква отколку во англосаксонските системи. Причините за ова се гледаат пред се, во постоењето на сразмерно малиот број на акционерски друштва од кои сите не котираат на берзата, и структурата на сопственоста во нив, односно фактот дека мнозинските пакети се наоѓаат во рацете на мнозинските акционери. Само за мал број на акционерски

друштва чии акции котираат на берза, може да се утврди дека нивните акции се широко распространети. Надзорот врз работењето на друштвата го остваруваат мнозинските акционери, меѓу кои доминираат институционалните инвеститори (банки, осигурителни компании и трговски друштва). Мнозинските акционери не се заинтересирани надзорот да се врши

Преземањето на друштвата преку јавни понуди доживува вистински подем во 70-те и 80-те години на 20-иот век во САД, кој се случува во услови на развиен пазар на капитал кој традиционално го поттикнува прибирањето на капитал со јавен повик, каде корпорациите имаат голем број на членови-акционери и дисперзирани сопственички интереси. Во такви услови, непосредната контрола од страна на акционерите врз управата на друштвата станува отежната, но затоа пак, таа се остварува преку пазарот на капитал

преку берза и кај нив не постои подготвеност за ангажирање за развој на законодавството во таа насока. Во ваков случај, секој кој посакува да преземе одредено друштво мора да преговара со мнозинските акционери, така да трансакцијата по правило се врши надвор од берзата.

Францускиот пазар на капитал, за разлика од германскиот, е значително поразвиен и по некои обележја поблизок до британскиот. Особено значајно е дека според француското право преносот на акции на класичното акционерско друштво не може да се ограничи. Се смета дека Франција е една од ретките европски земји која успеала да одолее на трендот на окрупнувањето на портфолијата на институционалните вложувачи и да ги поттикне приватните вложувачи на берзата со даночни и други мерки. Во рамките на напорите за заштита и поттикнување на пазарот на капитал, Франција има усвоено и прописи со кои се уредува прашањето за преземање. Со тие прописи е предвидена и задолжителната понуда за откуп на сите акции на друштвото, кога купувачот ќе се здобие со 33 1/3% акции со право на глас.

Помеѓу земјите од **Европската Унија**, прописите за преземање имаат уште и Белгија, Шпанија, Португалија и Италија. Швајцарија во 1995 година го заменува кодексот за преземање од 1989 година со законски прописи за јавна понуда при преземањето. Обврската за јавна понуда постои за секој кој директно или индиректно, или заедно со трети лица, ќе се стекне со 33 1/3% од гласовите на целното друштво. Обврската се однесува на акциите на друштвата кои котираат на Берзата, односно со кои се тргува на вториот уреден пазар.

Кога ќе се споредат прописите за преземање во одделни земји може да се заклучи дека стекнувачот на

контролниот пакет на акции на друштвото котирано на берза, мора да понуди откуп на сите или на значаен дел од преостанатите акции.

Закон за преземање на трговските друштва во Република Македонија

Како што беше истакнато на почетокот, законска регулатива на преземањето во Република Македонија е потребна. И покрај тоа што можеше да се направат напори за вклучување на регулативата во Законот за трговски друштва и Законот за хартии од вредност, како и со дополнителна регулатива во правилата на Македонската берза АД Скопје,¹ законодавецот се определи да ја уреди процедурата за преземање на трговските друштва со посебен Закон.

Целта на Законот е да обезбеди:

- рамноправен третман на учесниците во преземањето (понудувачот, акционерите и управата на друштвото);
- заштита на акционерите;
- транспарентност во процесот на преземањето; и
- безбедно и навремено вршење на преносот на сопственост и премиите на акционерите.

Преку утврдување на начинот и условите за купување на хартии од вредност, како и роковите за преземање на одредени дејствија, Законот им обезбедува на понудувачот и управата на друштвото еднакви можности за презентирање на нивните ставови. Исто така, на акционерите им обезбедува доволно информации и време за разгледување на објавената понуда и донесување одлуки за нејзино прифаќање или одбивање, односно одлука за продавање.² Со оглед дека се работи за материја која во Република Македонија, односно во нејзиниот правен систем претставува новина, во натамошниот дел ќе стане збор за определби кои се карактеристични за Законот.

Со Законот се уредува начинот и условите за купување на хартии од вредност од акционерско друштво-издавач на хартии од вредност, од страна на правно или физичко лице кое се стекнало или има намера да стекне учество кое обезбедува над 25% од правата на глас кои произлегуваат од хартиите од вредност на тоа акционерско друштво. Изборот на прагот од 25% од правото на глас се базира на фактот дека со располагањето на повеќе од 25% гласови на Собранието на

друштвото се создаваат можности за запирање на донесување на битни одлуки на Собранието на друштвото, односно се стекнува значајно учество во управувањето.

Опфатот на примената на Законот е повеќеслоен, бидејќи ги опфаќа: хартиите од вредност на акционерските друштва кои котираат на официјалните пазари на берзата, на хартиите од вредност на акционерските друштва кои се приватизирани над 51% кои во моментот на објавување на најавата за понуда имаат основен капитал од 500.000 ЕВРА и најмалку 25 акционери, за хартии од вредност кои се продаваат, односно запишуваат и уплатуваат на примарниот пазар, како и за хартиите од вредност со кои се тргува на организиран пазар на долгорочни хартии од вредност во согласност со Законот. Исклучувањето на друштвата кои не се приватизирани, односно во нивната сопственичка структура доминира државниот капитал, е оправдано, бидејќи во тие друштва целта на државата првенствено е трансформацијата на сопственоста.

Јавна понуда за откуп

Законот пропишува обврзаност за поднесување на јавна понуда за секој оној кој има намера да превземе одредено друштво. Јавната понуда за откуп на хартии од вредност претставува писмен предлог од страна на понудувачот за склучување на договор за купопродажба на хартии од вредност издадени од определено акционерско друштво, упатен до сите иматели хартии од вредност на односното друштво. Понудата за откуп се однесува на акциите со право на глас и хартиите од вредност со право на конверзија во акции со право на глас.

Во понудата за откуп понудувачот задолжително мора да ги наведе: хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп; цената по која понудувачот се обврзува да ги откупи хартиите од вредност; рок за плаќање на хартиите од вредност; датум на отпочнување и датум на завршување на рокот за прифаќање на понудата за откуп од страна на сопствениците на хартиите од вредност. Законодавецот го има усвоено принципот според кој премијата која понудувачот ја плаќа за стекнување на контрола врз друштвото на оној од кого ја стекнува контролата, треба да биде платена и на останатите акционери кои тоа го сакаат. Истовремено, ова е можност за малцинските акционери, доколку тоа го сакаат, во услови на промена на контролата врз друштвото, да го напуштат друштвото. Така, Законот пропишува обврска за понудувачот кој во последните шест месеци пред објавувањето на понудата за откуп стекнал повеќе од 10% од хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп, во

¹ Македонската берза АД Скопје, во почетокот на 1988 година, пропиша посебна процедура за реализација на трансакции со контролен блок акции. Критериумот за блокот на акции, утврден на количеството на акции од најмалку 25% од вкупниот број на акции, беше заснован на ЗТД, односно критериумот за одредување на значајно учество во одлучувањето. Интенцијата на процедурите беше: заштита на малцинските акционери и транспарентност на преземањето.

² Постапката во врска со понудата за откуп од најавата на намерата до прифаќањето на понудата, според утврдените рокови во законот, трае околу сто дена.

понудата за откуп да понуди најмалку иста цена со највисоката цена како понудите за стекнување на хартии од вредност во последните шест месеци пред објавувањето на понудата за откуп. Исто така, доколку понудувачот пред објавувањето на понудата за откуп, на начин кој не е во согласност со законот, се стекнал со повеќе од 25% од хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп, во понудата за откуп ја понудува највисоката цена што ја платил за било која од стекнатите хартии од вредност по стекнувањето на 25% од хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп.

Понуда за откуп не се поднесува во случаите кога; понудувачот ги стекнал хартиите од вредност при спојување или поделба на акционерското друштво, во замена за хартии од вредност на правно лице кое поради спојувањето или поделбата престанало да постои; понудувачот врз основа на понуда за откуп, односно понуди за откуп, во согласност со законот веќе се стекнал со најмалку 45% од хартиите од вредност; и ако хартии од вредност се стекнати врз основа на подарок меѓу физички лица или по пат на наследување.

Притоа, понудувач е лице кое дало јавна понуда за откуп на хартии од вредност согласно Законот. Понудата за откуп, во име и за сметка на понудувачот ја дава банка или брокерска куќа, членка на берзата.

Начин на плаќање

На понудувачот му е овозможено да понуди повеќе начини на плаќање. Се разбира понудувачот првенствено може да плати во пари, но наместо во пари, понудувачот може да даде:

Понуда со хартии од вредност за замена, односно да понуди плаќање со други хартии од вредност, како што се: веќе издадени акции, односно обврзници кои котираат на официјалните пазари на берзата; акции на странски претпријатија кои котираат на берза која е поврзана со берзите на Република Македонија, или акции, односно обврзници кои понудувачот првпат ќе ги издаде заради превземање.

Комбинирана понуда: да понуди хартии од вредност за замена наместо плаќање на дел од сумата во пари;

Алтернативна понуда: да понуди алтернативна исплата со хартии од вредност за замена или плаќање на целата сума во пари, така што право на избор ќе имаат сопствениците на хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп.

Постапка во врска со понудата за откуп

Законот ја утврдува постапката во врска со понудата за откуп. Пред се, се наметнува обврската за из-

вестување за намерата за откуп. Известувањето, истовремено, понудувачот мора да го достави до Комисијата за хартии од вредност, органот на управување на друштвото кое е предмет на превземање и Монополската управа. Обврската за информирање на јавноста настанува еден ден по упатување на известувањето. Ако понудувачот по известувањето кое го дал се откаже од намерата за откуп, не може да даде нова понуда пред истекот на една година од денот на откажување на намерата. Новата понуда за откуп може да се даде и во пократок рок доколку откажувањето од намерата е извршено врз основа на согласност од Комисијата. Истовремено со понудата, понудувачот, заедно со понудата за откуп, е должен да издаде **проспект за откуп** во рок од 30 дена по известувањето за намерата. Проспектот за откуп ги содржи сите податоци кои се неопходни за сопствениците на хартии од вредност, со цел истите да овозможат донесување на соодветна одлука во врска со прифаќање на понудата за откуп.

Целта на Законот е да обезбеди: рамноправен третман на учесниците во преземањето (понудувачот, акционерите и управата на друштвото); заштита на акционерите; транспарентност во процесот на преземањето; и безбедно и навремено вршење на преносот на сопственост и премиите на акционерите

Доколку во проспектот за откуп се наведени невисистинити информации, лицата кои го издаде проспектот, односно учествувале при изработката на проспектот, се солидарно одговорни за штетата пред имателите на хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп, доколку знаеле, или морале да знаат за невисистинитоста на податоците.

Органот на управување на акционерското друштво на кое се однесува понудата за откуп е должен да го објави своето образложено мислење во врска со понудата за откуп, во рок од десет работни дена по објавувањето на извадокот од проспектот за откуп.

Повлекување на понудата

Од објавувањето на проспектот за откуп до истекот на рокот за прифаќање на понудата, понудувачот може, доколку тоа е предвидено во проспектот за откуп, да ја повлече понудата за откуп, односно да отстапи од договорот кој бил склучен со прифаќањето на таа понуда, доколку друго лице даде конкурентска понуда во согласност со Законот, или ако настапат околности кои го отежнуваат исполнувањето на обврските на понудувачот во толкава мерка што купувањето на хартии од вредност веќе не одговара на очекувањата

на понудувачот, така што би било неправедно договорот да остане во сила.

Прифаќање на понудата

Понудата за откуп се прифаќа со писмена изјава за прифаќање на понудата од страна на имателите на хартии од вредност, која се испраќа на банката или брокерската кука кои во име и за сметка на понудувачот ја даде понудата, при што, имателите на хартиите од вредност ги резервираат хартиите од вредност на посебна сметка во Централниот депозитар на хартии од вредност и не можат повеќе да располагаат со нив.

Ограничување на дејствата

За да се оневозможат дејствија кои можат да доведат до несакани последици или да нанесат штета, Законот изрично одредува дека органот на управување

Законот пропишува обврзаност за поднесување на јавна понуда за секој оној кој има намера да превземе одредено друштво. Јавната понуда за откуп на хартии од вредност претставува писмен предлог од страна на понудувачот за склучување на договор за купопродажба на хартии од вредност издадени од определено акционерско друштво, упатен до сите иматели на хартии од вредност на односното друштво. Понудата за откуп се однесува на акциите со право на глас и хартиите од вредност со право на конверзија во акции со право на глас

на акционерското друштво на кое се однесува понудата за откуп не може: без одлука на собранието на акционери да ја зголеми основната главнина; да презема дејства кои не спаѓаат во редовното работење на друштвото; да презема дејства кои би можеле да го загрозат натамошното работење на друштвото; да се стекне со сопствени акции или други сопствени хартии од вредност од кои произлегува право на замена или стекнување сопствени акции и изврши дејства чија единствена цел е да се спречи или отежни постапката и прифаќањето на понудата за откуп.

Законодавецот се определи да го ограничи и понудувачот во превземање на одредени дејства. Така, понудувачот не смее лично или преку трето лице да купува хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп, од денот на известувањето до истекот на рокот за прифаќање на понудата, освен ако таквото ку-

пување не го најавил во своето известување, како и во проспектот за откуп, но не може да стекне повеќе од 25% од хартиите од вредност на друштвото кои обезбедуваат право на глас. Ако понудувачот го најавил купувањето, тој е должен во проспектот да ја наведе количината на хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп, а која понудувачот ја стекнал од денот на објавувањето на известувањето до денот на објавувањето на проспектот за откуп. Доколку понудувачот или трето лице за негова сметка од денот на известувањето до истекот на рокот за прифаќање на понудата за откуп се стекнало со хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп под поповолна цена од оние наведени во понудата и проспектот за откуп, имателите на хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп имаат право да ја прифатат понудата под тие поповолни услови.

Конкурентска понуда за откуп

По објавувањето на проспектот за откуп, но најдоцна десет дена пред истекот на рокот за прифаќање на понудата на определени хартии од вредност, понуда за откуп на тие исти хартии од вредност може да даде и друго лице кое не е капитално, односно управувачки поврзано со лицето кое ја дало претходната понуда за откуп и не е банка или брокерска кука која дава понуда во име и за сметка на понудувачот.

Во случај на конкурентска понуда за откуп, рокот за прифаќање на претходната понуда за откуп се продолжува до истекот на рокот за прифаќање на конкурентската понуда, освен ако понудувачот не ја отповикал претходната понуда за откуп.

Исход на понудата за откуп

Најдоцна до третиот работен ден по истекот на рокот за прифаќање на понудата, понудувачот објавува колку иматели ја прифатиле понудата за откуп, со наведување на количината на хартиите од вредност на кои се однесувала понудата за откуп, при тоа наведувајќи дали понудата за откуп успеала.

Наведените податоци понудувачот ги доставува и до Комисијата за хартии од вредност, Монополската управа и Централниот депозитар за хартии од вредност, најдоцна третиот работен ден по истекот на рокот за прифаќање на понудата.



д-р Томислав
ГРОЗДАНОВСКИ

ФИСКАЛНАТА ОДРЖЛИВОСТ ВО ЗЕМЈИТЕ ВО ТРАНЗИЦИЈА

Придонесот на фискалната консолидација кон повторното обновување на економскиот раст уште еднаш опишува идентична слика со неспорна и јасна констатација: периодот потребен за обновување на растот е помал во случајот на земјите со одржлива фискална позиција, отколку во случајот на другите земји

1. НЕОПХОДНОСТ ОД ФИСКАЛНИ ПРИСПОСОБУВАЊА

Фискалните дефицити и владиниот долг во 1980-тите и 1990-тите години доживеаа остар пораст, како во индустриските, така и во земјите во развој и транзиционите земји, така што негативните последици кои станаа очигледни, принудија многу земји да одговорат на предизвикот за нивно редуцирање и зауздување. Во многу случаи, отсуството на претпазлива фискална манипулација беше главен генерирачки фактор на такви фундаментални проблеми, како што се забавен или негативен растеж на производството, висока инфлација и голем дефицит во надворешната тековна сметка. Ваквите сериозни последици беа главно припишувани на „прекумерните дефицити“.

Инаку, големите фискални дефицити мора да бидат финансирани било со позајмување (прибегнувањето кон исцрпување на девизните резерви може да се смета како форма на екстерно позајмување) или со печатење на пари. Стратегијата на позајмување (т.е. одложено оданочување) може да ги редистрибуира за време на животниот век ресурсите од помладите кон постарите и од неродените кон генерациите кои се во живот, да го намали агрегатното штедење, да предизвика финансиски crowding out (истиснување на приватниот сектор, н.з.) и да го редуцира нивото на формирањето на домашен фиксен капитал.

Кога владата ќе го достигне лимитот на износот на долгот што домашниот приватен сектор и останатиот свет го апсорбираат доброволно, монетизацијата на дефицитот претставува алтернативна финансиска оп-

ција. Меѓутоа, честото и обилно користење на монетарната емисија за алиментирање на фискалните дефицити ги индуцира и разгорува инфлационите притисоци, додека реалната вредност на износот на остварените ресурси од ваквото финансирање, односно реалната вредност на seigniorage-от (синиорејџ или емисиона добивка, н.з.) е редовно ограничена поради негативните ефекти кои врз реалната побарувачка за пари ги генерираат зголемувањето на очекуваните инфлациони стапки, порастот на номиналните каматни стапки и депресијацијата на националната валута.

Ако максималниот износ на seigniorage што може да биде извлечен е помал од финансискиот јаз со кој се соочува владата, во отсуство на фискални приспособувања и неможност од нови задолжувања, хиперинфлацијата и/или неизвршувањето на плаќањата остануваат единствени можни опции. Меѓутоа, ако хиперинфлацијата (Dornbusch and Fischer, 1994), поради Оливера-Танзи ефектот, води кон еродирање на приходите, тогаш заостанувањето во плаќањата по сервисирањето на долгот, или по набавката на добра и услуги е не помалку скапо средство на (не) финансирање на буџетските обврски. Имено, неплаќањето не само што може да предизвика сериозни последици слични на оние на останатите облици на финансирање на дефицитот, туку, што е на долг рок можеби уште посериозно, и да ги загрози идното финансирање, владиниот кредибилитет и интегритетот на буџетскиот систем (Diamond and Schiller, 1993).

Томислав Гроздановски е доцент на научните области Економика и Современа економски теории на Правниот факултет во Скопје. Пред вработувањето на Правниот факултет во Скопје работи како помлад асистент на Катедрата за економски науки на Правниот факултет во Битола на научните области Стопански систем на СФРЈ, Финансии и финансско право и Политичка економија. Магистрирал на студиумот за монетарно-кредитна теорија и политика на Економскиот факултет во Скопје, каде што и докторирал и се стекнал со научен степен доктор на економски науки. Има учествено на повеќе научни собири и семинари во земјата и странство, а бил ангажиран и во реализацијата на значајни научно-истражувачки проекти. Како член на експертскиот тим, за подрачјето на јавните финансии, во 1993 година учествувал во подготовката на Платформа за преговори со Мисијата на Меѓународниот монетарен фонд. Автор е на четириесетина научни, стручни и други трудови од областа на фискалната и монетарната економија. За книгата Стабилизациона фискална политика, добитник е на наградата „4 Ноември“ највисоко признание за остварувањата и придонесот во областа на науката за 2001 година, на Советот на Општина Битола. Член е на Одборот за ревизија на Стопанска банка а.д. Битола.

*Мислената изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

2. ФИСКАЛНА ОДРЖЛИВОСТ

Иако, во економската мисла, не постои консензус кога фискалните дефицити стануваат „прекумерни“, ниту постои општо прифатена оперативна методологија за оценка на одржливоста на алтернативните фискално-финансиски програми, сепак, суштинско за таквата оценка, на среден и долг рок, е владиното интертемпорално буџетско ограничување или ограничувањето што произлегува од нивото на буџетската солвентност (solvency constraint). Притоа, појдовна основа за анализата е актуелниот буџетски идентитет на консолидираниот владин сектор и на централната банка и начинот на алтернативното финансирање на дефицитот преку емисија на каматноосен долг деноминиран во домашна и странска валута, со креирање на пари или преку прибегнување кон исцрпување на девизните резерви (Buiter, 1997).

Во услови на неповолен економски амбиент, кога каматната стапка ја надминува стапката на растеж на БДП и кога примарниот вишок што би го стабилизирал долгот (како дел од БДП) го надминува износот на планираните или очекувани примарни вишоци, економијата се соочува со перманентен примарен геп или со т.н. геп на солвентност (solvency gap).

Високите фискални дефицити со кои се соочија земјите во транзиција во раната фаза на трансформацијата при ограничени финансиски можности за нивно покривање, најчесто, беа монетизирани и генерираа инфлација која достигна неславен рекорд

Треба да се истакне дека концептот на солвентниот геп е секогаш *ex ante* мерка. Генерираниот позитивен геп ќе биде редовно затворен *ex post*, било преку повисоки износи на идните примарни вишоци или повисоки сеигниораге приходи од оние на претходно проектираните, било преку пониски од очекуваните долгорочни реални каматни стапки или повисоки од очекуваните стапки на реален растеж на БДП, или пак, преку „принудно финансирање“, односно неизвршување на паричните обврски.

Едноставна индикација за одржливоста на фискалните програми може да обезбеди споредувањето на состојбата на актуелниот примарен биланс (владиниот биланс без каматните плаќања) со примарниот биланс што би бил потребен да се стабилизира долгот (како дел од БДП) на неговото таргетирано ниво. Така, секое отстапување на актуелниот од бараниот примарен биланс (дефицит/суфицит) претставува мерка на дополнителниот фискален напор неопходен да се постигне (стабилизира) таргетираното ниво на долгот како дел од БДП.

Одржливоста на долгот, всушност, зависи од нивото на долгот, каматната стапка и стапката на растеж на економијата, како и од актуелниот примарен биланс.

Сè додека каматната стапка по јавниот долг ја надминува стапката на растеж на економијата, јавниот долг ќе расте побрзо од порастот на БДП, односно реалната ресурсна основа на економијата, освен во случаите на прибегнување кон примарни суфицити. Оттука, колку е поголема дискрепанцата помеѓу каматната стапка и стапката на растеж на БДП, толку е поголем и износот на примарен вишок неопходен да се стабилизира долгот (како дел од БДП) на посакуваното ниво и обратно, кога стапката на растеж ја надминува каматната стапка, долгот (како дел од БДП) ќе паѓа без прибегнување кон примарен вишок.

3. ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА, ИНФЛАЦИЈАТА И ЕКОНОМСКИОТ РАСТЕЖ

Оценката на одржливоста на практикуваната фискална политика во петнаесет транзициони земји, во изминатата декада, е изведена преку едноставна моделска симулација, во рамките на две сценарија, и тоа при претпоставка дека разликата помеѓу реалната каматна стапка и реалната стапка на растеж на долг рок изнесува еден процент (оптимистички случај) и пет проценти (песимистички случај) и при претпоставен дво-процентен долгорочен сеигниораге приход (како дел од БДП), како и при претпоставка дека тековната вредност на долгот/БДП не ја надминува способноста на владата истиот да го сервисира, односно при таргетирано ниво на стабилизирање на вредноста на долгот на неговото тековно ниво (Budina and Wijnbergen, 1997).

Според пресметките на оптимистичкото сценарио оценката на фискалната политика опишува трихотомност, според која поодделни земји следат одржлива фискална политика (актуелниот примарен дефицит (суфицит) е блиску до (или го надминува) одржливиот примарен дефицит (суфицит) во повеќе години од анализираниот период - Естонија, Македонија, Полска, Словачка, Словенија и Чешка). Други земји, пак, следат фискална политика која е неодржлива на долг рок (заради што се неопходни поголеми корекции во практикуваната фискална политика за да се постигне одржлива фискална позиција на долг рок - Албанија, Бугарија, Литванија, Романија, Русија и Украина), а трети се земји чија фискална позиција може да се оцени како „граничен случај“, (каде што постојат дискрепанци во перформансите на овие земји, но неизвесно е дали тие ќе траат или не - Латвија, Унгарија и Хрватска).

Високите фискални дефицити со кои се соочија земјите во транзиција во раната фаза на трансформацијата при ограничени финансиски можности за нивно покривање, најчесто, беа монетизирани и генерираа инфлација која достигна неславен рекорд. Колку значителното зајакнување на рестриктивно ориентираната фискална политика влијаеше врз смирувањето

на инфлационите тензии и можностите на растот може да се илустрира преку компарација на економските перформанси на земјите со одржлива фискална политика и земјите кои се соочуваа со фискални проблеми и имаа неодржлива или позиција на „граничен случај“.

Така, од аспект на просечните нивоа на инфлација (за периодот 1994-1996 година) и инфлацијата на годишно ниво (1996 година), земјите со неодржлива фискална позиција имаа многу повисока инфлација, поодделно и како група, како на просечно (102,2%) така и на годишно ниво (82,7%). Земјите кои се во рамките на „граничниот случај“ имаа нешто пониска инфлација на просечно ниво (16,7%), но, исто така, и повисока на годишно ниво (15,3%). Очигледно, само фискалната консолидација на земјите од првата група кореспондира со пониски нивоа на инфлацијата и на просечно ниво (23,1%) и на годишно ниво (11,6%).

Придонесот на фискалната консолидација кон повторното обновување на растот уште еднаш опишува идентична слика со неспорна и јасна констатација дека периодот потребен за обновување на растот е помал во случајот на земјите со одржлива фискална позиција, отколку во случајот на другите земји.

Слична состојба опишуваат и просечните стапки на растеж од обновувањето на растот (1994-1996) и стапките на растеж на годишно ниво (1996). Земјите со неодржлива фискална позиција (како група) имаат негативни стапки, според двата показатели, додека земјите со одржлива фискална позиција се недвосмислено подобри од другите две групи. Освен тоа, вредно за одбележување е дека земјите од првата група, не само што во покус рок го обновува растот, туку, исто така, остварија и многу побрз растеж, на што укажува зголемувањето на разликата помеѓу првата и останатите групи (отстапувањето во растот во 1996 година: 4,1% наспроти 2,5% односно -1,7% го надминува отстапувањето во просечното ниво на растот: 2,2% наспроти 1,0% односно -1,5% за периодот 1994-1996 година). Со други зборови, земјите од првата група, спротивно на широко распространетиот страв, не го платија цехот од зајакнувањето на рестриктивниот курс на фискалната политика во редуцирање на растот. Напротив, сите тие растаа порано и побрзо од земјите кои не успеаја да ги средат состојбите во својот „фискален дом“.

Оценката на одржливоста на практикуваната фискална политика, упатува на констатацијата дека Република Македонија (Гроздановски, 2000), според првото сценарио, има одржлива фискална политика на долг рок (во секоја година поодделно - со исклучок на 1998 година, актуелниот примарен дефицит е помал од одржливиот примарен дефицит, а во 1994 година актуелниот примарен суфицит го надминува значително одржливиот примарен дефицит). Според второто сценарио, за постигнување повеќе или помалку одржлива фискална позиција на долг рок, неопходни се дополнителни фискални напори за затворање на гепот на солвентност (разликата помеѓу актуелниот и одржливиот примарен дефицит), односно остварување на примарен суфицит заради стабилизирање на таргетираниот јавен долг/БДП на тековното ниво.

Секако, вредно за одбележување е дека голем дел од надворешниот јавен долг на Република Македонија е договорен според пазарни (ЛИБОР плус премија

Оценката на одржливоста на практикуваната фискална политика упатува на констатацијата дека Република Македонија, според оптимистичкото сценарио, има одржлива фискална политика на долг рок

за ризик) и, исто така, променливи каматни стапки, така што во условите на економска рецесија и забавено динамизирање на економската активност, ваквата состојба сигнализира потенцијална опасност за постигнувањето на фискална одржливост на долг рок. Оттука, стратешката цел на одржување на долгот под референтната вредност на долговниот критериум за фискална конвергенција на Мастрихтскиот договор - фискалниот дефицит да не надминува 3% од бруто домашниот производ, а бруто јавниот долг да не биде повисок од 60% од бруто домашниот производ - во постојните услови на повисоко ниво на каматните стапки по надворешниот долг од стапката на растеж на македонското стопанство, изискува дополнителни фискални напори фокусирани врз прибегнување кон примарни суфицити како приоритетна цел на кус рок и динамизирање на стапката на реалниот растеж во подолгорочна перспектива.

РЕФЕРЕНЦИ

1) Budina, N. and Van Wijnbergen, S. (1997), 'Fiscal Policies in Eastern Europe', Oxford Review of Economic Policy, 13 (2):47-64.

2) Buiters, W. (1997), 'Aspects of Fiscal Performance in some Transition Economies Under Fund-Supported Programs', IMF Working Paper, (31):1-57.

3) Cottarelli, C. and Doyle, P. (1999), 'Disinflation in Transition, 1993-97', IMF Occasional Paper, (179):1-46.

4) Dornbusch, R. and Fischer, S. (1994), Macroeconomics, New York: McGraw-Hill.

5) Гроздановски, Т. (2000), Стабилизациона фискална политика, Битола: Киро Дандаро.

ДАНОЧЕН ТРЕТМАН НА НЕПРОФИТНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО МАКЕДОНИЈА - II дел

Проф. д-р Весна
ПЕНДОВСКА

Македонија доживеа ренесанса на нејзиното половина век заспано граѓанско општество во текот на последната деценија, со неколку илјади регистрирани организации, претежно граѓански здруженија и значително помалку други видови на непрофитни организации (главно фондации)

Д-р Весна Пендовска е професор, а воедно и продекан на Правниот факултет во Скопје. Покрај предметите Финансиско право и Даночно право кои ги предава на редовните студии на Правниот факултет, таа е ангажирана и во изведувањето на постдипломските студии од областа на дипломатијата и деловното право. Во изминатата декада активно била вклучена во повеќе агенции и комитети: Комисија за хартии од вредност (1992–99), Управен комитет за реформи на пензискиот систем (1998–99), Комитет при Владата на Република Македонија за независен судски буџет (1998–99), Меѓународна фискална асоцијација (1999–) и сл. Досега учествувала на голем број конференции и семинари на локално и меѓународно ниво: 19–та годишна конференција на ИОСЦО во Токио, „Лидерите во проектот за демократска транзиција во Македонија“ и „Управување со пазарот на хартии од вредност во економиите во подем“ во САД, „Светска трговија: Проектионизам vs. глобализација“ во Салцбург (Австрија) и тн. Има објавено повеќе студии и учебници самостојно или во коавторство, како и над 40 статии од проблематиката на оданочувањето, царините, приватизацијата и др. Во моментот е ангажирана како правен советник за пензиските реформи во Република Македонија и како правен и финансиски консултант на Комисијата за хартии од вредност.

4.2 Извори на доход ослободен од оданочување од донации, грантови и членарини

Врз основа на одредбите од Законот за данок на добивка, НПО се обврзани, како и секое друго правно лице, во Македонија. Покрај законското изземање за субјектите кои вработуваат инвалиди наведени во делот 4.1 погоре, Законот овозможува едно можно ослободување од оданочување на одредени видови на доход за НПО. Имено, во Член 34 е наведено:

„Доходот од приходите кои се строго наменети за извршување на активностите на правното лице - даночниот обврзник (буџети, фондови) не е вклучен во неговата даночна основа за данок на добивка“.

Оваа донекаде нејасна одредба може да се протолкува на различни начини, што резултира во несигурност околу тоа дали одредена класа на доход може да спаѓа во горната дефиниција. Се чини дека фазата на имплементација на овој закон покажа несигурност кај Управата за јавни приходи и Министерството за финансии во случајот на непрофитните организации. Дополнителен проблем е отсуството на концептот на организации за јавно добро во Законот за здруженија на граѓани и фондации. Како резултат на нагласените слабости, дополнувањата на Законот за данок на добивка од февруари 2001 пропишува многу повеликодушна и подетална одредба, кои гласат:

„Како пари кои се строго наменети за извршување на активностите се сметаат

парите од сметките за сопствени приходи, приходи од наменети донации, членарини, и други пари кои не се наменети за извршување на активности, туку исклучиво за собирање и распределба на специфични добра“.¹¹

Тоа може да се покаже како многу значајно даночно ослободување за граѓанскиот сектор во РМ како целина, а особено за организациите кои во голема мера се финансирани со донации, грантови и тн. Законот создаде правен механизам против можните злоупотреби на толку значајното даночно ослободување, со тоа што ги обврзува здруженијата на граѓани и фондацииите да поднесуваат годишен документиран доказ за целите за кои биле употребени парите. Неисполнувањето на ова барање резултира со губење на оваа даночна бенефиција во иднина, како и обврска за конкретното здружение на граѓани и фондации да ги плати сите даноци заостанати во минатиот период, прилагодени за официјалната стапка на инфлација за споменатиот период.

Без оглед на вредноста на најновите фискални подобрувања, не може да се избегне впечатокот дека целокупната законска рамка во РМ не одговара на добрите меѓународни практики, а освен тоа, е оптоварена со голем број слабости (нејасност, нецелосност, непрецизност, неконзистентност), чиј резултат е неповолна законска и фискална клима за растот граѓанското општество во Македонија.

4.3 Доход од економски активности

Доходот од економски активности мора да биде реинвестиран во НПО и користен единствено за нивните статутарни и законски цели, содржани во подзаконските акти.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

¹¹ Види: Член 31 од Законот за дополнување на Законот за данок на добивка, Службен весник на РМ, број 11/01.



Спорадична, повремена економска активност поврзана со главната цел на НПО може да се спроведува. Во моментот кога доходот ќе се искористи за други цели или ќе се распредели на друго место, НПО го губи нејзиниот непрофитен карактер, факт, кој може да доведе до расформирање на субјектот.

На македонските НПО не им е дозволено директно да се вклучуваат во економски активности, туку само преку одделно воспоставена трговска подружна фирма. Фирмата ги има сите атрибути на редовен деловен субјект регулиран од трговското право, и последователно се оданочува како и сите деловни организации. Тоа е прилично ригорозен правен пристап, со оглед на тоа дека најголемиот број земји од Централна и Источна Европа дозволуваат одредени даночни ослободувања, барем за дел од тој доход под услови пропишани со закон.

Кога сме кај компаративното прашање, вредно е да се напомене дека стапката на данок на добивка во Македонија е најниска во регионот, како и во споредба со земјите членки на ЕУ, моментно одредена на 15%, факт, кој може паралелно да ги неутрализира негативните ефекти од оданочувањето на доходот изведен од економските активности на НПО.¹²

4.4 Пасивен доход од инвестиции: дивиденди, камата, капитални добивки и авторски хонорари

Деловниот доход не го вклучува доходот од портфолио инвестициите. Портфолио инвестициите се сметаат за пасивни инвестиции. НПО можат директно да остварат доход од инвестиции, бидејќи имаат неограничен пристап до набавувањето, поседувањето и тргувањето со сите финансиски продукти кои се достапни на пазарот на капитал во Македонија.¹³ Дивидендите од нивната подружна фирма се оданочуваат на нивото на таа фирма со данок на доход и ги добива НПО - примател. Се разбира, НПО можат да инвестираат во акции од различни компании и да генерираат доход кој нема да биде вклучен во даночната основа, доколку еднаш бил оданочен на ниво на претпријатие и доколку таа компанија е резидент на Република Македонија. Дивидендите од нерезидентните претпријатија можеби немаат таква бенефиција и ќе бидат оданочени двапати (вториот пат на ниво на примател) доколку не е склучен Договор за избегнување на двојното оданочување меѓу двете земји. Македонија потпиша и ратификуваше 11 договори за избегнување на двојното оданочување, каде што доходот од дивиденда на нерезидентите се оданочува во повеќето случаи со стапка од 15%, во некои случаи со пониска стапка од 10%, дури и со 5%. Каматата и авторскиот хонорар обично се оданочуваат со 10% данок по одбивка, или се ослободени од оданочување.

НПО можат да добијат камата од банкарските депозити или други должнички инструменти (државни обврзници, трезорски записи и др.) кои се оданочуваат како и обичниот деловен доход, особено каматата од државните обврзници, која е ослободена од оданочување. Последните измени на Законот за персонален данок на доход (8/01) обезбедуваат изземање од оданочувањето на неколку видови камата: од државни заеми, банкарски депозити по видување, штедни влогови, обврзници издадени од страна на централната влада и општините. Ова е во корист на индивидуалните резидентни даночни обврзници и не е јасно дали истиот третман се проширува на правните (вклучувајќи ги НПО) бидејќи Законот за данок на добивка не е експлицитен по истото прашање.

Капиталната добивка од прометот со обврзници и недвижен имот се вклучени во даночната основа во износ од 70% и се оданочуваат како обичен доход. Капиталната загуба може да биде пребиена со капиталната добивка, а преостанатата загуба може да биде пренесена до три години.

4.5 Законот за данок на имот ги регулира:

- 1) данокот на имот (на недвижен и движен имот);
- 2) данок на наследство и подароци, и
- 3) данок на промет на недвижности и права.

Според Законот, изземени од данокот на недвижен имот се: (.) згради и земјиште кои се користат за образовни, културни, научни, социјални, здравствени, хуманитарни, спортски цели, освен згради и делови на згради во економска експлоатација или изнајмени; и деловни згради во кои се сместени таканаречените „заштитни претпријатија“ (претпријатија кои вработуваат инвалиди и т.н.) Член 6 (2, 11).

Членот 17 од Законот за данок на добивка ги пропишува изземањата од данокот на наследство и подарок за следниве субјекти:

- владини организации;
 - општините и градот Скопје;
 - организации на Црвениот крст;
 - хуманитарни и социјални институции, образовни, културни институции и верски заедници,
- на подароците и наследството што се состои од недвижен и движен имот, во готовина или побарувања.

Данок на имот. Данокот на промет на недвижности и права се наметнува во случаи на трансфер на имот за одредена цена, размена на недвижности и секој

¹² За подетални информации за актуелните даночни стапки во земјите од Централна и Источна Европа, види: ИБФД Публикацијонс БВ Амстердам 1999, Централ Еаст Еуропеан Таџ Директорс. Исто така види: Еуропеан таџ Хандбоок, од истиот издавач, 2000 година.

¹³ Инвестирањето во странски акции, должнички инструменти и т.н. на странските пазари не е дозволено според актуелните закони и регулативи применливи за девизните операции и плаќања. Постепената либерализација на истекувањата на капитал - меѓуграничните капитални трансакции - се очекува во блиска иднина.

друг случај на стекнување на недвижности и права меѓу физичките и правните лица за надомест. Не постои ослободување од овој данок за НПО.

4.6 Индиректното оданочување и НПО.

Даноци на додадена вредност

ДДВ стапи на сила во Република Македонија од 1999 година за да го замени долготрајниот еднофазен данок на промет. ДДВ е структуриран спред главните принципи и правила препорачани од страна на Шестата директива на ЕУ за ДДВ¹⁴. Тој се применува на сите трансакции и увоз на добра и услуги - освен на оние кои ослободени од ДДВ - по единствена стапка од 19%. Уште една пониска стапка од 5% се применува на избрани производи. Не постои 0% стапка која има

Вредно е да се напомене дека стапката на данок на добивка во Македонија е најниска во регионот, како и во споредба со земјите членки на ЕУ, моментно одредена на 15%, факт, кој може паралелно да ги неутрализира негативните ефекти од оданочувањето на доходот изведен од економските активности на НПО

негативно влијание врз организациите во непрофитниот сектор. Тоа значи дека НПО не се во позиција да бараат намалување на ДДВ за нивните набавки. Намалувањето на ДДВ е можно само за субјектите кои се регистрирани како даночни обврзници за ДДВ. Спорно е дали набавката на храна треба да се врши од посебна компанија или директно. Во случај на директна набавка од страна на НПО која не е регистрирана за ДДВ нема да постои намалување на ДДВ. Тоа е можно во случај кога е формирано посебно трговско претпријатие и е регистрирано за ДДВ (има годишен промет над 1.000.000 денари).

Во посебни и ретки случаи непрофитните организации можат да бараат намалување на ДДВ на набавените/увезени добра, под услови пропишани со Законот за ДДВ (Член 47). Станува збор за следниве услови:

- трансакцијата не е со закон изземена од ДДВ;
- ДДВ бил фактички пресметан, документиран, фактуриран и платен;
- ДДВ на увезени добра бил фактички платен;

- Добрата за кои станува збор треба да бидат пренесени во странство и користени за хуманитарни, добротворни и/или образовни цели.

Министерот за финансии ги одредува правилата за подетално регулирање на процедурата за намалување на ДДВ во таквите случаи.

4.7 Закон за царини

Законот за царини од 1998 година (Сл. весник на РМ бр. 21/98) ги дава следните поттикнувања за НПО за увезените добра:

- Црвениот крст на РМ за добра кои се поврзани со неговите хуманитарни операции;
- Музеи и уметнички галерии за производ директно поврзан со нивните активности;
- Добра кои директно се користат за културни активности, доколку увозникот е соодветно регистриран за непрофитни културни активности и производи кои не се произведени во РМ;
- Увозни добра директно употребени во социјалните услуги и образованието и т.н.

Понатаму, царинските стимулации во форма на ослободувања се обезбедуваат за добра увезени од страна на регистрирани хуманитарни и добротворни организации, со цел да се распределат на жртвите од елементарни непогоди и други катастрофи.

5. Релативната позиција на Македонија во рамките на регионот на Централна и Источна Европа во поглед на реформата на даночните закони

Најнеодамнешните компаративни прегледи на даночните закони и регулативи кои се однесуваат на НПО во земјите од Централна и Источна Европа покажуваат различни концепти и решенија за главните прашања во оваа област.¹⁵

Според Прирачникот на Светската банка за добри практики за законот во врска со НПО, НПО треба да бидат изземени од оданочување на доходот за повеќето видови доход. Оваа препорака е логична последица од природата на НПО која ја исклучува можноста од лична корист или распределба на профит. Дури и доходот изведен од таканаречената економска активност - иако сличен со профитот на деловното претпријатие - се реинвестира и троши на соодветни непрофитни активности.

Во земјите од Централна и Источна Европа постои општа практика дека секоја НПО треба да биде иззе-

¹⁴ Види: Закон за ДДВ, Сл. весник бр. 44/99; Одлука за добра и услуги оданочувани со пониска стапка на ДДВ, Сл. весник бр. 65/99. Исто така, види: Шеста директива на ДДВ, (77/388/ЕЕЗ). Заеднички систем на данок на додадена вредност сега се применува во сите земји членки. Транзициониот систем на ДДВ стапи на сила на 1 јануари 1993 година. Во јули 1996 година Европската комисија ја презентираше нејзината програма (COM (96) 328 конечно) за постепено движење кон конечниот систем на ДДВ.

¹⁵ Одлични извори за компаративните законодавства се: European Tax Handbook 2002, International Bureau of Fiscal Documentation - IBFD Publications BV, Амстердам, Холандија. Посебно за даночните стимулации за НПО види во: INCL's Survey on Tax Laws Affecting NGOs in Central and Eastern Europe, Меѓународен центар за непрофитно право, Вашингтон, 2000.

мена од оданочување на доходот/профитот на придонеси, грантови или донации, приходи од договори со влади и членарини.

Македонското даночно право не ги иззема од оданочување НПО како правни лица - при што едно изземање се дискутира во дел 4 - но само имплицира дека одредени извори на доход, под одредени услови ќе бидат изземени од оданочување. Тие се: приходи од буџетот, фондови, придонеси, грантови или донации строго создадени и употребени за легитимни цели на правното лице, како и членарини.

Доходот од економската активност е многу контроверзно прашање во поглед на даночната обврска на НПО кога се вклучуваат во такви непрофитни активности со цел за дополнително финансирање. Различни тестови се имплементираат во различни земји за определување дали (1) организацијата е воспоставена и функционира примарно за цели од јавна корист (тест на „главна цел“). Според тоа, од НПО кои конзистентно трошат повеќе од 50 проценти од нивните финансиски средства или ресурси ќе се бара да се регистрираат како профитни субјекти. (2) целиот доход од економски активности се троши само за остварување на цели од законски определено јавно добро на НПО, без оглед на фактот што доходот се остварува директно од НПО или е генериран од друга организација - подружница или афилијација (дестинација на доходот/без ограничување за типот на економската активност), (3) конкретната економска активност е поврзана со примарната цел на НПО (тест на сродноста/можни ограничувања на нивото на заработувачка).

Според македонското право, економските активности на НПО можат да се извршат само од страна на подружна компанија, која треба да биде оданочена како и секој друг профитен субјект. Доходот од економската активност мора да биде реинвестиран во НПО и да се користи единствено за статутарни и законски цели, пропишани со подзаконските акти. Штом доходот се употреби за други цели или биде распределен на друго место, НПО го губи нејзиниот непрофитен карактер, факт кој всушност може да доведе до расформирање на субјектот.

Второ прашање е оданочувањето на активноста која генерира профит. Една крајност претставуваат земјите кои ги оданочуваат сите економски и комерцијални активности. Украина, Бугарија, Хрватска, Романија, Босна и Херцеговина, а до неодамна и Естонија го следат овој пристап, при што Литванија се движи во таа насока. Македонските даночни закони не дозволуваат статус на изземање од оданочување за подружници на НПО вклучени во активности кои генерираат профит.

Вториот пристап е правилото на „дестинација на доходот“ каде што даночниот третман зависи целосно од употребата на тој доход. Земјите кои применуваат дел од овој пристап или во комбинација со уште еден тест ги вклучуваат Полска, Чешката Република, Словачка, Југославија, а од западните земји Обединетото Кралство и Ирска.

„Тестот на сродноста“ е третиот пристап, според кој доходот од економските активности кои се поврзани со целите од јавна корист на НПО се исклучени од оданочување, додека целиот друг неповрзан доход е целосно подложен на данок на добивка. Овој пристап до различен степен важи во голем број земји: САД, Франција, Германија, Холандија и голем број земји од Централна и Источна Европа (Бугарија, Босна и Херцеговина, Романија).

Третиот сектор (граѓанскиот сектор) се одликува со огромна разновидност, и често пати се прави разлика помеѓу организациите кои им служат главно на интересите на нивните членови и оние кои му служат на поширок јавен интерес или јавно добро-наречени организации за јавно добро

Во поглед на најнеодамнешните и секако иновативни правни развои во регионот, имајќи го предвид многу фалениот унгарски „1% закон“, кој Словачка го следи, а Литванија го разгледува, може слободно да се заклучи дека Македонија е во сериозен застој.¹⁶

Целокупната правна рамка во РМ не е во согласност со меѓународните добри практики и е оптоварена со голем број на слабости (нејасна, некомплетна, непрецизна, неконзистентна) што резултира во неповолна правна и фискална атмосфера за растот на граѓанското општество во Македонија.

6. Заклучок

Македонија доживеа ренесанса на нејзиното половина век заспано граѓанско општество во текот на последната деценија, со неколку илјади регистрирани организации, претежно граѓански здруженија и значително помалку други видови на НПО (главно фондации). Важноста на граѓанското општество во вакво разновидно општество, во смисла на националностите, културите, традициите, религиите итн., не треба посебно да се нагласи. Тоа е услов сине љуа нон. Овој факт сам по себе мора да претставува сериозен предизвик за законодавецот и целата влада, по реоргани-

¹⁶ Унгарија усвои закон во 1996 година, со кој им се дозволува на даночните обврзници да насочат 1% од нивните даноци да се плаќаат во корист на НПО што ги формирале. Со обезбедување на едноставен механизам за насочување на средствата кон НПО, „законот за 1%“, создава значителен збир на ресурси - 9 милиони долари во неговата прва година - за поддршка на активностите од социјална корист. За подетални информации види: Преглед на ИНЦЛ за (.)

зацијата на граѓанскиот сектор, со цел да го олесни и помогне неговиот раст. Оданочувањето е моќен инструмент во рацете на владите, со цел да предизвика промени и да ги одржи позициите на даночните обврзници под нивна јурисдикција. Даноците би можеле да имаат позитивни ефекти врз секторот, или индустријата; во други случаи би можеле да имаат негативни ефекти (преголемо оданочување; двојно и повеќекратно оданочување; оданочување на сиромашните итн.), или едноставно, даноците би можеле да ја задржат ситуацијата непроменета-таканаречено неутрално оданочување.

Очекувањата на владите на ЦИЕ како и на македонската влада, се да се воспостават поволни даночни услови за „третиот сектор“.

Третиот сектор/граѓанскиот сектор/ се одликува со огромна разновидност, и често пати се прави разлика помеѓу организациите кои им служат главно на интересите на нивните членови и оние кои му служат на поширок јавен интерес или јавно добро-наречени организации за јавно добро. Во рамките на секоја од овие големи категории, постои огромна различност на цели, големини и опфат, но сите тие придонесуваат кон една заедничка цел-создавање и пораст на витално отворено општество. Организациите за јавно добро се всушност вид на граѓански организации кои привлекуваат најмногу внимание и ги уживаат фискалните и другите мерки воведени од државата.

Анализата на Законот за здруженија на граѓани и фондации (1998) наведува на тоа дека де леге лата регулативата се чини дека е недоволна што се однесува до едно многу важно прашање: таа не обезбедува соодветни и детални одредби за специјалните типови на НПО, т.е. организациите за јавно добро. Понатаму,

Управата за јавни приходи треба да врши редовна даночна супервизија и даночна ревизија на непрофитните организации и нивните подружници за спречување на практиките на даночна евазија и сите други прекршувања на даночните закони

овој тип на НПО-наспроти обичните НПО-во повеќето земји уживаат повластен фискален третман, на тој начин обезбедувајќи долгорочна фискална одржливост и раст на организациите за јавно добро. Законот не е јасен во врска со ова прашање. Така, фискалниот третман на јавно овластените организации за јавно добро ќе биде утврден на основа „случај по случај“, раководен од различни министерства.

Законот за данокот на добивка не прифаќа, ниту пак регулира посебен статус за „даночно ослободување“ за непрофитните организации за јавно добро. Експлицитното даночно ослободување е резервирано

само за компаниите кои се организирани на начин на кој би обезбедиле професионална рехабилитација и компаниите кои вработуваат хендикепирани лица кои работат под специјални услови (како во производството, така и во областа на услугите). Ваквото ослободување не ја одразува комплексноста и различноста на активностите извршени од страна на организациите за јавно добро.

Така, во моментот, сите правни лица кои се регистрирани и кои имаат седиште на територијата на РМ и остваруваат профит се подложни на оданочување со данокот на добивка. Непотребно е да се напомене дека под „правно лице“ се подразбираат комерцијалниот, деловниот сектор и непрофитниот, или секторот на граѓанското општество, така создавајќи непобитна практика на еднаков даночен третман на два сосема различни сегмента на општеството. Имплементацијата на законот занемари еден дефинитивен правен факт пропишан со самиот закон, при определувањето кој е подложен на данокот на добивка: оној кој остварува профит од активностите во РМ и во странство. Тешко е да се поверува како еден ваков очигледен факт би можел да биде заборавен од страна на компетентните надлежни лица, и спротивно на законот и меѓународно прифатените принципи, речиси целиот непрофитен сектор беше предмет на оданочувањето со данокот на добивка.

Проблемот би можел да се реши преку еден од следниве два чекора:

а) Законот за данокот на добивка да се измени и да се додаде нов член „Дефиниции“, каде јасно ќе се дефинираат термините како „профити“, „даночен обврзник“, итн., на тој начин правејќи разлика меѓу организација на граѓанското општество и деловните (комерцијалните) тела; или

б) Јасно, во посебен член, да се регулира статусот на организации за јавно добро во врска со даночно ослободување.

Што се однесува до правната усогласеност со Законот за здруженија на граѓани, останува дека подружница на организација за јавно добро, организирана за остварување профит, всушност ќе има најмалку еднаков, ако не и повластен даночен третман според одредбите од Законот за данок на добивка како другите комерцијални субјекти.

Поединечните донации и подароци на НПО не се ослободени од данок на доход. Само малите подароци-кои не ја надминуваат просечната месечна плата на државно ниво-се ослободени од данок на подарок.

Постои итна потреба за обезбедување даночно ослободување за добротворните придонеси од страна на поединци на регистрирани, јавно овластени здруженија на граѓани со измени на Законот за персонален данок на доход. Вакво даночно поттикнување би можело да биде автоматски проширено на сите регистрирани Здруженија на граѓани со јавно овластување, и на оние кои можат да докажат дека нивната причина е всушност од поширок јавен интерес.

Управата за јавни приходи треба да врши редовна даночна супервизија и даночна ревизија на НПО и нивните подружници за спречување на практиките на даночна евазија и сите други прекршувања на даночните закони. Треба да се обрати посебно внимание на даночната супервизија на организациите за јавно добро кои се ослободени од данок, дали тие треба да се регулираат со следната изменета верзија на Законот за граѓански здруженија и фондации, во координација со владата или независно тело за организации за јавно добро.

Специјализирано владино тело, или независен субјект /Комисија, Агенција, Одбор или слично/ треба да бидат воспоставени, и да им се даде овластување да вршат следење, координација, тестирање и вршење

на различни други активности поврзани со работењето и водењето на НПО. Ова тело би ги зачувало интересите на владата и широката јавност, осигурувајќи дека организациите на кои им се дадени фискални повластици всушност работат за јавно добро, и не се користат за лична/групна добивка, ниту пак следат цели кои би можеле да се штетни за другите членови на општеството, или цели кои се насочени против владата.

Треба да се основа специјализирано владино тело, или независен субјект, кое би ги зачувало интересите на владата и широката јавност, осигурувајќи дека организациите на кои им се дадени фискални повластици, всушност, работат за јавно добро и не се користат за лична/групна добивка

Треба да се организира интензивна јавна кампања насочена кон различните сегменти на населението, особено кон младината. Тоа би довело до зголемена свест и поголема загриженост за прашањата како давање доброволни прилози и волонтерска работа, во име на новите генерации. Кога тие ќе добијат моќ за донесување одлуки во економијата, владата и нејзиниот граѓански сектор, би се очекувало подобро разбирање за прашањата поврзани со НПО.

ЕВРОТО И НЕГОВИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ КАКО МЕЃУНАРОДНА ВАЛУТА



М-р Маја
СТЕВКОВА
ШТЕРИЕВА

М-р Маја Стевкова Штериева е родена 1970 година во Скопје, каде и го завршила своето образование. Магистрала на Економскиот факултет во Скопје, насока монетарна економија, на тема „Управување со средства и извори на средства на финансиските институции“ со посебен осврт на Република Македонија. Учествувала на бројни семинари во земјата и странство од областа на финансите, посебно управувањето со ризици и работењето со хартии од вредност. Во 2000 година престојувала во САД на специјалната програма за управување со ризици преку „Georgetown University“ Вашингтон. Од 1993 година работи во Комерцијална банка АД Скопје, започнувајќи како девизен дилер, а извесен период во делот за работа со хартии од вредност. Моментно е самостоен координатор на Секторот за деловна политика.

Многу погледи се насочени кон еврото и неговата перспектива, а особено од аспект на можноста да го загрози американскиот долар како меѓународна, светска валута. Дали преку еврото ќе се материјализираат потенцијалите на земјите од евро зоната, пред сè, зависи од нивните одлуки, интегрираноста и ликвидноста на финансиските пазари, но и од одлуките и интервенциите на Европската централна банка

Вовед

Во текот на деветнаесеттиот и првата половина на дваесеттиот век, британската фунта беше преовладувачка меѓународна валута. Таа речиси подеднакво се употребуваше во меѓународната трговија, како и во финансиските трансакции низ Британската империја. Со падот на економската сила на Британската империја во дваесеттиот век, американскиот долар ја замени фунтата како водечка меѓународна валута. Со тоа повеќе од педесет години американскиот долар беше водечка валута употребувана во меѓународната трговија и должничко-доверителските односи. Во основа, цените на стоките на меѓународните берзи се искажуваат во американски долари, централните банки своите девизни резерви ги држат и пресметуваат во долари, а во некои земји доларите се употребуваа и сè уште се употребуваат и како домашно платежно средство.

На 1 јануари 1999 година беше воведена новата валута-ЕВРО, како израз на прогресот во постигнување на монетарна и економска унија во Европа. Евро-то ги заменува валутите на 11, подоцна 12 земји: Австрија, Белгија, Финска, Франција, Германија, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Португалија, Шпанија и Грција. Од 01.01.2002 година дефинитивно престанаа да постојат овие дванаесет валути и целосно и единствено се применува еврото.

Иако јапонскиот јен и германската марка во голем степен се употребуваа во меѓународните трансакции, во изминатите неколку децении ниту од далеку не го достигнаа нивото на меѓународна употреба како американскиот долар. Со создавањето на еврото, доларот за прв пат има сериозен ривал за статусот на доминантна меѓународна валута. Каква ќе биде судбината на еврото во светски размери и дали ќе го замени или барем подистурка доларот од светската сцена?

Перспективите на еврото не може да се набљудуваат без да се спомене кон што тежнее еврото како меѓународна валута и кои се функциите на меѓународната валута.

Пред сè, за појасно да се разбере функцијата на меѓународна валута важно е да се спомене дека постои дополнително разграничување на функциите според еден специфичен вид на примена и тоа разграничување на примената за потребите на приватниот сектор (во поширока смисла на зборот) наспроти примената за официјални-државни намени, односно за остварување на одредени функции на државата. Имено, во приватниот сектор функциите на меѓународната валута се однесуваат на фактурирањето, односно утврдувањето на пресметковна валута во меѓународните трансакции, чувањето на богатство при што се мисли на држење на финансиските средства и средство за размена во смисла на директно средство за плаќање. Официјалната употреба на меѓународната валута подразбира средство за врзување на домашната валута за утврдување на курсот (exchange rate pegging) како израз на функцијата мера на вредност, одржување на девизните резерви, што ја претставува функцијата чувар на богатството и средство за размена, односно девизниот курс и интервенциите за одржување на вредноста на домашната валута.

Трите функции на меѓународна валута без оглед дали при официјалната или приватната намена на меѓународната валута, меѓусебно се дополнуваат и поддржуваат. Во случајот на употребата во приватниот сектор тоа би значело дека ако една валута се употребува за фактурирање, односно пресметковни цели и како

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

средство за држење на финансискиот имот, тогаш тоа значително ја зголемува веројатноста дека истата таа валута ќе се применува и за платежни цели.

Кои се детерминатите од кои зависи која валута ќе биде меѓународна?

Пет фактори имаат доминантно влијание во определувањето на тоа која валута ќе биде прифатена за меѓународна валута. Зошто доларот, а не фунтата или еврото, наместо доларот?

Основните фактори кои придонесуваат за обезбедување на атрибутот меѓународна валута се:

- големината на националната економија;
- местото во меѓународната трговија;
- големината, длабочината, ликвидноста и отвореноста на домашниот финансиски пазар;
- конвертибилноста на валутата и,
- макроекономската политика.

Големината на националната економија е важна поради тоа што таа ја детерминира потенцијалната употреба на валутата на меѓународните пазари. Оборот на економијата е поврзан со значењето на земјата во меѓународната трговија и големината на финансиските пазари. На пример, учеството на извозот во домашното производство е многу поголем во Кореја споредено со САД, но вкупниот производ на кореанската економија е 14 пати помал од американскиот, со што американскиот извоз има неспоредлив дел од светската трговска размена.

Не е случајна замената на британската фунта со доларот како резултат на промените на состојбите на националните економии на овие две земји. Со ова се објаснува и причината за намалувањето на значењето на доларот и појавувањето на германската марка и јапонскиот јен, паралелно со растежот на нивните национални економии во шеесеттите години.

Состојбите и потенцијалот на еврото од аспект на главните детерминанти на светска валута може да се види од табелата, која го покажува лавовскиот дел од американскиот бруто домашен производ во светски рамки, но и факторите кои ги претставуваат слабите точки на доларот како светска валута.

Друг значаен фактор за употребата на една валута како меѓународна, светска валута е нејзината конвертибилност, но тоа не претставува пречка во случајот на еврото, како конкуренција на доларот. На крајот, останува макроекономската политика со својата улога во поддржувањето на растежот и стабилноста на економијата, со одржување на умерена инфлација и влијанието што макроекономската политика го има на отвореноста на националната економија кон светската економија.

Споредба на САД, евро зоната¹ и јапонската економија во 1999 год.²

	САД	Евро зона	Јапонија
Учество во светскиот БДП (%)	21,9	15,8	7,6
Учество во светскиот извоз (%)	15,3	19,4	9,3
(милијарда САД долари)			
Финансиски пазари	40.543,8	24.133,4	20.888,5
Средства кај банките	7.555,3	12.731,3	6.662,5
Домашни должнички хартии од вредност	15.426,3	5.521,9	6.444,9
Пазарна капитализација	17.562,2	5.880,2	7.781,4

Забелешка: БДП се базира на еквиваленти на паритетот на куповна моќ, а извозот ја исклучува размената меѓу земјите членки на евро зоната.

Примената на еврото како меѓународна валута за приватни цели

Валута за фактурирање

Доларот долго време беше и сè уште е главна валута која служи како пресметковна единица за приватните меѓународни трансакции. Иако податоците за валутите кои се применуваат во договорите и фактурирањето во меѓународната трговија се лимитирани, оние податоци со кои се располага укажуваат на доминантно учество на доларот. Според некои истражувања направени во 1995 година, проценето е дека доларот се употребува за фактурирање при околу 56% од светските извозни трансакции, по што следува германската марка (13,6%), британската фунта (6,5%) и францускиот франк (6,2%). Уште поинтересен е податокот дека постои значително поголемо учество на доларот како пресметковна валута при фактурирањето, споредено со реалното учество на САД во светската трговска размена.

Со создавањето на еврото, доларот за прв пат има сериозен ривал за статусот на доминантна меѓународна валута

Што ја определува оваа функција на меѓународна валута? Најчесто утврдувањето на цената, склучувањето на договорите и фактурирањето во размената меѓу индустриски развиените земји се остварува во валута на извозникот. Ако не е така, тогаш се употребува валутата на увозникот, но многу ретко се употребува некоја трета валута. При размена меѓу индустриски развиена и земја во развој генерално се работи со валутата на развиената земја, додека при трговската размена меѓу земјите во развој во голема

¹Евро зона- дванаесетте земји членки на Е.У. со своите ин валути.

² Review of FRB of St.Louis no.5/01, IMF, ECB, BIS

мера се употребува валута на некоја трета земја. Во овој случај кога се употребува валута на некоја трета земја, американскиот долар е најчесто употребуваната валута и тоа многу често се јавува како резултат на изразувањето на цените во долари на меѓународните стокови берзи.

Најзначаен фактор што ја детерминира употребата на една валута како валута за фактурирање е трошокот за купување и продавање на девизните средства на девизниот пазар. Колку е тој трошок помал, толку е поголема веројатноста да се употребува токму таа валута. Ова пак, од своја страна, се дополнува со конвертибилноста и стабилноста на валутата. Доларот има исклучително ефикасни финансиски пазари со релативно ниски трансакциони трошоци каде за кратко време со мал ризик се вршат конверзии од една во друга валута. Единствен ризик кој е позначен за доларот е осцилаторноста на неговата вредност, односно нестабилноста на валутата, статистички следено според стандардни девијации, но и споредено со некои постабилни валути, како на пример, со швајцарскиот франк. Затоа пак, франкот ги нема на своја страна останатите фактори на меѓународна валута (обем на БДП, трговска размена итн.). Третиот значаен фактор е конвертибилноста, каде останатите валути како марката и јенот долго време почнувајќи од дваесеттите години на овој век, па сè до педесеттите нема задоволителна конвертибилност и не претставуваа сериозна конкуренција.

Иако јапонскиот јен и германската марка во голем степен се употребуваа во меѓународните трансакции, во изминатите неколку децении ниту од далеку не го достигнаа нивото на меѓународна употреба како американскиот долар

Еврото кое ги заменува валутите на дванаесет земји ги има зад себе сите фактори кои треба да ја поттикнат неговата примена како валута за склучување на договорите и фактурирање и доколку успее да одржи курс кој нема да значи поголеми трансакциони трошоци при конверзиите на останатите валути може да оствари значително зголемување на своето учество како светска валута.

Валута за чување на финансискиот имот

На меѓународниот пазар на обврзници доларот беше водечка валута за издавање на обврзници до педесеттите години, за веќе од 1960 година значително да

се измени валутната структура на новите емисии на обврзници.

Сепак, и покрај постојаното намалување на новите емисии на хартии од вредност номинирани во долари, на ниво на вкупно веќе издадени хартии од вредност (outstanding), доларот останува најприсутна валута за номинирање на хартите од вредност, но и за трансак-

Процентуална валутна структура на новите меѓународни емисии на обврзници³

Валута	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89
USD	78,2	69,9	49,2	50,7
JPU	0	0	5,2	8,9
CHF	7,1	5,4	17,5	11,4
Евро зона (11 ин валути + ECU)	3,2	20,3	24,1	15,8
ДЕМ	2,0	16,3	17,9	8,0
Останати				
(DKK, GRD, SEK и GBP)	8,7	3,1	0,7	6,8
GBP, како дел од останати	8,3	2,9	0,6	6,4

ции на пазарите на пари. Сигнификантно е намалено то учество на доларот на ниво на нови емисии на хартии од вредност деноминирани во долари за периодот 1998-2000 година и тоа нови емисии на хартии од вредност (вклучително и должнички хартии од вредност) од 54,1% во 1998 година на 44,0% во 2000 година, како и намалувањето на учеството на ниво на трансакции на пазарот на пари од 61,0% во 1998 година на 47,5% во 2000 година. За разлика од јапонскиот јен и швајцарскиот франк кои никогаш не остварија значителни промени како валути за деноминирање на хартиите од вредност и на операциите на пазарот на пари, евро зоната бележи континуиран пораст со јасна тенденција за понатамошно зголемување.

Во меѓународното банкарство, исто така, евидентно е валутна диверзификација и валутни структурни поместувања во полза на еврото. Валутната структура на средствата и изворите на средства според информациите на Банката за меѓународни порамнувања во Базел е прикажана во приложената табела и во евро зоната се вклучени банките на единаесетте земји членки кои од самиот почеток беа вклучени со своите валути, без Грција. Податоците упатуваат дека следено на долг рок постојат значителни валутни промени во полза на евро зоната, но во последните години, односно од 1999 до 2000 година состојбата е стабилизирана без подраматични промени.

Употребата на една национална валута во меѓународниот пазар на капитал, подеднакво како на пазарот на хартии од вредност, така и на пазарите на долгорочни кредити, е детерминирано од обемот, отворе-

³ OECD, International Capital Markets Statistics 1996, Financial Statistics Monthly Jun. 1997

носта и ликвидноста на финансиските пазари во рамките на националната економија, како и од стабилноста на валутата. Опаѓањето на доминацијата на доларот на споменатите пазари е процес кој претходеше на воведувањето на еврото и се јавува како резултат на развојот на останати релативно силни економии освен американската, што во содејство со либер-

Друг значаен фактор кој влијаеше на деноминирањето на хартиите од вредност во евра е прогресот постигнат на пазарот за обврзници кој оствари пораст во својата големина и интегралност придружено со зголемена ликвидност на секундарниот пазар. Иако имаше зголемување на евро обврзниците издадени од резиденти надвор од евро зоната, сепак најголе-

Процентуално учество на меѓународните должнички финансиски пазари (хартии од вредност и депозити)⁴

Валуты	Веќе издадени емисии (outstanding)			Нови емисии		
	1993	1998	2000	1998	1999	2000
Вкупно хартии од вредност						
USD	41,1	45,9	48,7	54,1	45,2	44,0
Евро зона	24,8	27,2	30,1	24,6	36,8	33,9
Обврзници и записи						
USD	38,9	45,3	48,7	51,1	43,8	42,3
Евро зона	25,7	27,6	30,0	28,0	38,3	34,2
Пазар на пари						
USD	79,4	59,9	49,1	61,0	48,8	47,5
Евро зона	8,5	19,2	32,4	17,2	32,9	33,2

ализацијата и дерегулацијата на финансиските системи на различни земји во светот ја зголемуваа појавата финансиските средства, односно имот да се деноминираат во други валути. Ове е особено евидентно на пазарот на обврзници.

За оваа појава постојат неколку причини. Имено, создавањето на еврото ги стимулираше промените во евро зоната, а интеграцијата беше особено евидентна на пазарите на пари каде каматните стапки за орочување преку ноќ постигнаа висок степен на хармонизираност, што во голема мера се должи на TARGET⁵ платниот систем. Сепак, и покрај тоа што пазарите на депозити постигнаа висок степен на интеграција, другите аспекти на пазарот на пари, како на пример РЕ-

миот број меѓународни емисии се пласираа од резиденти на евро зоната. Една од причините за значителното зголемување на овие емисии е фактот што со воведување на еврото се намалува ограничувањето за странски финансиски трансакции во рамките на евро зоната. На пример, осигурителните компании и некои пензиски фондови во рамките на евро зоната се ограничени во издавањето на должнички хартии од вредност или засновање на должнички однос деноминиран во странска валута. Ова ограничување е во функција на заштита од курсен ризик при што девизните обврски 80% мора да бидат покриени со девизни средства во истата валута, односно јазот на поединечните валутни отворени девизни позиции не смее да

Валутна структура на девизните позиции на банките⁵

Валута	1983-89	1990-99	1998	1999	2000
Средства					
USD	59,7	47,0	45,2	45,4	47,0
JPY	10,0	12,0	11,6	10,3	9,9
Евро зона	18,6	27,4	28,1	31,8	30,7
GBP	3,4	4,3	4,9	4,9	5,1
Обврски					
USD	62,4	49,3	47,6	49,9	51,9
JPY	7,9	8,0	8,4	7,8	7,4
Евро зона	17,2	26,8	26,3	26,9	25,4
GBP	4,3	5,6	6,5	6,7	6,9

ПО пазарот (Repurchase agreement, односно договор за реоткуп, н.з.) и краткорочните хартии од вредност останаа сегментирани.

⁴BIS, Basel, March 2001.

⁵ TARGET-Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system.

биде поголем од 20%. Со создавањето и деноминациите во евро делумно се надминуваат овие ограничувања.

Пазарите на корпоративни обврзници во евро зоната заостануваат зад пазарите во САД и тоа како по ликвидност, така и по големина. Ова во извесна мерка се однесува на целиот пазар на обврзници во евро зоната вклучително и државните обврзници. Причината лежи во фактот што Министерството за финансии на САД (US Treasury) се јавува како единствен емитент на американски државни обврзници, за раз-



Неизбежен заклучок кој што се наметнува во поглед на перспективите на еврото како светска валута е дефинитивното менување на апсолутниот примат на американскиот долар во светски рамки следено во еден подолг временски интервал

лика од различните европски емитенти. Федералните резерви кои имаат значајна улога во одржувањето на ликвидноста на пазарот на државни обврзници употребувајќи ги операциите на отворен пазар како главен инструмент на монетарна политика, имаат благопријатно дејство на развојот на ефикасен пазар на пари и хартии во САД. Всушност, улогата на Федералните резерви на пазарот на хартии од вредност не е само во водењето на монетарната политика, туку тие

настапуваат како промотор на непречено и стабилно функционирање на финансиските пазари на Соединетите држави. Ова не беше случај со одделните европски централни банки од земјите во евро зоната, а Европската централна банка ја задржа практиката на нередовни интервенции.

Еврото како посредна валута (Vehicle currency)

Елементарното познавање на девизното работење упатува на примената на вкрстени курсеви и примената на валута посредник за намалување на конверзионите трошоци, секогаш кога директните конверзии се прескапи. Посредните валути се резултат на пазарните аномалии, намалената ликвидност и можноста за арбитражи во функција на намалување на трошоците за претворање на една валута во друга. Секогаш кога индиректните трошоци преку посредна валута се помали се применува арбитража со посредна валута. На пример, ако се земе предвид длабочината и ликвидноста на пазарот на долари, поевтино е да се купи долар за словенечки толари, а потоа доларите да се продадат за корејски вон, отколку да директно да се вкрстува толар со вон. Всушност, појавата на големи трошоци придонела за пресметување и фактурирање во некоја светска валута (долар) и е директно поврзана со улогата на доларот како посредна валута.

И повторно се враќаме на ликвидноста на финансискиот пазар и можностите за брзо и неризично претворање на девизните средства од една во друга валута. Оттаму, перспективите на еврото како значајна посредна валута примарно зависат од трошоци поврзани со курсот на еврото. Јасно е дека големината на девизниот пазар за евро споредено со девизниот пазар за одделните ин валути ќе резултира со намалување на трошоците, но сепак овие конверзиони трошоци ќе зависат од степенот на прифатеност на еврото како валута за фактурирање, резервна валута (одржување на девизните резерви) и доминантна валута на меѓународните пазари на капитал.

Прелиминарните податоци упатуваат на заклучокот дека еврото ја нема зголемено улогата на посредна валута споредено со улогата која ја имаше германската марка. Според Банката за меѓународни порамнувања во Базел, пазарното учество на еврото на девизните пазари во 1999 година било слично на пазарното учество на германската марка во 1998 година.

Еврото како валута супститут

Друга значајна улога која светската валута ја има во рамките на националните економии од аспект на

примената за приватни цели е нејзината улога на валута супститут. Неизвесностите поврзани со куповната моќ на домашната валута водат кон употреба на одредена странска валута како пресметковно средство, чувар на вредност и разменско средство во домашната економија. Општо познато е дека, генерално, овој процес доаѓа во услови на хиперинфлација и/или политичка нестабилност. Во периодите кои претходат на воведувањето на еврото, доларот и марката беа единствени валути кои интензивно се употребуваа надвор од границите на матичната земја, при што доларот имаше апсолутен примат во однос на марката, гледано во светски рамки.

Една од најтешките задачи на монетарните власти на земјата од која потекнува валутата супститут претставува утврдувањето на износот кој се употребува како супститут. Проценките на американските монетарни власти кон средината на деведесеттите укажуваат дека околу 55% од вкупните доларски средства се држат кај небанкарски субјекти надвор од САД, додека истото се однесува за 35% од германската марка.

Помасовна примена на американскиот долар како супститут за првпат започна во дваесеттите години од овој век, како резултат на хиперинфлацијата во некои европски земји. Во осумдесеттите со кризата на хиперинфлација во Латинска Америка доаѓа до омасовување на доларот, додека Руската криза од крајот на деведесеттите ја нагласи веќе присутната супституција на рубљата со долар. За разлика од доларот, германската марка доминира во Европа, иако не во нагласен степен и особено во земјите од поранешна СФРЈ. Во блиска иднина не се очекува дека еврото ќе може да го засени доларот, иако со оглед на големи-

ната на европската економија тоа не е исклучено да се случи и на среден рок.

Неизбежен заклучок кој што се наметнува во поглед на можностите и перспективите на еврото како светска валута е дефинитивното менување на апсолутниот примат на американскиот долар во светски рамки следено во еден подолг временски интервал. Тоа не значи дека еврото утре ќе го замени доларот, но мерено според големината на економијата за земјите од евро зоната, учеството во светската трговска

Во блиска иднина не се очекува дека еврото ќе може да го засени доларот, иако со оглед на големината на европската економија тоа не е исклучено да се случи и на среден рок

размена, можностите за подобрување на состојбата на финансиските пазари по нивната целосна интеграција, како и нестабилноста на вредноста на доларот има простор за менување на застапеноста на еврото во светски рамки. Ова во крајна линија исклучиво зависи од потезите кои во иднина ќе ги повлекува Европската централна банка во сферата на монетарната политика и одбраната на курсот на еврото, интегрираноста на финансиските пазари во евро зоната, односно обезбедувањето на нивна длабочина и ликвидност, но и единственоста и сплотеноста на земјите членки. Дополнителен фактор кој би можел да има позитивно влијание е можноста за побрзо приклучување на британската фунта што би придонело за уште поголемо учество на евро зоната во сите значајни сегменти на светската трговска размена и финансии.

ОСНОВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА БЕРЗАНСКОТО РАБОТЕЊЕ ВО 2001 ГОДИНА

д-р Евгени
ЗОГРАФСКИ

Берзанското работење во 2001 година го карактеризира заокружување на институционалната и пазарна инфраструктура, сопственичка консолидација преку берзата и секундарна приватизација преку берзата

Д-р Евгени Зографски е Извршен директор на Македонска берза АД Скопје. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1976 година. Магистрира на Економскиот факултет во Скопје (Макроекономска политика и развој) во 1986 година. Во периодот 1988–1989 година специјализира на Институтот за општествени науки во Хаг–Холандија, а во 1993 година докторира на Економскиот факултет во Скопје (Макроекономски модел на развој на Република Македонија). Во периодот од 1977 до 1990 година работи во заводот за планирање на развојот на Град Скопје, кадешто ги поминува скалилата од приправник до директор. Од 1991 година до 1993 година е Заменик директор во Републичкиот фонд за развој, по што станува Директор за управување и продажба на портфолиото на акции на Агенцијата за приватизација. На сегашната функција–Извршен директор на Македонска берза АД Скопје е од 1995 година. Располага со лиценца за овластен проценител и овластен брокер.

Општи услови

Развојот на пазарот на капитал во земјите во транзиција започнува откако ќе се создадат услови за одржлив економски раст на националната економија, при што, во функционална смисла, пазарот на капитал во овие земји се развива доста подоцна од останатите пазарни сегменти на националната економија. Притоа, во земјите во транзиција кои го извршија процесот на приватизација на државниот-општествен капитал во приватен капитал (економиите на Централна, Источна и Југоисточна Европа), два доминантни фактори за ефикасен развој на пазарот на капитал се:

- успешно спроведување на структурните реформи, и
- владеење на правото.

Имајќи ги предвид претходните напомени, може да се заклучи дека пазарот на капитал во Македонија, а во тие рамки и берзата како секундарен пазар на капитал, во 2001 година претставуваше огледало на состојбите во националната економија и земјата во целина.

Условите и амбиентот во кој функционираше македонскиот пазар на капитал, а во тие рамки и берзанското работење, беа под силно негативно влијание на неповолната политичко-безбедносна состојба и воените дејствија во земјата, како и рецесијата во која западна националната економија.

Основни карактеристики

Во услови на политичко-безбедносна и економска

нестабилност во земјата, берзанското работење во 2001 година го карактеризира:

- заокружување на институционалната и пазарна инфраструктура;
- сопственичка консолидација преку берзата; и
- секундарна приватизација преку берзата.

Во 2001 година Македонската берза го напушти петгодишното работење според системот на извикување, на „паркетот“ на берзата и премина на електронски систем за тргување - БЕСТ, со што се создадоа услови за зголемување на ефикасноста во тргувањето на Македонската берза АД Скопје. Беше инсталиран електронскиот систем на тргување на Љубљанската берза, кој во форма на техничка помош Македонската берза го доби од Владата на Република Словенија.

Во средината на 2001 година бројот на членки-брокерски куќи се зголеми на 10 (примена е во членство брокерската куќа Битола Брокер АД Битола).

Кон крајот на јуни 2001 година, Македонската берза АД Скопје се трансформира во профитно акционерско друштво, со 18 акционери (10 брокерски куќи, 7 банки и 1 осигурително друштво). Со тоа Македонската берза АД Скопје станa првата берза во регионот која го отпочнала процесот на трансформација на берзата од непрофитно друштво, во класично профитно акционерско друштво.

На 10.07.2001 година беше успешно остварена котацијата на акциите на првата компанија од комерцијалната приватизација во Македонија -Топлификација АД Скопје.

Во текот на 2001 година се

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

извршија и некои значајни институционални промени, кои имаа за цел поттикнување на развојот на пазарот на капитал во Република Македонија (измени во даночната регулатива, со кои 5 години се ослободија од плаќање данок на капитални добивки трансакциите со хартиите од вредност и 3 години се намали за 50% данокот на добивка на котираните компании). Меѓутоа, ефектите од овие даночни погодности во 2001 година не се почувствуваа во берзанското тргување, заради политичко-безбедносната нестабилност и заради рецесијата на националната економија, кои ги намали профитите на успешните компании.

Значајно за заокружувањето на институционалната инфраструктура на пазарот на капитал и за обезбедување на поголема сигурност за инвеститорите,

дина продаде пакети на резидуални акции во 96 трговски друштва, наспроти 53 трговски друштва во претходната година.

Во 2001 година беше реализирана првата фаза од соработката помеѓу Македонската Берза и Љубљанската Берза, при што е отворена непосредна врска помеѓу информационите системи на двете берзи и отпочната е расправата за оценка на економско-финансиската изводливост на проектот на поврзувањето на двата системи на тргување.

Берзански показатели

Основните податоци за берзанското работење во 2001 година се:

Месец	Промет во акции	Промет во обврзници	Промет во денари	Промет во ЕУР	Број на трансакции
Јануари	195.306	726.412	150.565.606	2.469.908	719
Февруари	226.396	1.385.899	260.071.412	4.266.263	790
Март	260.132	2.119.189	577.675.790	9.476.309	920
Април	461.253	2.350.653	321.477.580	5.273.582	877
Мај	615.615	4.002.011	621.824.179	10.200.528	1.302
Јуни	114.301	3.857.255	302.308.195	4.959.124	1.230
Јули	40.409	1.792.106	114.617.344	1.880.206	839
Август	23.940	399.240	36.533.022	599.295	383
Септември	376.217	707.350	128.305.968	2.104.757	598
Октомври	150.148	1.988.089	354.211.425	5.810.555	1.033
Ноември	379.184	1.648.591	299.642.567	4.915.396	674
Декември	72.720	1.364.889	73.534.775	1.206.279	758
ВКУПНО	2.915.621	22.341.684	3.240.767.863	53.162.202	10.123

беше формирањето на Централниот депозитар за хартии од вредност и воведувањето на целосната дематеријализација на хартиите од вредност во Република Македонија.

Од 01.11.2001 година беше воведен официјалниот берзански индекс МБИ, во кој беа вклучени најликвидни акции во 2001 година (акциите на Топлификација АД Скопје, Макпетрол АД Скопје, Алкалоид АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје и Европа АД Скопје),

Карактеристика на берзанското работење во 2001 година беше откупувањето на големи пакети на акции и цели фирми преку берзата во 82 трговски друштва, со што трета година по ред продолжи процесот на окрупнувањето на сопственоста во Република Македонија. На тој начин се остваруваше процесот на сопственичка консолидација преку берзата, како предуслов за спроведување на структурните реформи во националната економија.

Во 2001 година, поинтензивно продолжи процесот на секундарна приватизација преку берзата. Државата (Агенција за приватизација и ПИОМ) во 2001 го-

- вкупниот промет изнесува 3,2 милијарди денари (околу 53,2 милиони ЕВРА), што е за околу 50% помалку во споредба со 2000 година,

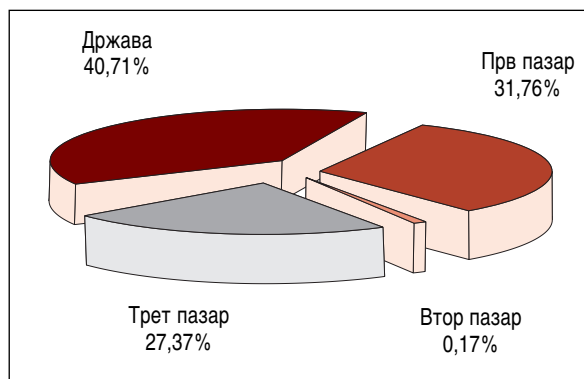


- присутна е голема невоједначеност во прометот по месеци, на што значајно влијание имаа воените дејствија до крајот на летните месеци, додека заради префрлувањето на акционерските книги во Централниот депозитар за хартии од вредност берзата не работеше три недели кон крајот на годината.

- просечниот дневен промет во 2001 година достигна околу 24 милиони денари (394,000 ЕВРА), што е двојно помалку од претходната година,
- остварени се 10.123 берзанските трансакции, што е за 2 пати повеќе во споредба со претходната година, на што значајно влијание имаше воведувањето на електронскиот систем на тргување,
- осетно се зголеми учеството на прометот на официјалните пазари (околу 32% од прометот), а во тоа 95% претставува прометот со обврзниците за „старото„ девизно штедење, додека учеството на прометот на неофицијалниот Пазар за прв пат опадна во споредба со претходната година и изнесува околу 27% од вкупниот промет,

Во 2001 година Македонската берза го напушти петгодишното работење според системот на извikuвање, на "паркетот" на берзата и премина на електронски систем за тргување - БЕСТ, со што се создадоа услови за зголемување на ефикасноста во тргувањето на Македонската берза АД Скопје. Беше инсталиран електронскиот систем на тргување на Љубљанската берза, кој во форма на техничка помош Македонската берза го доби од Владата на Република Словенија

СТРУКТУРА НА ПРОМЕТОТ ПО ПАЗАРНИ СЕГМЕНТИ

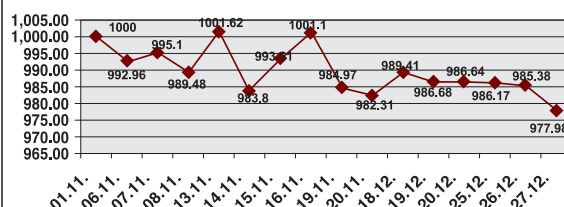


- во структурата на прометот, доминира продажбата на акциите во сопственост на државата (Агенција за приватизација и ПИОМ) со 41% од вкупниот промет, при што се продадени пакети на резидуални акции во 96 трговски друштва, во вредност од околу 22 милиони ЕВРА,
- просечниот дисконт на продажбата на државниот капитал во 2001 година изнесуваше околу 59% (во претходната година просечниот дисконт изнесуваше околу 53%),
- во 2001 година на Берзата беа пријавени и 115 блок трансакции, во 82 трговски друштва со вкупна вредност од околу 418 милиони ЕВРА (од

тоа само Телекомот изнесува 342 милиони ЕВРА),

- од 01.11.2001 година беше воведен официјалниот берзански индекс на Македонската берза - МБИ, во кој беа вклучени најликвидни акции во 2001 година (акциите на Топлификација АД Скопје, Макпетрол АД Скопје, Алкалоид АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје и Европа АД Скопје),
- нивото на МБИ на последниот ден на тргување во 2001 година изнесуваше 977,98 и бележи опаѓање за 2,3% во споредба со почетната вредност (во продолжение се презентира движењето на МБИ).

Движење на Македонскиот берзански индекс - МБИ



Проблеми и ограничувања

Сеуште целосно незавршената приватизација и на тоа го забавуваше процесот на реструктурирање на националната економија, и неповолно влијаеше врз поттикнувањето на развојот на пазарот на капитал во Република Македонија, а во тие рамки и на берзата.

Процесот на приватизација во Република Македонија се изведуваше по целосно различен концепт од оној што се изведуваше во земјите од Централна и Источна Европа.

Во земјите каде што се применуваше ваучерскиот модел на приватизација, масовната приватизација делуваше како катализатор на пазарот на капитал и многу побргу се создадоа услови за развој на секундарното тргување, односно на берзата. Ова е карактеристично без оглед дали ваучерската приватизација се применуваше од почетокот на 90-те години (како што беше случајот со Чешка, Словачка и Русија) или пак се применуваше во втората фаза на приватизација (како што беше случајот со Полска и Словенија). На тој начин, паралелно со ваучерската приватизација, која се остваруваше преку берзите, се одвиваше истовремен процес на развој на пазарот на капитал, едукација на јавноста (акционерите и инвеститорите) и привлекување на странски инвеститори на берзата.

Приватизацијата во Република Македонија претставуваше целосно децентрализиран и автономен процес на приватизација, случај по случај, кој го спроведуваа самите фирми, но надгледуван и контролиран

од Агенцијата за приватизацијата. Македонскиот модел на приватизација не предвидуваше приватизација преку котација на фирмите на берза.

Од тие причини и развојот на секундарниот пазар на капитал-берзата, беше предвиден за втората фаза на остварување на процесот на приватизација во Македонија, односно после завршување на рокот на автономната приватизација - декември 1995 година. Од истите причини и Македонија заостанува во развојот на пазарот на капитал, во однос на земјите во Централна и Источна Европа.

Карактеристично за 2001 година се промени во манифестирањето на одредени фактори на пазарот на капитал, кои делуваат на страна на понудата.

Така, преку сопственичката консолидација, која веќе трета година по ред се реализира преку берзата, се стеснуваше бројот на потенцијални, профитабилни компании кои можат да ги исполнат критериумите за котација на официјалните пазари, бидејќи тие стануваа цел на преземање од стратешки странски инвеститори. Со тоа се намалуваше бројот на акционерите и дисперзираноста на акциите во јавноста и се губеше потенцијалниот материјал за тргување.

Од друга страна, недоследната примена на законските прописи за објавување на финансиски и други податоци (член 56 од Закон за хартии од вредност и член 565 од Закон за трговски друштва), ги прави уште понедостапни и позатворени акционерските друштва за јавноста, поради што во јавноста непостојат никакви финансиски и материјални информации за работењето на трговските друштва. Тоа ја намалува транспарентноста во процесот на инвестирање преку берзата, влијае на нереално формирање на цените на акциите и нивно депресирање.

Оваа состојба ги одбиваше профитабилните друштва да пристапат на котација на официјалните пазари на берзата, со што би презеле обврска за редовно објавување на материјални и финансиски показатели за своето работење. На овие состојби неповолно влијаеше и ниското ниво на корпоративно управување во приватизираниите трговски друштва.

Исто така, во 2001 година е намален и бројот на нови емисии на хартии од вредност. Тие се продаваат на познати купувачи (како приватни пласмани)¹ и ниту една нова емисија на акции во 2001 година не бешеотирана на берзата. Тоа укажува на недоволно развиен примарен пазар на капитал, кој не креира дополнителен материјал за секундарно тргување преку берзата.

Сите овие фактори на страната на понудата на пазарот на капитал, негативно се одразија врз привлекување на нови компании за котација на официјалните пазари на берзата и ликвидноста во тргувањето. И покрај даночните олеснувања (50% понизок данок на добивка за 3 години за котираните компании на официјалниот пазар на берзата), само една компанија во 2001 година поднесе барање за котација на берзата. На овие состојби, особено негативно влијаеше неповолната политичко-безбедносна состојба и воените дејствија во земјата.

Неповолни состојби во 2001 година се манифестираа и на страна на факторите на побарувачка на пазарот на капитал.

И покрај воведените даночни ослободувања од данок на капитални добивки, што требаше да ја поттикне побарувачката за хартии од вредност и со тоа ликвидноста на берзата, ефектите изостанаа, пред се заради воздржување од инвестирање во хартии од вред-

Карактеристика на берзанското работење во 2001 година беше откупувањето на големи пакети на акции и цели фирми преку берзата во 82 трговски друштва, со што трета година по ред продолжи процесот на окрупнувањето на сопственоста во Република Македонија. На тој начин се остваруваше процесот на сопственичка консолидација преку берзата, како предуслов за спроведување на структурните реформи во националната економија

ност во услови на воени дејствија во земјата.

И натаму главни инвеститори на берзата и тоа во помал број во споредба со претходната година, се домашните инвеститори. И натаму отсутвуваат странските портфолио инвеститори-инвестициони фондови, кои поради недоволниот број котираните компании (според нивните критериуми потребни се најмалку 5 котираните компании на берзата, за да се дисперзира нивниот ризик) и неповолната политичко-безбедносна состојба, го избегнуваа македонскиот пазар на капитал за инвестирање.

Од исти причини досега во Македонија не е формиран ниту еден локален инвестиционен фонд и покрај заокружената институционална рамка за работење на овие институционални инвеститори. На ова негативно влијание имаше и сеуште целосно незавршениот процес на финансиска консолидација и реструктурирање на банкарскиот сектор во Република Македонија.

¹ Во 2001 година беа одобрени 19 нови емисии на акции и тоа на 7 банки, 1 штедилница, 4 брокерски друштва и 7 трговски друштва, во вкупна номинална вредност од околу 2,4 милијарди денари (околу 39 милиони ЕВРА).

ЗНАЧЕЊЕТО НА ЦЕНТРАЛНИОТ ДЕПОЗИТАР ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ ВО ПРАКТИКАТА

Захари
АРСЕНКОВ

- Сега може скоро секој! -

Захари Арсенков е извршен директор на брокерската кука БРО-ДИЛ од Скопје.

Дипломирал на Филолошкиот факултет во Скопје во 1992 година, на отсекот англиски јазик и книжевност. Во периодот од август 1995 до март 1996, работи како асистент во меѓународната консултанска кука ИСЦ од Лондон, експертите кои ги поставија основите на Македонската берза на долгорочни хартии од вредност. По официјалното отпочнување со работа на Македонската берза, две години работи како брокер во Секторот за хартии од вредност на Алмако банка АД Скопје. Во август 1999 преминува во Бро-Дил, исто како брокер, за од март 2001 година да биде промовиран во извршен директор. Исто така, Арсенков е и Претседател на Управниот одбор на Централниот депозитар за хартии од вредност.

Институцијата централен депозитар

Централните депозитари, како повеќефункционални институции во развиените и пазарите во развој, се неизбежен дел од мозаикот на индустријата на хартии од вредност. Во развиените земји, тие се одамна дел од инфраструктурата без кој тешко би можел да функционира целиот пазар на капитал. Во земјите од Централна и источна Европа, потребата од оваа институција се наметна со преминот кон пазарно стопанисување. Само за илустрација, во Романија и Бугарија, централните депозитари работат профитабилно и во периодите на најголемите кризи на берзите; во Русија, значењето на депозитарот е издигнато дури и на национално ниво (Русија има повеќе регионални депозитари, од кои еден е резервиран исклучиво за хартиите од вредност што ги издава компанијата Газпром, која е од стратешки национален интерес за земјата); во Турција, централниот депозитар дури прераснал во комерцијална банка поради обемот на услугите што ги врши.

Општиот амбиент во Република Македонија

Компјутерирање на инфраструктурата

Покрај сите други работи што ги доживеавме во годината што измина, бевме сведоци и на конечниот почеток на дефинитивното заокружување на законската и институционална инфраструктура потребна за непречен развој на индустријата на хартии од вредност во Република Македонија. Освен измените во Законот за девизно работење во делот што регулира прашања поврзани со тргувањето со хартии од вредност во и надвор од државата (кој што се уште не е ефективно стапен во сила), законите што регулираат спречување на перење пари, инвестиционите фондови, преземањето на трговски друштва, измените во Законот за хартии од вредност, Предлог-Законот за преземање на трговски друштва, Законот за измени и дополнувања на Законот за данок на финансиски

транзакции (со кој тргувањето со хартии од вредност целосно се ослободува од овој вид оданочување) и ред други законски проекти како дел од сеопштите економски реформи, конечно беше основана и институција без која оваа индустрија не може да функционира на ефикасен и сигурен начин. Во декември минатата година почна со работа и Централниот депозитар за хартии од вредност (ЦДХВ), основан од брокерски куќи, банки и осигурителни компании. Оваа институција, не само што речиси веднаш практично ќе помогне во расчистувањето на една голема нејаснотија во Македонија - сопственичката структура во акционерските друштва, туку во голема мера ќе го олесни и работењето на посредниците на Македонската берза, на самата Берза, на акционерите и на издавачите на хартии од вредност.

Конкретни придобивки

Дематеријализација

Една од најочигледните и најнепосредните придобивки од основањето на ЦДХВ е секако самиот чин на дематеријализација на хартиите од вредност. Од аспект на сопствениците, тоа е големо олеснување: со тоа што веќе немаат обврска да поседуваат физички доказ за тоа што е нивен дел во акционерските друштва, од акционерите е симнат огромен товар. Веќе не мораат (и буквално)



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

да измислуваат начини како од раководствата во компаниите да добијат испечатени потврди за нивните сопствени акции, ниту пак да размислуваат каде безбедно да ги чуваат додека да се решат дали да ги отуѓат.

Од аспект на брокерските куќи, пак, тоа е дури и двојно олеснување: не само што многу побрзо, поедноставно и посигурно можат да проверат што навистина поседуваат акционерите што нудат хартии од вредност за продавање, туку и на инвеститорите можат веќе слободно да им гарантираат дека ќе го добијат она во што се решиле да вложат средства.¹

Централизирана евиденција

Втората, во најмала рака исто толку олеснителна и битна придобивка е централизирањето на евиденцијата на сопственоста и на сите промени на акционерската структура во компаниите. Од тоа корист имаат сите засегнати:

- издавачите се ослободуваат од непотребните трошоци за ангажирање вработени кои ќе се бават со евидентирање и ажурирање на таквите промени и кои ќе сносат одговорност за точноста на податоците;
- имателите на хартии од вредност нема веќе да лутаат од незнаење од компаниите, преку Берзата, брокерските куќи и Агенцијата за приватизација па се до Комисијата за хартии од вредност, за со сигурност да знаат што точно поседуваат;
- инвеститорите сега веќе слободно може да ги вложуваат своите заштеди во хартиите од вредност во кои се решиле да инвестираат: едноставно, нема да можат да купат ништо што не е слободно и „чисто“ од каков и да е правен товар;
- брокерските куќи конечно можат да понудат навистина професионални услуги: брза и лесна проверка на податоци, конечен клиринг и порамнување врз основа на принципот „испорака наспроти плаќање“ (и за купувачите и за продавачите), сигурност и тајност на податоците...

Нето порамнување

Понатаму, оперативна но значајна придобивка за учесниците во работата на ЦДХВ - брокерските куќи е и начинот на порамнувањето. Досега, порамнувањето на сите склучени трансакции со некотирани хартии од вредност се вршеше помеѓу самите брокери - учесници во трансакциите. Тоа, во пракса, значеше дека брокерските куќи мораа непотребно да ангажираат средства за сите трансакции во кои се јавиле на страна на купување, без оглед дали на истиот ден на

тргување продале хартии за кои на имаат побарување. Со новиот систем на клиринг и порамнување, брокерските куќи се должни на денот на порамнување да имаат средства во висина на нето обврските зголемени за износот на најголемата куповна трансакција, и тоа само во еден определен час од денот.

„Оператори на сметки“

Она што дополнително ќе го олесни работењето на брокерските куќи, а со тоа и ќе придонесе за понатамошно зацврстување на деловните односи на брокерите со нивните клиенти и за зголемување на довербата на клиентите во целата индустрија, е претстојно-

Централните депозитари, како повеќефункционални институции во развиените и пазарите во развој, се неизбежен дел од мозаикот на индустријата на хартии од вредност. Во развиените земји, тие се одамна дел од инфраструктурата без кој тешко би можел да функционира целиот пазар на капитал. Во земјите од Централна и источна Европа, потребата од оваа институција се наметна со преминот кон пазарно стопанисување

то потпишување на посебен договор помеѓу брокерските куќи и ЦДХВ. Имено, договорено е наскоро брокерските куќи (откако ЦДХВ ќе ја спроведе потребната обука) да преземат уште една функција од ЦДХВ - да станат и оператори на сметките (акционерскиот имот) на акционерите и издавачите на хартии од вредност.

Со тоа, од една страна, ќе се олесни работењето на самиот Депозитар, зашто тој ќе има релации само со активните учесници во неговото работење (во моментот, тоа се десетте активни брокерски куќи), наместо со сите поединечни акционери (околу 450,000 во целата земја) и со издавачите на хартии од вредност (околу 650 на број). Истовремено, тоа ќе значи и зголемување на обемот на работење на брокерските куќи (а со тоа и на профитабилноста во работењето), а ќе значи и олеснување за акционерите и издавачите: како прво, нема да мора да ги менуваат досегашните деловни партнери и, второ, ќе можат сите работи поврзани со хартиите од вредност да ги завршат на едно место - во самите брокерски куќи.

На крајот, сите наведени користи за брокерските куќи од функционирањето на Депозитарот наведуваат на мала парафраза на познатото рекламно мото:

Сега може скоро секој!

¹ Еден од најдрастичните примери за тоа со колкав ризик се соочуваа инвеститорите беше досегашниот начин на продажба на акции од страна на Агенцијата за приватизација: брокерите кои што ги застапуваа инвеститорите на пазарот на државни акции едноставно немаа начин да им гарантираат на купувачите дека тоа за што платиле навистина и ќе го добијат. Практиката на Агенцијата за приватизација беше да не издава потврди за акциите што се продаваа пред средствата од продажбата да легнат на нејзината жиро сметка. Веројатно само брокерските куќи и нивните клиенти знаа во колку инстанции таквото купување „мачка во вреќа“, завршуваше со непорамнети трансакции, судски спорови и последователни проблеми како резултат на невалидни потврди.

ОСИГУРУВАЊЕ НА ДЕПОЗИТИТЕ И СТАБИЛНОСТА НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ

Маја
ПАРНАРЦИЕВА

Осигурувањето на депозитите има задача да ја редуцира неизвесноста кај депонентите за судбината на нивните депозити во ситуација кога одредена банка или штедилница има сериозни проблеми со солвентноста. На тој начин проблемот се локализира и се оневозможува појавата на "домино-ефектот"

Маја Парнарчиева е раководител на Секторот за финансиски систем во Министерството за финансии. Родена е во 1976 година. Дипломирала во 2000 година на Економскиот факултет во Скопје – насока финансии и банкарство. Пред вработувањето во Министерството за финансии работела во Министерството за развој во Одделението за Европска интеграција. Посетувала голем број меѓународни конференции и семинари од областа на банкарската стратегија и процесот на развој на Балканот. Поседува сертификат за положен брокерски испит. Зборува англиски и германски јазик.

Стабилниот финансиски систем создава поволни предуслови за развој на финансиското посредување и ефикасна алокација на ресурсите, како основни фактори за просперитет на една национална економија. Во рамките на финансискиот сектор особено важна улога има банкарскиот сектор, на чија стабилност се дава приоритет. Како дополнителна заштита на стабилноста на банкарскиот систем и на депонентите претставуваат системите за осигурување на депонираниите средства во банките и штедилниците.

Првиот формален систем на осигурување на депозитите е воспоставен во САД во 1934 година со цел да се спречи појавата од пропаѓање на банките. Дури по завршетокот на Втората светска војна осигурувањето на депозитите започнало да се шири надвор од САД (табела 1). 80-те години претставувале период кога со неверојатна брзина растел бројот на системи за осигурување на депозитите, вклучувајќи ги повеќето земји од ОЕЦД и земјите во развој. Транзиционите економии, пак, почнаа да прифаќаат некои од видовите на експлицитна заштита на депонентите во 90-тите година. Во 1994 година, осигурувањето на депозитите стана стандард за новоформираните единствени банкарски пазар на Европската унија.

Предности

Осигурувањето на депозитите има задача да ја редуцира неизвесноста кај депонентите за судбината на нивните депозити во ситуација кога одредена банка или штедилница има сериозни проблеми со солвентноста. На тој начин проблемот се локализира и се

онеозможува појавата на „домино-ефектот“. Истовремено, целта на системите за осигурување на депозитите не е подеднакво да ги штити сите, при што од примарно значење е заштитата на „малиот штедач“, пред сè, поради неможноста „малиот штедач“ да ги собере и анализира сите информации за да ги депонира своите пари во најдобрата банка во системот.

Недостатоци

Без разлика дали осигурувањето на депозитите е или не е најдобар начин да се спречат банкарските кризи, сите економисти прифаќаат дека претставува извор на морален hazard. Имено, способноста на банките да привлекуваат депозитори повеќе не ја одразува ризичноста на нивните портфолија, благодарение на што банките се охрабрани да финансираат високо ризични, кои истовремено се и високо доходовни проекти. Како резултат на тоа, осигурувањето на депозитите може да предизвика пропаѓање на банки, а доколку банките преземаат ризици кои се корелираат, системските банкарски кризи можат да станат сè почеста појава. Така, штедно-кредитната криза во САД во 80-тите беше широко користена како пример за морален hazard, креиран преку комбинација од великодушен систем за осигурување на депозитите, финансиска либерализација и неуспех на регулацијата.

Според економската теорија, депозитното осигурување може да ја зголеми банкарската стабилност заштитувајќи го малиот штедач од проблемот на асиметричната информираност, од друга страна, пак, може да ја намали банкарската стабилност преку охрабрување банките да преземаат поризични проекти. Во случај теоријата да има двосмислени импликации интересно е да се погледнат емпириските докази. Сè уште не постои обемна емпи-



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

риска студија за да се проучат ефектите од депозитното осигурување на банкарската стабилност. Овој текст е скроман обид да се придонесе кон пополнување на таа празнина.

Дополнителен недостаток на системите за осигурување на депозити е што тие би можеле да влијаат во правец на намалување на пазарната конкуренција во рамките на банкарскиот сектор, а со тоа, индиректно, може неповолно да се влијае и врз степенот на ефикасноста на пазарната алокација на финансиските ресурси во националната економија.

Видови на системи за осигурување на депозити

Разгледувајќи ја табела 1 може да се заклучи дека денес постои значителна варијација меѓу поставените системи за депозитно осигурување во земјите. Имено, некои земји немаат експлицитно осигурување на депозитите, односно нивниот систем е имплицитен, додека други имаа великодушни системи со екстензивно покривање и без ко-осигурување.

Имплицитен е оној систем каде не постојат правила и процедури за спроведување на заштитата на де-

позитите, нема законска обврска за заштита, односно државата одлучува за заштитата *ad hoc*, потоа нема експлицитно финансирање и степенот на заштита може да варира од незаштитеност до целосна заштита.

Експлицитен е системот за осигурување на депозити каде постојат правила и процедури за спроведување на заштитата на депозитите, постои законска обврска за заштита на депонентите до осигурен лимит, осигурувачот арбитрарно одлучува за заштитата на неосигурените депоненти, степенот на заштита варира од ограничена до целосна заштита, потоа најчесто банките го финансираат системот преку плаќање на премии (иако не е исклучена можноста и државата да дава редовни уплати или финансиски инјекции). Исто

Според економската теорија, депозитното осигурување може да ја зголеми банкарската стабилност заштитувајќи го малиот штедач од проблемот на асиметричната информираност, од друга страна, пак, може да ја намали банкарската стабилност преку охрабрување банките да преземаат поризични проекти. Во случај теоријата да има двосмислени импликации интересно е да се погледнат емпириските докази

Земја	Видови експлицитен=1 имплицитен=0	Година на вovedување	Обештетување во УСД ¹ или во ЕВРА	Покриени девизни депозити	Покриени меѓубанкарски депозити
Австралија	0	/			
Австрија	1	1979	\$24.075	0	0
Белгија	1	1974	20.000 ЕВРА	0	0
Канада	1	1967	\$ 40.770	0	1
Данска	1	1988	20.000 ЕВРА	1	0
Финска	1	1969	\$ 29.435	1	0
Франција	1	1980	\$ 65.387	0	0
Германија	1	1966	20.000 ЕВРА	1	0
Грција	1	1993	20.000 ЕВРА	0	0
Италија	1	1987	\$ 125.000	1	0
Норвешка	1	1961	\$ 260.800	1	0
Швајцарија	1	1984	\$ 19.700	0	0
Турција	1	1983	целосно	1	0
В. Британија	1	1982	22.222 ЕВРА	0	0
САД	1	1934	\$ 100.000	1	1
Реп. Чешка	1	1994	кообештетување до \$ 3.565	1	0
Унгарија	1	1993	\$ 9.000	1	0
Полска	1	1995	до 1.000 ЕВРА–100%, наредните 2.000 ЕВРА–90%	1	0
Македонија	1	1997	од 2000 година депозитите до 1.500 ЕВРА –100%, додека депозитите од 1.500 ЕВРА до 7.500 ЕВРА–90%	1	0

1/ Курс на УСД на крајот на јули, 1998 година

така, во случај на пропаѓање на банка Фондот е тој што го реализира финансирањето.

Земјите без депозитно осигурување би требало да имаат алтернативен начин на штедни институции, кои би морале да се поефективни во заштитување на депозиторите и во спречување на пропаѓање на банките (што е тешко веројатно да се реализира, со исклучок на земји каде банкарскиот сектор е претежно државен, па постои силна имплицитна гаранција).

Степен на покриеност на депозитите

Некои земји имаат воспоставени шеми со строги лимити во врска со висината и природата на осигурените депозити. Постоењето на лимити е вообичаено, меѓутоа висината варира од земја до земја: на пример во Норвешка е 260.800 \$, САД 100.000 \$, Швајцарија

на депозитите во Република Македонија утврдувајќи лимити на висината на депозитот кои се обештетуваат, дополнително ја промовира сигурноста на банките и штедилниците во државата.

Начин на финансирање

Кај депозитните осигурителни шеми постојат разлики во финансирањето (табела 2), имено имаме системи без шема, потоа со нефинансирана шема или со финансирана шема. Нефинансираните шеми се слични на имплицитните шеми. Моралниот хазард е подоминантен кај шемите кои се финансирани од страна на државата, а се јавува во поблага форма доколку се целосно финансирани од приватниот сектор. Во практика, најчеста е појавата на финансирани Фондови за осигурување на депозитите, чии што средства се

Земја	Извор на финансирање: само банки=0 банки+држава=1 само држава=2	Управување: државно=1 заедничко=2 приватно=3	Членство задолжително=1 доброволно=0
Австрија	1	3	1
Белгија	1	2	1
Канада	1	1	1
Данска	1	2	1
Финска	1	3	1
Франција	0	3	1
Германија	0	3	1
Грција	0	2	1
Италија	1	1	1
Норвешка	1	1	1
Швајцарија	0	1	0
Турција	1	1	1
В. Британија	0	3	1
САД	1	1	1
Реп. Чешка	0	1	1
Унгарија	0	1	1
Полска	1	1	1
Македонија	1—премии од банките, со можност за дополнителни средства во вид на позајмици од земјата (буџетот) или странство	1	1

19.700\$ итн. Во повеќето земји покриетието ги вклучува и девизните депозити, додека интербанкарските депозити се осигурени во мал број на држави. Системите кои екстензивно ги покриваат девизните депозити или интербанкарските кредити се поранливи отколку системите со помало покритие. Значи, доколку се постави одреден лимит во опфатноста на покритието, во тој случај се намалуваат негативните влијанија на осигурителните шеми врз стабилноста на банкарството. Се оценува дека системот за осигурување

обезбедуваат преку заедничко финансирање на државата и банките. Така, во Република Македонија за секој поединечен депозит банката плаќа премија во Фондот. Овие средства ќе се користат за обештетување на штедачите во несолвентни банки. Меѓутоа, доколку средствата од Фондот не се доволни, во тој случај државата е краен финансиер.

При поставеноста на осигурителните шеми многу битно е премиите да ја одразуваат и ризичноста на банкарското портфолио. Во тој контекст е и решени-

ето во Законот за фондот за осигурување на депозити, според кој висината на премиите се утврдува во зависност од бонитетот на секоја поединечна банка.

Управување на Фондовите за осигурување

Фондовите за осигурување на депозитите можат да бидат раководени од страна на државата, од страна на приватниот сектор или од некоја друга форма на приватно-државен менаџмент. Во светот доминираат шеми на депозитно осигурување кои се управувани од страна на државата (што е случај и со Република Македонија), бидејќи поради ранливоста на банкарскиот систем, посебно во земјите кои финансиски зависат најмногу од банките, мала нестабилност на банкарскиот сектор може да предизвика последици од огромни размери во целата национална економија. Единствен начин за постигнување на успешни резултати на депозитните шеми кои се раководени исклучително од страна на банките, претставува постоењето на совршени информации за ефикасно меѓусебно контролирање, што во практика е тешко остварливо.

Исто така, анализирајќи ги повеќето земји може да се заклучи дека скоро без исклучоци членството на банките во осигурителните шеми е задолжително.

Емпириски докази

Имајќи ја во предвид очигледната хетерогеност на депозитни осигурувања применети во земјите и релативно големиот број банкарски кризи во светот, економистите се обидуваат да утврдат дали природата на системите за депозитно осигурување има значително влијание врз веројатноста за појава на банкарски кризи. Во практика, влијанието зависи од специфичните карактеристики на дизајнираниот систем: на пример, колку е полимитирано покривањето на депозитите кои се осигуруваат, толку се намалува појавата на морален hazard, иако тој систем можеби не би можел да биде толку моќен за спречување на пропаѓањето на банките. Слично, во систем кој е финансиран, гаранцијата може да биде покредибилна отколку во систем кој не е финансиран. Меѓу останатите варијабли заклучено е дека порастот на GDP и GDP per capita влијаат негативно врз ранливоста на банкарскиот систем, додека реалната каматна стапка и депрецијацијата влијаат позитивно, како што укажува и економската теорија. Инфлацијата и промената на условите на трговијата имаат незначително влијание. Во некои земји е забележано дека експлицитните депозитни осигурувања влијаат врз сензибилноста на земјата на системски ризични фактори. Имено, тие земји се поранливи на зголемувањето на реалните каматни стапки, депрецијација на домашната валута, како и на проблеми предизвикани од страна на валутни кризи.

Исто така, проучувањата укажуваат дека влијанието на депозитното осигурување врз стабилноста на банкарскиот систем зависи и од квалитетот на регулаторната рамка во државата. Особено значајно за стабилен банкарски систем претставува:

- висок степен на владеење на законите;
- квалитетна договорна рамка;
- квалитетот на бирократија;
- минимални бирократски задоцнувања; и
- ниското ниво на корупција.

Практиката докажува дека добри институции (вклучувајќи и добра регулатива и супервизија) играат многу битна улога во намалување на негативните ефекти на депозитните осигурувања врз банкарската

Исклучително битните тековни реформи во банкарскиот систем, влезот на странски капитал во банкарскиот сектор и ваквата поставеност на системот за осигурување на депозитите овозможи конечно зголемување на депозитите во банките и штедилниците. Пред сè, тоа е резултат и на поголемата доверба на граѓаните во банкарскиот систем на Република Македонија и покрај тешките моменти низ кои таа минува оваа година

стабилност. Токму квалитетната институционална поставеност во државата овозможува овие негативни ефекти да исчезнат.

Во светот, со посебен акцент на земјите во развој и транзиционите економии, постои тенденција за воведување на експлицитни системи за осигурување на депозитите, бидејќи се смета дека тие имаат одредени предности:

- имаат подобра административна процедура за решавање на ситуациите на пропаѓање на банка, како и заштита на депонентите;
- поефикасни се во заштитата на „малите“ депоненти, бидејќи ним им е гарантирано барем делумно обештетување;
- во поголема мерка помагаат за воспоставување и одржување на довербата на јавноста во банкарскиот систем;
- потребните средства Фондот ги собира во одреден временски период, односно трошоците на банките за плаќање на премии се распоредуваат на подолг рок.

Осигурувањето на депозитите во Република Македонија

Во периодот по монетарното осамостојување во Република Македонија се појави сериозна потреба од воведување на систем за депозитно осигурување. Првенствено, мотивот произлезе од проблемот на исплатата на т.н. „замрзнати девизни штедни влогови“, реструктурирањето на банкарскиот систем и банкротствата на одредени банки и штедилници, што де-

финитивно водеше кон целосно губење на довербата во домашниот финансиски систем. Поради тоа, беше институционализиран Фондот за осигурување на штедни влогови а.д. Скопје во јануари 1997 година, преку кој се обезбеди гаранција на штедните влогови на физичките лица до одредено ниво. Со новиот Закон за Фондот за осигурување на депозити (Службен весник на РМ бр. 63/2000), Фондот се конституира како државна институција преку која државата, целосно ја гарантира сигурноста на денарските и девизните депозити на физичките лица во банките и штедилниците, доколку средствата од Фондот не се доволни за обештетување на штедачите. Притоа, Фондот ги обештетува 100% (сто процентно) депозитите на секое физичко лице во една банка или штедилница до износот од денарска противвредност на 1.500 ЕВРА, додека, пак, депозитите до износот од денарска противвредност меѓу 1.500 ЕВРА и 7.500 ЕВРА Фондот ги обештетува во висина од 90%. Со новите измени на Законот за Фондот за осигурување на депозити, кои се во собраниска процедура, стопроцентно обештетување ќе се овозможи за депозити до 3000 ЕВРА, а деведесетпроцентно за депозити од 3000 ЕВРА до 10.000 ЕВРА, што претставува дополнителен стимул за граѓаните да ги внесат своите заштеди во банкарскиот систем и со тоа да придонесат во заживувањето на националната економија.



Осигурувањето во Фондот е задолжително за сите банки и штедилници во Република Македонија кои имаат дозвола за прибирање депозити од физички лица. Во моментот во Фондот членуваат 32 банки и штедилници.

Референци:

1. "Does Deposit Insurance Banking System Stability?"-Ash Demirguc-Kunt and Enrica Detragiache, IMF Working Paper No. 00/3
2. "Deposit Insurance in Developing Countries" Policy, Research and External Affairs Working Paper No. 548, The World Bank
3. "Deposit Protection Arrangements: A Survey" -Aleksander Kyei, IMF Working Paper No. 95/134
4. Информација за начинот на осигурување на депозитите во

Исклучително битните тековни реформи во банкарскиот систем, влезот на странски капитал во банкарскиот сектор и ваквата поставеност на системот за осигурување на депозитите овозможи конечно зголемување на депозитите во банките и штедилниците. Пред сè, тоа е резултат и на поголемата доверба на граѓаните во банкарскиот систем на Република Македонија и покрај тешките моменти низ кои таа минува оваа година.

Искуството на Република Македонија укажува дека во националните економии кои поминале низ банкарски кризи единствен излез од т.н. „маѓепсан круг“ на недоверба, нештедење и неинвестирање претставува градење на силен систем за осигурување на депозитите на граѓаните, чија поставеност овозможува гарантирање од највисоко ниво, државно, за заштита на „малиот штедач“. Од друга страна, применувањето на Базелските супервизорски стандарди во банкарското работење и ефикасната теренска и вонтеренска супервизија врз банките во Република Македонија постојано ја намалува можноста од појава на морален hazard во банкарскиот систем на земјата. Како доказ на сето тоа претставува трендот на зголемување на штедењето од страна на физички лица во банките и штедилниците кој продолжува и во ноември 2001 година (види графикон), достигнувајќи износ од рекордни 22,850 милијарди денари, односно 733 милиони ДЕМ, што претставува пораст од 5,041 милијарда денари во однос на октомври.

Во моментот на пишување на овој текст, сè уште нема официјални податоци за депозитите во месец декември, меѓутоа се проценува дека овој месец претставува рекорд по однос на штедењето во Република Македонија, што во одреден дел е резултат на конверзијата на заштедната која граѓаните ја чуваат во некоја од дванаесетте ЕУ валути во ЕВРА, преку банките и штедилниците како наједноставен, најевтин и најсигурен начин. Сметам дека на почетокот на 2002-та година од големо значење за задржувањето на депозитите во банките ќе бидат услугите на самите банки, а љубезноста и трпеливоста на банкарскиот персонал дополнително ќе влијае врз подобрување на имидот на секоја банка како добар партнер на секој граѓанин.

Република Македонија - М-р Зоран Јовановски, НБРМ 1998 година

5. Банкарски менаџмент- Милутин Ќировиќ, Белград 1995 година

6. Месечни податоци за состојбата на депозитите на физички лица кај банките и штедилниците, членки на Фондот за осигурување на депозити, извор: месечник на НБРМ

ЕВРОПСКИТЕ ПАЗАРИ НА КАПИТАЛ - II ДЕЛ

Како општи трендови на пазарите на капитал во земјите членки на Европската унија можат да се издвојат: нагласените процеси на интернационализација, интеграција или поврзување на берзите, воведување на ефикасни и сигурни електронски системи на тргување, дематеријализацијата на хартиите од вредност, усовршување на системите на клиринг и порамнување и тн.

Елена
ЈАКИМОВСКА
ПЕТРОВСКА

ВОВЕД

И покрај бројните заеднички карактеристики на финансиските пазари на земјите од ЕУ, кои пред сè, се резултат на активностите околу создавањето на интегриран пазар на финансиски услуги во Европа, националните пазари на капитал на земјите-членки на ЕУ се разликуваат по пазарната инфраструктура, по начинот на нивното регулирање и по многу други карактеристики што секој од тие пазари го прави поразличен од другите, иако функционираат на заеднички принципи. Во претходниот број на Билтенот беа обработени пазарите на капитал на Италија, Австрија и Франција. Во продолжение, ќе бидат изложени главните карактеристики на уште неколку пазари на капитал од Европската унија (финансиската инфраструктура, регулирањето на пазарот) и осврт на значајните промени што се случуваат на овие пазари во изминатите неколку години.

ГЕРМАНИЈА

Синоним за германскиот финансиски пазар е Deutsche Börse, интегрирана електронска берза која обезбедува пристап на пазарот на капитал на голем број компании и инвеститори. Всушност, Deutsche Börse AG е компанија формирана во јуни 1993 која управува со Франкфуртската Берза. Меѓутоа, Deutsche Börse AG е компанија која покрај тргувањето со хартии од вредност и финансиски деривативи обезбедува и голем број други услуги за корисниците: клиринг, порамнување, база на пазарни информации и системска поддршка, со тоа

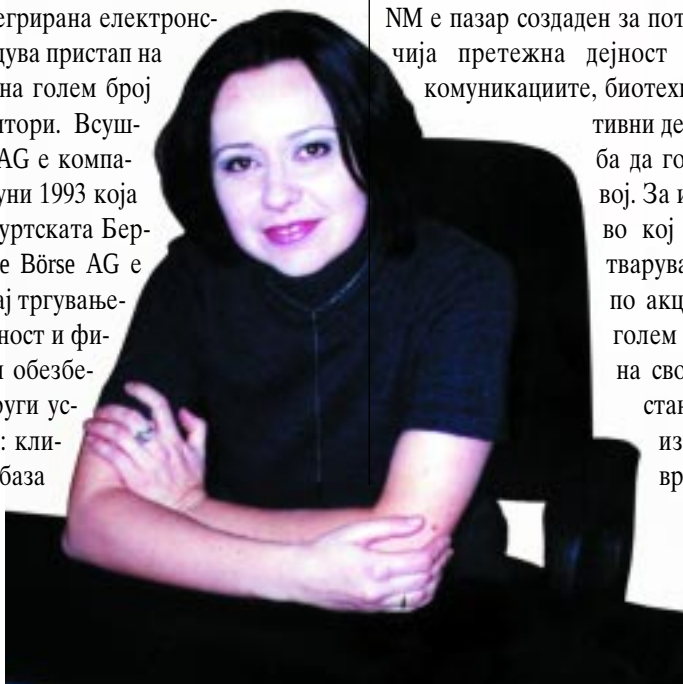
обезбедувајќи ефикасност и добра организација на пазарот на капитал во Германија.

Од 28 ноември 1997 година Франкфуртската берза го користи Xerta електронскиот систем на тргување. Овој систем овозможува брза обработка на налозите и директен пристап до пазарот, без учество на посредници. Сите налози за тргување со акции на Франкфуртската берза можат да бидат реализирани преку Xerta системот, без разлика дали се понудени на официјалниот пазар (Amtlicher Handel), на регулираниот пазар (Geregelter Markt), неофицијалниот регулиран пазар (Freiverkehr) или пак, на сегментите на новиот пазар (Neuer Markt). Промовирајќи се во еден од најнапредните, најтранспарентни и најсигурни електронски системи на тргување Xerta електронскиот систем е прифатен и на неколку други берзи. Така, Xerta системот за тргување со акции го користат и берзите во Виена (Vienna Stock Exchange) и Даблин (Irish Stock Exchange).

Следејќи ги потребите на пазарот, Deutsche Börse AG на 10 март 1997 година го промовираше новиот пазарен сегмент на Франкфуртската Берза, Neuer Markt. NM е пазар создаден за потребите на нови компании чија претежна дејност е технологијата, теле-

комуникациите, биотехнологијата и други иновативни дејности и кои имаат потреба да го финансираат својот развој. За инвеститорите ова е пазар во кој гледаат можност за остварување на поголема добивка по акција со прифаќање на поголем ризик во инвестирањето на своите средства. Овој пазар станува сè поатрактивен и за издавачите на хартии од вредност и за инвеститори-

Елена Јакимовска Петровска е вработена во Комисијата за хартии од вредност, како самостоен советник во секторот за издавање одобренија. Родена е во 1970 година. Дипломирала на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, – Економски Факултет, Скопје во февруари 1995 година. Во Комисијата за хартии од вредност работи од мај 1995 година. Поседува одобрение за работа со хартии од вредност издадено од КХВ и ISMQ диплома издадена од Институтот за хартии од вредност од Лондон, В. Британија. Член е на работни групи за издаботка на неколку законски и подзаконски акти од областа на пазарот на капитал во Република Македонија. Учествовала на повеќе меѓународни семинари и курсеви од областа на пазарот на капитал. Објавила неколку написи во стручни списанија од областа на хартиите од вредност.



*Мислената изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

те (и покрај поголемиот ризик), што може да се потврди и со рапидно зголемениот број на котирали компании, но и со сè поголемиот обем на тргување, како по вредност, така и по број на истргувани акции.

Трговијата со традиционалните хартии од вредност, акциите и обврзниците и другите инструменти на пазарот на капитал, за некои од учесниците на пазарот беа предизвик за создавањето на нови финансиски инструменти, опциските и фјучерс договори, како деривативни финансиски инструменти. Нивното меѓународно прифаќање како стандардизирани финансиски инструменти создаде потреба од развивање на организирани пазари за нивна трговија. Во Германија во 1988 година беше формирана DTB Deutsche Terminbörse, берза на деривативни финансиски инструменти. Десет години подоцна, следејќи ги процесите на интеграција на европските пазари на капитал, беше спроведено спојување на DTB Deutsche Terminbörse со Шведската берза на финансиски деривативи Soffex, создавајќи ја Eurex, првата меѓународна берза на деривативи. Тргувањето со деривативните инструменти на двете берзи се одвива преку заедничка електронска платформа, а берзата извршува функции и на клириншка кука. Од октомври 1999 година Eurex е присутен и на пазарот за финансиски деривативи во Финска - платформата за тргување на Eurex е прифатена од берзата во Хелсинки.

Планот за интегрирање на Франкфуртската и Лондонската берза, и покрај сите најава и напори, не се реализираше. Недоразбирањата околу правилата за котација на новата берза, начинот на нејзината работа и порамнувањето на меѓуграничните трансакции не создадоа поволни услови за финализирање на проектот

Порамнувањето на трансакции со хартиите од вредност на Франкфуртската берза и на другите регионални берзи, како и на трансакциите со финансиските деривативи на Eurex го врши Clearstream International, една од најголемите европски клириншки куки. Clearstream International е формиран на 01.01.2000 година, со спојувањето на Deutsche Börse Clearing AG и Cedel International S.A. од Луксембург. Clearstream е значаен сегмент во функционирањето на финансискиот пазар во Германија, со капацитет непречено да го извршува клирингот и порамнувањето на бројните финансиски трансакции, притоа давајќи значаен придонес во интегритетот на овој финансиски пазар. Дневно преку Clearstream се порамнуваат 500.000 трансакции со преку 200.000 финансиски инструменти.

Надлежно тело за контрола на пазарот на капитал во Германија е Bundesaufsichtsamt für den Wertpapierhandel (BAWE), независна федерална институција, основана на 01.01.1995 година, чии основни функции се заштита на инвеститорите и обезбедување на транспарентност и интегритет на пазарот на капитал. Согласно со европските трендови на реорганизација на регулативните тела, за 2002 година во Германија е предвидено интегрирање на супервизорските тела за банкарство, хартии од вредност и осигурување и формирање на нова Федерална агенција за супервизија на финансиските услуги (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht).

ОБЕДИНЕТОТО КРАЛСТВО

Пазарот на капитал во Обединетото Кралство има долга традиција. Лондонската берза (London Stock Exchange) во 2001 година одбележа 200 години од своето постоење како организирана берза. Во тие двеста години постоење Берзата забележа значителен раст, прераснувајќи во една од најголемите берзи во светот. Задржувајќи го имиџот на финансиски центар, Лондонската берза постојано го модифицира начинот на своето работење следејќи ги потребите на пазарот и на најзините членки. Така, во поновата историја на Лондонската Берза можат да се издвојат неколку моменти како клучни во нејзиниот развој:

- 1986 година - година одбележана како пресвртница, во која Лондонската Берза станува приватна компанија, а нејзините членки добиваат можност да работат и како брокери и како дилери. Воедно, тоа е година од кога трговијата со хартии од вредност се одвива преку компјутерски системи (SEAQ and SEAQ International), наместо дотогаш традиционалната трговија со хартии од вредност на паркетот на Берзата;
- 1995 година - воведен е AIM (Alternative Investment Market) - Пазар за нови компании што имаат потреба да го финансираат својот развој. Условите за котација на овој пазар се многу поразлични од другите пазари, пред сè, поради специфичностите што се карактеристични за нови компании;
- 1997 година - воведен е нов побрз и поефикасен електронски систем на тргување - SETS (Stock Exchange Electronic Trading Service); Порамнувањето на трансакциите повеќе не го извршува Берзата, туку CREST Co. Limited, оператор на CREST електронскиот систем на порамнување. Преку овој систем се врши бруто порамнувањето на трансакциите со акции, државните обврзници, инструментите на пазарот на пари и други финан-

сиски инструменти. Овој систем на порамнување се применува и во Даблин, на Irish Stock Exchange;

- 1999 година - воведен е tech MARK - меѓународен Пазар за компании што произведуваат технолошки иновации;
- 2000 година - Лондонската Берза станува јавно акционерско друштво, чии акции од јули 2001 година и официјално котираат на Берзата.

Во последните неколку години во Обединетото Кралство се преземаа и значајни активности околу реорганизацијата на институциите што вршеа регулирање и контрола на финансиските пазари. Во мај 1997 година Владата на Обединетото Кралство ја објави намерата за создавање на единствен регулатор за финансиските фирми и финансиските пазари - Financial Services Authority, FSA, со спојување на функциите од девет институции:

- the Securities and Investments Board (SIB),
- одделот за супервизија и надгледување на Bank of England,
- the Investment Management Regulatory Organisation (IMRO),
- the Personal Investment Authority (PIA),
- the Securities and Futures Authority (SFA),
- владиниот директорат за осигурување,
- the Building Societies Commission (BSC),
- the Friendly Societies Commission (FSC),
- the Registry of Friendly Societies (RFS).

Од декември 2001 година ФСА функционира како независно невладино тело надлежно за регулирање на индустријата на финансиски услуги. Надлежности на новоформираната институција се: контрола на берзите, клириншките куќи и другите провајдери на финансиски услуги; контрола на пазарот и на финансиските трансакции; спречување на финансискиот криминал; заштита на инвеститорите и други активности.

* * *

Елаборирајќи ги значајните настани за Франкфуртската и Лондонската берза, секако, не може да остане незабележано планираното спојување на двете берзи. Имено, на 3 мај 2000 година Франкфуртската и Лондонската берза ги објавија плановите за нивно спојување преку создавање на нова компанија „iX“. Според планот, создавањето на iX требаше да значи создавање на најголема европска берза преку која ќе се спроведуваат повеќе од половината од сите берзански трансакции во Европа, како и најголем меѓународен пазар на деривативни финансиски инструменти.

Според планот:

- капиталот на новата берза би се алоцирал на постојните акционери на Франкфуртската и Лондонската берза, при што процентуалното учество на двете берзи во новата iX берза би било 50:50;
- iX берзата ќе го користи германскиот интегриран електронски систем Xerta, што би придонело за намалување на трошоците и поедноставување на процедурите за тргување;
- клирингот и порамнувањето ќе го спроведуваат Clearstream и CrestCo. Limited, а перспективно да се развие единствен систем за порамнување на трансакциите;
- iX потпиша договор за соработка со NASDAQ, а со планираното спојување на Techmark од Лондон и Neuer Markt од Франкфурт перспективно би се создал нов европски пазар за high-tech акциите.



Меѓутоа, и покрај сите најави и напори, овој план за интегрирање на двете големи европски берзи не се реализираше. Недоразбирањата околу правилата за котација на новата берза, начинот на нејзината работа и порамнувањето на меѓуграничните трансакции не создадоа поволни услови за финализирање на проектот. На ова се надоврза и неочекуваната понуда за превземање на Лондонската берза од страна на OM Gruppen AB, компанија што управува со берзата во Стокхолм, Шведска. Управата на Лондонската берза ја одби понудата на OM Gruppen AB како неприфатлива, меѓутоа двата настани имаа исклучително силно влијание на европскиот пазар на капитал. Значаен настан во поглед на повторното консолидирање на европските пазари беше објавувањето на септемвриската интеграција на берзите во Берлин, Амстердам и Париз со создавањето на Euronext.

ГРЦИЈА

Од јануари 2001 година Грција официјално стана членка на Европската монетарна унија, што беше

резултат на петте последователни години на успешен пораст на грчкото стопанство. Соодветно на тоа, и пазарот на капитал во Грција во последните години забележа тренд на пораст, иако станува збор за пазар на капитал кој е прилично променлив. Тоа е и логично, бидејќи грчкиот пазар на капитал до скоро се вбројуваше во групата пазари на капитал во развој, а од неодамна почна да добива карактеристики на развиен пазар на капитал. Во секој случај, станува збор за пазар на капитал кој функционира на принципите поставени од Европската унија и во чија законска рамка се инкорпирани Европските директиви за финансиските пазари.

И покрај бројните заеднички карактеристики на финансиските пазари на земјите од ЕУ, националните пазари на капитал се разликуваат по пазарната инфраструктура, по начинот на нивното регулирање и по многу други карактеристики што секој од тие пазари го прави поразличен од другите

Учесници на пазарот на капитал во Грција се: брокерски фирми, инвестициони фирми, друштва за управување со инвестициони фондови и други институции. Атинската берза за хартии од вредност е најголем организиран пазар за хартии од вредност во Грција. Клирингот и порамнувањето на трансакциите го врши Централен депозитар за хартии од вредност, кој поседува и систем за дематеријализирано водење на хартиите од вредност.

* * *

Трендовите што беа дефинирани за неколкуте репрезентативни примери се застапени скоро во сите земји членки на Европската унија, како во поглед на организацијата и функционирањето на пазарите, така и во поглед на промените на законската регулатива во насока на нејзина хармонизација на ниво на ЕУ и промени во работата на регулативните тела на пазарот на капитал. Како општи трендови што се случуваат или се поврзани со пазарите на капитал во земјите членки на ЕУ можат да се издвојат: нагласените процеси на интернационализација, интеграција или поврзување на берзите, воведување на ефикасни и сигурни електронски системи на тргување, дематеријализацијата на хартиите од вредност; усовршување на системите на клиринг и порамнување и многи други трендови што значат унапредување на пазарите на капитал и пазарите на финансиски услуги.

Истовремено, може да се забележи тренд на зголемена хармонизација на организацијата, работата и надлежностите на супервизорските тела на пазарите на капитал и на финансиски услуги на земјите членки на Унијата. Приказот на моменталната состојба за функционирањето и надлежностите на регулативните тела на неколку земји-членки на Унијата, може да се види на следната табела која само ја потврдува претходно изнесената констатација.

Земја	Португалија	Ирска	Холандија	Финска	Шведска	Данска
Назив на регулативното тело	Comissão do mercado de valores mobiliários (Portuguese Securities Commission)	Central Bank of Ireland	Stichting toezicht effectenverkeer (Securities Board of the Netherlands)	Rahoitustarkastus(Financial Supervisory Authority)	Finansinspektionen (Swedish Financial Supervisory Authority)	Finanstilsynet (Danish Financial Supervisory Authority)
Статус на регулативното тело	Независна јавна институција основана на 10 Април 1991 година	Независна институција, Во февруари 2001 година Владата на Ирска го одобри предлогот за реформа на финансискиот сектор во насока на создавање единствено регулативно тело во рамките на ЦБ што ќе го регулира целиот финансиски сектор, влучувајќи го и осигурувањето	Независна институција основана во 1988 година.Заради комплетна супервизија на финансискиот сектор соработува со Холандската Централна Банка и со супервизијата на осигурителните организации	Независна институција основана во 1993 година со реформата на супервизијата на финансиските пазари, работи во соработка со Централната Банка на Финска	Јавна независна институција	Институција основана на 01.01.1988 година со спојување на банкарската супервизија и осигурителната супервизија, одговара пред Министерот за економски работи
Функции на регулативното тело Регулативното тело врши супервизија на следните институции	Регулирање и супервизија на пазарите на хартии од вредност и на другите пазари на финансиски инструменти, и на учесниците на тие пазари	Меѓу другото, Централната Банка на Ирска се грижи за супервизија на кредитните институции, берзите, одржување на стабилноста на финансискиот систем	Се грижи за законитоста во функционирањето на пазарот на хартии од вредност, заштита на инвеститорите и транспарентност на пазарот, издава лиценци	Супервизија на финансиските пазари и на нивните учесници	Супервизија и надгледување на компаниите што работат на финансиските пазари, издавање дозволи и овластувања за работа	– Супервизија – законска регулатива – информирање (собира и објавува статистички податоци за финансискиот сектор)
	– издавачи на хартии од вредност; – финансиски посредници, инвестициони фондови и индивидуални советници; – пазарите, – порамнувањето; – институционални инвеститори;– ревизори и рејтинг агенции – други лица што извршуваат активности во врска со хартии од вредност Донесува подзаконски акти и упатства	Од аспект на супервизијата на финансиските институции, ЦБ срши супервизија на околу 1000 субјекти: – кредитни институции; – берзи; – брокери на пазарот на пари и пазарот на хартии од вредност; – други инвестициони посредници; – други.	– супервизија на берзите и на фирмите што работат со хартии од вредност	500 компании: – банки; – брокерски фирми; – берзи на хартии од вредност и финансиски деривативи; – друштва за управување со фондови	2.500 компании и осигурителни брокери: – банки и други кредитни институции; – компании што работат со хартии од вредност и друштва за управување со фондови; – берзи, организирани пазари и клириншки куќи; – осигурителни компании и осигурителни брокери	1. финансиска супервизија – кредитни институции – осигурителни компании – пензиски фондови – осигурителни брокери – инвестициони компании – инвестициони асоцијации – други 2. пазарна супервизија – берзи – овластени пазари – брокери – клириншки куќи – други
Надлежности за регулаторот во однос на законската регулатива				Подготвува подзаконски акти и упатства	Донесува подзаконски акти и упатства	Подготвува предлози за донесување на закони од областа на финансите и издава извршни наредби

ПРОЦЕС НА ВОВЕДУВАЊЕ НА ПРОГРАМСКОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Љубинка
МИТЕВА

Имплементацијата на програмското буџетирање во Република Македонија во 2001 година претставува мошне голем чекор во реформата на процесот на буџетирање, која води кон повисок квалитет на доставените буџетски предлози, подетална анализа на трошењето и целите на трошењето на буџетските средства, поголема транспарентност и контрола на извршувањето на буџетот

Љубинка Митева е раководител на одделение во Секторот за буџети и фондови. Родена е 1976 година во Струмица. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 2000 година, насока финансиско – сметководствен менаџмент. Во моментот е запишана на постдипломски студии од областа монетарната економија на Економскиот факултет во Скопје. Посетувала неколку меѓународни семинари за реформа на буџетскиот процес. Активно го владее англискиот јазик.

1. ТИПОВИ НА БУЏЕТСКИ ФОРМАТИ

Буџетот на една држава претставува годишен план на јавните приходи и јавните расходи и, едновременно, тоа е најсилно орудие за имплементација на Владините политики.

Степенот на ефикасноста во имплементацијата на Владините политики е во директна корелација со изборот на буџетската форма, како и со целокупниот буџетски процес, што подразбира дефинирање на правила за проектирање на основните макроекономски агрегати, методи на проектирање на буџетските приходи и расходи. Токму заради тоа, различни земји развиле и користат неколку типови на буџетски формати (системи).

1.1. Буџет на линиски ставки

Буџетот на линиски ставки е буџетски систем со најдолга традиција. Тоа се должи на неговата едноставност при подготвувањето на буџетот и на лесната споредливост на расходите и приходите по години. Буџетот по линиски ставки ги одредува влезните податоци од буџетските корисници и единките корисници на буџетски средства по трошковни намени, економска класификација на расходите (Правилник за класификација на трошоците („Службен весник на РМ“, бр.23/94 и

3/96)) и со оглед на тоа што сите институции користат единствена економска класификација, ваквиот буџетски систем не бара воведување на нови концепти во процесот на буџетирањето.

Системот на буџет по линиски ставки го нагласува типот на трошокот и истиот го прикажува аналитички.

Пример:

Раздел: 09001 - Министерство за финансии

Категорија: 42 - Стоки и други услуги

Ставка: 420 - Патни и дневни трошоци

Потставка 420018 - Патување во земјата - хранари-на (дневница)

Потставка	Опис	Планирани буџетски средства
420018	Патување во земјата хранарина (дневница)	660.000 денари

Буџетот, презентирани на ваков начин, претставува солидна основа за следење и контрола на типот и износот на расходот, но токму строгата контрола дава помала флексибилност за буџетскиот корисник во трошењето на средствата.

Како основен недостаток на линискиот буџет се наведува неможност да се поврзе типот на трошокот со целта заради која е направен истиот, односно преку овој формат се гледа колку средства се потрошени, но не и зошто тие се потрошени.

1.2. Формула буџет

Формула буџет претставува начин на презентирање на буџетскиот предлог преку користење на точно дефинирана буџетска формула. Основа за изготвување на буџетските предлози кај овој систем претставуваат просечните работни пока-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии



затели (формули за распределување на средствата помеѓу буџетските корисници и единките корисници).

Пример:

Просечниот број на болнички кревети (*)

Просечното времетраење на болнички престој (*)

Просечниот број на болни за една година (*)

Трошокот за еден болен = Вкупниот трошок

Формулата добиена на овој начин може да биде добра основа за распределување на средствата по болници.

Системот на буџетска формула има основна цел да обезбеди рамноправен третман во финансирањето на сите буџетски корисници и единки корисници, а со тоа овозможува елиминирање на нелојалната политичка конкуренција помеѓу нив. Меѓутоа, ваквата форма на презентирање не секогаш значи и ефикасно трошење на добиените буџетските средства, односно тоа може да предизвика негативни екстерналии од типот на продолжување на болничкиот престој и сл. Како негативност на овој буџетски систем, слично како и кај линискиот буџет, е тоа што и овде нема јасна релација помеѓу средствата кои се трошат и резултатите кои треба да се постигнат со нив. Заради тоа, системот на буџетска формула не се користи за презентирање на целиот буџет, туку само за одредени делови, во комбинација со други буџетски форми.

1.3. Програмски буџет

Програмскиот буџет е повисок облик на презентирање на буџетот и тој вклучува: дефинирање на програми, идентификација на целите што треба да се постигнат, идентификација на активностите што треба да се преземат, како и средствата потребни за тие активности. Значи, во основата на овој буџетски формат е програмата, која претставува збир на слични активности и услуги кои имаат заедничка цел или група на слични цели. На пример, во рамките на Министерството за одбрана, програмата АРМ има основна цел организирање на одбраната на суверенитетот на државата, остварува одредени активности за реализација на дефинираната цел и во согласност со карактерот на активностите троши одреден износ на буџетски средства.

Бројот на програмите и видот на програмите може да ги дефинираат самите буџетски корисници или вработените во Министерството за финансии во соработка со буџетските корисници. Воведувањето на програми подразбира постоење на класификација на програмите, но и постоење на одредени правила при дефинирањето на истите. Правилата се однесуваат

на: минимумот на средствата кои ги ангажира една буџетска програма, можните начини на финансирање на буџетската програма и одговорноста за извршувањето, односно неизвршувањето на целите предвидени со програмата.

Предноста на програмскиот буџет се гледа во разбирливоста и транспарентноста на работењето на буџетските корисници. Исто така, со јасно опишување на активностите во секоја програма се обезбедува поголема прегледност за Парламентот и за даночните обврзници, чие неспорно право е да бидат запознаени со тоа каде и како се трошат нивните пари.

Пример:

Раздел: 14002 - Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството - Битола

Програма: 12 - Совети

Цели на програмата:

1. Давање на стручни совети за тековно работење на фармите

Активности: посета на фарми по работен план на советникот или по повик на фармерот, ангажирани советници 32 агрономи

Ефекти: Зголемување на профитот на фармите

Потребни средства:

- Гориво 330.000
- Канцелариски материјал 15.000
- 60% од вкупното работно време

2. Воведување на нови сорти и технологии во производството

Активности: вршење на опити и изложување на резултатите од извршените опити, ангажирани 32 агрономи

Ефекти: Правилан избор на сорти и технологија

Потребни средства:

- Горива 40.000
- Канцелариски материјал 27.000
- 40% од вкупното работно време

Транспарентноста на програмското буџетирање овозможува и подобро разбирање на Владините политики по години, но истовремено дава и поголема флексибилност во извршувањето на истите.

Недостаток на ваквиот начин на презентирање на буџетот претставува потребата од поголем ангажман на персонал, кој ќе ги врши анализите на оправданоста на расходите по програми во Министерството за финансии и кај самите буџетски корисници. Друг недостаток кој се јавува со самото воведување на програмите, бидејќи поголемата транспарентност отвора многу поширока и покритичка дискусија во Парла-

ментот, која обично е проследена со голем број на амандмани, со што се пролонгира донесувањето на Буџетот. Воведувањето на програмското буџетирање подразбира и поголема контрола во извршувањето на програмските цели и на расходите извршени за истите.

1.4. Перформансен (оперативен) буџет

Буџетскиот систем врз основа на извршување (оперативен буџет) е таков буџетски формат, кој настојува да ги доведе во релација квантитативните (нумеричките) планови на буџетските корисници и единки корисници со квалитетот на остварувањата на поставените цели и задачи. Значи, опфатот на овој буџетски формат се гледа во односот помеѓу она што треба да се направи (опфатот на работата), она што е направено (излезот) и на кој начин тоа е направено (ефикасноста). Оперативниот буџет, според тоа, може да се користи доколку веќе има воспоставено прифатливи и остварливи стандарди на буџетското извршување, кои понатаму би се користеле за проценка на ид-

Предноста на програмскиот буџет е во разбирливоста и транспарентноста на работењето на буџетските корисници. Имено, со јасно опишување на активностите во секоја програма се обезбедува подобра прегледност, не само во собраниската процедура, туку и за самите даночни обврзници, чие неспорно право е да бидат запознаени со тоа каде и како се трошат нивните пари

ните потреби. Во случај на прилично рестриктивен буџет, тие би биле солидна основа за обезбедување на добри информации за влијанието на рестрикциите врз квалитетот на услугите кои буџетските корисници ги даваат на јавноста. Воспоставувањето на стандарди на извршувањето е сложена работа, која бара постојано ажурирање на податоците, следење на квалитетот на услугите кои корисникот ги дава на јавноста, навремено добивање на квалитетна и споредлива информација, но и објективност во оценувањето на квалитетот на активноста за која се воспоставува стандардот. Теоретски гледано, ваквиот тип на буџетско презентирање дава најсолидна основа за анализирање на финансиското работење на буџетскиот корисник и единките корисници, но во практиката речиси е невозможно објективно да се утврдат и следат стандардите на извршувањето.

1.5. Буџет на нулта основа

Буџетот на нулта основа е таков буџетски формат, преку кој се врши постојана анализа на веќе воспоставените програми, се идентификуваат застарените

програми и неоправдано високите расходи и се истражуваат нови начини на обезбедување на јавните услуги. Ова подразбира постоење на високо развиено ниво на раководење, развиени методи на планирање и оценување на програмското работење, како и способност на Парламентот за анализа и донесување на одлуки.

1.6. Стратегиско планирање и систем на буџетско финансирање

Стратегиското планирање и системот на буџетско финансирање претставуваат приод кон интегрирање на среднорочното планирање со финансиската контрола за една фискална година. Оваа комбинација на програмски и оперативен буџет ги доведува во релација Владините политики на среден рок и годишните буџетските планови на буџетските корисници и единките корисници. Стратегиското планирање и системот на буџетско финансирање, според тоа, најпрвин тргнува од Владините приоритети, потоа ги одредува основните задачи на секоја буџетска институција за годината за која се планира буџетот во насока на реализација тие приоритети, врз таа основа ги одредува средствата потребни за реализација на дефинираните задачи и на крај врз база на веќе воспоставени критериуми дава оценка на извршувањето.

Пример:

Владини приоритети:

- Програми поврзани со асоцијативно членство на РМ со Европската унија;
- Програми поврзани со асоцијативното членство на РМ со НАТО структурите;
- Програми поврзани со реконструкција и адаптација на објектите за примарна здравствена заштита;
- Програми поврзани со реконструкција и адаптација на објекти во основното и средното образование;
- Програма за подобрување на техничките услови за работа во правосудните органи;
- Програми поврзани со унапредување на земјоделското производство, вклучувајќи го и земјишниот катастар.

Следниот чекор е определување на задачите на буџетските корисници и единките корисници поврзани со секој од наведените приоритети, како и определување на потребните средства за реализација на тие задачи. На крајот од годината се оценува степенот на реализација на приоритетите утврдени на почетокот на годината (колку законските прописи се приспособ-

бени на прописите на ЕУ, кај колку училишни центри е извршена реконструкција и адаптација и тн.).

1.7. Буџети со комбинирани формати

Вообичаено во практиката кај многу земји се користат комбинирани буџетски формати, најчесто програмскиот буџет комбиниран со буџетот на линиски ставки. Целта на користење на комбинираните буџетски формати е да се искористат предностите од секој поединечен буџетски формат и да се постигне најадекватна форма на презентирање на буџетот.

2. ВОВЕДУВАЊЕ НА ПРОГРАМСКОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

„Буџетот на Република Македонија претставува годишна проценка на приходите и останатите примања и на трошоците и останатите плаќања, што ги донесува Собранието на Република Македонија, надлежниот орган на единиците на локалната самоуправа и на фондовите, а се трошат за извршување на функциите и обврските на Републиката, единиците на локалната самоуправа и фондовите утврдени со Уставот, законите, подзаконските прописи и актите на единиците на локалната самоуправа и на фондовите“ - Закон за извршување на буџетот („Службен весник на РМ“, бр.10/2001 и 68/2001).

Министерството за финансии, како надлежно министерство за изготвување и извршување на Буџетот на Република Македонија, во последните две години вовеле низа радикални промени во процесот на буџетирање, вклучувајќи ги промените во буџетскиот формат, обемот на анализите кои буџетските аналитичари ги вршат на Предлог - барањата добиени од буџетските корисници, контролата на извршувањето на буџетските расходи, контрола на платите, анализа на фискалните импликации на Предлог законските акти и сл.

Една од клучните промени која се имплементира со Буџетот за 2001 година беше воведувањето на програмското буџетирање во комбинација со дотогаш применуваниот систем на буџетски ставки. Тоа подразбираше примена на нов начин на презентирање на буџетските предлози, но и почеток на поинаков период кон процесот на буџетирање. За прв пат, се постави прашањето за причините, односно зошто се

потребни бараните средства, каде и како истите ќе се трошат и кои се клучните ефекти кои се очекува да се постигнат со реализација на предвидените активности.

На самиот почеток, сосема очекувано, се појавија проблеми кај буџетските корисници. Кадарот кој беше ангажиран за изготвување на предлог барањата за буџетите кај буџетските корисници немаше доволно познавања за тоа што е буџетска програма, на кој начин може да се одвојат трошоците по одделните буџетски програми, дали е возможно да се одвои бројот

Министерството за финансии настојувајќи да ја зајакне соработката со буџетските корисници, организираше повеќе консултативни состаноци и остваруваше секојдневни контакти, со цел да се овозможи поуспешна имплементација на програмското буџетирање

на вработени кои се ангажирани по одделни програми, какви би биле целите на програмите, кои би биле индикаторите за успешно реализирање на поставените цели и тн. Заради тоа, Министерството за финансии настојувајќи да ја зајакне соработката со буџетските корисници, организираше повеќе консултативни состаноци, остваруваше секојдневни контакти, со цел да се разрешат нејасните прашања во тој домен и на тој начин да се овозможи поуспешна имплементација на програмското буџетирање. Секако дека поставувањето на темелите на програмското буџетирање во 2001 година, не значеше и автоматско воведување на реално дефинирани програми со сите неопходни елементи кај сите буџетски корисници. Сепак, направен е мошне голем чекор во реформата на процесот на буџетирање, која во крајна линија води кон повисок квалитет на доставените предлози од страна на буџетските корисници, подетална анализа на трошењето и целите на трошењето на буџетските средства, поголема транспарентност во извршувањето на активностите на буџетските корисници и поголема контрола на извршувањето на буџетот.

Воведувањето на системот на програмско буџетирање во Република Македонија е процес, кој продолжува и во 2002 година. Претстојниот период е предизвик за успешна имплементација на реформата на буџетскиот процес, која ќе донесе поголема транспарентност на јавната потрошувачка и секако, многу подобар квалитет на јавните услуги.

СИСТЕМСКА МЕРКА ВО НАЧИНОТ НА РАБОТЕЊЕ НА ДАНОЧНИТЕ ОБВРЗНИЦИ ВО ПРОМЕТОТ НА МАЛО НА ДОБРА И УСЛУГИ

Владимир
ЗДРАВЕВ

Воведувањето на системот за регистрирање на готовинските плаќања е најефикасен во делот на евиденцијата и обработката на нумеричките податоци снимени при дневно реализираниот промет

Владимир Здравев е раководител на Секторот за фискална автоматизација во Управата за јавни приходи – Генерална дирекција, а воедно е одговорен за работната група на проектот електронски облик и електронски потпис. Роден е 1973 година во Скопје. Значајно е да се напомене учеството, подготовката и организацијата на неколку конференции и бизнис форуми во текот на 1999 година со работни задачи во Министерството за трговија. Дипломирал на Машинскиот факултет во Скопје во 1998 година. Посетил голем број на курсеви и семинари и се стекнал со одредени сертификати во областа на менаџментот, работа со хартии од вредност и маркетинг, од кои како позначаен се издвојува сертификатот за Foreign Trade Promotion for Central European Countries, организиран под покровителство на јапонската Влада. Активно го зборува Англискиот јазик.

Законот за регистрирање на готовинските плаќања е акт кој ги обврзува сите трговски друштва кои работат во прометот на мало (угостителски објекти, маркети, ресторани, кафе барови, бензиски пумпи, трговци на отворено, амбулантна продажба и др.) и работат готовински (со кеш), да се опремаат со одобрените модели на фискални апарати и читачи на платежни картички. Читачот на платежни картички поврзан со фискалниот апарат се користи за автоматска наплата од сметката на имателот на платежна картичка по безготовински пат.

Врз основа на Законот и Правилникот, Министерството за финансии објави јавен повик за прибирање на барања за издавање на дозвола за одобрување на фискална апаратура - читач на платежни картички и интегриран автоматски систем за управување. Производителите кои ќе ги исполнат условите и критериумите поставени од страна на Министерството за финансии ќе добијат одобрување за производство и пласирање на фискалната апаратура која ќе ја произведуваат. Под поимите услови и критериуми се подразбираат правилата поставени во Правилникот за издавање на документ касова сметка за сторна трансакција и за функционалните и техничките карактеристики кои треба да ги имаат фискалните апарати и интегрираниот автоматски систем за управување („Службен весник на РМ“ бр. 55/2001 и 57/2001) и во Правилникот за начин и контрола на фискалните апарати („Службен весник на РМ“ бр. 88/2001), по кои правила треба да се придржуваат производителите кои се во процесот за добивање на одобрување и оние кои веќе ги исполниле сите потребни услови за добивање на одобрувањето.

Следна фаза во реализацијата на Законот за регистрирање на готовински плаќања, претставува произ-

водството на фискалниот систем на опрема. Процесот на производство ќе се одвива на територијата на Република Македонија. Очекуваните резултати од вака поставениот проект се:

- зголемена контрола;
- ефикасност во работата;
- отворање на нови работни места..

Под процес на производство се подразбира поставување на потребната инфраструктура на производителите кои добиле одобрување од Министерството за финансии. Во првиот период очекуваме дека производителите би го избрале минимум процесот на асемблирање на фискалната апаратура, кои понатаму сигурно би добил една нагорна линија на развој на поедини составни компоненти на апаратурата комплетно од домашно производство.

Како составна алка на проектот за регистрирање на готовинските плаќања е и контролата на овој систем. Контролата е обезбедена двостепено, при што првиот степен е контрола на процесот на производство, а вториот степен е контрола од страна на службените лица од Управата за јавни приходи и тоа во делот на снимањето на даноците и во делот на контрола на оперативноста на самите фискални апарати.

Првостепената контрола се извршува од страна на овластена акредитирана лабораторија од страна на Министер-



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ството за финансии која ги прати условите и правилата поставени во Правилникот за начин и контрола на фискалните апарати („Службен весник на РМ“ бр. 88/2001). Секако и при изборот на производителите, извештаите од испитувањата на фискалната апаратура кои произлегуваат од страна на овластената лабораторија се многу важен елемент при донесувањето на одлука за тоа кои фискални апарати можат да се воведат кај даночните обврзници.

Стандардната фискална апаратура која се должни да ја воведат даночните обврзници што вршат промет на добра и услуги за кои плаќањето се извршува по готовински пат, мора да се состои од фискален апарат и читач на платежни картички. Даночните обврзници можат опционално според своите потреби да одберат каков модел на фискален апарат ќе воведат:

- електронска каса со фискална меморија поврзана со читач на платежна картичка;
- фискален принтер поврзан со читач на платежна картичка;
- подвижен фискален апарат; и
- електронски системи со фискална меморија за регистрирање на прометот на нафтени деривати на мало преку сметачки средства за количината и потрошокот на течни горива (бензиски пумпи, плински пумпи и слично) поврзани со читач на платежна картичка.

Имплементацијата ќе се одвива во три фази, според поделбите направени во Законот за регистрирање на готовински плаќања („Службен весник на РМ“ бр. 31/2001), со тоа што роковите за воведување на фискалните апарати ќе бидат пролонгирани од страна на Министерството за финансии за стореното доцнење со имплементацијата на проектот.

Во рамките на активностите што ги превзема Владата на Република Македонија за побрзо придвижување и интегрирање со земјите од Европската Унија, треба да се спомене и реформирањето на платниот систем преку неговото приспособување за функционирање во услови на развиена пазарна економија. Во реформата на платниот систем, основано е АД „Национална платежна картичка“ кое ќе претставува заеднички сервис на банките кое ги обезбедува услугите за процесинг и свичинг, изработување на НПК, пресметка од процесирани трансакции и сл.

Читачот на платежни картички поврзан со фискалниот апарат се користи за автоматска наплата од сметката на имателот на платежна картичка. Преку читачот даночниот обврзник модемски се поврзува со центарот на АД „Национална платежна картичка“,

кој ја врши улогата на технички оператор помеѓу даночните обврзници и банките.

На почетокот на следната година се очекува најголемиот број на вработени во државната администрација да започнат да ги користат платежните картички како платежно средство, со цел да се омасови примената на платежната картичка. Со тоа се овозможува редуцирање на бројот на читачите на платежни картички на продажните места, односно примена

Како составна алка на проектот за регистрирање на готовинските плаќања е и контролата на овој систем. Контролата е обезбедена двостепено, при што првиот степен е контрола на процесот на производство, а вториот степен е контрола од страна на службените лица од Управата за јавни приходи и тоа во делот на снимањето на даноците и во делот на контрола на оперативноста на самите фискални апарати

на само еден читач на платежни картички на едно продажно место, што овозможува примена на било кој тип на платежна картичка.

Воведување на системот на Национална платежна картичка има за цел на внесување на готовинските плаќања во каналите на платниот промет, поголем увид на даночните органи во работењето на правните субјекти, намулување на користењето на благajните и воведување на един-



ствена инфраструктура достапна за сите издавачи, иматели на платежни картички и даватели на услуги и брзо вклопување во глобалниот пазар на стоки и услуги. Затоа во прометот на мало како инструмент за плаќање значајно место ќе заземе платежната картичка која во иднина би требало да ги замени чековите по тековните сметки. Притоа со воведувањето на читачите на платежни картички ќе се обезбеди потребна-

та инфраструктура преку која вршителите на прометот на добра и услуги ќе можат плаќањата да ги вршат преку платежните картички на банките.

Производителите на фискален систем на опрема, должни се на територијата на Република Македонија да отворат најмалку 3 сервисни центри за техничко одржување и сервисирање на фискалниот систем на опрема и тоа во Скопје, Битола и Струмица или Штип



Последната алка во системот за регистрирање на готовинските плаќања се сервисните служби на овластените производители кои се одговорни за технич-

ко одржување и сервисирање на фискалната апаратура.

Производителите на фискален систем на опрема, должни се на територијата на Република Македонија да отворат најмалку 3 сервисни центри за техничко одржување и сервисирање на фискалниот систем на опрема и тоа во Скопје, Битола и Струмица или Штип.

Производителите се должни да обезбедат:

- најмалку едно одржување во текот на годината како превентивно;
- поправка или замена на фискалната апаратура во рок од 36 часа од поднесување на барањето за интервенција од страна на корисникот на апаратурата; и
- најмалку 1 (еден) сервисен техничар на 300 фискални апарати во сервисната област.

Сите овие екипи на технички лица ќе треба да го искористат своето знаење во делот на воведувањето и одржувањето на фискалните апарати, со комплетна консултантска и техничка помош на корисниците на секој нивни повик.

Значајно е да се потенцира дека за успешно функционирање на целиот систем, потребно е сите алки кои го создаваат системот да ги исполнат своите обврски кои произлегуваат од делот на законските рамки и овластувања.



Методи
МИЦЕВСКИ

ОСЛОБОДУВАЊЕ ОД ПЛАЌАЊЕ ЦАРИНА ВРЗ ОСНОВА НА ВЛОГ НА СТРАНСКО ЛИЦЕ

Капиталните инвестиции, кои се вложуваат преку царинско правниот институт - ослободување од царина врз основа на влог на странско лице, во Република Македонија целосно се ослободени од плаќање царина независно од видот на сопственоста на трговското друштво и видот на вложувањето (во опрема или пари), со што Република Македонија претставува една од најлибералните земји за странските инвестиции

ВОВЕД

Повеќето од земјите во транзиција своите национални економии ги отворија за влез на странските инвестиции како претпоставка за брз и економски развој. Меѓу економските мерки кои се применуваат за таа цел секако е и ослободувањето од плаќање на пропишаните јавни давачки за странските инвестиции.

Република Македонија, исто така, од своето осамостојување прави континуирани напори да го привлече странскиот инвеститор со воведување на повеќе олеснувања при увозот на странскиот капитал преку царинската политика.

Капиталните инвестиции, кои се вложуваат преку царинско правниот институт - ослободување од царина врз основа на влог на странско лице, во Република Македонија целосно се ослободени од плаќање царина независно од видот на сопственоста на трговското друштво и видот на вложувањето (во опрема или пари), со што Република Македонија претставува една од најлибералните земји за странските инвестиции.

Во натамошниот текст хронолошки се разработени сите измени и дополненија на прописите кои го регулираат токму ослободувањето од плаќање на царина врз основа на влог на странско лице.

ЗАКОН ЗА ЦАРИНИТЕ

Ослободувањето од плаќање на царина на влог на странско лице, до 1 Април 2000 година кога започна да се применува новиот Царински закон, беше регулирано со одредбите на **Законот за царините** („Сл.весник на РМ“ бр.20/93 и 63/95) и **Правилникот за постапката за остварување на правото за ослободување од плаќање царина** („Сл.весник на РМ“ бр.46/94 и 39/95).

Според одредбите на Законот за царините, ослободувањето од плаќање царина на влог на странско лице се остваруваше под услов вложувањето на странското лице да е подолго од 5 години и влогот на странското лице да изнесува најмалку 20% од вкупно-

Методи Мицевски е Раководител на Секторот за царинско правни работи во Царинската управа. Роден е 1967 година во Скопје. Дипломира на Правниот Факултет во Скопје, каде ги продолжува постдипломските студии на катедрата по управно право. Од 1992 година е вработен во Царинската управа кога го положува царинскиот испит. Во 1996 година го положува Правосудниот испит и е именуван за член на Комисијата на Владата на Република Македонија за одлучување во втор степен по предметите од царинско управната постапка. Членува во повеќе Комитети при Светската Царинска Организација. Учествува во преговарачкиот тим на Република Македонија за склучување на Спогодбата за Стабилизација и Асоцијација меѓу ЕУ и РМ; работната група за олеснување и либерализација на трговијата на втората работна маса на Пактот за стабилност; како и на работни состаноци на Националните Прокомитети на СЕКИ иницијативата. Учествува на повеќе меѓународни семинари од областа на заштитата на авторското право и другите сродни права. Автор е на повеќе написи и истражувачки трудови од областа на царинските постапки објавени во стручни списанија. За својата досегашна работа повеќепати е наградуван, а во 2001 година му е доделена Пофалница како највисоко признание во царинската служба. Во мај 2001 година од страна на Министерот за финансии, а по предлог на Директорот на Царинската управа, е назначен за Раководител на Секторот за царинско правни работи.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

то вложување, додека според одредбите на Правилникот, корисникот на повластицата кон барањето за ослободување од плаќање царина на царинарницата и поднесуваше потврда од Министерството за односи со странство дека ги исполнува условите од законот за ослободување од царина и заверена спецификација од истото министерство, на опремата и резервните делови по тарифни броеви и тарифна ознака на царинската тарифа.

Меѓутоа, со донесувањето на новиот Царински закон и подзаконските прописи, а особено со нивното подоцнежнo изменување и дополнување, дојде до измена на одредбите кои го регулираа ова ослободување од плаќање царина.

ЦАРИНСКИ ЗАКОН

Според член 183 алинеја 1 од **Царинскиот закон** („Сл. весник на РМ“ бр.21/98, 26/98, 63/98, 86/99 и 25/2000), пред најновите измени од декември 2000 година изнесени понатаму, од плаќање царина се ослободени опрема и резервни делови врз основа на влог на странско лице.

Со член 36 од уредбата пропишани се условите кои треба да се исполнат за да се оствари ослободување од плаќање царина врз основа на влог на странско лице, и тоа: влогот на странското лице треба да е подолг од 5 години и да изнесува најмалку 20% од вкупното вложување и опремата и резервните делови не можат да бидат постари од 5 години од денот на нивното производство

Според член 186 од истиот закон, Владата на Република Македонија ќе ги определи видот, вредноста и количината на предметите, како и деталните критериуми и начинот на примена на прописите за ослободување од плаќање царина.

Од цитираните законски одредби произлезе дека со Царинскиот закон, за разлика од Законот за царините, се утврди само правната основа за остварување на ослободувањето од плаќање царина врз основа на влог на странско лице (член 183 алинеја 1), додека условите кои треба да се исполнат, како и доказите кои треба да се приложат за да се оствари ваквото ослободување се регулираат со подзаконски акт (член 186).

УРЕДБА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО ЗА ОСЛОБОДУВАЊЕ ОД ПЛАЌАЊЕ НА ЦАРИНА

Врз основа на овластувањето дадено во член 186 од Царинскиот закон, Владата на Република Македо-

нија донесе **Уредба за остварување на правото за ослободување од плаќање на царина** („Сл. весник на РМ“ бр.26/2000).

Согласно на член 2 од оваа уредба, лицето кое сака да го оствари правото за ослободување од плаќање на царина врз основа на влог на странско лице е должно на надлежниот царински орган, заедно со царинската декларација да му достави и барање за ослободување од плаќање на царина во писмена форма.

Со член 36 од уредбата пропишани се условите кои треба да се исполнат за да се оствари ослободување од плаќање царина врз основа на влог на странско лице, и тоа:

1. влогот на странското лице треба да е подолг од 5 години и да изнесува најмалку 20% од вкупното вложување, и

2. опремата и резервните делови не можат да бидат постари од 5 години од денот на нивното производство.

Со член 37 од истата уредба пропишано е кои докази корисникот е должен да ги достави заедно со царинската декларација поради остварување на ваквото ослободување од плаќање на царина, и тоа:

1. доказ за година на производство на опремата и резервните делови,

2. потврда од органот на управата надлежен за водење на регистар за странски вложувања со која е ослободена од плаќање на царина опремата и резервните делови како и дека се исполнети условите од член 36 став 2 на оваа уредба, и

3. спецификација на опрема и резервни делови која се увезува како влог на странско лице, со тарифни ознаки на Царинската тарифа, заверена од орган на управата надлежен за водење регистар на странски вложувања. Органот на управата надлежен за водење регистар на странски вложувања кој ја издава потврдата и ја заверува спецификацијата беше определен со член 27 од **Законот за трговските друштва** („Сл. весник на РМ“ бр.28/96, 7/97, 21/98, 37/98, 63/98, 39/99 и 81/99), според кој, стекнатото учество во новооснованото друштво, односно во постојното друштво се заведува во регистарот на странските вложувања што се води кај Министерството за односи со странство (со Законот за органите на управа „Сл.весник на РМ“ бр.63/98 оваа надлежност премина на Министерството за трговија).

Врз основа на наведеното произлегува дека одредбите кои го регулираа ослободувањето од плаќање царина врз основа на влог на странско лице претрпеа измена со пропишување на новиот услов - опремата и резервните делови да не бидат постари од 5 години од денот на нивното производство, кој факт е должен да го докаже корисникот на ваквото ослободување.

Меѓутоа, со донесување на **Законот за изменување и дополнување на Законот за трговските друштва** („Сл. весник на РМ“ бр.37/2000), односно со бришење на членот 27 од тој закон, а со тоа и со укинување на надлежноста на органот на управата да води регистар на странски вложувања, се наметна потребата од сообразување во таа насока на одредбите од Уредбата со одредбите од Законот за трговски друштва.

Ваквата потреба беше искористена да се предложат и други измени и дополнувања на Уредбата, во смисла на попрецизно определување на опремата и резервните делови за кои може да се користи ослободувањето од царина врз основа на странски влог.

Во таа насока, Владата на Република Македонија ја донесе **Уредбата за изменување и дополнување на Уредбата за остварување на правото за ослободување од плаќање на царина** („Сл. весник на РМ“ бр.68/2000).

Со оваа уредба се измени ставот 1 на член 36 од Уредбата за остварување на правото за ослободување од плаќање на царина, според кој, од плаќање царина се ослободени опремата и резервните делови (освен автомобили и канцелариски мебел) врз основа на влог на странско лице, а кои служат за извршување на претежната дејност на друштвото.

Ако притоа се имаат предвид одредбите на став 2 и став 3 на истиот член кои останаа неизменети, произлегува дека за да се користи ослободувањето од плаќање царина врз основа на странски влог, треба да се исполнат следните услови:

1. опремата и резервните делови (освен автомобили и канцелариски мебел) да служат за извршување на претежната дејност на друштвото;

2. влогот на странското лице треба да е подолг од 5 години и да изнесува најмалку 20% од вкупното вложување; и

3. опремата и резервните делови не можат да бидат постари од 5 години од денот на нивното производство.

Со оваа уредба, исто така, се изменија и одредбите на член 37 од Уредбата за остварување на правото за ослободување од плаќање на царина, според кој, корисникот кој сака да го оствари ваквото право за ослободување од плаќање на царина е должен заедно со царинската декларација да достави:

1. доказ за година на производство на опремата и резервните делови;

2. доказ дека е извршено странско вложување и доказ за износот и временскиот период за кој се врши вложувањето;

3. спецификација на опрема и резервни делови кои се увезуваат како влог на странско лице, со тарифни ознаки на Царинската тарифа; и

4. доказ за претежна дејност издаден од органот на управата надлежен за работите од областа на статистиката.

ИЗМЕНИ И ДОПОЛНУВАЊА НА ЦАРИНСКИОТ ЗАКОН

Согледувајќи дека пропишувањето на услови за користење на одредено право е материја која се регулира со закон а не со подзаконски акт, како што во случајов е сторено со наведената уредба, на предлог на Владата на Република Македонија законодавецот донесе **Закон за изменување и дополнување на Царинскиот закон** („Сл.весник на РМ“ бр.109/2000).

Со овој закон се изменија токму одредбите од Царинскиот закон кои го регулираа ослободувањето од плаќање царина врз основа на влог на странско лице. Така, во Царинскиот закон целосно се пренесоа условите од член 36 на Уредбата, со измена на рокот на вложувањето, како и со дополнување во третманот на влогот на странското лице при откупот на акции.

Имено, согласно со изменетата алинеја 1 на член 183 од Царинскиот закон, од плаќање царина се ослободени опрема и резервни делови (освен автомобили и канцелариски мебел) врз основа на влог на стран-

Доколку кон царинската декларација е приложена платива фактура од странски испорачател кон домашната фирма, тогаш не станува збор за странски влог. Во овој случај не може да се оствари правото на ослободување од плаќање на царина согласно со член 83 алинеја 1 од Царинскиот закон

ско лице кои не можат да бидат постари од пет години од денот на нивното производство, а кои служат за вршење на претежната дејност на друштвото. Влогот на странското лице треба да е подолг од три години и да изнесува најмалку 20% од вкупно вложениот траен капитал, под услов обврзникот кој го користел ослободувањето да работи најмалку уште 3 години по истекот на последната година во која го користел ослободувањето од плаќање царина. Под влог на странско лице се смета и откупот на акции од страна на странски лица.

Исто така, со овој Закон за изменување и дополнување на Царинскиот закон, се изменија и одредбите на член 187 од Законот кои се однесуваат на забраната на располагање со стоките, така што се пропиша нов став (став 2) со кој посебно се регулира забраната на располагање со стоките кои се ослободени од плаќање царина врз основа на влог на странско лице, со измена на претходно пропишаниот рок од 3 годи-

ни, со цел овој рок да се усогласи со рокот пропишан со измените на член 183 алинеја 1 од Законот.

Имено, согласно со новиот став 2 на оваа законска одредба, стоките кои се ослободени од плаќање царина врз основа на член 183 алинеја 1 на овој закон, во рок од шест години од денот на увозот, не можат да се отуѓат, да се дадат на користење на друг или поинаку да се употребат за други цели, а не за оние за кои биле ослободени од плаќање царина, пред да бидат платени увозните давачки. Таквите предмети не е можно да се дадат во залог, да се позајмат или да се дадат како осигурување за други обврски.

Со ставовите 3 и 4 од истиот член се регулира начинот на пресметката на царинскиот долг кој евентуално би настанал по завршувањето на царинската постапка. Пресметката на царинскиот долг ќе се изврши по барање на носителот на правото за дозвола за поинаква употреба, при што висината на царинскиот долг се пресметува врз основа на податоците што важеле во моментот на поднесување на барањето за плаќање на царинскиот долг (став 3), односно по службена должност од царинскиот орган кога ќе утврди дека постои непридржување на одредбите од став 2 на овој член, при што висината на царинскиот долг се пресметува врз основа на податоците во моментот на приемот на царинската декларација, врз основа на која стоката била ослободена од плаќање царина (став 4).

По утврдувањето дека се исполнети сите пропишани услови и дека се поднесени сите потребни документи и докази кон царинската декларација, за правото за ослободување од плаќање на царина надлежната Царинарница донесува решение во управна постапка

Со донесувањето на цитираните одредби од Царинскиот закон, остана потребата Владата на Република Македонија што поскоро да ги сообрази одредбите од Уредбата (особено член 36) со изменетите одредби од Законот, со оглед на фактот дека постоеше колизија меѓу овие два прописи, како во однос на рокот на вложувањето така и во однос на законското решение-под влог на странско лице се смета и откупот на акции од страна на странски лица. Во таа смисла, Владата донесе нова **Уредба за изменување и дополнување на Уредбата за остварување на правото за ослободување од плаќање на царина** („Сл. весник на РМ“ бр.26/2001) со која членот 36 се избриша, а членот 37 се измени со прецизно утврдување на доказите кои се потребни да се достават заедно со царинската декларација за да се оствари ова право за ослободување од плаќање царина, и тоа:

1. доказ од надлежниот суд за водење на судски, односно трговски регистар за странски вложувања според кој се докажува дека опремата и резервните делови претставуваат влог на странско лице чиј износ изнесува 20% од вкупниот капитал на друштвото;

2. спецификација на опрема и резервни делови со назначена количина, вредност и вид на стоката (тарифна ознака);

3. изјава дека стоката по спецификацијата не била претходно царинета во иста или друга царинарница;

4. доказ за претежна дејност издаден од органот на управата надлежен за работите од областа на статистиката;

5. временскиот период за кој се врши вложувањето; и

6. доказ дека влогот на странското лице изнесува 20% од вкупно вложениот капитал се смета и доказот за откупени акции, на корисникот на ослободувањето од страна на странскиот вложувач.

Во натамошниот текст се разработени поединечно секој од овие докази:

1. Доказ од надлежниот суд за водење на судски, односно трговски регистар за странски вложувања според кој се докажува дека опремата и резервните делови претставуваат влог на странско лице чиј износ изнесува 20% од вкупниот капитал на друштвото.

Под овој доказ треба да се подразбере:

а) *образецот број 2 од судската регистрација* - од кој се утврдува идентитетот на странскиот основач, односно странски вложувач, бројот и датумот на актот за основање, како и вкупниот износ на средствата на основачот и на секој вложувач посебно. Секој дополнителен влог или промена на структурата на капиталот треба дополнително да биде евидентиран во судската регистрација (образец 14) во кој случај се приложува и тој доказ.

б) *актиот за основање* - наведен во образецот број 2 од судската регистрација, а истиот може да биде:

- изјава за основање на трговско друштво - ако се работи за еден основач, или
- договор за основање/вложување - ако се работи за повеќе основачи/вложувачи.

Актот за основање може да има свои измени и дополнувања, кои треба да се наведени во судската регистрација. Од актот за основање треба да се утврди количината, вредноста и видот на опремата која се вложува.

в) *проценка од овластен судски проценител* - на опремата која се вложува и која е наведена во актот за основање.

г) изјава за точниот проценит на учество на странскиот влог во вкупниот влог - изготвена од увозникот врз основа на податоците од образецот број 2 од судската регистрација. Од изјавата треба да се утврди точниот процент на учеството на странскиот влог во вкупниот влог кое треба да е еднакво или поголемо од 20%.

2. Спецификација на опремата и резервните делови со назначена количина, вредност и вид на стоката (тарифна ознака).

Оваа спецификација ја изготвува увозникот (во два примерока) и во неа се наведува опремата и резервните делови кои се увезуваат како влог на странското лице, распоредени според тарифни ознаки на Царинската тарифа. Спецификацијата треба да го опфаќа целокупниот влог на странското лице наведен во актот за основање, независно од тоа дали според конкретната царинска декларација се увезува целата стока или само нејзин дел. Доколку се увезува само дел од стоката, во едниот примерок од спецификацијата, во горниот десен агол се става забелешката „оригинал“ и се заверува од царинскиот работник. Во ваков случај, во спецификацијата се опишува делот од стоката кој се увезува со означување на бројот и датумот на декларацијата и спецификацијата се заверува од царинскиот службеник со потпис и факсимил по што му се враќа на подносителот на декларацијата. Податоците од спецификацијата за количината, вредноста и видот на стоката треба да бидат усогласени со податоците за опремата кои се наведени во актот за основање, како и со стоката која се увезува.

3. Изјава дека стоката по спецификацијата не била претходно царинета во иста или друга царинарница.

Изјавата ја изготвува увозникот и истата треба да биде потпишана од страна на одговорното лице, а се бара од причина што постоењето на повеќе спецификации за иста стока претставува можност за злоупотреба на правото за ослободување од плаќање царина по оваа основа.

4. Доказ за претежна дејност издаден од органот на управата надлежен за работите од областа на статистиката.

Како доказ за претежна дејност се доставува Известувањето за распоредување според основна дејност од Заводот за статистика. Од ова известување треба да се утврди дали опремата и резервните делови што се увезуваат служат за извршување на претежната дејност на правното лице. Доколку опремата и резервните делови не служат за извршување на претежната дејност, не може да се оствари правото на ослободување од плаќање на царина согласно со член 183 алинеја 1 од Царинскиот закон.

5. Временски период за кој се врши вложувањето.

Временскиот период за кој се врши вложувањето се утврдува од актот за основање од каде е видно дека вложувањето на странското лице е подолго од три години, како и дека обврзникот кој го користел ослободувањето ќе работи најмалку уште 3 години по истекот на последната година во која го користел ослободувањето од плаќање царина.

6. Доказ дека влогот на странското лице изнесува 20% од вкупно вложениот капитал се смета и доказот за откупени акции, на корисникот на ослободувањето од страна на странскиот вложувач.

Под овој доказ треба се подразбираат:

- потврда за откупени акции од Агенцијата на РМ за приватизација (во случај кога се работи за откуп на акции од претпријатија со општествен капитал), или



- потврда за откупени акции од Македонска берза за тргување со хартии од вредност (во случај кога се работи за откуп на акции од приватни трговски друштва).

Од овие потврди треба да се утврди колкав е вкупниот капитал на друштвото и колкав е откупениот капитал во акции, изразен во вредност и процент.

Царинските работници, исто така, во постапката на царинење треба да бараат и да извршат увид во ак-

ционерската книга на друштвото, од која може да се потврдат податоците наведени во гореспоменатите потврди.

7. Како доказ кој произлегува од член 183 алинеја 1 од Царинскиот Закон е и **доказот за година на производство на опремата и резервните делови.**

Овој доказ е потребно да се приложи само во случај кога се увезува употребувана опрема и резервни делови, а од него треба да се утврди дали опремата и резервните делови не се постари од пет години (на пример: *пошврда од производителот на ситокине, сервисна книшка или сличен документ*).

Ако годината на производство е означена на самата опрема, како доказ за годината на производство може да се прифати и *изјава од страна на увозникот*. Во овој случај царинскиот службеник кој го врши прегледот на стоката во царинската декларација ја наведува годината на производство во вид на забелешка.

Покрај наведените докази кон царинската декларација треба да е приложена бесплатна фактура од странскиот вложувач кон домашната фирма, или, фактура од странскиот испорачател до странскиот вложувач во која домашната фирма е наведена како примач на стоката.

Доколку кон царинската декларација е приложена платива фактура од странски испорачател кон домашната фирма, тогаш не станува збор за странски влог. Во овој случај не може да се оствари правото на ослободување од плаќање на царина согласно со член 83 алинеја 1 од Царинскиот закон.

По утврдувањето дека се исполнети сите пропишани услови и дека се поднесени сите потребни документи и докази кон царинската декларација, за правото за ослободување од плаќање на царина надлежната Царинарница донесува решение во управна постапка.

ПРЕТВОРАЊЕ НА ВЛОГOT ВО ПАРИ НА СТРАНСКОТО ЛИЦЕ ВО ВЛОГ ВО ОПРЕМА И РЕЗЕРВНИ ДЕЛОВИ

Во практиката се постави прашањето дали ослободувањето од плаќање царина може да се оствари кога

влогот во пари на странското лице се претвора во влог во опрема и резервни делови, како практика која постоеше со применувањето на старите прописи.

Во одговор на ова прашање Царинската управа донесе Упатство бр.02-4051/2 од 22.9.2000 година, како дополнително на упатството бр.02-4051/1 од 13.9.2000 година.

Со ова упатство подетално се регулира начинот на остварување на правото за ослободување од плаќање на царина на опремата и резервните делови врз основа на влог од странско лице во случаите кога влогот е во пари, при што во него е наведено следното:

1) Со оглед на тоа дека од актот за основање (точка 2-в од Упатството бр. 02-4051/1 од 13.9.2000) не може да се утврди видот, типот и вредноста на опремата којашто се вложува, треба дополнително да се приложи:

- изјава од имателот на правото дека опремата се увезува во согласност со странскиот вложувач и претставува странски влог којшто се набавува од претходно вложените пари.

2) Проценка од овластениот судски проценител (точка 2-г од Упатството бр. 02-4051/1 од 13.9.2000) во овој случај не се доставува.

3) Во случаите кога се работи за странски влог во пари за којшто претходно биле издадени и реализирани потврди од страна на Министерството за трговија заради остварување на правото за ослободување, а парите од посебната сметка на којашто се наоѓа странскиот влог сè уште не се исцрпени, потребно е во спецификацијата на опремата и на резервните делови (точка 3 од Упатството бр. 02-4051/1 од 13.09.2000) да се наведе вкупниот износ на странскиот влог во пари, реализираниот странски влог во пари врз основа на претходно издадените потврди од Министерството за трговија, и остатокот во пари од којшто ќе се продолжи вредносно да се отпишуваат опремата и резервните делови.

4) Во случаите кога се работи за странски влог во пари ќе се прифаќа платива фактура од странски испорачател кон домашната фирма.

ПАТОТ КОН СТАБИЛНОСТА И НАПРЕДОКОТ ВО ЈУГО-ИСТОЧНА ЕВРОПА

Заложбите кои земјата ќе ги прави во процесот на приближување кон ЕУ треба да бидат врз основа на длабока стратегиска рамка, која ќе се базира на реалните движења и проекции во националната економија и големата поддршка која ЕУ треба да ја понуди во остварувањето на целите на земјите на Југоисточна Европа

Кристина
ПАВЛОВСКА

Како што беше истакнато уште со иницијативата за создавање на Пактот за стабилност, стратегијата на забрзување на развојот на Југо-источна Европа мора да биде заснована на заедничките напори и вложувања на земјите од југо-источна Европа и земјите партнери во Пактот за стабилност. Тие заедно треба да ги имплементираат и да ги достигнат целите кои се поставени со Пактот за стабилност. Тоа значи дека:

- земјите од Југоисточна Европа ќе треба да ја исполнат цврстата заложба за постигнување на цврста политичка и социјална стабилност која ќе се рефлектира во конзистентна макроекономска политика и ќе има свои длабоки структурни, институционални реформски мерки и,
- земјите партнери на Пактот за стабилност ќе треба истовремено да ја покажат својата волја и поддршка во обезбедувањето на финансиска и техничка помош во процесот на интеграција.

Нивната асистенција би требало да биде во насока на имплементирање на реформските програми, кои земјите ги имаат пред себе, и приближувањето кон процесот на Европската интеграција.

Првиот значаен чекор во постигнувањето на просперитетот во земјите од

Југоисточниот регион е одржувањето и зачувувањето на мирот и стабилноста во регионот, а тоа би довело до надминувањето на етничките тензии, развој на демократија и почитување на човековите права.

Втор многу значаен чекор е создавање на рамка и примена на здрава макроекономска политика, која претставува основа за одржлив раст и развој на националните пазарни економии. Создавањето на неопходна клима за инвестирање во земјата, поттикнувањето на развојот на малите и средни претпријатија, поголемата транспарентност во законската регулатива и зацврстувањето на домашниот финансиски систем доведуваат до реализацијата на посакуваната цел. Кон ова со сигурност може да се истакне и заложбата што ја прави меѓународната заедница која игра голема улога во остварувањето на неопходните структурни реформи и програми.

Привлекувањето на странските директни инвестиции како двигател на економскиот раст во земјите на Југоисточна Европа може да биде постигнат само со меѓународна регионална соработка и приближување кон европското законодавство. Искуствата недвосмислено покажуваат дека земјите со политичка нестабилност, конфликти и затвореност на националните економии не се атрактивни за инвестирање и не можат да развиваат меѓурегионална интеграција и стабилност во регионот.

Земјите од Југоисточна Европа настојуваат да ги приспособат своите политики и да ги остварат своите долгорочни цели преку европската, но и глобалната интеграција. Надворешната поддршка од страна на развиените земји во форма на финансиска, техничка помош и иницијатива е мотивирачки фактор за земјите за да го забрзаат развојот и имплементацијата на своите програмски реформи и политики.

Кристина Павловска е помошник на раководителот на Секторот за меѓународни финансии во рамките на Министерството за финансии. Родена е во 1973 година во Скопје, а дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1996 година, насока финансиско-сметководен менаџмент. Во Министерството за финансии работи од 1999 година како самостоен советник во секторот Меѓународни финансии, од јуни 2000 година како началник на одделение, а од јануари 2002 година како помошник на раководител на секторот. Учествовала на повеќе семинари во земјата и странство, конференции, форуми и обуки од областа на меѓународните финансии.



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Формирањето на Пактот за стабилност и механизмите на поддршка на земјите од Југо-источна Европа претставува една таква иницијатива за помош на земјите на Југо-источна Европа. Во него партиципираат земјите од ЕУ, Г-8 земјите, земјите од Југоисточна Европа и многубројни меѓународни финансиски институции, регионални иницијативи и организации. Пактот за стабилност ги имплементира своите цели преку Регионалната маса и трите работни маси: за демократија и човекови права, за економска реконструкција, развој и соработка и за безбедност. Одговорностите на овие работни маси се определени со заеднички план, кој е усвоен од страна на Регионалната маса.



Првиот значаен чекор во постигнувањето на просперитетот во земјите од Југоисточниот регион е одржувањето и зачувувањето на мирот и стабилноста во регионот, а тоа би довело до надминувањето на етничките тензии, развој на демократија и почитување на човековите права

Светската банка и ЕУ кои се најголеми донатори и координатори на економската помош во регионот на Југоисточна Европа, имаат своја заедничка канцеларија во Брисел која има за цел да ги забрза и олесни координативните напори и вложувања во земјите. Тие имаат специјален мандат да го координираат развојниот регионален пристап за развој на земјите на Југоисточна Европа.

Доколку се направи еден стратески приод во областите каде е потребен брз напредокот за регионален развој и глобална интеграција на земјите од Југоисточна Европа, без оглед за која земја станува збор, би можело да се истакнат следните приоритети или компоненти:

1. Развој на приватниот сектор

- забрзување на процесот на приватизација и структурни реформи во областа на претпријатијата и финансискиот сектор;
- промени во законската регулатива и постепено приближување и хармонизација кон европското законодавство;
- отстранување на бариерите за вложување во земјата и создавање на неопходна регулативна средина за поттикнување на странските директни инвестиции;
- либерализација на трговијата, намалување на трговските бариери и зачленување во Светската трговска организација;
- развој на пазарот на работна сила.

2. Намалување на сиромаштијата и социјален развој

- примена на политики на поефикасна социјална кохезија, развој на програмите на социјална заштита, подобар пристап кон социјалните услуги;
- зголемување на фискалната одржливост на социјалниот систем, преку реформи во пензискиот систем;
- промовирање на пристап кон квалитетен образовен систем;
- намалување на неефикасноста во здравствениот систем и реформи во финансирањето на здравствените услуги.

3. Институционален развој и промени во јавниот сектор

- идентификација на областите каде државата треба да го намали нивото на јавната потрошувачка и воведување на финансиски контролни механизми;
- дефинирање на одговорностите и компетенциите на владините институции во поглед на подобрување на финансиската дисциплина;
- намалување на јавната администрација и целосна реорганизација на државните организации и институции;
- прифаќање и имплементирање на процесот на стабилизација и асоцијација на Европската унија.

4. Инфраструктурна политика

- рехабилитација на постојните инфраструктурни системи преку нови инвестиции;
- подобрувањето на наплатата кај инфраструктурните услуги, модернизација преку нови технологии и слободен влез на странски инвестиции;
- преземање на антикорупциски мерки и сузбивање на прекуграничниот криминал.

5. Унапредување на животната средина

- создавање на национална стратегија за еколошки приоритети и национални ресурси
- развој на системи за мониторинг на ризични подрачја на загадување;
- отстранување на последиците од неодамнешните конфликти во регионот;
- отстранување на последиците од несоодветна примена на механизми за заштита на човековата околина.

Во голем број на земји овие реформски активности и политики се имплементираат со послаба или подинамична активност. Во таа насока поддршката на Пактот за стабилност е огромна и концентрирана на определени цели кои се најважни и најопходни за земјата во дадена ситуација и даден момент. Секоја земја која тежнее да се приклучи кон европските текови ќе може да стане членка на ЕУ, имајќи ги предвид реалните проценки и временската рамка кога може тоа да се постигне. Заложбите кои земјата ќе ги прави во процесот на приближување кон Европската унија треба да бидат врз основа на длабока стратесиска рамка која ќе се базира на реалните движења и проекции во националната економија и големата поддршка која ЕУ треба да ја понуди во остварувањето на целите на земјите на Југоисточна Европа. Доколку ја споменеме Спогодбата за стабилизација и асоцијација, која беше потпишана на 9 април 2001 година помеѓу Република Македонија и Европските заедници и нејзините земји членки, би можеле да истакнеме дека во Преамбулата на Спогодбата е јасно и прецизно де-

финирана заедничката намера и цел на Република Македонија и ЕУ, основите и насоките врз кои ќе се реализираат целите, имајќи ги предвид актите на ЕУ во посебни области кои се договорени во рамките на процесот на стабилизација и асоцијација.

Самиот процес поставува голем број на предизвици и исполнување на критериуми кои се специфични и во секоја земја имаат специфична тежина и различен интензитет на нивно исполнување. Исполнувањето на поставените критериуми е предуслов за членство во ЕУ, а нивното остварување зависи од самите земји членки и поддршката на ЕУ. Затоа и стратесискиот концепт за интеграција го истакнува демократскиот политички систем, унапредувањето на пазарната економија, регионалната соработка со земјите членки на

Светската банка и ЕУ кои се најголеми донатори и координатори на економската помош во регионот на Југоисточна Европа, имаат своја заедничка канцеларија во Брисел која има за цел да ги забрза и олесни координативните напори и вложувања во земјите

ЕУ и земјите кои се кандидати за членство, и промовирање на идентитетот на секоја земја како мирољубива земја ориентирана кон почитување на човековите права и заштита на правата на малцинствата.

Само таквиот пристап и стратесиски концепт кој ќе биде прифатен и имплементиран во земјите од Југоисточна Европа ќе може да претставува основа за понатамошно интегрирање кон европските и глобалните процеси.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ НА СИСТЕМОТ ЗА РАНО ПРЕДУПРЕДУВАЊЕ

Наташа
ЈОВАНОВСКА

Настанувањето на банкарските и валутните кризи и нивното негативно влијание врз економијата ја наметнува потребата од воспоставување на систем за рано предупредување (Early Warning System). Ваквиот систем овозможува следење на однесувањето на селектирани показатели и предвидување, со разумна веројатност, на појавата на кризи врз фиксирањето на вредноста на локалната валута

Наташа Јовановска е помошник на раководителот на Секторот за финансиски систем во Министерството за финансии. Родена е 1976 година. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1999, отсека деловна економија, насока финансиско сметководствен менаџмент. Моментално е на постдипломски студии од областа монетарна економија. Учествовала на повеќе семинари од областа на Банкарска стратегија, Промовирање на финансиска стабилност, Макроекономска анализа и политика, Електронско работење во банкарството и трговијата, Монетарна политика во земјите во транзиција, менаџмент вештини и др. Одлично го познава англискиот јазик.

Преглед на теоретска литература

Kaminsky, Lizondo, Reinhart имаат објавено серија на студии во кои се разработени суштината и принципите за настанување на валутните кризи. Hotteling (1931), Salant и Henderson (1978) развиле логични основи на различни модели на валутни кризи.

Во 1979, Паул Кругман во неговиот модел ги испитува т.н. кризи од прва генерација. Главната причина за настанувањето на овие кризи е неконзистентноста во основите на макроекономската политика. Следствено, процентот на зголемување на внатрешниот долг е поголем од процентот на зголемување на домашната побарувачка на пари, што води до намалување на девизните резерви и до шпекулативен удар врз фиксниот девизен курс. За време на ваквите кризи, најчесто се набљудува влијанието на доминацијата на фискалната политика, додека влијанието на врзување на девизниот курс се разгледува како секундарен фактор. Постојаното зголемување на буџетскиот дефицит и неговото финансирање од страна на централната банка го зголемува внатрешниот долг и го исцрпува количеството на девизни резерви. Режимот на фиксен девизен курс не содржи автоматски внатрешен механизам за ослободување на вишокот на ликвидност, кој се генерира преку монетизација на владиниот долг. Вишокот на понуда на пари може

да се намали преку намалување на количеството на девизни резерви кои се чуваат кај централната банка. Доколку централната банка располага со доволно голем износ на девизни резерви, таа може привремено да ја спречи кризата. Меѓутоа, постепено исцрпување на износот на девизни резерви евентуално води до шпекулативен удар врз фиксниот девизен курс.

Вториот вид на теоретски модел ги проучува факторите кои можат да доведат до валутни кризи, и го испитува постоењето на сет на строга „анти-дискрециона“ регулатива и нејзините последователни рестрикции врз политиката. Ваквите регулативи се прилично ригидни и во повеќето случаи не дозволуваат контра-реакции на екстерните шокови. Сепак, просторот за вакви контра-реакции може да се обезбеди, доколку овие правила вклучуваат клаузула за „излез“ од самата регулатива. Кај ваквите

модел, монетарните власти ја следат јасно пропишаната регулатива и само во исклучителни околности дискреционата политика се користи како одговор на шоките во економијата. Проблемот при постоење на „излезна“ клаузула е во тоа што монетарните власти можат да шпекулираат и да претстават каква било неповолна ситуација како шок, и така да го трансформираат режимот заснован на строга регулатива во чисто дискреционен режим. Инволвирањето на определен трошок за монетарните власти во случај на прекршување на пропишаната регулатива, може да го реши овој проблем. При овој модел, монетарната политика не се разгледува во контекст на доминација на фискалната политика, туку таа зависи од степенот



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

на ангажираноста на владата да го одржи фиксниот девизен курс, а во зависност од нејзината функција на загуба. Така, на пример, евентуално значително зголемување на каматните стапки во земјите на ЕУ води до остро зголемување на каматните стапки во земјата со фиксен девизен курс, што од своја страна негативно влијае на инвестициите, БДП и нивото на вработеност во земјата. Сето тоа, може да го доведе во прашање јавниот консензус и трошокот за поддршка на режимот на фиксен девизен курс. Валутната криза е можна дури и при стабилен макроекономски амбиент, но при изменети очекувања. Притоа, валутната криза е веќе самогенерирачка и промената во очекувањата води до шпекулативен удар врз фиксниот девизен курс. Овде, од суштинско значење е степенот на доверба во способноста на властите да го задржат курсот на фиксно ниво.

Веројатноста за валутна криза се зголемува главно на три начини.

Кај првиот начин, основна детерминанта на кризата е надворешната трговија. Да претпоставиме дека главниот трговски партнер на земјата А со фиксен девизен курс ја девалвира својата валута и ја подобрува својата конкурентност поради релативно поефтините стоки. Трговскиот биланс на земјата А се влошува, што може да доведе до постепено истоштување на девизните резерви и напад на фиксниот девизен курс.

Вториот начин се однесува на значителни промени во очекувањата на странските инвеститори за земјите со слични макроекономски показатели. Атакот на фиксниот девизен курс на определена земја, може кај странските инвеститори да предизвика страв од напад врз режимот на девизниот курс во земјите со слични макроекономски показатели. Во таквите услови, веројатноста од атак врз валутите на тие земји зависи од степенот на обврска и способноста на владата да се придржува кон воспоставениот режим.

Третиот начин се однесува на проблемите предизвикани од нивото на ликвидност на финансиските пазари при што се испитува улогата на финансиските посредници при настанувањето на валутната криза. Овие институции ги обезбедуваат странските инвеститори со ликвидни средства и го охрабруваат приливот на капитал. Во случај на егзогени шокови, инвеститорите ги повлекуваат своите депозити, присилувајќи ги финансиските посредници да осигураат ликвидност по цена на сериозни загуби. Ова, може да доведе до банкарска криза, која, кога депозитите се претвораат во готови пари, а домашната валута се претвора во странска прераснува во валутна криза.

Преглед на емпириска литература

За да дадеме преглед на емпириската литература во однос на кризите, ќе ја искористиме статијата на Едисон (2000).

Во последните неколку години се направени бројни студии кои ги третираат кризите во светската економија и ги испитуваат податоците од различни земји и периоди, вклучувајќи периоди пред, за време и после случувањето на кризата. Притоа, користени се различни економетриски техники, пробит анализа и метода на индикатори.

Неколкуте статии на Eichengreen, Rose и Wyplosz ги анализираат индустријализираните земји кои имаат или имале фиксен девизен курс. Авторите го споредуваат однесувањето на макроекономските варијабли за време на периодите на економска стабилност и на криза. Тие ја дефинираат кризата како значителни осцилации во девизните курсеви, каматните стапки и

Проблемот при постоење на "излезна" клаузула е во тоа што монетарните власти можат да шпекулираат и да претстават каква било неповолна ситуација како шок, и така да го трансформираат режимот заснован на строга регулатива во чисто дискреционен режим. Инволвирањето на определен трошок за монетарните власти во случај на прекршување на пропишаната регулатива, може да го реши овој проблем

количеството на девизни резерви и заклучуваат дека не постојат јасни индикатори кои можат да предупредат за настанување на шпекулативни напади. Овие заклучоци противречат на општите резултати од подоцнежните студии по ова прашање.

Во нивната статија објавена во 1996, Frankel и Rose го префрлаат вниманието кон земјите во развој и преку „пробит анализа“ го испитуваат осцилирањето на девизните курсеви. Тие користат податоци на годишна основа, кои им овозможуваат испитување на поширок круг на променливи, како што е надворешниот долг, кој е достапен само при таква фреквенција. Притоа, тие утврдиле дека во економиите со ниско ниво на странски директни инвестиции, мал обем на девизни резерви, високо ниво на внатрешна задолженост, високи каматни стапки на меѓународните пазари и преценет реален девизен курс, веројатноста за настанување на валутна криза е поголема. Имајќи ја предвид важноста на посочените показатели, авторите веруваат дека таквиот модел би можел да се искористи како систем за рано предупредување.

Во подоцнежните студии, Kaminsky, Reinhart (1999), Kaminsky, Lizondo, Reinhart (1998) и Goldstein, Kaminsky, Reinhart (2000) ја испитуваат врската меѓу банкарски-

те и валутните кризи во приближно 20 индустријализирани земји и економии во развој. Според нив, следниве фактори се причина за значително голем број на кризи: намалена економска активност, преценет девизен курс, загуба на девизните резерви и висок коефициент на поширокиот монетарен агрегат M2 во однос на девизните резерви. Овие студии заклучуваат дека развојот на системот за рано предупредување е можен, и дека би бил поефективен во предвидување на валутна криза, отколку на банкарска криза.

Во своите студии, Berg и Patillo (1999 a, b, c) и Mason, Borensztein, Berg, Milesi-Ferreti и Patillo (2000) понатаму ги развиваат погоре споменатите модели, додавајќи различни индикатори и менувајќи го изборот на испитувани земји.

Во услови на неадекватна домашна понуда на стоки, потенцијалното зголемување на трошењето на владата треба да биде барем делумно придружено со зголемување на увозот. Зголемувањето на увозот може да доведе до нерационалност и нерамнотежа во тековната сметка, а оттаму и до намалување на девизните резерви или експанзија на надворешната задолженост

Пристапи за развој на систем за рано предупредување

Моделирање на рамнотежа меѓу побарувачката и понудата на пари

Побарувачката на пари може да се естимира преку структурен модел кој користи регресија на варијабли, кои пак го приближуваат влијанието на реалната економија. Естимираната крива на побарувачка на пари се споредува со актуелната крива на понуда на пари. Значителните разлики меѓу двете криви укажуваат на постоење на диспропорции на пазарот и сигнал за потенцијален напад на фиксниот девизен курс.

Пристап при кој се користат индикатори

Сигнален пристап за предвидување на кризи

Овој пристап овозможува набљудување и споредба на однесувањето на определени макроекономски променливи за време на стабилни и кризни периоди. Истите индикатори можат да се споредуваат и во различни земји со слично ниво на економски развој. Значителната девијација од нормалното однесување на индикаторот, се смета за сигнал за настанување на криза.

Методологија

Дефиниција на криза

Според Едисон (2000), кризата се дефинира како период на екстрем притисок на девизниот пазар.

Индексот за притисок на девизниот пазар може да се состави на следниот начин:

$$\text{емп}_T = \% \Delta e_T - \alpha_1 * \% \Delta r_T, (1)$$

каде e_T го означува девизниот курс, r_T означува девизни резерви, α_1 е однос меѓу стандардната девијација на стапката на промена на девизниот курс и стандардната девијација на стапката на промена на девизните резерви.

Во случај кога индексот (1) се зголемува над определена вредност, т.е. ако $\text{емп}_T > 2.5 * \sigma_{\text{емп}} + \mu_{\text{емп}}$ се смета дека настанува криза (каде $\sigma_{\text{емп}}$ и $\mu_{\text{емп}}$ се стандардната девијација и средната вредност на индексот, респективно).

Сигнален период

Општо прифатен сигнален период е 24 месеци. Евентуалната значителна девијација на индикаторот во некој почетен момент, сигнализира криза која настанува во наредните 24 месеци. Сигналот, пак, кој не е следен со криза во период од 24 месеци, се дефинира како „шум“.

Селекција на индикатори

Ќе посочиме некои индикатори кои се најчесто разгледувани во економската литература.

Макроекономски и монетарни индикатори

Однос меѓу буџетскиот дефицит и бруто домашниот производ (БДП)

Порастот на буџетскиот дефицит и како резултат на тоа зголемувањето на потребата на владата за пари, придружено со неможност на централната банка да го финансира јавниот долг, предизвикува турбуленции на пазарот на пари и ги подига каматните стапки. Ова, предизвикува пренасочување на капиталот во релативно пониско продуктивниот јавен сектор и негативно влијае на растот на БДП. Овој феномен е познат како „crowding out“ ефект. Подоцна, кога владиниот долг, зголемен преку продажба на блајнички записи, се монетизира, понудата на пари се зголемува и предизвикува притисок врз фиксниот девизен курс.

Трошењето на владата како дел од БДП

Во услови на неадекватна домашна понуда на стоки, потенцијалното зголемување на трошењето на владата треба да биде барем делумно придружено со зголемување на увозот. Зголемувањето на увозот може да доведе до нерационалност и нерамнотежа во

тековната сметка, а оттаму и до намалување на девизните резерви или експанзија на надворешната задолженост.

Долгот во јавниот сектор како дел од внатрешниот долг

Овде повторно може да се набљудува „crowding out“ ефектот. Финансирањето на јавните претпријатија преку заеми е индиректна форма на позајмување на пари на државата и предизвикува морален hazard. Моралниот hazard е поврзан со зголемување на ризикот кој го преземаат позајмувачите за нивните деловни активности, со цел да извршат плаќање на високите каматни стапки и да одговорат на строгите услови на позајмување. Отплаќањето на нивните заеми е директно или индиректно гарантирано од владата и секогаш претставува трошок за буџетот на државата.

Однос меѓу стапката на пораст на понудата на пари и стапката на пораст на девизните резерви

Побрзото зголемување на стапката на пораст на понудата на пари од онаа на девизните резерви во услови на фиксен девизен курс е индикатор за кредитен бум, кој може да обезбеди доволно количество локална валута за напад на фиксниот девизен курс.

M2 во однос на девизните резерви

Овој индикатор е значаен за определување на способноста на централната банка да одговори на повисоката побарувачка за странска валута, предизвикана од масовно повлекување на депозити од страна на населението или портфолио инвеститорите.

Разлика меѓу куповниот и продажниот курс на странска валута на меѓубанкарскиот пазар (Bid-Ask spreads of foreign currency on the money market)

Овој индикатор укажува на оперативната ефикасност на пазарот. Зголемувањето на разликата меѓу куповниот и продажниот курс е поврзано со повисока флукуација на девизниот курс. Флукуацијата е директно поврзана како со промени во очекувањата во движењето на девизниот курс, така и со постоењето на нерамнотежа во економијата. Повисоката ликвидност на дадена валута води кон пониска разлика меѓу куповниот и продажниот курс (bid-ask spreads).

Индикатори поврзани со билансот на плаќање

Дефицитот во тековната сметка како процент од БДП

Дефицитот во тековната сметка може да се толкува на различни начини. Според меѓувременскиот пристап, дефицитот во тековната сметка во земјите во развој е поврзан со увозот на инвестициони стоки



(опрема, машини). Во подоцнежната фаза, се претпоставува дека овие стоки ќе ја подобрат конкурентната способност на земјата, порастот на БДП, извозот и приливот на девизи, при тоа олеснувајќи ги отплатите по надворешниот долг, кој бил неопходен за иницијално купување на тие стоки. Изворите за финансирање се многу битни за стабилноста на фиксниот девизен курс. Странските директни инвестиции, на пример, го намалуваат шпекулативниот притисок врз фиксниот девизен курс и генерираат суфицит во капиталната сметка, кој го балансира дефицитот во тековната сметка.

Цените на производите кои сочинуваат најголем дел од извозот на земјата имаат значајна улога во обликувањето на салдото на билансот на плаќање на земјата. Намалувањето на овој показател е еден од механизмите за распространување на шоките од странскиот пазар во домашната економија

Реален девизен курс

Реалниот девизен курс може да се дефинира на повеќе начини, и неговото макроекономско толкување зависи од избраната дефиниција. Флексибилноста во дефинирањето на овој индикатор овозможува избор

на формулација која најдобро ги изразува карактеристиките на режимот на девизниот курс.

Динамика на увозот и извозот

Големината на надворешната трговија како процент од БДП е индикатор за степенот на отвореност на економијата, а како резултат на тоа и на нејзината сензитивност на шокови на странските пазари на стоки и капитал. Во мала и отворена економија, овие шокови имаат големо влијание врз економијата.

Цени на основните извозни позиции

Цените на производите кои сочинуваат најголем дел од извозот на земјата имаат значајна улога во обликувањето на салдото на билансот на плаќање на земјата. Намалувањето на овој показател е еден од механизмите за распространување на шоките од странскиот пазар во домашната економија.

Според меѓувременскиот пристап, дефицитот во тековната сметка во земјите во развој е поврзан со увозот на инвестициони стоки (опрема, машини). Во подоцнежната фаза, се претпоставува дека овие стоки ќе ја подобрат конкурентната способност на земјата, порастот на БДП, извозот и приливот на девизи, при тоа олеснувајќи ги отплатите по надворешниот долг, кој бил неопходен за иницијално купување на тие стоки

Вкупните девизни резерви во однос на месечниот увоз

Овој индикатор го покажува капацитетот на економијата за да одговори на потребите за увоз и ја претставува општата ликвидност на земјата.

Портфолио инвестиции во однос на салдото на тековната сметка

Овој индикатор го мери степенот на краткорочно финансирање на дефицитот на тековната сметка. Поради долгорочниот карактер на дефицитот на тековната сметка и краткорочната природа на портфолио инвестициите, постои неусогласеност, која при ненадејно повлекување на инвестициите се заканува на ликвидноста, а оттаму и на девизните резерви.

Странски директни инвестиции во однос на дефицитот на тековната сметка

Индикаторот го покажува степенот на долгорочно финансирање на дефицитот на тековната сметка, поради понискиот степен на ликвидност на странските директни инвестиции.

Динамика на обемот на надворешниот долг на власта и надворешниот долг гарантиран од власта

Обемот на вкупниот надворешен долг и отплатите по долгот влијае на резервите и на можноста да се одговори на евентуалниот притисок врз фиксниот девизен курс.

Рочна структура на надворешниот долг

Овој индикатор влијае на структурата на инвестиционото портфолио на централната банка. Преовладувањето на краткорочни заеми бара позначителен дел од активата да се обезбеди во поликвидна форма.

Расходи за сервисирање на надворешниот долг како дел од девизните резерви или како дел од приходите од извоз

Повисоките приходи од извоз би можеле да покријат дел од расходите по сервисирање на надворешниот долг, при што би се намалил притисокот врз резервите и веројатноста за напад на девизниот курс.

Парични и кредитни индикатори

Кредитот како дел од БДП

Кај овој индикатор од големо значење е структурата на приливите на капитал во форма на заеми. Ако тие заеми се користат за финансирање на инвестиции со долгорочни производствени потенцијали, би се стимулирал идниот растеж на БДП. Меѓутоа, доколку заемите се насочени за финансирање на потрошувачката и економијата не е во можност да одговори на зголемената побарувачка на стоки и услуги, тоа резултира во зголемување на увозот и појава на инфлација. Друга можна последица е генерирањето на ликвидност за атак врз фиксниот девизен курс.

Зголемување на реалните каматни стапки

Ваквото зголемување негативно влијае на позајмувачите и на нивната способност за навремено отплаќање на долговите, што може да резултира во зголемување на делот на лоши заеми и намалување на довербата во банкарскиот систем.

Разлика во каматните стапки меѓу активните и пасивните операции на банките

Високите нивоа на овој показател сведочат за постоење на неразвиен финансиски систем и висока премия за ризик.

Флукуации на монетарниот мултипликатор

Овој индикатор ја разгледува промената во флук-

туациите на резервите на комерцијалните банки и односот меѓу количеството на пари во оптек надвор од банките и депозитите.

Однос меѓу дејоцијалните на нерезидентите и вкупниот обем на дејоцијални

Овој показател ја засега ликвидноста во банкарскиот систем. Кога ќе се појави сигнал за криза во земји со слични макроекономски показатели, постои можност за одлив на депозитите на нерезидентите и напад врз фиксниот девизен курс.

Обем на дејоцијални привлечени на меѓубанкарскиот пазар на пари во однос на вкупниот обем на дејоцијални

Овој показател го претставува степенот на зависност на банките од меѓубанкарскиот пазар, како краткорочен извор на средства, и е битен во случај на намалување на ликвидноста на банкарскиот систем.

Обем на задолжителни резерви деноминирани во странска валута

Намалувањето на вредноста на овој показател укажува на зголемување на побарувачката за странска валута.

Однос меѓу активирањата и пасивирањата на комерцијалните банки деноминирани во странска валута

Значителното зголемување на обврските во однос на средствата укажува на можен притисок на резервите на централната банка.

Неусогласеност во рочната структура на средствата и обврските на комерцијалните банки, деноминирани во резервна валута

Ако обврските на комерцијалните банки се со пократок рок во однос на средствата, може да се очекува краткорочно зголемување на побарувачката за странска валута за покривање на обврските.

За целите на воспоставување на системот за рано предупредување, потребно е внимателно да бидат анализирани погоре споменатите индикатори. Според пристапот на сигнали, се селектираат определени индикатори и се следи нивното однесување, при што се зема нивната средна вредност и стандардната девијација. Во случај кога тековното отстапување на последната добиена вредност од средната е поголемо од стандардната девијација помножена со вредноста на прагот - threshold (најчесто 2.5), се добива сигнал дека постои нерамнотежа. Ваквото однесување бара детално испитување на причините за настанатата нерамнотежа и нејзиното влијание врз економијата.

Ова е само еден скроман обид да се направи кратковидување на основните принципи и пристапите за воспоставување на систем за рано предупредување при предвидување на кризите, што може да побуди интерес за понатамошно детално проучување и анализа на индикаторите за македонската економија.

Референци:

Edison H., "Do Indicators of Financial Crises Work? An Evaluation of an Early Warning System", International Finance Discussion Papers, No 675, Board of Governors of the Federal Reserve System, July 2000.

Kamin S., Babson O., "The Contribution of Domestic and External Factors to Latin American Devaluation Crises: An Early warning System Approach", International Finance Discussion Papers, No.645, Board of Governors of the Federal Reserve System, September 1999.

Kaminsky G., Lizondo S., Reinhart C. "Leading Indicators of Currency Crises", IMF Staff Papers, Vol. 45, No1, March 1998.

Kaminsky G., Reinhart C., "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems", The American Economic Review, Vol. 89, No3, (June 1999).

Kaminsky G., "Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress", International Finance Discussion Papers, No. 629, October 1998.

Nenovsky N., Hristov K., Petrov B., "Two approaches to Fixed Exchange Rate Crises", April 1999.

ОДНОСИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ЕВРОПСКАТА ИНВЕСТИЦИОНА БАНКА

Радица
КОЦЕВА

Во извршувањето на своите активности, Европската инвестициона банка се води од принципот дека базичната инфраструктура е клучна компонента за развој на регионот. Земјите од регионот, вклучувајќи ја и Република Македонија, според Банката, се целосно свесни за тоа и комплетно се обврзуваат да соработуваат со меѓународните финансиски институции

Радица Коцева е помошник на раководителот на Секторот за меѓународни финансии при Министерството за финансии. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1998 година. Од мај 1999 година се вработува во Министерството за финансии, како самостоен советник во Секторот за меѓународни финансии. По една година, работи како Раководител на одделение, а од јануари 2002 како помошник на раководител на сектор. Учествовала на повеќе семинари и обуки од областа на меѓународните финансии и односи со меѓународните институции. Одлично го владее англискиот јазик.

Улогата на Европска инвестициона банка

Европската инвестициона банка е основана со Римската спогодба во 1958 година. Нејзиното седиште се наоѓа во Луксембург. Земји-членки на Европската инвестициона банка се земјите-членки на Европската унија.

ЕИБ е основана како автономно тело при Европската унија, со основна задача да врши финансирање на инвестициите, следејќи ја европската интеграција преку промовирање на политиките на ЕУ.

ЕИБ како инвестициона банка има свој правен суверенитет и финансиска самостојност во рамките на системот на европската заедница. Мисијата на ЕИБ е да ги следи целите на ЕУ преку обезбедување на долгорочно финансирање за специфични капитални проекти во земјите членки, како и земјите надвор од Унијата. Со тоа придонесува за јакнење на Европската унија, особено од аспект на економска интеграција и посилна социјална и економска кохезија.

Активностите на ЕИБ во регионот на Југоисточна Европа

ЕИБ веќе неколку години е присутна со својата активност во земјите од регионот на Југоисточна Европа,

прогресивно зголемувајќи го своето долгорочно инвестирање во последните неколку години. За да ја истакне својата обврска за учество во повоената реконструкција на Балканот, ЕИБ имаше активна улога во фазата на подготовка на инвестиционите програми за реконструкција, се разбира во блиска соработка со Европската комисија и со другите мултилатерални финансиски институции. Листата на потенцијални инфраструктурни проекти, кои беа публикувани во Студијата за базични инфраструктурни проекти во Југоисточна Европа содржи околу 85 проекти со вкупна вредност од 4 милијарди евра.

Доколку се направи пресек на инфраструктурните проекти финансирани од ЕИБ во изминативе десет години, ќе се види дека најголем дел од нив се однесуваат на реконструкција и рехабилитација на патишта, железници и електрични мрежи, кои биле оштетени во изминатиот период. Активностите на ЕИБ секогаш биле насочени повеќе кон обновување на постојната мрежа, отколку кон изградба на целосно нова инфраструктура. Ваквите проекти, според ЕИБ, ја зголемуваат безбедноста на мрежите и се од директна корист за населението од целиот регион, истовремено придонесувајќи за одржлив економски раст.

Својата активна улога во земјите од регионот на Југоисточна Европа, ЕИБ ја продолжува преку учество во основањето на „Пактот за стабилност“ за Југоисточна Европа во јуни 1999 година. На ЕИБ ѝ беше доделена водечката улога во ко-ординирањето на основните инфраструктурни инвестициони програми во регионот. Како одговор на тоа, ЕИБ ја основа т.н. Балканска наменска сила (Balkan Task Force), тело чија задача е да ги евалуира инвестиционите потреби и



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

да ги идентификува приоритетните проекти во Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, СР Југославија, Република Македонија, како и во Бугарија и Романија. По извршеното групирање, дел од проектите влегоа во групата на т.н. „Брзи проекти“, кои според временскиот распоред требаше да отпочнат со реализација до март 2001 година. За 14 проекти од групата на „Брзи проекти“, ЕИБ е назначена за водечка агенција. Меѓу овие 14 проекти се наоѓаат и проектите „Обиколка на Скопје“ и „Реконструкција на автопатната делница Е-75“, кои се реализираат во Република Македонија и каде што главен инвеститор е ЕИБ.

Во поново време, покрај инвестирањето во инфраструктура, ЕИБ значително го зголемува своето инвестирање и во секторот на мали и средни претпријатија, преку т.н. „глобални заеми“ коишто се реализираат во партнерство со локалните деловни банки и други страни.

Соработката на ЕИБ со Република Македонија

Европска инвестициона банка била активна во овој регион, вклучувајќи ја и Република Македонија почнувајќи од доцните 70-ти години, па сè до распаѓањето на поранешна Југославија, инвестирајќи близу 600 милиони евра, главно во инфраструктурни проекти.

Република Македонија по нејзиното осамостојување започна да ја интензивира соработката со сите меѓународните финансиски институции. Активната соработка помеѓу Европска инвестициона банка и Република Македонија започна во 1998 година, кога ЕИБ првпат ѝ додели заеми на Владата на Република Македонија како суверен позајмувач. Ова уследи по потпишувањето на Протоколот 3 за финансиска соработка помеѓу Република Македонија и Европската инвестициона банка на 1 јануари 1998 година. Со Протоколот, ЕИБ ѝ додели на Република Македонија заеми во износ од 150 милиони евра, за користење согласно со правилата, условите и процедурите предвидени во нејзиниот статут. Во Протоколот се нагласува дека заемите ќе бидат искористени за проекти во областа на инфраструктура, со тоа што како приоритетни се сметаат проектите од патната инфраструктура.

Банката учествува во финансирањето на проектите до 50% од нивната целокупна вредност.

Проекти финансирани од ЕИБ во Република Македонија

Проект за патишта I

Реализацијата на Протоколот 3 за финансиска соработка помеѓу Република Македонија и Европската инвестициона банка започна со потпишувањето на Договорот за заем од 70 милиони евра за финансирање на Проектот за патишта I, склучен на 23 јули 1998

година. Заемопримач е Република Македонија, а како промотор на проектите и краен корисник на заемот е Фондот за магистрални и регионални патишта.

Заемот е наменет за изградба на автопатните делници:

- Стоби-Демир Капија Е-75 со должина 31,2 км (делница од Коридорот X);
- Скопје-Тетово Е-65, со должина од 35,7 км (делница од Коридорот III);

Изградбата на делницата е започната во 1998 година и се предвидува да заврши средината на 2002 година.

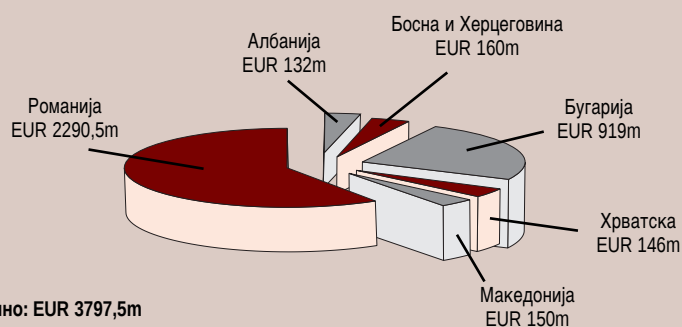
Реализацијата на овој проект е од големо значење, пред сè за развојот на патната инфраструктура по должината европските транспортни коридори VIII и X.

Проект за патишта II

На 20 јули 1999 година на Република Македонија, Одборот на Европската инвестициона банка ѝ го одобри продолжениот заем во износ од 60 милиони евра, како дел од 150 милиони евра предвидени со Протоколот 3 за финансиска соработка. Средствата од овој заем ќе се користат за финансирање на следните проекти од патната инфраструктура:

Активната соработка помеѓу Европска инвестициона банка и Република Македонија започна во 1998 година, кога ЕИБ првпат ѝ додели заеми на Владата на Република Македонија како суверен позајмувач

Активностите на ЕИБ во Југоисточна Европа до Ноември 2001 година



- Обиколка на Скопје во должина од 23 км;
- Реконструкција на делници од автопатот Е-75 на делот Демир Капија -Гевгелија.

Проектот е наменет за подобрување на сообраќајната циркулација околу Скопје на главниот пат исток-запад Е-75, како и пристапот кон патот исток-запад Е-65. И двете делници претставуваат значајни точки од транс-европските транспортни коридори VIII и X, и имаат огромно значење за развојот на целокупната економија во Република Македонија. Модернизирањето на главните транспортни мрежи, ќе

го олесни меѓународниот транспорт и ќе ја зајакне трговијата.

Проектот се очекува да започне со реализација во 2002 година, кога ќе биде затворена вкупната финансиска конструкција на проектот и ќе бидат алоцирани дополнителните средства потребни за реализирање на Проектот.



Заем за глобално финансирање

Во јуни 2001 година, ЕИБ ѝ одобри на Република Македонија средства во износ од 20 милиони евра како Заем за глобално финансирање на мали и средни претпријатија. Со ова целосно се исцрпија средствата од финансискиот Протокол 3 во износ од 150 милиони евра кои беа алоцирани во 1998 година.

Првиот ЕИБ заем за приватниот сектор во Република Македонија, претставува диверзифицирање на операциите на ЕИБ во насока на инволвирање на други сектори во Република Македонија, освен транспортниот сектор каде што ЕИБ главно инвестираше преку двата претходни проекти во вкупен износ од 130 милиони евра.

Понатамошната соработка со ЕИБ ќе се одвива во рамките на Рамковната спогодба, која што Република Македонија ја потпиша со ЕИБ во 2000 година. Во рамките на потпишаната Спогодба се отвораат можности за реализација на проекти кои што се од заеднички интерес за Република Македонија и ЕИБ и во други области, покрај основната инфраструктура

Средствата од заемот ќе се користат за финансирање на мали и средни претпријатија и инфраструктурни проекти предложени од општините. Операционализацијата на заемот најпрво ќе започне преку Стопанска банка АД Скопје и Комерцијална банка АД Скопје, а во понатамошната реализација ќе бидат вклучени и други деловни банки од Република Македонија.

Со имплементацијата на оваа кредитна линија треба да се обезбеди прилив на нов капитал и поголеми можности за кредитирање на стопанските субјекти и потребата од финансиски средства за малите јавни инфраструктурни проекти предложени од општините. Ова и понатаму ја истакнува обврската на ЕИБ да го поддржува финансирањето на инвестициони проекти, преку локални банкарски партнери, во продуктивните сектори на економијата во Република Македонија, помагајќи го при тоа долгорочниот развој на земјата.

Рамковна спогодба за соработка помеѓу ЕИБ и Република Македонија

Понатамошната соработка со ЕИБ ќе се одвива во рамките на Рамковната спогодба, којашто Република

Македонија ја потпиша со ЕИБ во 2000 година. Во рамките на потпишаната Спогодба се отвораат можности за реализација на проекти коишто се од заеднички интерес за Република Македонија и ЕИБ и во други области покрај основната инфраструктура. Оваа Спогодба овозможува поинтензивна соработка и поповолно финансирање на проекти кои се од витално значење за Република Македонија. Исти такви спогодби имаат потпишано и други земји во транзиција кои претендираат за членство во Унијата.

Досегашната соработка, којашто Република Македонија ја има со Европска инвестициона банка беше мошне плодна и успешна. Искрено се надеваме дека ваквата соработка ќе продолжи и во иднина и дека нашите односи ќе се продлабочат и ќе продолжат во други области кои ќе бидат обостран предизвик и за двете страни.

Г. Питер Бандила, кој во рамките на Одделот за Медитеран и Балкан, во ЕИБ, е одговорен за односите со Република Македонија, за Република Македонија го каже следното:

„Имплементацијата на ЕИБ проектите досега се покажа како оправдана и задоволувачка и во согласност со разбирањата кои беа преземени од страна на Република Македонија и ЕИБ, и покрај тешките околности кои постоеја во 2001 година. ЕИБ верува дека 2002 година ќе биде година од огромно значење за постигнување значаен развој околу патната инфраструктура во Република Македонија, особено ако се има предвид почетокот на работите околу реализација на Проектот „Обиколка околу Скопје“. Во 2002 година ЕИБ ќе настојува да ја диверзифицира својата помош преку обезбедување на задоволувачко долгорочно финансирање во нови сектори како што е наводнувањето, третманот на отпадни води, енергетиката, здравството и образованието. Улогата на ЕИБ, како финансиска институција на Европската унија, е да ѝ помогне на Република Македонија во развивањето на добри и одржливи инвестициони проекти, кои ќе одговараат на домашните и регионалните потреби, а истовремено се во согласност со целите на развојните политики на Европската унија“.

ЕИБ заради целокупната активност што досега ја има на Балканот и пошироко во регионот на Централна и Источна Европа, е убедена дека нејзината поддршка за инвестирање во инфраструктура и другите сектори, во блиска соработка со Европската комисија и другите меѓународни финансиски институции, ќе има значаен придонес за мирот и стабилноста во целиот регион.

ПРЕГЛЕД НА БУЏЕТСКИТЕ РЕФОРМИ ВО ЗЕМЈИТЕ НА ОЕСД - МОЖНОСТ ЗА ОСОВРЕМЕНУВАЊЕ НА БУЏЕТСКИОТ ПРОЦЕС НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Наташа
МИХАИЛОВА

Многу западно-европски земји ја согледаа потребата за развивање на буџет кој ќе претставува средство за управување со јавните приходи, што значи ќе овозможи успешно макроекономско планирање и спроведување на макроекономската политика. Со ова сè повеќе се става акцент на управувањето, односно како да се постигне што поефикасно управување со јавните приходи

Буџетот претставува годишен план на приходи и расходи потребни за финансирање на функциите на државата. Тој е политички најзначаен документ бидејќи претставува основно средство за спроведување на Владината политика, а истовремено неговото извршување е огледало за степенот на достигнувањата на целите и приоритетите на Владата во одредени области - државни приоритети за таа буџетска година, како и одраз на фискалната и монетарната политика на среден рок.

Државното уредување, развиеноста на стопанството, улогата на државата во стопанскиот и политичкиот живот и начинот на финансирање на државните издатоци ги одредуваат изворите на буџетските приходи на нивната големина и намена. Во современите капиталистички системи, буџетот се повеќе станува средство со кое државата интервенира во стопанството, ги насочува неговите текови и ја одржува потребната рамнотежа во производството, распределбата и размената.

Буџетските приходи со кои се зафаќа дел од националниот доход создаден во една држава ги сочинуваат даночните приходи, неданочните приходи и финансирањето по пат на користење на дел од доходот на друга држава преку заеми, донации и подароци. Со користење на буџетските приходи преку извршување на буџетските расходи (тековни и капитални) се обезбедуваат

општополесни добра и услуги за потребите на сите граѓани: обезбедување на јавен ред и мир, безбедност, образование, здравствена и социјална заштита и сл.

Со зголемување на буџетските приходи над нивото на буџетските расходи се создава буџетски суфицит, со што државата ја намалува куповната моќ во периодот на просперитет, а во периодот на намалена куповна моќ преку буџетски дефицит се настојува да се обезбеди развој. Според ова буџетот претставува значаен макроекономски инструмент.

Оттука произлегува дека во зависност од тоа колку средства се слеваат во државната каса, ќе бидат и можностите за финансирање на соодветните потреби на државата. Сепак, постои еден многу значаен елемент кој ја зголемува ефикасноста во користењето на делот од националниот доход кој се опфаќа од државата, а се однесува на подобрување на системот на управување со јавните расходи преку остварување на што поголем број цели.

Низ буџетски реформи за постигнување на поефикасен буџетски систем поминуваат сите земји на ОЕСД. Тие буџетски реформи се однесуваат на следниве области:

БУЏЕТСКИ ЦЕЛИ

Што треба да обезбеди Буџетот на една земја :

- макроекономска контрола - контрола која се однесува на одржување

Наташа Михаилова е раководител на одделение за планирање на буџет во Секторот за буџет и фондови во Министерството за финансии. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1999 година на насока Финансиско - сметководствен менаџмент. Учествовала на повеќе семинари од областа на буџетското работење и буџетските реформи. Активно го зборува англискиот јазик.



*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ње на јавните расходи во согласност со фискалната политика, која е дел од макроекономската политика утврдена на среден рок ;

- **алокативна ефикасност** - подобрување на алокацијата на државните приходи, по пат на нивно насочување кон остварување на планираните цели; и
- **техничка ефикасност** - ефикасност фокусирана на крајниот резултат - производите или услугите кои ги добиваат граѓаните, односно постигнатата продуктивност.

Со оглед на горенаведеното, многу западно-европски земји ја согледаа потребата за развивање на буџет кој ќе претставува средство за управување со јавните приходи, што значи ќе овозможи успешно макроекономско планирање и спроведување на макроекономската политика. Со ова се става се повеќе акцент на управувањето, односно како да се постигне што поефикасно управување со јавните приходи и да се овозможи министрите и раководителите на поделните министерства, програмските менаџери и сите лица на кои им се доверени државните средства да ја согледа-

За да претставува успешно макроекономско орудие, буџетот мора да биде реален, што значи негово базирање на реални економски проценки за буџетските приходи и расходи. Ако ова не е случај, буџетот претставува про-форма, односно буџет кој е базиран на серија на краткорочни прогнози за готовинските приливи и затоа тоа има лимитирана употреба

ат и прифатат буџетската одговорност што подразбира одговорност за постигнатите резултати. Почетно скалило во постигнување на оваа цел е промена на начинот на буџетирање односно одтргнување од процесот на традиционално буџетирање.

Што опфаќа традиционалното буџетирање?

- Буџетирање кое покрива временски хоризонт од една година и е фокусирано пред се на буџетските расходи, отколку на согледување на резултатите кои се остварени со тие расходи;
- Контролата на трошоците претставува обврска на Министерството за финансии;
- Буџетските институции во трошењето на буџетските средства цврсто мора да се придржуваат до деталните буџетски определби; и
- Чести барања од страна на буџетските институции за одобрување на дополнителни буџетски средства.

ЗНАЧЕЊЕ НА РЕАЛНИОТ БУЏЕТ

За да претставува успешно макроекономско орудие, буџетот мора да биде реален, што значи негово базирање на реални економски проценки за буџетските приходи и расходи. Ако ова не е случај, буџетот претставува про-форма, односно буџет кој е базиран на серија на краткорочни прогнози за готовинските приливи и затоа тоа има лимитирана употреба.

ФИСКАЛНА КОНСОЛИДАЦИЈА

Фискалната консолидација е основна цел на западно-европските земји. Потребата за фискална консолидација овозможува да се подобри функционирањето на јавниот сектор, по пат на остварување на целите со помалку средства. За оваа цел неопходно е да се определат фискалните лимити, да се спроведува контрола на трошоците и определување на одговорноста на:

- министрите кои се задолжени за поделните министерства како и улогата на Министерството за финансии
- одговорност на сите менаџери во министерствата, а не само на буџетскиот и сметководниот кадар во министерствата

БУЏЕТСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ

Фискалното усогласување и определувањето на лимитите во фискалната сфера водат кон поголема транспарентност што значи потреба од објавување на значајни податоци за резултатите постигнати на фискален план и одговорите на прашањата значајни за :

- Владата, од аспект на спроведувањето на нејзината политика
- Јавноста, во поглед на нивните барања за зголемената одговорност која ја има Владата и нејзините органи

Зголемено значење во земјите на ОЕЦД се дава во поглед на подобрувањето на известувањето по одделни програмски активности кои ги превземаат корисници на буџетски средства кои се однесуваат на трошоците, постигнатите резултати, добиените ефекти кои би требало да бидат содржани во годишниот извештај и во буџетскиот документ.

Законот за фискална транспарентност на ММФ опфаќа голем дел од овие прашања. Доколку се из земе Статистиката на Владиите финансии на ММФ, постои недостаток на меѓународни стандарди во областа на фискалното известување што влијае на неговата адекватност, а истовремено и на компарирање на фискалните резултати и позиции во некои земји. Во поделни земји (Австралија, Нов Зеланд, Велика Британија, САД) постои зголемен интерес за употре-

ба на исцрпно сметководствено прикажување на вкупните фискални ефекти или пак за известување по одделни министерства (Шведска, Финска, Холандија). Голем дел од останатите земји имаат традиционално гломазно буџетирање, што подразбира обемни буџетски документи кои можат да ги содржат заедно фискалните информации и информациите за извршувањето, а најчесто да имаат многу мала употребна вредност.

ПОГОЛЕМА СЕОПФАТНОСТ НА БУЏЕТОТ

Придвижувањето кон поголема сеопфатност на буџетот опфаќа:

- интегрирање на тековното со капиталното буџетирање, со избегнување на неконзистентни одлуки (на пр: обезбедување на капитални средства за изградба на нова болница без да се обезбедат тековни средства за обезбедување на потребниот кадар);
- вклучување на пензискиот фонд и социјалната заштита;
- испитување на оправданоста на сите даночни ослободувања во согласност со трошковните предлози.

Ова подразбира многу поуреден буџетски процес каде сите потреби за финансиски средства се разгледани во одреден временски период и во рамките на одделни буџетски ограничувања кои се определени со фискалната политика. Буџетските ограничувања оневозможуваат предлагање на дополнителни трошоци во текот на годината, со исклучок кога постојат соодветни буџетски заштеди.

СРЕДНОРОЧНО БУЏЕТСКО ПЛАНИРАЊЕ

Среднорочното буџетско планирање подразбира донесување на буџетот за една година, но базиран на среднорочна економска прогноза. Ова значи дека почетна точка во изготвувањето на буџетот ќе бидат трошоците предвидени за постојните политики кои потоа се компарираат со приходите кои ќе се остварат за таа буџетска година и среднорочната фискална рамка.

Среднорочниот пристап ќе ги потенцира идните трошоци за новите програмски активности и ќе ја согледа можноста тие да бидат одобрени на среднорочна база.

Буџетското планирање за тековната буџетска година е дел од среднорочното буџетско планирање и како такво е поврзано со среднорочните фискални цели и подразбира планирање како со тековниот буџет да се партиципира во остварувањето на среднорочните цели. Тоа може да биде направено од страна на мин-

истрите чии министерства ги реализираат одделните програмски активности, што значи и поголема сигурност на пооделните министерства во процесот на планирање.

ПОГОЛЕМА БУЏЕТСКА ФЛЕКСИБИЛНОСТ

Поголемата буџетска флексибилност подразбира давање на можност за поголема автономија на пооделните буџетски корисници во донесувањето на одлуки како ќе ги трошат своите буџетски средства, а тоа ќе биде овозможено со:

- намалување на деталната распределба на буџетските средства и со тоа поголема флексибилност во нивната реалокацијата во текот на годината;
- (во некои земји) министрите можат да ги пренесат неискористените буџетски средства во наредната година, но со претходен договор и согласност со Министерството за финансии, што се разликува од принципот на традиционалниот буџет што подразбираше трошење на сите преостанати буџетски средства на крајот на година.

Придвижувањето кон поголема сеопфатност на буџетот опфаќа: интегрирање на тековното со капиталното буџетирање, со избегнување на неконзистентни одлуки (пр: обезбедување на капитални средства за изградба на нова болница без да се обезбедат тековни средства за обезбедување на потребниот кадар), вклучување на пензискиот фонд и социјалната заштита, како и испитување на оправданоста на сите даночни ослободувања во согласност со трошковните предлози

Но, секако флексибилноста носи за возврат и одредени барања:

- менаџерите мораат да управуваат без додатни средства од буџетот;
- зголемените трошења над нивото кое е одобрено може да донесе остри санкции;
- менаџерите се многу поодговорни за нивната работа. Тие мораат да известуваат за постигнатите резултати и да ја прифатат надворешната контрола што значи контролата ex ante се заменува со контрола ex post.

ОДНОС ПОМЕЃУ ПРОЦЕСОТ НА ИЗВРШУВАЊЕ И БУЏЕТИРАЊЕТО

Земјите на ОЕЦД укажуваат на потребата од многу блиска врска помеѓу буџетот и неговото извршување со цел:

- да се подобри алокацијата на ресурсите (алокативна ефикасност) и
- да се подобри техничката ефикасност

Досега праксата покажала дека не постои директна врска помеѓу одобрувањето на буџетски средства и нивното правилно користење. Во поткрепа на ова оди фактот што речиси никогаш слабото извршување на програмите и активностите за кои биле доделени буџетски средства не резултирало со нивно укинување. Оттука произлегува дека информациите за извршувањето повеќе служат да информираат отколку да бидат еден вид контрола и коректив на буџетскиот процес.

Ова раѓа потреба за воспоставување на вистински критериуми за мерење на постигнатите резултати земјајќи во предвид дека секогаш сите аспекти на програмот не можат квантитавно да се измерат. За остварување на оваа цел се раѓа потреба од развивање на стратешки или корпоративен процес на планирање со кој ќе се одредат примарните цели во рамките на секој буџетски корисник.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРОМЕНИ

Промените кои досега ги споменавме имаат некои значајни влијанија на институциите од областа на јавниот сектор.

Процесот на буџетирање во 2002 година претставуваше значаен исчекор напред со опфаќање на најголем дел од погоре презентираниите буџетските реформи. Во 2002 година продолжуваме со програмското буџетирање но и со значајни чекори на планот на фискалната консолидација, буџетската транспарентност и поголема сеопфатност на буџетот

Прво, се менува улогата и стилот на функционирање на централната буџетска институција - Министерството за финансии, а тоа значи:

- поголема транспарентност во неговите операции;
- поголем дијалог и преговори со буџетските корисници;
- отстранување на голем дел од ex ante контролата;
- поголем акцент на мониторингот и ex post контролата;
- одржување на централниот буџетски информативен систем;
- фокусирање на буџетското извршување.

Во некои земји, Министерството за финансии има најголема одговорност за управувањето со целокупните јавни реформи.

Второ, во некои земји се менува улогата на легислативата во буџетскиот процес која бара:

- преглед на вкупната фискална политика (макроекономската рамка на буџетот и среднорочна прогноза која ги содржи согледувањата за буџетските агрегати- приходите, расходите и буџетска рамнотежа (Шведска, Нов Зеланд);
- определување на рамка за трошоците;
- преглед на постигнатите резултати на поделните буџетски корисници во согласност со доделените средства (најголем дел од западно-европските земји)

Трето, во некои земји доаѓа до промена во националните ревизорски институции во поглед на

- промена на ex ante контролата во ex post
- фокусирање на извршувањето

Сите западноевропски - земји не ги имаат имплементирано сите предложени промени, но целокупниот процес на буџетирање одразува значаен чекор напред во одделувањето од традиционалното буџетирање преку фокусирање на :

- макроекономската рамка
- среднорочно буџетско планирање
- зголемена фискална транспарентност
- потреба од согледување на постигнатите резултати како и воведување на буџетска контрола

Со гледувањата на напорите кои ги прават земјите на ОЕЦД во поглед на модернизација на буџетскиот процес претставуваше мотив за Република Македонија да изврши соодветна нивна имплементација при изготвувањето на буџетот за 2001 година, особено на планот на воведувањето на програмското буџетирање.

Процесот на буџетирање во 2002 година претставуваше значаен исчекор напред со опфаќање на најголем дел од погоре презентираниите буџетските реформи. Во 2002 година продолжуваме со програмското буџетирање но и со значајни чекори на планот на фискалната консолидација, буџетската транспарентност и поголема сеопфатност на буџетот. Се уште ни претстои значаен и предизвикувачки дел кој допрва треба да го направиме на планот на односот помеѓу процесот на извршувањето и буџетирање со воспоставување на вистински индикатори за постигнатите резултати во сите области кои се финансираат со извршувањето на јавните расходи, што претставува и суштина на програмското буџетирање.

ИНДИКАТОРИ ЗА ТРАНЗИЦИЈАТА НА ЗАКОНОДАВСТВОТО

Индикаторите за транзицијата на законодавството ја изразуваат субјективната оценка на испитаниците опфатени во Анкетата на правните индикатори, како и мислењата на правниците на Европската банка за обнова и развој кои имаат искуство со трговските и финансиските трансакции во регионот

Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), во 2001 година како седма последователна година, спроведе Анкета за правните индикатори (АПИ) за мерење на напредокот во реформата на законодавството во централна и источна Европа, Балтичките држави и Заедницата на независни држави, според наодите на локалните правници и научници. Канцеларијата на Генералниот совет на ЕБОР создаде мерила за проценка на степенот до кој клучните трговски и финансиски закони ги достигнаа меѓународно прифатливите стандарди (опфатот) и степенот до кој овие закони се имплементирани и спроведени (ефективност). Анкетата, исто така, може да се употреби за анализа на улогата на реформата на законодавството за поттикнување на инвестициите и порастот во регионот.

Резултатите од овојгодишниот АПИ го покажуваат мислењето на правниците и другите експерти кои се запознаени со ситуацијата во регионот за состојбата на реформите во законодавството во 2001 година.¹ Овие мислења не секогаш директно соодветствуваат со пишаните законски регулативи или регулативите кои постојат во различните јурисдикции. Во Табелата 2.1.1 е дадена оценка на трговските закони, вклучувајќи ги законите за залог, стечај и законот за трговски друштва. Табела 2.1.2 дава оценка на законите за банкарство и пазари на капитал.

Резултатите на АПИ претставени во табелите ги оценуваат мислењата за реформите во законодавството во смисла на опфатот на реформите во законодавството и нивната

ефективност.² Кај трговското право, опфатот (extensiveness) е мерка за влијанието на законите за залог, стечај и трговски друштва на јурисдикцијата врз трговските трансакции.³ За финансиските пазари, опфатот врши проценка на тоа дали законските правила од областа на банкарството и пазарот на капитал им се приближуваат на минимум меѓународните стандарди, како што се Главните принципи на банкарската супервизија на Базелскиот комитет или Целите и принципите на регулативата за хартии од вредност развиени од страна на Меѓународната организација на комисиите за хартии од вредност (IOSCO). Ефективноста (effectiveness) на правните реформи го мери степенот до кој трговските и финансиските закони се јасни, достапни и соодветно спроведени, како од административна страна, така и од правна.

Резултатите од опфатноста мора да се толкуваат во поврзаност со резултатите од ефективноста за да се добие поцелосна слика за тоа како напредува реформата на законодавството во секоја јурисдикција. Земјите кои покажуваат високи резултати за опфатот со ниска ефективност покажуваат дека соодветните законски правила може да бидат во голема мера во согласност со меѓународните стандарди, но лошата имплементација може да спречила соодветна употреба на законските правила.

Правните индикатори ја одразуваат субјективната оценка на испитаниците опфатени во Анкетата како и мислењата на правниците на ЕБОР кои имаат искуство со тргов-

ските и финансиските трансакции во регионот. За неколку земји испитаниците на АПИ обезбедија широк опфат на проценки. Во овие случаи или онаму каде имаше значителни јазови помеѓу индикаторите за опфат и ефективност, внатрешните сознанија на ЕБОР за правниот систем на таа земја беа искористени за да се изврши целосна оценка на различните мислења. АПИ не треба да се смета за единствен инструмент за мерење на реформата на правниот систем. Намерата му е да ги замени другите форми на податоци. Според тоа, додека целта на АПИ и анализата која произлезе од него е да создаде впечаток за тоа што локалните правници мислат за квалитетот на законите и колку добро овие закони функционираат во практика, треба да се биде во извесна мера внимателен при толкувањето на резултатите.⁴

Резултати од Анкетата за правните индикатори 2001

Ова е прва година кога имаше зголемување во резултатите од ефективноста за повеќето земји кои беа предмет на Анкетата. Резултатите од ефективноста се подобрија кај 20 земји во областа на трговското право и за 16 кај финансиските пазари. Понатаму, резултатите од ефективноста останаа на константно ниво (односно во рамките на помалку од 1 поен разлика) за две земји кај трговското право и четири земји кај финансиските пазари.

Еден забележителен исклучок е Полска, која забележа пад кај резултатите од ефек-

¹ Анкетата им беше на располагање на анкетираниите на англиски и руски јазик.
² Резултатите за трговското право и финансиските пазари се вкупни индикатори кои не ги одвојуваат посебните области кои беа цел на Анкетата по предмет (на пр., резултатите од трговското право не се понатаму поделени по залог, трговски друштва, стечај, итн.). По длабока анализа на резултатите и податоците по сектори од АПИ се презентирани во публикацијата на ЕБОР Право во транзиција, издадена од Канцеларијата на Генералниот Совет на ЕБОР.

³ Прашањата на АПИ околу обезбедените трансакции се фокусираат на способноста на страните да вклучуваат договори за невладетелски залог на подвижен имот, да ги заштитат нивните залози преку евидентирање во централизиран регистар за договорен залог и хипотека и ефективно да ги спроведуваат нивните залози. Прашањата на АПИ околу Законот за трговски друштва се фокусираат на способноста на страните да формираат акционерско друштво и акционерите ефикасно да ги спроведуваат нивните права во однос на управувањето и акционерите кои поседуваат мнозинство акции, и одговорноста на директорите и управата на компаниите. Прашањата на АПИ околу стечајот се фокусираат врз способноста на доверителите да ја следат процедурата за несолвентност и да применат процедури за реорганизација и ликвидација во случај на несолвентност на претпријатието.

⁴ ЕБОР вложува напори секоја година да добие колку што е можно поопфатен одговор за секоја земја. Во одредени околности, политичката ситуација во земјата или недостаток на искусни лица со потребни квалификации создаде пониска стапка на одговор. Земји со помалку од четири одговори на АПИ 2001 беа Ерменија, Белорусија, Босна и Херцеговина, Р. Македонија, Молдавија, Словенија, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан. Резултатите од овие земји треба да се толкуваат со особено внимание. Добиени се недоволни податоци за Киргистан.

тивност, како за финансиските пазари, така и за трговските закони. Ова намалување настана и покрај ревизиите на Законикот за трговските компании и измените на Законот за хартии од вредност за да се усогласи со стандардите на ЕУ. Сепак, Полска не доби пониски резултати за опфат, означувајќи дека испитаниците беа свесни за измените во законите и нивните значителни импликации. Падот во ефективност може, според тоа, да го одрази мислењето дека овие промени беа или нејасни, контрадикторни или неусогласени. Ова е евидентно, на пример, преку многу ниските резултати за ефективност на Законот за трговски друштва во 2001 година во Полска.⁵ Исто така, испитаниците можат да покажат извесна скептичност во врска со тоа дали сите промени во законската регулатива кои се бараат според ЕУ можат да бидат ефикасно спроведени.

Резултатите на Анкетата за правните индикатори ги изразуваат мислењата за реформите во законодавството во смисла на опфатот на реформите во законодавството (extensiveness) и нивната ефективност (effectiveness)

Наспроти ова, резултатите за опфат во Русија се намалија, додека нејзините резултати за ефективност се подобрија, пред сè, во областа на трговското право. Додека испитаниците наведоа дека постојат проблеми во постојната правна рамка, мислењето за тоа како Русија ги имплементираше или искористи постојните закони се подобри. Светската банка го оцени подобрувањето на индикаторите за Русија во јули 2001, тврдејќи дека е постигнат напредок во однос на реформата на правниот систем и судството, вклучувајќи потранспарентни процедури за назначување на судии и реформа на руските граѓански и кривични закони. Руските арбитражни судови издадоа циркулар во јануари 2001, кој содржеше Анкета на практиката на арбитражните судови во справување со спорите кои се однесуваат на заштита на странските инвеститори. Ова е пример за напорите за обезбедување на поголема сигурност за странските инвеститори во однос на рускиот правосуден систем.

Иако ефективност се зголеми и кај комисијалниот и кај финансискиот правен

сектор, за околу една четвртина до една третина од земјите кои беа предмет на Анкетата, резултатите на опфатот се намалија (понекогаш заедно со зголемувањето на ефективност). Од друга страна, ова често пати резултираше во намалување на вкупниот резултат, што најверојатно го одразува негативното мислење за фактичката содржина на постојните закони. Алтернативно, ова намалување може да го одрази фактот дека правниците подобро ги разбираат фактичките закони. Овие мислења можат да бидат резултат на почестата употреба и примена на трговските и финансиските закони со продолжувањето на развој на економиите.

Словачка покажа значителен и стабилен развој во сите правни сектори опфатени со АПИ, покажувајќи постепени, но очигледни промени во секој сектор. Белорусија покажа подобрување на правните индикатори како за трговијата, така и за финансиските пазари во 2001 година. Кај трговското право, зголемувањето е во согласност со мислењето на испитаниците за промените во законската регулатива во однос на законите за трговски друштва, залог и стечај. Подобрувањето на резултатите за финансиските пазари уследи по серијата на одлуки донесени од страна на Народната банка на Белорусија во 2001 година кои се однесуваа на прашањата, како на пример, за гарантниот фонд за штедачи, за девизните банкарски трансфери и сл. Сепак, ако се земе предвид ограничениот одзив на АПИ 2001 за Белорусија, овие резултати треба претпазливо да се толкуваат.

Ова е прва година во која ЕБОР ја вклучи Сојузна Република Југославија во резултатите на АПИ. Покажувајќи про-западна ориентираност, како и релативно напреден трговски систем, според стандардите за транзицијата, уште пред распадот на СФРЈ, трговските и финансиските резултати на СР Југославија за 2001 година се наоѓаат во рамките на просекот за земјите во транзиција, иако малку пониски отколку кај повеќето балкански соседи. Од крајот на 2000 година, новите влади на СР Југославија, Србија и Црна Гора ѝ дадоа клучен приоритет на реформата на правниот систем. Резултатите на АПИ ги одразуваат неодамнешните напори за развој на модерни трговски и финансиски законски регулативи и подобрување на правосудниот систем. Сепак, резултатите и на трговскиот и на финансискиот сек-

тор на СР Југославија се окарактеризирани со значителни јазови меѓу опфатот и ефективност, што ја одразува потребата за подолгорочна правна институционална изградба.

Правните промени кои имаат влијание врз целокупната ефективност на судскиот и правосудниот систем се помалку чести, и тие имаат подиректно влијание врз мислењето во врска со ефективност на реформите во правниот систем. Оваа година многу земји донесоа легислатива или владини одлуки, чија цел е реформа на нивните правосудни и административни практики. Албанија, Казахстан и Узбекистан усвоија планови, закон и одлука, респективно, кои се дизајнирани со цел да го поттикнат и унапредат правосудниот систем. Неколку земји спроведоа реформа на законите кои имаат влијание на мислењето на правниците на земјите кои се предмет на Анкетата во однос на ефикасноста на посебните реформи во правниот систем. Исто така, како што беше забележано во Извештајот за транзиција 2000 година, неколку земји продолжуваат да ги унапредуваат регулаторните структури во секторот на финансиски услуги со создавање на консолидирани регулатори. Овие реформи можат, исто така, да доведат до подобро мислење за ефикасноста на финансискиот регулаторен систем во овие земји.

Резултати од АПИ во врска со трговското право

Резултатите во врска со стечајот (bankruptcy scores), како за опфатот, така и за ефективност, остануваат пониски од резултатите за законот за залог или трговски друштва, кои се највисоки во сферата на трговското право. Веројатно најинтересна промена која се забележува е дека 15 од 25 земји, кои се предмет на Анкетата имаат пониски резултати за опфатот на законите за залог, додека резултатите за ефективност на законите за залог се подобри за повеќето земји. Ова може да се објасни со фактот дека регистрите за залог стапија на сила во неколку земји во последната година, поттикнувајќи ги мислењата за поголемата ефективност, додека поголемата примена на законите за залог ги откри недостатоците во опфатот на самите закони.

Додека Полска забележа пад во вкупните резултати за ефикасноста, Чешка претрпе

⁵ Резултатот за ефективност за 2001 на Полска беше 34,7 во споредба со 44,6 во 2000.

пад во ефикасноста на нејзините резултати во трговското право. Овој резултат ги одразува мислењата за трговското право, како и општата ефикасност на правосудниот систем и правните процеси. ЕУ постојано ја критикуваше Чешка за нејзиниот неуспех да го реформира нејзиниот правосуден систем, а и Гувернерот на Чешката народна банка јавно призна дека ова е еден од клучните недостатоци на транзициониот процес на Чешка. Тоа може да се надоврзе со понискиот резултат на ефективноста кој Чешка го постигна за трговското право и пониските ре-

зултати за целокупната ефикасност на нејзините трговски правни системи.

Закон за трговски друштва

Оваа година Законот за трговски друштва, беше сектор кој претрпе најголеми промени во рамките на пошироката област на трговското право. Многу земји ги изменија или заменија постојните закони за трговски друштва, како и граѓанските и трговските закони. Некои промени, како на пример, зголемувањето на минималниот акционерски капитал и подеталните процедури во од-

нос на доставувањето на информации за трговските друштва, ја одразуваат хармонизацијата со барањата на ЕУ. Другите промени го одразуваат поголемиот акцент врз заштитата на малцинските акционери, што може да бидат резултат од зголемен број парнични постапки од страна на малцинските акционери и зголемените активности за припојување и преземање. Во текот на последните две години, исто така, имаше битни промени во правниот систем кои беа донесени од страна на странските малцински акционери во земјите, како Чешка и Русија.

Табела 2.1.1

Индикатори за транзицијата на законодавството: трговско право

Земја	2001			2000		
	Вкупно	Опфат (extensiveness)	Ефективност (effectiveness)	Вкупно	Опфат (extensiveness)	Ефективност (effectiveness)
Албанија	2+	2+	2	2+	3+	2-
Ерменија	2+	3-	2	3	4-	2
Азербејџан	2+	3	2	3-	3	2
Белорусија	3	3	3	1+	1	2+
Босна и Херцеговина	2-	1+	2	2+	3	1
Бугарија	4-	4	4-	4-	4	4-
Хрватска	4-	4-	4-	4-	4	3+
Чешка	3	3	3	3+	3	3+
Естонија	4-	3+	4	4-	4-	3+
СР Југославија	3+	3+	3	na	na	na
Македонија	4-	3+	4-	3	3+	2+
Грузија	3	3	3	2	3	2
Унгарија	4-	4-	4-	4-	4	4-
Казахстан	4	4	4	4-	4	4-
Киргистан	na	na	na	3	3+	3
Латвија	4-	4-	4	4-	4	4-
Литванија	4-	4-	4-	4-	4	3+
Молдавија	4-	3+	4-	3	3	2
Полска	3+	4-	3	4-	4-	4
Романија	4	4	4	4-	3+	4-
Русија	3+	3	4-	3+	4-	3
Словачка	3+	3+	3+	3	3	3
Словенија	4-	4-	4	4-	4	4-
Таџикистан	2	2	2	2-	2	2-
Туркменистан	2+	2	3	na	na	na
Украина	3	3+	3	3	3+	2
Узбекистан	3	3	3	3-	3	2+

Извор: EBRD

Има значително намалување во резултатите за трговското право во Русија оваа година. Резултатите за опфатот на законот за трговски друштва драстично се намалија. Ова може делумно да се должи на неуспехот на владата темелно да го ревидира нејзиниот Закон за акционерски друштва.⁷ Федералната комисија на Русија за пазарот на хартии

од вредност, сепак, соработува со ЕБОР со цел да развие сеопфатен Законик за управување со компаниите, чиј прв нацрт беше презентираан за дискусија и консултации на крајот на септември 2001.

Зголемувањето на резултатите на трговските закони на Чешка веројатно ги одразува новите измени на Чешкиот комерцијален за-

коник, кој стапи на сила во јануари 2001. Измените ги зајакнаа правилата за барањата за задолжителни понуди и известување, кога акционерите достигнуваат извесен праг. Лицата кои добиваат контрола на 40, 66 и 75

⁷ Измените на Законот за акционерски друштва беа усвоени на средбата на годината, но тие не стапуваат на сила до 1 јануари, 2002. Тие се развојната верзија на оние кои беа првично предложени.

проценти од правата за глас во компанија со која јавно се тргува ќе се бара да се придржуваат кон одредбите за задолжителна понуда. Дополнителната заштита на малцинските акционери во ревидираниот Чешки трговски законик бара позначајните ак-

тивности на компаниите (како на пример, припојувања и реструктурирање) да бидат одобрени на годишното собрание на акционери, и правата на првенство да им се дадат на акционерите за да можат да учествуваат во која било нова емисија на акции. Поната-

му, од деловниот субјект (или субјекти кои делуваат заедно) сега се бара да дадат извештај за каква било нова интеграција или располагање со акции кои претставуваат помеѓу 5 проценти и 95 проценти од првата на глас во чешка компанија со која јавно се тргува.

СИСТЕМ НА КЛАСИФИКАЦИЈА НА ИНДИКАТОРИТЕ НА ТРАНЗИЦИЈАТА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО: ТРГОВСКО ПРАВО

Опфат

- 1 Се смета дека законските одредби кои се однесуваат на законите за хипотека, стечај и за трговски друштва се со многу ограничен опфат. Се чини дека законите наметнуваат значителни ограничувања на создавањето, регистрацијата и спроведувањето на обезбедувањето на подвижен имот, и можат да наметнат значителни такси за верификација на залогот. Законите за трговски друштва не осигуруваат соодветно управување со компаниите или заштита на правата на акционерите. Се смета дека законите за стечај не можат да обезбедат сигурност или јасност во однос на дефиницијата на несолвентен должник, обемот на процедурите за реорганизација или приоритетите за исплата на доверителите по ликвидацијата. Законите во овие основни области не се изменети со цел да се доближат до оние од поразвиените земји или, пак, оние закони кои се изменети се смета дека содржат двосмисленост и неусогласености.
- 2 Законските правила кои се однесуваат на законите за залог, стечај и за трговски друштва имаат ограничен опфат и се предмет на спротивставени толкувања. Можеби законските одредби се изменети, но се чини дека новите закони не се доближуваат до оние од поразвиените земји. Особено, регистрацијата и спроведувањето на обезбедувањето на подвижен имот не е адекватно решено, што води кон неизвесност. Законите за залог може да наметнат значителни такси за верификација на залозите. Законите за трговски друштва можно е да не обезбедат адекватно управување со компаниите или заштита на правата на акционерите. Се чини дека законите содржат неусогласености или двосмислености кои се однесуваат, меѓу другото, на обемот на процедурите за реорганизација и/или приоритетите на обезбедените доверители при стечај.
- 3 Неодамна (т.е. во последните пет години) е донесена нова или изменета легислатива во најмалку два од три комерцијални правни сектори што беа цел на испитувањето. Сепак, би било позитивно за законодавството да биде понатаму подобро и разјаснето. Се чини дека законските правила дозволуваат залог, кој не е во владение за поголемиот дел од движиот имот. Сепак, механизмите за регистрација на учеството за обезбедувањето се сè уште во елементарна форма и се чини дека на страните не им обезбедуваат соодветна заштита. Постои обем за спроведување на залогот без судска помош. Се чини дека Законот за трговски друштва содржи ограничени одредби за управување со компаниите и за заштита на правата на акционерите. Законодавството за стечај содржи одредби како за реорганизација, така и за ликвидација, но ќе им даде предност на побарувањата на другите доверители над оние на обезбедените доверители при ликвидацијата.
- 4 Во најмалку два од три сектори на трговското право кои беа

цел на Анкетата постои сеопфатна легислатива. Се чини дека Законот за залог им овозможува на страните да земат залози кои не се во владение на најразличен движен имот и содржи механизми за спроведување на залозите без помош од судот. Сепак, правната инфраструктура не е целосно развиена и не вклучува централизиран или сеопфатни механизми за регистрирање на залог. Законот за трговски друштва содржи одредби за управување на компаниите и заштита на правата на акционерите. Се чини дека задачите на директорот и на службениците се јасно дефинирани. Се чини дека Законот за стечај вклучува детални одредби за реорганизација и ликвидација. Ликвидаторите поседуваат најразлични овластувања за решавање на имотот и работите на стечајниот должник.

- 4+ Во сите три сектори на трговското право кои беа цел на испитувањето постои сеопфатна легислатива. Се смета дека законските правила им се приближуваат на оние од поразвиените земји. Се чини дека овие правни системи имаат униформен (односно централизиран) систем за регистрација за преземање и спроведување на учеството во обезбедувањето кај подвижниот имот и исто така обезбедуваат адекватно управување на компаниите и заштита на правата на акционерите. Особено, правата на малцинските акционери се чини дека се заштитени во случај на купување од страна на трети страни на помалку од сите акции на компанија која се наоѓа во широка сопственост. Се чини дека Законот за стечај обезбедува на сеопфатен начин како реорганизација, така и ликвидација. Се чини дека ликвидаторите поседуваат најразлични овластувања и задачи за решавање на имотот и работите на стечајниот должник, вклучувајќи широки овластувања за испитување на трансакциите пред стечајот извршени од страна на должникот. Постојат специјализирани судови за стечајни постапки. Од ликвидаторите се бара да поседуваат одредени минимални квалификации.

Ефективност

- 1 Трговските законски одредби, обично, се нејасни и понекогаш контрадикторни. Административната и правната поддршка на законот се смета дека е елементарна. Трошоците за трансакциите, како на пример, создавање на залог на подвижен имот се забранети, така што законот станува неефикасен. Се чини дека не постојат значајни процедури со цел комерцијалните закони да станат оперативни и спроведливи. Се чини дека постојат и значителни дестимулативни појави за да бараат доверителите започнување на стечајна постапка во однос на несолвентните должници.
- 2 Правилата на трговското право се генерално нејасни и понекогаш контрадикторни. Постојат неколку, ако воопшто постојат, значајни процедури со цел трговските закони да станат оперативни и спроведливи.
- 3 Додека трговските законодавни правила се разумно јасни, административната или судската поддршка на законот се чини дека често пати е неадекватна и неусогласена, создавајќи сте-

пен на неизвесност (на пример, значителна дискреција при администрацијата на законите и неколку ажурирани регистри за залозите).

4 Се смета дека трговските закони се разумно јасни и административната и правната поддршка од законот е разумно адекватна. За ликвидацијата на несолвентните компании, регистрацијата на акциите со кои јавно се тргува или регистрацијата на залогот може да постојат специјализирани судови, административни органи или независни агенции.

4+ Се смета дека трговските закони се јасни и разбирливи. Се чини дека трговските закони се добро поддржани административно и правно, особено во однос на ефикасното функционирање на судовите, ликвидационите постапки, регистрацијата на ак-

ции и уредната и навремена регистрација на учеството во обезбедувањето.

Целокупен резултат

Целокупниот резултат е просекот од резултатите дадени за двата индикатора, со заокружување онаму каде просекот не се совпаѓа со постојната категорија. „+“ по бројката се користи да ги означат земјите кои штотуку дошле до највисокото ниво во една категорија и им недостасуваат уште неколку поени за да ја достигнат следната категорија. „-“ означува земји кои се на дното на една категорија каде е потребно значително подобрување за да спаѓа таа област во средниот ранг од категоријата.

Унгарија, исто така, ги ревидираше нејзините заштитни мерки за малцинските акционери како одговор на контроверзните трансакции во врска со две од нејзините најголеми компании од хемиската индустрија, BorsoChem и Tisza Chemical Works Rt. Во 2001 година, советот на Будимпештанската берза ги усвои измените на нејзините регулативи и унгарската влада ги усвои амандманите на материјата која ги регулира преземањата со цел да се зголеми заштитата на малцинските акционери. Според овие промени, од акционерите со удел до 50% во јавната компанија се бара да поднесуваат извештај до Државното тело за супервизија на финансиските институции во рок од два дена од зголемувањето или намалувањето на нивниот удел за 5% или повеќе. Акционерите треба да дадат слични „изјави“ кога нивните удели надминуваат 75% и 90% од прагот за сопственост. При достигнување на 33 процентно ниво на сопственост, акционерите треба да дадат јавна понуда за сите издадени акции. Ова претставува промена во однос на претходното барање дека акционерите кои имаат контрола мора да дадат понуда за само 50 проценти од издадените акции. Унгарските дополнувања, исто така, ја прошируваат дефиницијата за индиректна сопственост за да вклучат ситуации каде формалните и/или неформалните договори на акционерите резултираат во заедничко дејствување на страните и обезбедуваат построги казни за прекинување на правилата на преземање.

Резултатите за опфат и ефективност на Литванија во врска со Законот за трговски друштва се зголемија оваа година. Литванија донесе нов Закон за трговски друштва во јули 2000 година, кој стапи на сила на почетокот на годината. Минималниот авторизиран/одобрен капитал за јавна компанија е зголемен од 100.000 литвански лити (околу

25.000 американски долари) на 150.000 литвански лит (околу 37.500 американски долари). Според новиот закон се бара квалификувано мнозинство од две третини од акционерските гласови на Годишното собрание со цел да се донесат значајни одлуки поврзани со активностите на компанијата и обезбедува подобра транспарентност и откривање на податоците за собрание на акционери.

Латвија усвои нов Закон за трговија оваа година, но датумот на неговото стапување на сила е дури во јануари 2002 година. Без оглед на ова одложување, резултатите за опфатот на Латвија за Законот за трговски друштва значително се зголемија. Целта на новиот закон (и неговите составни делови) е да ги заменат различните закони вклучувајќи делови од претходниот Закон за акционерски друштва. За разлика од литванскиот закон, латвиските компании ќе имаат две години да ги изменат нивните подзаконски акти и да се пререгистрираат кај владата (или да се соочат со ликвидација). Новиот закон го намалува бројот на дозволени видови комерцијални субјекти на пет, при што најдоминантни ќе бидат друштвата со ограничена одговорност и акционерските друштва. Сите латвиски акционерски друштва сега ќе мораат да избираат супервизорски одбори. Другите промени се поврзани со објавувањето на евиденцијата на компанијата, процедурите за пополнување и известување и процедурите за корпоративно донесување на одлуки.

Закон за стечај

Резултатите во поглед на стечајот остануваат најниски, како во поглед на опфатот, така и во поглед на ефективност во делот околу трговскиот закон на АПИ. Резултатите за ефективност се прилично ниски, што посочува дека постои впечаток дека постапките за несолвентност траат премногу долго и не се ефикасни. Покрај тоа, се чини дека

испитаниците се несигурни во поглед на овластувањата и квалификациите на стечајните управници и ликвидаторите. Реформата на големите несолвентни претпријатија, која се спроведе во 2000 година, не доведе до очекуваното подобрување на ефективност на стечајната постапка во земјите со кои соработува ЕБОР. Два забележителни исклучоци, во овој поглед, се Република Македонија и Словачка. Република Македонија го измени нејзиниот Закон за стечај во јули 2000 година, така што не е јасно дали испитаниците ја зеле предвид оваа промена кога го завршиле АПИ минатата година. Резултатите во поглед на ефективност на законската материја за стечајот во Република Македонија се зголемија оваа година, што може да се припише на имплементацијата на измените од минатата година.

Резултатите во поглед на опфатот и ефективност значително се зголемија и во Словачка. Тоа можеби ги рефлектираше неодамнешните законодавни активности кои стапија на сила во август 2000 година и во февруари 2001 година. Овие дополнувања беа насочени кон подобрување на ефективност на стечајните постапки. Неодамнешните промени пропишуваат дека стечајната маса може да се продаде без јавна аукција и да се овластат стечајните доверители да одобрат назначување на стечаен управник. Главата IV од Бугарскиот трговски закон кој ги регулира постапките за несолвентност, беше изменета во октомври 2000 година. Измените имаат за цел да ги забрзаат стечајните постапки и да го усогласат процесот со трите фази од процесот на прегледување од страна на правосудството, опфатен во во бугарскиот Законик за граѓанска постапка.

Измените вклучуваат унапреден процес на подготовка на листите на побарувања, временски ограничувања за доверителите за

иницирање на побарувањата, и изменета временска рамка за поништување на побарувањата. Овие промени претставуваат обид за реагирање по критиката и од страна на бугарските банки и од други субјекти во врска со одложувањата на постапките за несолвентност кои ги попречија банките да добијат надомест. Резултатите на Бугарија во поглед на стечајот беа пониски во 2001 година и можат да ги рефлектираат сфаќањата на проблемите со предвремени напори за имплементирање на овие нови процедури.

И покрај напорите за појаснување и толкување на постојните закони за стечај преку владините директиви, резултатите на Русија во поглед на опфатноста и ефективноста за стечајот значително се намалија. Од средината на 2000 година, Федералната служба за несолвентност и Централната банка на Русија издадоа голем број директиви и регулативи за објаснување на постојните правила и постапки за стечај. За жал, се чини дека испитаниците на АПИ не сметаа дека овие напори се ефективни. Исто така, веројатно е дека целата оваа регулативна активност ја

правниците по стапувањето во сила на новиот Закон за залог во јули 2001 година. Во 2001 година, Романија и Албанија се вклучија во малиот, но растечки број на земји кои создадоа централизиран и унифициран Регистар за залози во невладеение на движен имот.

Албанија усвои нов Закон за обезбедување на наплатите во октомври 1999 година, во кој се бара регистрирање на наплатите во електронски регистар. Меѓутоа, регистарот не ги започна активностите сè до февруари 2001 година. Страните кои претходно вршеа обезбедени трансакции пред започнувањето на регистарот имаа 90 дена да ги регистрираат во новиот регистар. Како резултат на тоа, резултатите на Албанија во поглед на ефективноста значително се зголемија оваа година.

Романија постигна високи резултати околу опфатноста и ефективноста на Законот за залог за 2001 година. Кон крајот на 2000 година, во Романија започна да работи новата Електронска архива на обезбедени трансакции. Архивата имплементира одредби од Законот за законски третман на учество во обезбедувањето на личниот имот од 1999 година, кој овозможува да се извршат наплати за широка низа на имоти, дури ако не се владение. Архивата обезбедува централизиран механизам за објавување на постоењето на такви залози (претходно постоеја неколку регистри за наплатите во поглед на движниот имот). Регистрирањето може да се извршува на локации во цела Романија со минимални трошоци.

Азербејџан исто така оствари високи резултати во поглед на опфатноста за Законот за залог и го подобри резултатот во поглед на ефективноста. Тоа најверојатно ги рефлектира ефектите од новиот Кривичен законик кој стапи на сила на 1 септември 2000 година. Новиот Кривичен законик вклучува одредби кои ги регулираат залозите и на материјален и на нематеријален имот, вклучувајќи ги банкарските сметки и провизиите за издавање дозвола. За да биде валиден и спроведлив, залогот мора да биде извршен писмено и поднесен до соодветните регистарски власти. Одредени видови на учество во обезбедувањето, исто така, мораат да бидат заверени кај нотар за да бидат ефективни. Законикот воспоставува детални барања за залогот на претпријатијата.

Иако одредбите за залогот во Чешкиот комерцијален и граѓански законик беа изменети, резултатите во поглед на Законот за залог на Чешката Република и понатаму се

ниски во споредба со голем број земји во ЕУ. Во септември 2000 година, одредбите на Граѓанскиот законик во поглед на залогот беа ревидирани за да им се дозволи на страните да создадат залог на недвижен имот, кој не е во невладеение. Овој залог може да биде забележан на потврдата за сопственост, каде што за трансфер на законското право на сопственоста (титле) е потребен таков сертификат, или пак, наплатените средства можат да бидат означени со името на доверителот и чувани во просториите на должникот. Меѓутоа, измените не претставуваат сеопфатна реформа за да се овозможи едноставна регистрација на залози во невладеение на движен имот во централизиранот регистар.

Додека резултатите на Унгарија во поглед на залогот се непроменети, промените на унгарскиот Граѓански законик, кои стапија на сила во септември 2001 година, го зголемија опфатот на колатералот кој може да биде заложен, го појаснуваат приоритетот на промените на претпријатијата и обезбедуваат вонсудски мерки на примена. ЕБОР ѝ помага на унгарската влада во имплементацијата на овие промени, а нивниот ефект најверојатно ќе биде регистриран во АПИ за 2002 година.

Финансиски пазари

Подобрувањето на резултатите во поглед на финансиските пазари, особено резултатите околу ефективноста, главно ги рефлектира подобрувањата во секторот на пазарот на капитал. Резултатите во поглед на опфатноста и резултатите во поглед на ефективноста за банкарството се намалија, што би можело да го рефлектира сè поголемото чувство дека банкарската супервизија и регулатива не беа спроведени на ефективен начин.

Спротивно на тоа, мнозинство од испитаните земји во АПИ ги зголемија нивните резултати во поглед на опфатноста на пазарот на капитал. Тоа можеби ги рефлектира промените на Законот за трговски друштва и на различните регулативи на пазарот на капитал, кои ја подобруваат заштитата на малцинските акционери и обезбедуваат поголема транспарентност во поглед на котирањето на хартиите од вредност со кои јавно се тргува.

Банкарство

Резултатите на Полска во поглед на ефективноста се намалија во сите категории, вклучувајќи го и банкарството. Намалува-

Оваа година Законот за трговски друштва беше сектор кој претрпе најголеми промени во рамките на пошироката област на трговското право. Многу земји ги изменија или заменија постојните закони за трговски друштва, како и граѓанските и трговските закони

зголеми несигурноста меѓу спроведувачите на стечајната постапка.

Закон за залог

И покрај тоа што постоеше многу мала законодавна активност околу законите за залог низ целиот регион во текот на изминатата година, резултатите во поглед на опфатноста на залогот генерално се намалија, а резултатите во поглед на ефективноста се зголемија. Намалувањето на резултатите за опфатноста можеби ја рефлектираат зголемената примена и сфаќањето на новата легислатива за залог во посложените трансакции, кои откриваат недостатоци во новите закони. Спротивно на тоа, подобрените резултати за ефективноста можеби ја рефлектираат имплементацијата на нови постапки за ефективна регистрација на залогот на движен имот. Резултатите на Молдавија во поглед на Законот за залог значително се зголемија за 2001 година. Тоа можеби ги рефлектира зголемените очекувања на

њето на резултатите во поглед на банкарството можеби го рефлектира неуспехот на полскиот парламент (Сејм) да ги усвои измените на Законот за банки и Законот за централната банка. Измените на Законот за банки вклучува промени на супервизијата од страна на Банкарската супервизорска комисија на промените на сопственоста во банките, активностите на странските филијали во Полска и активностите на полските банки во странство. Меѓутоа, Полска ги усвои измените во јуни 2001 година насочени кон усогласување на полското законодавство со правото на ЕУ. Измените ја прошируваат листата на дозволени банкарски активности со вклучување на издавањето на електронски пари, заеми и кредити за потрошувачите и акредитиви. Најверојатно овие неодамнешни измени се премногу нови за да бидат рефлектирани во одговорите при овогодишната Анкета.

Исто така, Русија забележа големо намалување на нејзините резултати во поглед на банкарството. Аналитичарите истакнаа дека банкарската индустрија не е реструктурирана од кризата во 1998 година и дека и понатаму претставува еден од најслабите сектори на руската економија. Банките и понатаму носат поголем степен од кредитниот ризик во однос на повеќето земји, а несигурноста и понатаму постои во поглед на ненаплатените побарувања за девизни термински договори и опциски договори создадени пред кризата во 1998 година.

Русија започна да решава некои од овие прашања во јуни со новите закони за несолвентноста на кредитните институции, за централната банка и комерцијалните банки. Улогата на руската централна банка беше зајакната во поглед на следењето на банкарскиот сектор и несолвентните банки. Новото законодавство им дава на банките период на привремена администрација од 12 месеци за завршување на финансиското обновување во споредба со претходниот период од 18 месеци. Исто така, Законот ја зголемува обврската на банкарските менаџери да им дозволат на банките да станат несолвентни и воспоставува нови критериуми за прогласување на една банка за несолвентна. Исто така, законите ѝ дозволуваат на Централната банка да ја одземе банкарската дозвола доколку коефициентот на адекватност на капиталот падне под 2 проценти.

Ерменија забележа силни резултати за опфатот на нејзините закони за банкарството. Во јуни 2001 година ерменската влада одобри Закон за несолвентност и стечај на

банките. Новиот Закон обезбедува критериуми за определување кога една банка е несолвентна, а исто така и процедури за ликвидација на банките. Беа направени други дополнувања на законите за банкарството и банкарската активност и на Законот за централната банка.

Словачка го дополни нејзиниот Закон за централната банка и нејзиниот Закон за трговско банкарско работење во јануари 2001 година. Со ревидирањата на Законот за банкарско работење беа проширени супервизорските овластувања на Народната банка. Исто така, од нив се бара да наметнуваат раководење на оние банки чиј коефициент на адекватност на капиталот паднал под 4 проценти или чија кредитна изложеност на нефункционалните заеми надминува 30 проценти од капиталот во акции и капиталните резерви. Од Народната банка се бара да им ја одземе дозволата на оние банки чиј коефициент на адекватност на капиталот паднал под 2 проценти. Овие дополнувања соодветствуваат со зголемувањето на резултатот на Словачка во поглед на банкарската ефикасност.

Резултатите на Унгарија во поглед на Законот за банкарско работење исто така значително се намалија за 2001 година. Тоа можеби ја рефлектира несигурноста што се однесува до делегирањето на супервизорски одговорности на финансиските институции. Во јуни 2001 година унгарскиот парламент донесе нов Закон за народната банка на Унгарија со кој беше распуштен надзорниот одбор на Народната банка, а контролната функција се пренесе на Државната управа за сметководство. Новиот Монетарен совет ги презеде задачите на Советот на Народната банка од јули 2001 година.

Неколку јурисдикции усвоија ново законодавство против перењето пари или ги дополнија постојните закони. Во Чешката Република беа извршени дополнувања на Законот за спречување на перењето пари, кој стапи на сила во август 2000 година. Дополнувањата рedefинираат што претставува сомнителна трансакција. Во Словачка, Законот за заштита од легализирање на доходот стекнат преку криминални активности стапи на сила во јануари 2001 година. Тоа ги обврзува одредени субјекти (банки, осигурителни компании, ревизори и даночни советници) да го идентификуваат секое физичко или правно лице кое извршува деловна трансакција со повеќе од 100.000 словачки круни (приближно 2.000 американски долари).

Кон крајот на 2000 година Албанија донесе нов Закон за спречување на перењето пари. Новиот закон ги определува обврските на банките, менувачите на валути, осигурителните компании, агенциите за приватизација и другите слични субјекти во поглед на идентификувањето на клиентите кои би можеле да бидат вклучени во невообичаени или сомнителни активности. Полска и Русија, исто така, донесоа закони за борба против перењето пари во текот на 2001 година.

Пазари на капитал

Во ноември 2000 година Министерството за финансии на Естонија одобри нов Нацрт-закон за хартии од вредност кој стапи на сила во јули 2001 година и кој подетално го усогласува системот на пазарите на капитал на Естонија со барањата на ЕУ за јавни понуди. Како резултат на тоа резултатот во поглед на ефективноста на пазарот на капитал на Естонија продолжи да расте. Исто така, Естонија усвои регулатива која ги истакнува новите процедури за регистрација и со-

Реформата на големите несолвентни претпријатија, која се спроведе во 2000 година, не доведе до очекуваното подобрување на ефективност на стечајната постапка во земјите со кои соработува ЕБОР. Два забележителни исклучоци, во овој поглед, се Република Македонија и Словачка. Резултатите во поглед на ефективност на законската материја за стечајот во Република Македонија се зголемија оваа година, што може да се припише на имплементацијата на измените од минатата година

општување на јавните понуди на хартии од вредност. Беше создаден нов Централен регистар за хартии од вредност, кој ќе ги вклучува сите регистрирани акции до 1 јануари 2003 година.

На почетокот на 2001 година чешките закони за пазарот на капитал значително се променија. И покрај овие промени, резултатот во поглед на опфатот на пазарите на капитал на Чешката Република малку се зголеми. Беа извршени дополнувања на Трговскиот законик, Законот за хартии од вредност и Законот за обврзници. Овие дополнувања воведоа нови принципи во врска со јавното тргување со хартии од вредност преку воведувањето на услови за котирање пропишани со законодавството. Дру-

Табела 2.1.2

Индикатори за транзицијата на законодавството: финансиска регулатива

Земја	2001			2000		
	Вкупно	Опфат (extensiveness)	Ефективност (effectiveness)	Вкупно	Опфат (extensiveness)	Ефективност (effectiveness)
Албанија	2–	2	2–	2–	2	1
Ерменија	3	3+	3	2+	2	3
Азербејџан	2	2+	2	2	2	2–
Белорусија	3–	3–	2+	2+	2+	2
Босна и Херцеговина	1+	1+	1	1	1	1
Бугарија	3	3	3	3–	3	2+
Хрватска	3	3	3	3	3+	3–
Чешка	3	3+	3	3+	4	3–
Естонија	4–	4	3+	3+	4	3–
СР Југославија	3	3+	2	na	na	na
Македонија	3	3+	2	2+	3	2–
Грузија	3–	3	2+	3–	3+	2
Унгарија	4–	4–	4–	4	4	4
Казахстан	3+	4	3	3	3	3–
Киргистан	na	na	na	3	3+	3–
Латвија	3	3	3	3	3	3
Литванија	3+	3+	4–	4–	4	4–
Молдавија	3+	4	3	2	3–	2–
Полска	3+	4	3	4	4	4
Романија	3+	4	3	3+	4	3
Русија	3–	3–	2+	3	3	3–
Словачка	3	3	3	3	3	3–
Словенија	4–	4	4–	4	4	4
Таџикистан	2	2	2–	2	2	1
Туркменистан	1	1	1	na	na	na
Украина	2+	2+	2+	3–	3	2+
Узбекистан	2+	3–	2	2	2	2–

Извор: EBRD

гите промени ги проширија и појаснија овластувањата на чешката Комисија за хартии од вредност (КХВ) и се рефлектирани во повисокиот резултат за ефективноста. Претходно, само хартиите од вредност кои беа означени од страна на КХВ можеа да бидат тргувани на Прашката берза и РМ системот.

Резултатите на Словачка во поглед на опфатот се зголемија во 2001 година. Словачката влада воспостави нова Канцеларија за финансиски пазари која ќе го надгледува и регулира и пазарот на капитал и пазарот на осигурување. Новиот Закон за Берзата стапи на сила во ноември 2000 година и дозволува да се формира берза со најмалку 10 основачи. Исто така, Законот ги одредува

правилата за берзите и за понудата на хартии од вредност. Овие легислативни промени се чини дека соодветствуваат со подобрените впечатоци на анкетираниите. Основниот Закон за хартии од вредност на Словачка, исто така, беше дополнет за да појасни дека една хартија од вредност ќе биде јавно тргувана кога ќе биде воведена на пазарот на капитал, наместо на датумот кога се дава одобрение за издавање на акцијата.

Бугарија забележа големо зголемување на резултатот во поглед на ефективноста на пазарот на капитал во 2001 година. Тоа може да ја рефлектира задоцнетата реакција на стапувањето на сила на новото законодавство за хартии од вредност во втората

половина на 2000 година. Во 2000 година Советот на министри на Бугарија усвои Уредба, која вклучува детална листа на барања за примарни и секундарни јавни понуди на хартии од вредност, со што се применуваат меѓународните стандарди во поглед на содржината на таквите документи. Истата Уредба содржи барања во поглед на периодичните откривања на информации од страна на јавните претпријатија. Правилата важат за бугарските и странските претпријатија кои се котираат или настојуваат да се котираат на бугарските берзи. Уредбата уследи по стапувањето на сила на новиот Закон за хартии од вредност на Бугарија во 2000 година.

СИСТЕМ НА КЛАСИФИКАЦИЈА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА ТРАНЗИЦИЈА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО: ФИНАНСИСКА РЕГУЛАТИВА

Опфат

- 1 Законските одредби во поглед на банкарската регулатива и регулативата во поглед на хартиите од вредност се сметаат како многу ограничени во обем. На пример, се чини дека не постојат стандарди за адекватност на капиталот и рестрикции на одобрувањата на заеми во банкарството. Можеби не постои брза која работи во оваа јурисдикција, или законската инфраструктура на пазарите на капитал можеби е во најраната фаза на развој.
- 2 Законските правила кои ги регулираат финансиските пазари се сметаат за ограничени во опфатот. Иако регулативите во банкарството можеби биле дополнети согласно со меѓународните принципи, барем една значајна област на регулативата се смета за дефицитарна - на пример, адекватноста на капиталот, примената на меѓународните сметководствени стандарди или примената на консолидирана сеопфатна супервизија. Се чини дека супервизијата на пазарите на хартии од вредност е ограничена и на пример, регулацијата на посредниците за хартии од вредност и инвестиционите фондови, или не постои, или е елементарна.
- 3 Законодавството за финансиските пазари се смета како прилично сеопфатно, но може да има корист од понатамошно подобрување во одредени области. Се чини дека банкарските регулативи, генерално, се во согласност со Централните принципи на Комисијата од Базел, иако регулативи во врска со несолвентноста на банките и заштитата на депозитите можеби не се усвоени. Се чини дека е потребно понатамошно подобрување на регулативите за посредниците за хартии од вредност и/или инвестициони фондови и создавањето на акционерски депозитари и регистри за да се постигне усогласеност со минималните меѓународни стандарди.
- 4 Се смета дека сеопфатното законодавство за финансискиот пазар е генерално усогласено со минималните меѓународни стандарди. Меѓутоа, се чини дека е потребно подобрување во најмалку една значајна област од регулацијата или на банкарството или на хартиите од вредност. На пример, голем број јурисдикции во оваа категорија можеби треба да донесат правила или во врска со перењето пари или со несолвентноста на банките. Законодавството во врска со акционерските депозитари и регистри се чини дека е во рана фаза на имплементација.
- 4+ Законодавството и регулацијата на банкарството и пазарите на капитал се сметаат за неопходни и во согласност со минималните меѓународни стандарди.

Ефективност

- 1 Законските правила кои ги раководат финансиските пазари обично се сметаат за нејасни и честопати контрадикторни. Регулаторната поддршка на законите е елементарна. Суперви-

зорските механизми се чини дека или не постојат или се слаби. Се чини дека нема значајни процедури за да се направат финансиските закони целосно оперативни.

- 2 Се смета дека законските правила се по малку нејасни и понекогаш контрадикторни. Супервизијата на финансиските институции се чини дека постои само на ad hoc основа. Се чини дека постојат малку, доколку воопшто постојат, значајни процедури за спроведување на законот. Можеби постои недостаток на адекватно обучен персонал и во банкарството или во регулаторните власти на пазарите на капитал.
- 3 Иако законските правила кои ги регулираат финансиските пазари се сметаат за разумно јасни, регулаторната и супервизорската поддршка на законот можеби е неконзистентна, што создава одреден степен на неизвесност. Иако регулаторите можеби се вклучени во корективни активности против практиките на неуспешните банки и пазари на хартии од вредност, се чини дека сè уште постојат проблеми на спроведување.
- 4 Законските правила кои ги регулираат финансиските пазари се сметаат за разбирливи. Законите за банкарството и хартиите од вредност се чини дека се добро административно и судски поддржани особено во поглед на ефикасното функционирање на мерките за спроведување против неуспешните институции и нелегалните пазарни практики. На пример, регулаторот преземал корективни мерки за ликвидирање на неуспешните банки. Активностите на спроведување против поединците и посредниците за хартии од вредност се очигледни, но сè уште би можеле да имаат корист од посистематско и ригорозно спроведување. Се чини дека судовите имаат адекватно овластување да ги разгледуваат одлуките за спроведување или другите корективни активности за банките и/или фирмите за хартии од вредност.
- 4+ Се чини дека регулаторите имаат сеопфатни овластувања за спроведување и ги применуваат овластувањата за редовно преземање на корективни мерки. Испитувањето на посредниците за хартии од вредност и давањето дозвола за посредниците се чини дека е често, како и примената на корективни мерки, како на пример, кривично гонење поради инсајдерско делување, одземање на банкарските дозволи и ликвидација на несолвентните банки.

Целокупен резултат

Целокупниот резултат претставува просек од резултатите дадени за двата индикатора, со заокружување онаму каде просекот не паѓа точно во постојната категорија. Знакот „+“ по одреден број се користи за да покаже дека земјата штотуку стигнала до највисокото ниво во една категорија и потребни се само неколку поени да се достигне следната категорија на скалата. Знакот „-“ посочува дека земјата е на дното на една категорија, каде што се бара значително подобрување за таа област да спаѓа во средината на таа категорија.

ЗАКОН ЗА НАРОДНА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(Соопштение до медиумите)

Изминатата, како и оваа година, во рамките на реформите во економската сфера беа донесени клучните системски закони меѓу кои Законот за банки, Законот за девизно работење и Законот за платен промет.

Истовремено, Република Македонија ја потпиша и Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската унија, со што презеде обврска да го приспособи домашното законодавство со она на земјите членки на Европската унија.

Сите овие околности ја наметнаа потребата од изготвување и донесување на нов закон за Народна банка на Република Македонија, кој е еден од проектите на амбициозната Програма за работа на Министерството за финансии за 2001 година, која Ви беше презентирана на почетокот на 2001-та година.

Со новиот Закон за Народна банка се уредени функциите и организацијата на Народната банка, како централна банка, во согласност со потребите на пазарното стопанство и модерно уредената правна држава, при што е направено приближување кон законодавството на земјите членки на Европската унија.

При изработката на Законот за Народна банка посебно внимание е посветено на современите економски сознанија и правни решенија за положбата и целите на централните банки во земјите членки на Европската унија (Германија, Велика Британија), земјите со асоцијативно членство (Словенија, Полска, Чешка, Словачка, Унгарија, Естонија), како и на Европската Централна банка.

НОВИНИ ВО ЗАКОНОТ

Поаѓајќи од искуствата во уредувањето на монетарната власт во развиените економии, во новиот Закон за Народна банка се внесени следните новини:

ЦЕНОВНАТА СТАБИЛНОСТ КАКО ПРИМАРНА ЦЕЛ

- Примарна цел на Народната банка станува ценовната стабилност, односно зачувувањето на куповната моќна парите, што претставува гаранција за стабилни пазарни услови, економски раст и креирање на нови работни места. Одржувањето на ценовната стабилност, како основна цел е едно од темелните начела на Европската централна банка кое е во целост прифатено од членките на Европската монетарна унија.

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА СУПЕРВИЗИЈАТА

- Со цел одржување на стабилен банкарски систем и заштита на депонентите, со новиот закон се зацврстува супервизорската улога на Народната банка, преку воведување на дополнителни мерки кои може да ги преземе кон банка или штедилница во случај на непочитување или работење спротивно на прописите.

СИГУРНОСТ НА ДЕВИЗНИТЕ РЕЗЕРВИ

- За разлика од досегашното решение, според кое Народната банка ги пропишуваше условите под кои се пласираа девизните резерви, поради транспарентност и сигурност во ракувањето со девизните резерви на државата, во новиот закон се дефинирани основните критериуми за управување и ракување со девизните резерви, а поблиските услови ќе се дефинираат со потпишување договор помеѓу министерот за финансии и гувернерот на Народната банка. Со ова, во државата се зголемува вниманието за заштита на сопствените девизни резерви од ризици поради несоодветно пласирање.

НАРОДНАТА БАНКА - НОСИТЕЛ НА ПЛАТНИОТ ПРОМЕТ

- Согласно со реформата на платниот систем во Република Македонија, во законот се вградени одредби со кои се утврдуваат надлежностите на Народната банка во спроведувањето на платниот промет.

ОГРАНИЧУВАЊЕ НА КРЕДИТИРАЊЕ НА ДРЖАВАТА

- Во согласност со препораките на Европската унија и Меѓународниот монетарен фонд, а со цел да се спречи инфлаторното финансирање на потребите на државата во законот е оставена можноста Народната банка да ѝ одобрува на државата само краткорочни кредити или позајмици со рок на враќање до еден ден.

НЕЗАВИСНОСТ НА НАРОДНАТА БАНКА

Следејќи ја тенденцијата на Европската централна банка за обезбедување на функционалната, институционалната, личната и финансиската независност на Централната банка, новиот закон ја зацврстува само-

стојноста и независноста на Народната банка на Република Македонија при остварувањето на функциите и поставените цели. Во таа смисла, клучна новина е

- Функционалната независност. Народната банка е целосно самостојна во изготвувањето и донесувањето на Одлуката за целите на монетарната политика со што се исклучува можното влијание на државната власт во креирањето на монетарната политика со цел остварување на одредени краткорочни потреби и цели.
- Личната независност. Одлуките што ги донесува Советот на Народната банка се однесуваат на прашања кои се од интерес на државата (ценовна стабилност, девизна политика, стабилност на банкарски систем). Заради тоа, членовите на Советот при одлучувањето треба да делуваат исклучиво како стручни лица. Во таа смисла, се забранува член на Советот на Народната банка да биде лице кое е функционер кој раководи со државен орган, јавно претпријатие или локална самоуправа, член на орган на управување со синдикат, член на политичка партија, како и вработен, акционер или член на орган на банка и штедилница. Во случај на постоење конфликт на интереси по одредено прашање, членот на Советот е должен да се из земе од одлучувањето.

ЗАЈАКНАТА ОДГОВОРНОСТ НА НАРОДНАТА БАНКА

Високиот степен на независност претпоставува и зајакната одговорност. Заради тоа:

- За прв пат во овој закон, како мерки за зајакнување на одговорноста се предвидени казни за раководните лица во Народната банка, кои не преземаат мерки или преземаат несоодветни мерки

во остварувањето на функциите што и' се доверени со овој закон.

- Се прецизираат случаите во кои завршува мандатот или се отповикуваат членовите на Советот.
- Се воспоставува служба за внатрешна ревизија, како независен организационен дел во Народната банка. Службата е задолжена за постојана и целосна контрола на законитоста, правилноста и ажурноста на работењето на Банката. За својата работа е одговорна пред Советот на Народната банка. Наодите на Службата за ревизија за непочитување на законитоста и правилноста во работењето од страна на вработените во Народната банка

ПРОФЕСИОНАЛНОСТ И ТРАНСПАРЕНТНОСТ ВО РАБОТЕЊЕТО

- Двајца од членовите на Советот на Народната банка задолжително професионално се ангажирани, со полно работно време, во Народната банка. Освен членството во Советот, овие членови нема да имаат други ангажмани во или надвор од Народната банка. Целосната посветеност на прашањата од надлежност на Советот ќе влијае на квалитетот на донесените одлуки.
- Поради зајакнување на транспарентноста на работењето, Народната банка е должна да воспостави информативен систем, преку прибирање, обработка и дистрибуција на податоците. Во тој контекст е и обврската на Народната банка сите одлуки на Советот, упатства и други акти на гувернерот кои се однесуваат на работењето на банките, задолжително да ги објавува во Службен весник на Република Македонија.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
<http://www.finance.gov.mk/>

ЗАКОН ЗА ПРЕЗЕМАЊЕ НА АКЦИОНЕРСКИ ДРУШТВА

(Соопштение до медиумите)

Начинот и постапката на преземање на акционерските друштва во Република Македонија не беше целосно и децидно регулирана во постојната законска регулатива. Заради немањето потполна законска регулатива, во која на транспарентен начин и со целосна заштита на правата на малцинските акционери се регулира преземањето на акционерските друштва, беше донесен Законот за преземање на акционерските друштва.

Главната цел на донесувањето на овој закон е давање подеднакви можности на сите акционери во една компанија да ги согледаат и проценат состојбите на пазарот на хартии од вредност кога постои понудувач за преземање на компанијата, и обезбедува многу поголема транспарентност во преземањето што се остварува со низа процедури и постапки.

Што е преземање на акционерско друштво?

Преземање на акционерско друштво претставува купување на хартии од вредност на акционерско друштво-издавач на хартии од вредност, од страна на правно или физичко лице кое се стекнало или има намера да стекне учество кое обезбедува над 25% од правата на глас кои произлегуваат од хартиите од вредност на тоа акционерско друштво.

Што е предмет на преземање?

Предмет на преземање се хартиите од вредност на акционерските друштва кои котираат на официјалните пазари на берзата и хартиите од вредност на акционерските друштва приватизирани над 51%, кои во моментот на објавувањето на најавата за понуда имаат основен капитал од 500.000 ЕВРА и најмалку 25 акционери.

Како се врши преземањето?

Преземањето на акционерските друштва се врши по пат на јавна понуда за откуп на хартии од вредност.

Преземањето на акционерските друштва ќе се врши на транспарентен начин, со целосна информираност на сопствениците на акциите и на јавноста околу преземањето на друштвото.

Што е јавна понуда за откуп на хартии од вредност?

Јавна понуда за откуп на хартии од вредност е писмен предлог од страна на понудувачот за склучување на договор за купопродажба на хартии од вредност

издадени од определено акционерско друштво, упатен до сите иматели на тие хартии од вредност.

Кој може да даде јавна понуда за откуп на хартии од вредност?

1. Јавна понуда за откуп дава лицето кое има намера да се стекне со хартии од вредност издадени од едно акционерско друштво, со што овие хартии од вредност заедно со другите хартии од вредност што веќе ги поседува му обезбедуваат право на глас во акционерското друштво од најмалку 25% и

2. Јавна понуда за откуп дава лице кое врз основа на успешна понуда за откуп веќе се стекнало со помалку од 45% од хартиите од вредност, а по завршувањето на таа понуда се стекнало со дополнителни 5% од тие хартии од вредност.

Кој е понудувач?

Понудувач е физичко или правно лице кое дава понуда за откуп на хартиите од вредност.

Кој ја дава понудата за откуп?

Понудата за откуп во име и за сметка на понудувачот ја дава банка или брокерска кука.

На кои хартии од вредност се однесува понудата за откуп?

Понудата за откуп се однесува на акциите со право на глас и на хартиите од вредност со право на конверзија во акции со право на глас.

Како се врши плаќањето на хартиите од вредност?

Во понудата за откуп, понудувачот може да понуди плаќањето на хартиите од вредност да биде во пари, и во други хартии од вредност (веќе издадени акции, односно обврзници кои котираат на официјалните пазари на берзата или акции на странски претпријатија кои котираат на берза која е поврзана со берзите на Република Македонија и акции односно обврзници кои понудувачот првпат ќе ги издаде заради преземањето.

Која е постапката за спроведување на понудата за откуп?

1. Понудувачот за својата намера да изврши преземање на одредено акционерско друштво задолжително ја известува Комисијата за хартии од вредност,

органот на управување на акционерското друштво на кое се однесува понудата за откуп и Монополската управа;

2. Понудата се дава врз основа на дозвола од страна на Комисијата за хартии од вредност;

3. Намерата за понудата за откуп, како и самата понуда за откуп јавно се објавуваат;

4. Централниот депозитар се обврзува да ги изврши сите уписи на забрани за располагање со хартии од вредност, како и сите исплати кои треба да се извршат во постапка на превземање;

5. Понудувачот во Централниот депозитар за хартии од вредност го депонира паричниот износ потребен за плаќање на хартиите од вредност на кои се однесува понудата за откуп и

6. Понудувачот за време на спроведување на понудата за откуп не смее лично или преку трето лице да купува хартии од вредност на кои се однесува понудата за откуп.

Како се прифаќа понудата за откуп?

Понудата за откуп се прифаќа со писмена изјава за

прифаќање на понудата од страна на имателите на хартии од вредност.

Резултат од понудата за откуп

Понудувачот е должен најдоцна три дена по истекот на рокот за прифаќање на понудата да објави колку иматели ја прифатиле понудата за откуп, со наведување на количината на хартиите од вредност на кои се однесувала понудата за откуп, при тоа наведувајќи дали понудата за откуп успеала.

Кој врши контрола на спроведувањето на понудата за откуп?

Комисијата за хартии од вредност врши контрола на спроведување на понудата за откуп, и во случај на неправилностите при изведување на понудата за откуп превзема соодветни мерки.

Казнени одредби.

За непочитување на одредбите од Законот за преземање на акционерските друштва, се предвидени соодветни кривични и прекршочни одредби.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

<http://www.finance.gov.mk/>

ИЗМЕНИ И ДОПОЛНУВАЊА НА ЗАКОНОТ ЗА ЦАРИНСКА ТАРИФА (Соопштение до медиумите)

Царинската тарифа претставува инструмент за заштита на стоката од домашно производство и како таква треба да овозможи адекватна царинска заштита, но и да овозможи спроведување на сите други мерки на заштита кои спаѓаат во групата на нецарински мерки.

Царинската тарифа е интегрален дел, кој го сочинуваат Царинската номенклатура во која е извршено нумеричко обележување на стоките претставени преку нивните наменувања, таканерчен текстуален дел и стапки на царина кои го одредуваат царинското оптоварување на секој поодделен тарифен број.

По укажаната потреба да се извршат одредени корекции на постојниот Закон за царинската тарифа („Службен весник на РМ“, бр.36/96), а се во функција на создавање поповолни услови и амбиент за делување на стопанските субјекти, беше формирана работна група која интензивно работеше на проектот за измени и дополнувања на Законот за Царинската тарифа и хармонизацијата на истиот. Групата беше составена од претставници на Министерството за финансии, Царинската управа, Министерството за економија, Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство и Заводот за статистика, а по потреба беа консултирани и останатите министерства.

Основна функција и цел на Законот за Царинската тарифа

Основната цел на измените на постојниот Закон за Царинската тарифа е хармонизацијата со Комбинираната номенклатура на Европската унија и намалување на царински стапки при увоз.

Поаѓајќи од ова извршено е намалување на царинските стапки на сировините и репроматеријалите кои претставуваат основен инпут во домашното стопанство, опремата и резервните делови кои не се произведуваат во Република Македонија или се произведуваат во помали количини (компјутери и додатна компјутерска опрема, градежна и земјоделска механизација и сл.)

Со самото ова ќе се изврши една од основните функции на Царинската тарифа, односно покрај заштитната функција се остварува и развојната функција. Со увоз на поевтини сировини и репроматеријали како и опрема и резервни делови, се овозможува влез на нови напредни технологии, а со самото тоа ќе се пос-

тигне отворањето на нови работни места и производството на нови производи кои што ќе бидат конкуретни на странските пазари.

Меѓу другото, целта на овие намалувања е и намалувањето односно укинувањето на царинските контингенти, кои што влијаат нетранспарентно во домашното стопанство.

Овие измени се во духот на царинската политика на Европската унија, каде еден од основните принципи во некој од економските сектори е неопходното стимулирање на конкуренцијата со ниски царински стапки, како што е случајот во информативната технологија.

Со предложената измена на Законот за Царинската тарифа е извршена комплетна ревизија на сега важечката Царинската тарифа.

Кај оние производи кои се во интерес на домашното производство се отворени национални тарифни ознаки кои се усогласени со Комбинираната царинска тарифа на Европската унија.

При ова, беа укинати сите национални броеви од постојната тарифа донесена во 1996 година, со наменување „за употреба во индустријата“, а кои претставуваат голема тешкотија при царинењето на ваков вид стока и постоеа можности за изигрување на Законот.

Покрај намалувањето на царинските стапки на сировините се изврши намалување и на царинските стапки на определени репроматеријали кои претставуваат сировина во производството на некои домашни стопански субјекти. Се изврши намалување на царинските стапки на сировини кои се произведуваат во Република Македонија, но во помали количини.

Имајќи ги предвид сите направени измени во смисла на намалување на царинските стапки во постојниот Закон за Царинската тарифа, за тарифните броеви од 1 до 97 се постигна просечна непондерирана царинска стапка од 14,59 која во однос на постојната од 15,13 е пониска за 0,54.

Овие измени (намалувања на царинските стапки) претворени во вредност, изнесуваат околу 1,2 милијарди денари или приближно 40 милиони германски марки помалку приходи од царини во буџетот на државата, со што оваа Влада уште еднашја потврди својата цврста решеност да му помогне на македонското стопанство откажувајќи се од овие на така мали приходи, а се со цел да се створат предуслови за поголе-

ма конкурентност на нашите производи на светските пазари како и да се створат можности за нови вработувања.

Деталното расчленување, овозможува примена на флексибилна заштита, па така се применети и различни царински стапки според степенот на изработка на производите, на пример, суровините се со ниска стапка на царина, полупроизводите со повисока, а готовите производи со највисока царинска стапка.

Примена на Конвенцијата за Хармонизираниот систем на имињата и шифрените ознаки

Конвенцијата за Хармонизиран систем ја имаат потпишано повеќе од 100 земји во светот и преку неа се извршува над 80% од светската трговија. Таа претставува појдовна основа при изработката на која било национална номенклатура, односно национална Царинска тарифа. Основните правила за применување на Хармонизираниот систем, како и забелешките кон одделите, главите и тарифните подброеви овозможуваат нејзина униформна примена. Со ваквата методологија за класифицирање се обезбедува меѓународна униформност во прибирањето, обработката и анализата на статистичките и трговските податоци. Хармонизираниот систем претставува универзален јазик кој го разбираат сите народи. Со него се вршат сите меѓународни трговски преговори како и спроведување на трговските спогодби и договори.

Хармонизираниот систем се менува на секои 4 години. Ова менување се должни да го прифатат и вградат во нивните национални царински тарифи и сите земји членки на Конвенцијата за Хармонизиран систем. Во царинската номенклатура се вградени и најновите измени на Хармонизираниот систем донесени од страна на Светската царинска организација (Совет за царинска соработка). Со овие измени се врши усогласување на Хармонизираниот систем според најновите измени во светската технологија и промените во трговската практика, и се овозможува вклучување на нашата држава во најновите светски економски текови.

Покрај преземените меѓународни обврски од Хармонизираниот систем, со оваа Царинска тарифа се изврши изменување и усогласување на тој систем и со Комбинираната номенклатура на Европската унија, која исто така се засновува на Хармонизираниот систем на имињата и шифрените ознаки на стоките. Ова усогласување е направено како резултат на се поголемата улога што ја доби Европската унија на светскиот пазар, како и од желбата на Република Македонија за што потесно поврзување со оваа економска интеграција. Со ова усогласување е овозможена

поголема транспарентност на производите со што во иднина подоследно и без поголеми тешкотии би се извршувала меѓународната размена со оваа асоцијација и би се обезбедило полесно спроведување на сите трговски спогодби и договори. Ова практично значи дека производите и во двете земји ќе имаат иста тарифна ознака.

Со хармонизирањето на номенклатурата согласно со комбинираната номенклатура на Европската унија, е извршено потполно усогласување не само за 2000 година, туку и со последната верзија на комбинираната номенклатура за 2001 година. Во наредниот период, годишно ќе се вршат измени (ажурирања) на номенклатурата во согласност со измените на комбинираната номенклатура.

Со новите измени и дополнувања на Законот за Царинската тарифа целосно се прифатени забелешките кон одделите и главите на царинската номенклатура, со што се олеснува толкувањето при распоредувањето на стоките, а со тоа се избегнуваат дополнителни инструкции и упатства, што беше пракса во претходниот период.

Ова всушност претставува појдовна основа за изработка и прифаќање на новиот хармонизиран систем на Светската царинска организација што ќе следи во 2002 година.

Сите овие вградувања ја прават номенклатурата модерно ориентирана, компатибилна со светските текови на меѓународната трговија и претставуваат солидна основа на измените и дополнувањата на Законот за Царинска тарифа.

Во предложената Царинска тарифа, номенклатурата се состои од три колони:

Првата колона претставува тарифна ознака која содржи десет цифри. Првите шест цифри претставуваат шифри на Хармонизираниот систем, седмата и осмата цифра се шифри на комбинираната номенклатура на Европската унија, а деветтата и десетата цифра се национални шифри, кои претставуваат стока од домашно производство и кои се неопходни заради спроведување на долгорочна царинска заштита.

Втората колона го претставува наименувањето на стоките според степенот на расчленетост во однос на првата колона. Со ваква структура на шифрените ознаки во иднина можат да се следат сите измени на комбинираната царинска номенклатура на Европската унија, а исто така и отворање на нови позиции за потребите на заштита на домашното производство.

Третата колона ја претставува царинската стапка изразена во процент адвалорем. За одредени земјоделски производи царинската стапка е комбинирана и во себе содржи % адвалорем и специфична давачка

изразена во ЕУРО на единица мерка (кг, литар и слично).

Посебните давачки на царина се инструмент кој го применуваат скоро сите развиени земји во светот. Меѓу нив водечка е Европската унија. Посебните давачки на царини, каде висината на стапката на царина се пресметува во фиксен износ во зависност од тежината на стоката, произлегоа од тоа што земјоделските производи на светскиот пазар се наоѓаат во постојана флукуација. Во такви услови, пресметувањето на царината во зависност од вредноста на стоката или ад валорем, стана многу сложено и ја создаде можноста да се прават одредени избегнувања и злоупотреби при царинењето на овие производи.

Со новата номенклатура се извршени следниве промени во однос на сега важечката царинска номенклатура. Тие се:

- преиспитана е оправданоста за постоење на наменувања на стоките кои се однесуваат на одредени видови производи и во најголема мера расчленувањето односно наменувањето на стоките е приспособено според номенклатурата на Европската унија, при тоа водејќи сметка за потребите на домашната индустрија, како во поглед на извозот, така и во поглед на увозот на стоките;

- вградени се нови наменувања на стоките кои произлегуваат од потребата за заштита на земјоделското производство;

- прифатена е и вградена е Препораката на Светската царинска организација за воведување на стандардни единици на мерки за тарифните броеви со што во иднина многу полесно ќе се врши прибирањето, обработката, споредувањето и анализата на статистичките податоци;

- вградени се нови позиции, кои произлегуваат од препораките на Светската царинска организација и од разни меѓународни конвенции за материи и супстанции кои ја оштетуваат озонската обвивка и психотрофични материи кои служат за производство на синтетички дроги. Со овие позиции се овозможува следење на светско ниво на движењето и прометот на овие производи.

Изводок во деловите од главите во Царинската тарифа во поглед на намалувањето на царинската стапка

Со измените и дополнувањата на Законот за Царинската тарифа извршени измени во следниве поглавја:

Во глава 1, се намалени стапките за животни кои служат за репродукција (приплод).

Во глава 5, производи од животинско потекло, не погодни за човечка употреба, кои се користат за технички цели, исто така, знатно се намалени.

Во глава 6, се намалени царински стапки кои се однесуваат на садници на дрвја и растенија.

Во глава 7, има намалување на царински стапки на зеленчукот наменет за сеидба.

Во глава 10, намалени се житата наменети за сеидба како и жита кои не се огледуваат кај нас.

Во глава 11, се намалени производите од мелничката индустрија кои ги нема во доволни количини во земјата, а кои претставуваат важна суровина во прехранбената индустрија.

Во главите 12, 13 и 14, се намелени царинските стапки на семенскиот материјал на индустриските растенија.

Во глава 15, се намелени царинските стапки на масла кои не се произведуваат во нашата земја и масла кои служат за техничка и индустриска употреба.

Во главите 17, 18 и 19 има намалување на царински стапки на шеќерите и какао како репроматеријал за прехранбената и кондиторската индустрија.

Во глава 20, се намалени царинските стапки на производите од овошје и зеленчук што не се произведуваат во РМ. Исто така се воведени национални тарифни ознаки за пире од овошје со намалена стапка, кое се користи како суровина во прехранбената индустрија.

Во глава 23 има знатно намалување на царинските стапки на производите наменети за храна на животните.

Во глава 26, се намалени царинските стапки на суровини за индустријата.

Во главите 28 и 29, се намалени во најголем дел, сите хемиски неоргански и органски материи кои претставуваат репроматеријали за нашата индустрија.

Во глава 30, знатно се намалени царинските стапки за фармацевските производи кои не се произведуваат кај нас.

Во глава 31, се намалени царинските стапки на ѓубривото кое не се произведува кај нас, а е неопходно за земјоделскиот сектор.

Во глава 32, се намалени царинските стапки на производи кои се користат како репроматеријал за текстилната, кожарската и печатарската индустрија.

Во главите 33 и 34, се намалени царинските стапки на парфимериски, козметички и тоалетни производи за широка потрошувачка, како и сапуни и површински активни материи и препарати за чистење.

Во глава 35, се намалени царинските стапки на албумините и нивните деривати.

Во глава 38, има знатно намалување на царинските стапки на инсектициди, родентициди, фунгициди, хербициди, дезифектанти и сл. производи, како и производи кои служат како репроматеријали или помошни технички средства во индустријата.

Во главите 39 и 40, се намалени царинските стапки на примарните форми на пластични маси кои претставуваат репроматеријал во индустријата за пластични маси, како и на производи кои служат како амбалажен материјал во другите индустрии.

Во глава 41, се намалени царинските стапки на сукова кожа која се користи како репроматеријал во кожната индустрија.

Во глава 48, се намалени царинските стапки на повеќе производи кои се користат како амбалажен материјал и репроматеријал за печатарската индустрија.

Во глава 49, се намалени царинските стапки на повеќе производи со цел да бидат достапни за широката потрошувачка.

Во глава 50, се намалени царинските стапки на сукова свила, предиво и ткаенини кои не се произведуваат во нашата земја.

Во глава 51, се намалени царинските стапки на сировини од животни кои ги нема на нашето подрачје.

Во глава 52, има мало намалување на царинските стапки од производи од памук кои служат како репроматеријал во текстилната индустрија.

Во глава 53, има намалување на царинските стапки од производи од други растителни влакна.

Во главите 54 и 55, има намалување на царинските стапки од производи само од вештачки и синтетички влакна.

Во глава 70, се намалени царинските стапки на производи од стакло, кои не се произведуваат во нашата земја.

Во глава 72, се намалени царинските стапки на производи од железо и челик, кои понатаму се употребуваат во металопреработувачката индустрија.

Во глава 73, има намалување на царинските стапки на производи од железо и челик кои не се произведуваат во Република Македонија.

Во главата 74 и 75, се намалени царинските стапки на примарни форми на бакар и алуминиум кои, исто така, служат како репроматеријал во металопреработувачката индустрија.

Во главите 82 и 83, има знатно намалување на царинските стапки на алати и други производи од прости метали.

Во глава 84, има намалување на царинските стапки на опрема која не се произведува во Република Македонија, а која се користи во технолошките процеси, градежништвото и земјоделието. Исто така, знатно

се намалени царинските стапки на компјутерите (машини за автоматска обработка на податоци) и друга придружна компјутерска опрема и делови.

Во глава 85, се намалени царинските стапки на електрични машини, опрема и нивни делови.

Во глава 86, има незначително намалување на царинските стапки на шински возила и нивни делови.

Во глава 87, се намалени царинските стапки на моторните возила за стопански цели односно транспортните возила и нивните делови.

Во глава 90, се намалени царинските стапки на оптички, фотографски, кинематографски, геодетски и други апарати, потоа ортопедски справи, медицинска опрема и други прецизни инструменти, кои наоѓаат широка примена во повеќе области.

Во глава 92, се намалени царинските стапки на сите музички инструменти.

Во глава 95, има знатно намалување на детските играчки, реквизити за друштвени игри и спорт.

Во глава 96, се намалени царинските стапки на нововидни производи за широка потрошувачка кои досега имаат релативно висока царинска стапка.

Воедно, со измените се направија и одредени измени и дополнувања во самиот текст на Законот за Царинска тарифа. Имено, измените во членот 1 се однесуваат во однос на примената, односно се појаснува дека во самата Царинска тарифа покрај стапката на царина е дефинирана и посебната давачка за земјоделски прехранбени производи која се пресметува во евра за единица мера. Со оваа измена престанува и досегашното уредување на оваа давачка која досега се уредуваше со посебен закон.

Со предложената измена во Царинската тарифа во голема мерка се исползувани сите инструменти со кои се обезбедува долгорочна заштита на домашното производство, се создаваат услови за ефикасно и успешно водење на тековната економска политика, а истовремено се обезбедува и стабилност на развојната и фискалната функција на царината.

Покрај научните и теориските постапки за утврдување на висината на царинските стапки, како што се теоријата на ефективна заштита (одредување на висината на стапката на царина за суровините и репродукционите материјали во зависност од тоа со колкав процент учествуваат во структурата на финалниот производ и нејзино споредување со висината на царинската стапка на финалниот производ), се користени и статистичките податоци за количината и вредноста на увозот и на извозот во последниве две години.

Со потпишувањето на завршниот акт на Уругвајската рунда на мултилатералните трговски прегово-

ри во рамките на Светската трговска организација-ГАТТ, практично се удрија темелите кои ќе ги одредуваат насоките на светската трговија во 21 век, а кои се засновуваат на се поголема либерализација на светската трговија (намалување на висината на царинските стапки, укинување на сите мерки на вонцаринска заштита и нивно вградување во висината на царинската стапка). Ваквите услови наметнуваат создавање на ефикасен, флексибилен и модерен систем на заштита.

Царината, покрај заштитната улога мора да биде во функција на развојот, односно на освојување на ново

производство. За оваа функција на царината досега се водеше малку сметка.

Република Македонија и покрај тоа што не е членка Светската трговска организација-ГАТТ, во оваа многу важна меѓународна трговска институција, го ужива и понатаму третманот на најповластена нација во меѓународната трговија при увозот на стоки од Република Македонија се применува конвенционална преференцијална царинска стапка, со тоа што увозот на македонски стоки на светскиот пазар има конкурентска способност.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

<http://www.finance.gov.mk/>

ИНФОРМАЦИЈА ЗА СИТЕ ПРАВНИ ЛИЦА (ФИРМИ)

(Соопштение до медиумите)

Согласно Законот за платен промет секоја фирма во земјата може да отвори сметка во повеќе банки без ограничување и без претходна дозвола од било кој.

Доколку не сте задоволни од услугите на банката каде се наоѓа Вашата сметка, Вие можете веднаш да отворите сметки и во други банки кои Вие ќе ги

одберете како попогодни за Вас. Отворањето сметка во поголемиот дел од банките сега е веќе брзо и бесплатно.

ЗАПОМНЕТЕ: Банките се тие кои треба да се трудат да ви овозможат побрза, поквалитетна и поефтина услуга. Во Република Македонија има 21 банка.

ИЗБОРОТ Е ВАШ.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

<http://www.finance.gov.mk/>

ПОДГОТВУВА И ИЗДАВА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ул. "Даме Груев" 14, 1000 Скопје, Тел: (389) 02 117 288, Факс: (389) 02 117 280
Интернет адреса: <http://www.finance.gov.mk>

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Александар Стојков

ЗАМЕНИК ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Дејан Рунтевски

РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИУМ

Ванчо Каргов
м-р Анита Ангеловска
Александра Накева
Гордана Јанкулоска
Гордана Ивановиќ
Миле Јанакиески

ЛЕКТОР

Лилјана Пујовска

"ПРОДУКЦИЈА М"

ДИЗАЈН: DSMM

Зоран Ризовски - Рижо
Мирослав Милановиќ

ФОТОЛИТИ

МагнаСкен, Скопје

ПЕЧАТИ

Нико Компани, Скопје

ТИРАЖ

500 примероци

ПРЕВОД

Јасминка Васкова
Жана Шокаровска

**ПРИ КОРИСТЕЊЕТО НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ОВАА
ПУБЛИКАЦИЈА, ГИ МОЛИМЕ КОРИСНИЦИТЕ
ЗАДОЛЖИТЕЛНО ДА ГО НАВЕДАТ ИЗВОРОТ**

ISSN 1409 - 9209

Билт. Минист. Финанс.
01/2002